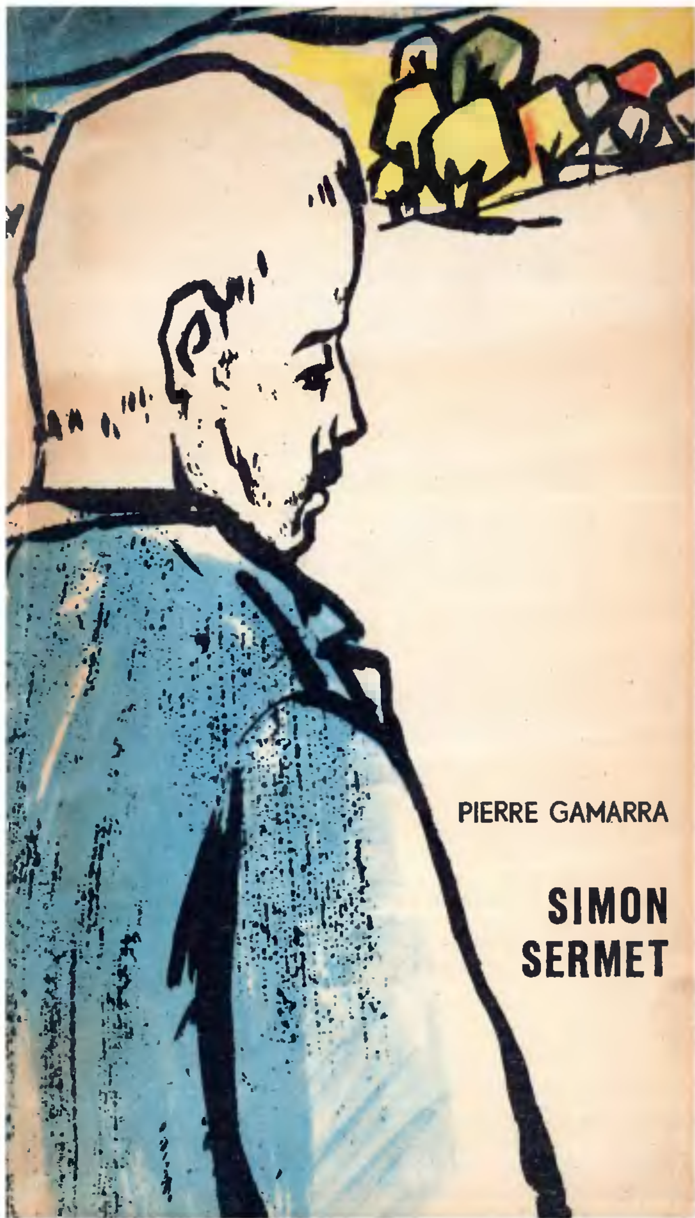

PIERRE GAMARRA
SIMON
SERMET

PIERRE GAMARRA

SIMON SERMET

PIERRE GAMARRA

SIMON SERMET

ROMAN

În romîneşte de RAUL JOIL

EDITURA TINERETULUI

Coperta: MIHU VULCĂNESCU

Pierre Gamarra
Le maitre d'école
Les Editeurs Français Réunis
Paris 1955

PREFAȚĂ

Primii ani de școală fac parte din acele neșterse amintiri ale copilăriei și au o covîrșitoare însemnătate în plămădirea minții încă neștiutoare și sufletului fraged, nevinovat. Autorul romanului *Simon Sermet* arată prin existența eroului său cît de mare este aportul dascălului în călăuzirea elevilor nu numai pe calea spinoasă a învățăturii, ci și pe cea a unei vieți demne și cinstite. Această carte se numără printre cele mai prețuite lucrări ale lui Pierre Gamarra, unul dintre scriitorii progresiști reprezentativi ai Franței contemporane. Deși abia trecut de pragul maturității, opera lui este cuprinzătoare. Din creația sa amintim romanele : *Copiii pîinii negre, Liliacul din Saint-Lazare, Rosalie Brousse, Simon Sermet, Iubirile olarului, Casa focului, Cocoșul de la miezul nopții, Femeia și fluviul,* culegerea de nuvele *Mîinile oamenilor,* poemele *Încercări pentru un blestem, Un cînt de dragoste, Cîntecele citadelei din Arras,* și povestirile pentru copii *Trandafirul Carpaților, Taina rîului Berlurette, Comoara din Tricoire, Berlurette și Turnul Eiffel, Aventura Șarpelui cu Pene și altele.*

Născut în 1919 la Toulouse, Gamarra a profesat meseria de învățător, cunoscînd oamenii, obiceiurile și natura multora din regiunile Franței pe care le-a înfățișat în cărțile sale. Într-o serie de lucrări, el a arătat cum locuitorii acestor ținuturi, a căror existență tihnită a fost zguduită din temelie de cotropirea fascistă, se împotrivesc cu toate puterile ocupanților. Din scrierile lui Gamarra răzbate forța de neînvins a poporului, încrederea în victoria apărătorilor libertății și demnității omului.

În *Simon Sermet* sînt descrise realitățile cu care scriitorul a venit direct în contact în tinerețea sa și pe care le cunoaște temeinic. Acțiunea romanului urmărește viața unui dascăl de țară în zbuciumata epocă dintre cele două războaie mondiale. Dorind să arate treptata limpezire a conștiinței eroului său principal, pînă la alăturarea sa forțelor antifasciste, scriitorul zugrăvește etapele existenței acestuia din copilărie pînă la bătrînețe. Cu acest prilej trec prin fața cititorului diverse imagini ale satului francez începînd cu primul deceniu al veacului și terminînd

cu perioada ocupației hitleriste. În cadrul satului, Gamarra arată locul dascălului și insistă asupra misiunii ce-i revine de a-i ajuta pe oameni să se împotrivească nedreptății și înșelăciunii la care-i supune statul capitalist, făcînd portretele a trei generații de învățători cinstiți: Bertrandou, Sermet și Louis.

Prin Bertrandou, pilda vie a eroului principal din roman, scriitorul evocă tradițiile învățămîntului progresist francez, care a sustras școala din umbra obscurantismului bisericesc și se străduiește să înfrîngă barierele ridicate de stăpînire, pentu a tăia maselor populare calea spre instrucție, spre cultură.

Trecînd prin focul primului război mondial, Sermet, cutremurat de această sîngeroasă încercare a omenirii, înțelege că în munca lui trebuie să atingă și alt țel. El are datoria să-i învețe pe elevii săi nu numai să fie cinstiți și silitori cum făcea Bertrandou, dar și să se împotrivească participării la un nou măcel care distruge lăcașurile cunoașterii, flacăra oamenirii și stinge viețile sutelor și miilor de semeni.

Din literele alfabetului, înainte de toate, școlarii lui Sermet învață cuvîntul „Pace", învață propozițiunea: „Să nu ucizi". Dascălul se va sili să toarne în sîngele copiilor ca pe o pornire firească, de neînvins, dragostea de pace; în același timp el se și opune cu hotărîre, din toate puterile, demagogiei patriotarde a naționaliștilor care își au uneltele lor pretutindeni. La înmormîntarea țăranului Montané, căzut departe, în Maroc, să apere coloniile acaparate de statul francez, în ciuda presiunilor unora din notabilitățile satului, învățătorul refuză să slăvească această victimă a politicii expansioniste ca pe un erou național, și-i previne din nou pe oameni cît de mari sînt nenorocirile aduse de război.

Sermet socotește că spusele lui convingătoare, că ideile sădite an de an în mintea fragedă a copiilor sînt de ajuns pentru a opri o nouă catastrofă militaristă. Pacifist hotărît și om de o cinste exemplară, dascălul, izolîndu-se însă de evenimentele care se petrec sub ochii lui, fără să desprindă rostul împrejurărilor sociale și politice în care trăiește, nu se integrează în lupta împotriva forțelor imperialiste reacționare.

Deși își dă seama de mizeria crescîndă în care se găsește populația după primul război mondial, Sermet nu pătrunde cauzele acestei situații. In al doilea deceniu al secolului XX, Franța, ca și întreg sistemul capitalist, este zguduită de o puternică criză economică. Ea se grefează pe criza generală a capitalismului de după primul război mondial, care a dus la adîncirea contradicțiilor între clasa muncitoare și burghezie. Ca și în alte țări, capitaliștii francezi au aruncat urmările crizei economice pe umerii oamenilor muncii, împingîndu-i spre sărăcie, șomaj etc. Aceasta a

contribuit la radicalizarea maselor, la creşterea conştiinţei lor, la luptă hotărîtă împotriva claselor dominante. Victoria revoluţiei socialiste pe a cincea parte a globului a întărit combativitatea clasei muncitoare franceze, fermitatea ei militantă. Pe plan politic, această perioadă se caracterizează prin mari ciocniri şi frămîntări. Capitaliştii se străduiesc, prin diverse manevre, să înnăbuşe avîntul revoluţionar al maselor. Pe de o parte, ei se folosesc de conducătorii social-democraţi de dreapta şi radical-socialişti, al căror program demagogic are drept scop ca, prin lozincile unui pacifism pasiv şi a unor schimbări sociale utopice, să cîştige majoritatea alegătorilor, îndepărtîndu-i de la adevăratele ţeluri ale poporului. Pe această linie se situează activitatea lui Aristide Briand, Herriot, Blum. Pe de altă parte, compromiţînd pe aşa numiţii oameni politici de stînga, burghezia franceză vrea să lichideze orice orientare spre democraţie şi să deschidă drum fascismului. Sub acest aspect trebuie considerată publicitatea făcută în 1939 afacerii Stavisky. Stavisky sprijinit de prefectul de poliţie fascist Jean Chiappe — menţinut în post de o serie de demnitari guvernamentali în slujba burgheziei tocmai pentru ca să reprime protestele şi revendicările clasei muncitoare — s-a slujit pentru excrocheriile sale de mare anvergură de corupţia care domnea în cercurile conducătoare ale partidului radical-socialist. Organizaţiile fasciste franceze au profitat de acest fapt ca să atace instituţiile democratice ale Franţei şi au pretins — sub pretextul lipsei de onestitate a unor exponenţi radical-socialişti — necesitatea unei politici de „mînă forte", a guvernării de extremă dreaptă. Partidul comunist francez demască aceste manevre ale reacţiunii. El arată că necinstea unor politicieni burghezi nu poate pune în discuţie instituţiile democratice ale Franţei. În acelaşi timp demonstrează că atitutidnea unor conducători ai partidelor radical-socialist şi social-democrat face jocul capitaliştilor în tendinţele lor spre fascizarea ţării. Partidul comunist francez cheamă masele la crearea unui larg front popular. Obiectivul P.C.F. care a militat fără răgaz pentru a bara drumul fascismului prin unitatea de luptă a socialiştilor şi comuniştilor a fost atins şi sub presiunea maselor se realizează în Franţa, în 1936, frontul popular. Dar în timpul guvernării lui Blum conducătorii partidelor radical-socialist şi social-democrat, aserviţi capitalismului, îşi continuă politica, trădează linia frontului popular şi abandonează poporul spaniol trupelor intervenţioniste fasciste. Astfel, după căderea acestui guvern, destinele Franţei ajung în mîna politicienilor care, prin tratatul de la München, au pactizat cu nazismul, ceea ce a dus la izolarea pe plan internaţional a Franţei în faţa imperialismului hitlerist, la ruperea tratatului de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. şi în ultimă instanţă la înfrîngerea şi ocuparea ţării. Vînzarea Franţei a fost desăvîrşită de fas-

ciști fățiși ca Laval și Flandin, care, prin politica de la Vichy, au deschis porțile invadatorilor.

În perioada dintre cele două războaie Sermet face parte din acei cetățeni onești care au un timp naivitatea să se-ncreadă în demagogia unora dintre politicienii burghezi, lăsînd în seama lor rezolvarea tuturor problemelor. Dar învățătorul nu-ntîrzie să-și dea seama că guvernele care se succed la putere, în loc să-și țină făgăduielile de a îmbunătăți soarta poporului, îl împovărează din ce în ce mai mult. Profund scîrbit, decide să nu se mai intereseze decît de aria lui restrînsă de activitate, unde să depună toate eforturile pentru a crește o generație puternică, cinstită, care să nu mai cadă-n greșelile trecutului. Astfel încearcă să facă din căminul și școala condusă de dînsul găoacea unde să nu se audă vuietul marilor încleștări din preajma celui de al doilea război mondial. Întîlnirile cu profesorul Masolles îl întăresc în izolarea față de frămîntările epocii. De cîte ori îl vede, profesorul Masolles nu obosește să-ncerce să-l atragă în partidul social-democrat din care face el parte. Dar în vorbăria lui sforăitoare și sterilă despre drepturile cetățenești Sermet simte impostura, goliciunea, abaterea de la problemele vitale ale poporului. Atitudinea lui Sermet față de discursurile lui Masolles exprimă neîncrederea maselor din Franța față de manevrele social-democraților.

Dacă bunul simț îl ferește pe Sermet să cadă pradă propagandei partidelor care au trădat și au vîndut patria și el își întoarce ochii de la guvernanții veroși și politicienii demagogi, nu vede însă adevăratul drum către libertate și democrație.

Cînd fostul său coleg de școală, mecanicul comunist Camboulives pleacă voluntar în Spania, Sermet rămîne nedumerit. Deznădăjduitul avertisment al poporului spaniol, primul strivit de cizma fascistă, nu-l urnește din izolata lui inerție.

Arătînd deosebirea dintre poziția lui Sermet și concepția înaintată, militantă a prietenilor săi, factorul Pézet și muncitorul Camboulives, scriitorul indică prin argumentele de nerăsturnat și faptele ultimilor doi eroi calea luptei victorioase a poporului împotriva forțelor militariste retrograde, calea luptei conduse de partidul comunist.

Aceste personaje, deși secundare, răspîndesc, de cîte ori apar, puterea, siguranța și avîntul date de adevărul și dreptatea convingerilor lor.

Cu toate că pînă la sfîrșit Sermet va pricepe cît de neputincioasă este atitudinea sa de a sta în afara marilor înfruntări ale vremii, viața lui domoală și senină, lipsa ciocnirilor cu exponenții statului capitalist pe care-i dezaprobă, ușoara temperare a conflictelor sociale și politice din cadrul statului acuză o tendință către idilism.

Priceput psiholog, Gamarra încheie transformarea personajului lui principal printr-o zguduire interioară dramatică. Izbucnirea războiului şi legile lui nemiloase îl umplu pe Sermet de amărăciune şi disperare. Oare întreaga lui strădanie a fost zadarnică? Prin fiul său adoptiv Louis, ajuns şi el învăţător, bătrînul va primi răspuns la întrebarea care-l chinuie. Foştii săi şcolari n-au uitat preţioasele învăţăminte ale dascălului. Dragostea de pace pe care a sădit-o în sufletul lor a dat roade bogate. De aceea îl părăsesc astăzi şi pleacă în maquis. Ei au înţeles mai bine ca dînsul că singur, încrucişînd braţele, nu te poţi opune să ajungi carne de tun pentru cercurile agresoare. Nu e destul să vrei să păstrezi pacea, trebuie să ştii s-o aperi. Nesocotind poate, în aparenţă, ideile lui Sermet, elevii săi au pătruns mai adînc în miezul lucrurilor, au găsit drumul de înfăptuire al năzuinţelor sale. Louis şi numeroşi alţi tineri se duc să-l înfrîngă pe invadator şi să lupte mai departe pentru a cîştiga pacea adevărată, astfel ca urmaşii lor şi copiii urmaşilor lor să nu mai cunoască războiul.

Urmărind în *Simon Sermet* sau în *Grădinile lui Allah* procesul de limpezire a conştiinţei eroului principal, care începe prin a căuta să-şi construiască o viaţă ferită de zbuciumul vremii şi ajunge să priceapă cît de greşită e asemenea încercare, scriitorul scoate în evidenţă că omul participă, fie că vrea, fie că nu, la evenimentele epocii. De aceea mai devreme sau mai tîrziu el pricepe că nu există o politică în genere, ci o politică de clasă şi dacă e un om onest, trebuie să se integreze luptei pentru progres.

Evocînd anii grei ai ocupaţiei fasciste, Gamarra accentuează asupra atitudinii active pe care trebuie s-o aibă oamenii ca să menţină pacea în lume.

Scrisul lui Gamarra e impregnat de o undă pătrunzătoare de poezie, care îşi face loc încetul cu încetul, creînd atmosfera lucrurilor descrise. Prin peisajele zugrăvite într-o bogată paletă de culori, scriitorul ne sugerează stările sufleteşti ale personajelor, sau pregăteşte situaţiile dramatice. El pune adesea în contrast liniştea satului cu frămîntarea interioară a oamenilor, sau frumuseţea firii cu întîmplările groaznice cărora le serveşte drept cadru. Necontenit în paginile cărţilor sale, oricît de grav ar fi tonul, se simte acea încredere în viaţă ce pulsează în fibrele naturii, în firul de iarbă, în ploaia aducătoare de belşug şi mai ales în om.

Surprinderea sentimentelor umanitare, gingaşe, nuanţate, care însufleţesc personajele sale, orăşelele cu tipuri simpatice şi pitoreşti descrise în opera scriitorului îl apropie, aşa cum arăta criticul literar Pierre Abraham, de Alphonse Daudet.

Într-unul din basmele pentru copii — *Trandafirul Carpaţilor* — poveste deosebit de interesantă pentru noi fiindcă Gamarra îşi ia subiectul din folclorul romînesc — sim-

bolizînd lupta poporului împotriva asupritorilor, el arată că atunci cînd trandafirul libertății e adînc sădit în inima bărbaților și femeilor, fetelor și băieților, brațele lor sînt mai tari decît zidurile palatelor și gratiile temnițelor.

Gamarra aduce în romanul *Simon Sermet* un omagiu lui Georges Lapierre, director de școală din Paris, mort la Dachau în 1945 și lui André Pican, institutor, organizator al rezistenței în departamentul Senei inferioare, împușcat în 1942, închinînd această carte acelora care s-au împotrivit eroic fascismului și au știut să poarte cum se cuvine numele de om. Ei au făcut parte din numeroșii reprezentanți ai poporului francez, care au luptat și luptă pentru libertate. Pe aceștia i-a întruchipat scriitorul în personalitatea modestă dar de o înaltă cinste și moralitate a dascălului Sermet. În finalul cărții, Sermet incendiază școala pe care o iubește mai presus de orice, pentru a distruge un obiectiv inamic. Dar își stăpînește durerea clocotitoare, ivită la înfăptuirea acestui act, fiindcă știe că adevărata școală nu se află acolo, între pereții care pier în flăcări, ci în sufletele școlarilor săi plecați sus în munți să-și apere libertatea și patria. Acea școală nu poate și nu va fi dărîmată nicicînd. Ea va purta mai departe, din generație în generație, făclia luptei pentru progres.

TEODORA CRISTEA

Lui *Georges Lapierre*

Director de şcoală la Paris, Directorul „Şcolii Eliberatoare". Mort la Dachau în februarie 1945.

Lui *André Pican*

Învăţător, organizatorul mişcării de rezistenţă în Seine Inférieure. Împuşcat la Mont-Valérien la 23 mai 1942.

şi tuturor învăţătorilor şcolii laice care-şi pun curajul şi truda în slujba naţiunii.

I

Niciodată n-a uitat Simon Sermet ziua ceea din iunie 1905. Păstra în memorie, cu o admirabilă precizie, fiecare clipă. Totul i se întipărise în minte, reţinuse totul. Începînd cu cîntecul cocoşului din zorii cenuşii, pînă la vijelia din timpul nopţii şi la somnul nespus de plăcut care îl furase, pînă la urmă — în timp ce ploaia bătea în obloanele casei sale natale — ziua ceea minunată trăia şi retrăia în inima sa — fără nici o schimbare, grea de sevă şi strălucitoare ca un fruct.

Mai tîrziu, ori de cîte ori i se vorbea de fericire, de speranţă, la ziua aceea se gîndea. Vedea iarăşi drumul parcurs în acea dimineaţă, aburii care se ridicau deasupra ogoarelor cu porumb. L-auzea pe tata pocnind din bici. Şi deodată sîngele începea să-i zvîcnească la tîmple ca în acel sfîrşit de amiază cînd domnul inspector şcolar înaintase, cu o listă în mînă, pe peronul din faţa unei şcoli cantonale.

Simon stătea în picioare, lîngă tatăl său, în mijlocul mulţimii de părinţi şi şcolari care aşteptau să se dea rezultatul. Un freamăt potolit de oarecare sfiiciune umplea curtea. Copiii nu mai îndrăzneau să alerge. Se apropia ultima clipă. Deodată, după un scurt „oh!“, urmat de o adîncă linişte, apăru domnul inspector, în jachetă şi vestă albă, ieşind din clasa întunecoasă, în care juriul deliberase pînă atunci. Lumea se uita la el cum îşi pune, cu un gest larg, pălăria pe o măsuţă apropiată. Lista îi tremura în mîna dreaptă. Se auzea uşoara foşnire a hîrtiei. O apropiase, apoi o depărtase de monoclu,

în timp ce, cu un gest familiar, își mîngîia barba mare și neagră.

Cîteva picături grele de ploaie căzură ici-colo și inspectorul se dădu un pas înapoi. Băieții și părinții stăteau cu răsuflarea tăiată. Inspectorul înaintă din nou pe peron. Ținea acum solemna foaie cu amîndouă mîinile.

Se făcuse o căldură de nesuportat și, în liniștea care se așternuse, furtuna păru deodată și mai amenințătoare. Clipă de clipă norii ce pluteau deasupra tîrgului se întunecau mai tare. Nici o frunză de salcîm nu mișca. Aerul mirosea a cărămidă caldă, a iarbă arsă ; se simțeau plutind mirosuri de carne friptă la grătar și tocană care veneau de la hanul din piață, unde se gătise de dimineață pentru oamenii sosiți la bîlci și pentru părinții candidaților.

Pietricelele scrîșneau sub tălpi. Se auzeau șoapte, un fel de rîs nervos. Monoclul scînteietor al inspectorului se îndreptă spre colțul gălăgioșilor. Se făcu din nou liniște. O căruță trecu prin piață scîrțîind, și îndărătul zidului care împrejmuia curtea de recreație, în partea dinspre grădină, o găină dădu drumul unui cotcodăcit misterios.

Cerul cobora, din ce în ce mai negru, din ce în ce mai greu. Era spre sfîrșitul primăverii cînd în ținutul Garonnei, după îndelungate ploi, plantele plesnesc de sevă. Vegetația izbucnește cu vigoare peste tot, viile își strîng cîrceii și își lungesc ciorchinii, un abur cald se ridică de pe ogoare. După un mai adesea ploios, soarele devine puternic ca în toiul verii ; cerul e limpede, dar timpul nu-i încă sigur ; și de multe ori, înaintea vremii frumoase, cînd încă nu s-a încălzit de-a binelea, se abat furtunile.

Simon auzi trosnind foaia între degetele inspectorului. Deodată i se făcu frică, o frică cumplită. Se pomeni că-i dansează în cap *a*-uri și *x*-uri, și glasul domnului Bertrandou, neliniștit și aspru, îi suna în urechi. Cum ai scris *soupiraux* ? *a, u, x,* fără *e* sper ? Și participiul trecut al lui *cueillir* ? Complementul drept fiind înainte... Simon Sermet înțelese că in-

spectorul e gata, în sfîrşit, să citească lista. Acesta îşi mîngîie o ultimă dată barba, îşi vîrî degetul arătător în gulerul de celuloid şi tuşi ca să-şi dreagă glasul.

Simon îşi strecură mîna în mîna tatălui său şi i-o strînse nervos. Sermet întoarse capul spre copil, îi surîse şi-i şopti în dialectul său : Să n-ai frică !

Inspectorul îşi potrivi bine monoclul şi citi pe un ton solemn :

„Proces-verbal al Comisiei examinatoare în vederea acordării certificatului de absolvire a şcolii primare în cantonul Saint-Ely în sesiunea din..."

Căzură vreo cîteva picături de ploaie şi cea dintîi bătaie a vîntului care vestea vijelia puse frunzişul în mişcare. Un lung suspin de uşurare se ridică din mulţime, şi nu se putea spune dacă era datorat valului de aer răcoros sau faptului că în curînd se vor afla rezultatele. Inspectorul înălţă capul şi-şi plimbă privirea aspră peste mulţime. Examinatorii se grupară respectuos în spatele lui. Se zărea vag în penumbra sălii de clasă un şir de bărbi şi mustăţi.

„Sermet Simon, primul pe canton..." — anunţă inspectorul cu o voce puternică.

Se stîrni o nouă frămîntare printre cei de faţă şi mîna lui Simon începu să tremure nebuneşte. Dar frica îi trecuse. Îl cuprinsese bucuria. I se părea că-i creşte inima, că i se umflă în piept. Picăturile de ploaie, care-i udau obrazul, păreau că-l mîngîie acum. Totul era frumos, cărămizile trandafirii ale şcolii, salcîmii pitici, cerul tulbure. Glasul inspectorului care citea mai departe ca o muzică mai frumoasă ca oricare alta.

Tatăl se aplecă spre fiul său. Sermet era un om viguros, spătos, avea pieptul lat, picioarele scurte, obrazul blajin şi liniştit, despărţit parcă în două de o mustaţă cenuşie şi stufoasă. Purta o bluză neagră nou-nouţă, pe care şi-o pusese pentru prima oară cu această ocazie.

— Ei, s-a făcut, ai trecut, ficioru-miu — spuse el cu glas scăzut. Ăl dintîi pe canton, ăl dintîi. Ai auzit

ce-a zis domnul inspector, ăl dintîi, ficioru-miu ! Ai trecut întîiul dintre toți !

Simon văzu două lacrimi care luceau de o parte și de alta a nasului gros și borcănat al tatălui său. Lacrimile alunecară brusc spre mustață și Sermet începu să molfăie, clătinînd din cap de la dreapta la stînga. Apoi, își strînse copilul cu înfocare la piept. Se îndreptă și privi fălos în jurul lui. Cu mîna stîngă își potrivea mecanic bluza, dar cu dreapta îl tot ținea pe fiul său, pe Simon al său, care a trecut clasa în fruntea tuturor.

Școlarul stătea grav, nemișcat, cu ochii strălucitori. Se căznea să-l asculte pe inspector. Dar mulțimea deveni din ce în ce mai gălăgioasă. Exclamații de bucurie izbucneau de ici, de colea. A fost nevoie chiar ca inspectorul, înainte de a fi ajuns la sfîrșitul listei, să mai ridice o dată capul și să poruncească liniște printr-un plescăit ușor al limbii.

Ploaia nu se hotărîse încă. Cele dintîi bubuituri de tunet răsunară tocmai cînd inspectorul anunța ultimele nume : Thor Maurice, Truffié Léon, Urbain Jean, Vidal Louis, Vidalenc Antoine...

Inspectorul își împături lista și dispăru în clasă. Atunci mulțimea începu să facă zarvă, fără să-i mai fie teamă de nimeni. Copiii alergau unii spre ceilalți și, voioși, își dădeau cîte un pumn prietenos. Părinții vorbeau între ei în dialect.

Învățătorii din diferite sate primeau felicitări. Lumea se îndrepta, în liniște, spre ieșire. Cîțiva dintre cei respinși plîngeau pe la colțuri.

Domnul Bertrandou se apropie de Sermet. Simon îi zîmbi. Învățătorul îi puse o mînă pe umăr și murmură cu gravitate :

— Bine, Simon, ne fălim cu tine.

— Cît sînt de mulțumit, domnule Bertrandou ! spuse tare Sermet, răsucindu-și mustața. Cine s-ar fi gîndit la așa ceva : cel dintîi pe canton ! Ah ! Mult vă datorează copiii ăștia...

— Avem trei copii anul ăsta — spuse domnul Bertrandou — și au trecut trei din trei cîți s-au

prezentat ; şi pe deasupra, unul a reuşit primul pe canton !

Se întoarse spre copil.

— Şi tu, Simon, ai luat-o cu mult înaintea celorlalţi. Acum vino cu mine, domnul inspector vrea să-ţi strîngă mîna.

Simon păli, dar învăţătorul îl şi trăgea spre peron. Ajunseră la uşa clasei şi în clipa aceea apăru barba neagră a inspectorului. În curte nu mai vorbea nimeni, toţi îl priveau pe domnul inspector, felicitîndu-l pe micul Sermet din Fontvieille.

— Foarte bine, copilul meu — spunea inspectorul. Ai obţinut rezultatul acesta pe merit. Te felicit şi-l felicit şi pe învăţătorul tău. Va trebui acum să perseverezi. Munceşte pentru tine, pentru ai tăi, dar şi pentru patrie, care are nevoie de cetăţeni învăţaţi şi harnici. Foarte bine, copilul meu, să mergi mereu pe drumul acesta.

Simon întinse stîngaci mîna pe care inspectorul i-o strînse, zîmbind. Apoi veni rîndul domnului Bertrandou ; inspectorul îi lăudă rîvna fierbinte de educator depusă de mulţi ani în serviciul şcolii Republicii. Domnul Bertrandou, în jacheta sa prea îngustă, se înclină. Surîdea trăgîndu-se nervos de barbişonul încărunţit. Colegii, în jurul lui, dădeau din cap.

— Mulţumesc, domnule inspector, mulţumesc — spuse domnul Bertrandou. Nu-mi fac decît datoria. Sînt într-adevăr mulţumit de micuţul Simon.

O puternică lovitură de trăsnet puse punct frazei. A fost ca la o serbare cînd, după o melodie frumoasă, izbucnesc aplauzele.

Inspectorul se întoarse să-şi ia rămas bun de la examinatori înainte de plecare.

Sermet participase la această scenă de pe ultima treaptă a peronului. Îşi luă iar fiul de mînă şi se îndreptă încetişor spre ieşire. Îşi chinuia mereu mustaţa. Ştia că lumea se uită la el şi îşi spunea în sinea lui : „Da, sînt eu, Sermet, eu Sermet din satul Fontvieille, tatăl lui Simon Sermet, întîiul pe canton. A trecut, şi a fost felicitat de inspector. Eu, un

simplu plugar, eu sînt tatăl lui, al micuţului ăsta de-o şchioapă ; dar aşa cum îl vedeţi, e ceva de capul lui..."

Căruţele stăteau înşirate în piaţă, în faţa hanului, de-a lungul unui şir de copăcei de salbă-moale. Înainte de a porni la drum spre satul lor, familiile se aşezaseră în jurul meselor de lemn din ograda hanului. Mirosul de la bucătărie venea acum amestecat cu miros de vin, de vermut, de absint.

Vijelia nu se mai hotăra să izbucnească. Ploaia încetase şi bubuiturile tunetului se îndepărtaseră. Vîntul frămînta frunzişul platanilor. Poate că va împrăştia norii.

Sermet se îndrepta spre han în tovărăşia domnului Bertrandou. Vîntul umfla bluza ţăranului, şi-l făcea să pară mai bondoc, mai scund. Institutorul, puţin aplecat, cu barbişonul în vînt, umbla lîngă el cu paşi mărunţi. Simon şi ceilalţi doi băieţi din Fontvieille, care reuşiseră şi ei, veneau în urma lor, trăncănind cu însufleţire.

— Ei bine ! spuse Sermet — acum luaţi loc împreună cu copiii, domnule Bertrandou ; eu, în timpul ăsta, îmi caut iapa. Trebuie să vă răcoriţi un pic, după atîta osteneală.

— Dar numai cîteva minute — răspunse institutorul. Nu-mi prea place vîntul ăsta. S-ar putea să ne apuce ploaie.

Pe cînd Sermet trecea pe dinaintea meselor, îndreptîndu-se spre grajd, cineva îl opri.

— Stai, Sermet ! Cred că n-ai s-o porneşti spre casă fără să bem şi noi ceva, aşa-mi închipui !

— Nu zic nu — răspunse ţăranul — dar să ne grăbim. Am lăsat fînul afară, la Fontvieille.

— Haida-de, într-o zi ca asta ! Simon al tău e doar întîiul pe canton. Lasă fînul în pace acum ! Nu dai tu un pahar de limonadă copiilor ?

Ei, drace ! Cum să nu ! Un pahar de limonadă o să plătească, fără doar şi poate, şi chiar zece dacă-i nevoie. Fînul, la urma urmei, nu-i cine ştie ce. O nimica toată acolo, îndărătul casei. Chiar dacă se udă în seara asta, se usucă el mîine dimineaţă.

Se aşezară în jurul unei mese lungi, necioplite, şi Sermet comandă patru sticle de bere şi patru de limonadă. Ţăranii se strînseră unul lîngă altul ca să-i facă loc la masă domnului Bertrandou.

Bătrînul învăţător era zîmbitor, dar se vedea că-i obosit. Se sprijini cu coatele pe scîndura negeluită şi răsuflă îndelung. Îşi pusese melonul pe genunchi.

Oamenii se uitau la el cu o dragoste respectuasă, fără să scoată un cuvînt. Era cunoscut în multe sate din jurul Fontvieille-ului şi era dat ca exemplu. Ah! Domnul Bertrandou din Fontvieille, ăsta învăţător! Nu s-a mişcat vreodată din satul său şi a învăţat carte o lume întreagă! E cel dintîi învăţător adevărat pe care l-am avut. Cîte ştie omul ăsta e ceva de necrezut! Îţi vorbeşte de ţara noastră, începînd cu timpurile cele mai îndepărtate, îţi vorbeşte de gali, de romani, de năvălirea arabilor, de cetăţui, de războaie şi revoluţii. Îţi spune numele tuturor pietrelor, pe unde curg apele, încotro bate vîntul. Şi nu ştie lucrurile astea pe de rost fiindcă le-a repetat mereu aşa cum fac bătrînii, el le înţelege şi le explică. Un adevărat învăţător, da, aspru cu copiii, dar spre binele lor — şi îndatoritor cu toată lumea. Şi e cît se poate de răbdător, e în stare s-o ia de la capăt de zece şi de douăzeci de ori cu explicaţiile, fie că-i vorba de cei mici, fie că-i vorba de cei mari.

Cînd o pornea la drum prin sat şi prin cătune, la fiecare prag îl oprea cîte cineva. Trebuia să poftească înăuntru, să bea un păhărel, să intre în vorbă despre băieţi, despre treburile casei. Oameni în vîrstă simţeau în faţa lui o sfială de şcolar. Îşi aduceau aminte de istorii de demult şi ochii domnului Bertrandou se strîngeau cu şiretenie în cuiburile lor de zbîrcituri.

— Ei, domnule Bertrandou, vă amintiţi de matahala de Camboulives, cînd a băgat o broască rîioasă în bibliotecă?

— Vai! n-am putut face nimic cu el. Dar a fost singurul. Abia dacă a ştiut să-şi scrie numele cînd a ieşit din mîinile mele.

Cu toate astea, de fiecare dată cînd matahala de Camboulives cobora de pe colină, venind din casa lui de hăt-departe, nu uita o singură dată să treacă pe la învățător, să-i dea bună-ziua și să-i aducă vreun dar.

De ani și ani de zile, oamenii din Fontvieille și din împrejurimi veneau la dînsul să se sfătuiască cum să facă o scrisoare sau un contract. Era de la sine înțeles ca, după orice discuție mai anevoioasă, cineva să spună: „Trebuie să vorbim cu domnul Bertrandou, numai el poate ști".

La școală sau la han, în bucătăria unei ferme sau în sala primăriei, unde era secretar, domnul Bertrandou rămînea același învățător și orice ocazie era bună ca să țină cîte o lecție. Îi plăcea să vorbească de Revoluția din '89, cea dintîi, aceea mare, care a dus la dărîmarea Bastiliei și a cetățuilor, care a dat pămînt țăranilor. Acum era republică, dar nu merg toate cum trebuie. Pe măsură însă ce poporul va învăța și va cunoaște mai multe, republica va prinde putere. Și aici școala laică are un mare rol de jucat. Cînd începea să vorbească de școala laică, domnul Bertrandou nu mai termina. „Școala laică, dragi prieteni, școala laică, fiți atenți..." Începea să vorbească de Liga învățămîntului fondată în '66. A fost nevoie de timp și de discuții ca să se ajungă la marile legi de bază. Mai întîi legea gratuității, 17 iunie '81. „Nu uitați, prieteni, această dată, 17 iunie '81..." Și apoi legea asupra obligativității trecută prin parlament abia în '82, datorită perseverenței lui Jules Ferry [1] în '82, luna martie. Trebuie să spunem că principiul laicității a făcut pe unii să scrîșnească din dinți. Lucrurile nu s-au pus la punct decît abia în octombrie '86, printr-o lege care hotăra că popii nu vor mai preda în școlile statului. Bătrînul învățător evoca opoziția senatorilor, victoria, în sfîrșit, a celui din urmă, acela care

[1] Jules Ferry (1823—1893). Om politic francez; de numele lui e legat un șir de războaie de cotropire în Africa și Vietnam (n.r.).

dăduse patriei sale această forță : instrucțiunea. De fiecare dată, la deschiderea școlii în octombrie prima lecție de morală era închinată lui Jules Ferry și domnul Bertrandou dădea să se copieze, în clasele mai mari, cuvintele jurămîntului depus în 1870 de pionierul laicității : „Dintre toate problemele vremii noastre, voi alege una căreia îi voi consacra toată inteligența, toată inima, tot sufletul, întreaga mea putere fizică și morală : problema educației poporului". Jurămîntul se scria pe tabla neagră. Toată clasa începea să-l citească cu glas tare, condusă de bagheta solemnă a domnului Bertrandou, care poruncea să se facă o pauză la fiece virgulă. Apoi institutorul venea pînă la marginea estradei. Bagheta tremura în mîna sa ridicată. „Copii, să nu uitați niciodată numele lui Jules Ferry !"

Acum domnul Bertrandou se apropia de sfîrșitul carierei sale. Soția sa murise cu cîțiva ani în urmă. El suferise foarte mult. E adevărat că nu-i ieșea din gură vreun cuvînt fără rost, dar era mai puțin iute acum, și mai puțin sprinten la vorbă ca înainte. Corpul său uscățiv înota în redingotă. Obrazul palid și zbîrcit semăna cu un măr în noembrie. Barbișonul își pierduse strălucirea. În tăcerea care se așternea la sfîrșitul orelor de clasă, băieții îl vedeau uneori închizînd ochii, ca și cum ar fi dormit. Nu dormea. La cea mai mică șoaptă sau tîrșîit de picioare, flexibila și șuierătoarea baghetă se punea în mișcare.

Nu putea suferi să i se vorbească de ieșirea la pensie, de clipa în care va trebui să părăsească această școală sătească, unde a pus atîta inimă, căreia i-a închinat întreaga sa viață. Zilele i s-au scurs între peronul — cu acoperișul oblic de țigle mari, pe care crescuse mușchiul — și cele două camere ale locuinței, în această clasă unică, cu pereții văruiți în alb, cu băncile lustruite și frecate de coatele a generații de școlari. Își cumpărase el o căscioară la ieșirea din Fontvieille, pe drumul spre coline, dar de iubit își iubea școala, trandafirii din grădina ce se afla în spatele ei, rafturile cu cărți din odăiță. De cîtva timp nu prea mai umbla. Renunțase

s-o mai ia razna pe cîmpii, pînă la cele mai îndepărtate ferme. Nu se plimba acum decît în piaţă, sau îl vedeai măsurînd cu paşi mărunţi drumul de la şcoală la primărie şi de la primărie la şcoală.

La ce se gîndea acum? Răsufla din greu, îşi chinuia barbişonul, îşi bea încet-încet infuzia, gustînd fiecare sorbitură. Îşi plimba privirea puţin răutăcioasă peste toţi cei de faţă, apoi se oprea la Simon. Clătina din cap. Al lui e primul pe canton! De mult îl aştepta. Fără îndoială, în fiecare an, rezultatele şcolii din Fontvieille erau foarte bune şi candidaţii domnului Bertrandou erau de fiecare dată în fruntea listei, dar primul loc, într-adevăr primul, îi scăpase pînă acum. Nimeni nu-i adusese desigur nici o învinuire, şi omul nostru nu spusese nimic. Ceea ce importă e să obţii rezultate bune în general, an de an. Totuşi, în serile acelea de iunie sau iulie, unchiaşul suspina cînd se întorcea acasă.

Şi iată că micuţul Simon Sermet îi aduce recompensa: primul pe canton era, în sfîrşit, un elev de la şcoala din Fontvieille. Vestea va răsuna în toate tîrguşoarele şi comunele. Toţi cei din Fontvieille au reuşit, şi chiar în primele rînduri! Fontvieille, ştiţi, o comună cît o nimica toată, aşezată la poalele colinelor din Garonne...

— Va să zică, Simonnet — întrebă bătrînul învăţător — nu ţi-e frică de furtună?

— A, nu! răspunse copilul cu glas ciudat de subţire, roşind pe loc.

— Astăzi nu-i e frică de nimic — adăugă o femeie, aplecîndu-se să-l îmbrăţişeze. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră, dintre toţi copiii el a ieşit întîiul! Ce mîndră o să mai fie mama lui astă-seară!

— E o zi mare azi, prieteni — murmură domnul Bertrandou — e o zi foarte mare pentru copiii aceştia...

— Şi pentru dumneavoastră, domnule Bertrandou — spuse taica Sermet — e o zi foarte mare pentru dumneavoastră.

Toţi se înclinară şi aprobară zgomotos.

— Şi pentru mine e... Ei ! primul pe canton, nu-i puţin lucru !

— Întîiul, cu mult înaintea celorlalţi, şi a primit şi felicitări de la domnul inspector — preciză Sermet.

Învăţătorul scutură din cap şi privi în fundul paharului său mare, şlefuit.

— Ar trebui să spunem că e o zi mare pentru noi toţi. Şi nu vorbesc numai de Fontvieille. Încă trei certificate e ceva, dar nu-i vorba numai de Fontvieille. Important e că învăţătura se răspîndeşte printre toţi. Şi învăţătura, asta e mîndria poporului.

Toţi se înclinară din nou şi se auziră murmure nedesluşite. „Învăţătura, desigur... Cu învăţătura... Trebuie neapărat învăţătură... Cei care au căpătat învăţătură..."

— Vedeţi, Fontvieille e o comună mai îndepărtată — reluă învăţătorul. Da, dar avem cantonul, arondismentul, departamentul, ţara întreagă, la urma urmei, şi în toată ţara, în zilele acestea, copii ca ai noştri au obţinut certificate. Şi fiecare certificat căpătat înseamnă un cetăţean în devenire, şi un bun cetăţean. Niciodată nu sînt prea mulţi asemenea cetăţeni.

— Aţi spus, domnule Bertrandou — zise tare un moşneguţ cu mustăţi cărunte — că învăţătura este mîndria poporului. Acum înţelegem lucrurile astea, nu ca pe vremuri. Înainte eram toţi ca nişte animale. Iscălitura... şi gata, asta ştia toată lumea. Cînd am tras la sorţi, nici un recrut din satul meu nu ştia să citească. Şi astăzi, nişte ţînci ca Simonnet sînt mai învăţaţi decît învăţătorii de pe vremuri. Aşa e bine. Avem nevoie de mulţi ca el.

Moşneguţul îşi mîngîia stufoasele mustăţi argintate.

— Vai ! Cum se schimbă timpurile ! Aş vrea să mai trăiesc mult, să ajung bătrîn de tot, să mai văd şi altele.

Se întoarse spre Sermet.

— Ei, cumetre, ce vrei să faci cu micuţul ăsta ? Îl faci popă sau învăţător ?

Hohote de rîs izbucniră în jurul mesei. Toată lumea știa că domnul Bertrandou și oamenii din Fontvieille nu-i iubeau de loc pe popi. Marea dezbatere asupra separării școlii laice era în toi. Spiritele se aprinseseră chiar și în satele astea pierdute.

— Popă, nu cred — răspunse Sermet cu glasul tărăgănat. Învățător, cum o vrea dînsul. Dar învățător, ce naiba ! E cam prea mult !

— Ce de-a bani îți trebuie ca să ții un copil la școală ! spuse femeia.

— Ce ? Am dus vreodată lipsă de popi ? se răsti moșnegutul.

Domnul Bertrandou ridică o mînă uscată și palidă, brăzdată toată de vine violete.

— Fiecare n-are decît să creadă în ce vrea. Numai că religia este una și școala este alta. Credincioșii își vor plăti pastorii. Dar toți cetățenii vor plăti pentru școală. Și școala Republicii e deschisă tuturor. E vorba de marile principii : obligativitatea, gratuitatea și laicitatea.

Sermet se aplecă către fiul său și-l mîngîie pe frunte.

— Dacă va fi tot așa de harnic și în viitor, va căpăta poate o bursă. Ei, Simonnet, ți-ar plăcea să fii învățător ?

Copilul lăsă capul în jos zgîriind în neștire cu arătătorul lemnul zgrunțuros al mesei. Țăranii și țărăncile își întoarseră fețele spre școlar. Slujnica hanului, o fată bondoacă și surîzătoare, încinsă cu un șorț de pînză cenușie, se așeză în spatele clienților. Și ea se uita la băiețașul din Fontvieille despre care vorbea toată lumea.

Începură iar să cadă picături din cerul întunecat. O căruță trecu repede prin piață. Un bici pocni de-a lungul platanilor cu frunzișul întunecat. Peste drum se puteau zări cei doi stîlpi din cărămizi roșii care străjuiau intrarea școlii, unde avusese loc examenul. Vîntul scutura din ce în ce mai tare ciorchinii grei de glicine ce atîrnau peste zăbrele. Parfumul lor plutea prin aer și ajunse pînă la Simon. Copilul ridică fața. În semiîntunericul dina-

intea furtunii, mireasma florilor aducea un fel de făgăduială.

Îl privi pe tatăl său, apoi pe domnul Bertrandou.

— Ah, da — spuse el din toată inima — aş vrea foarte mult să fiu învăţător !

Se întoarseră pe un drum albit de praf, care şerpuia între porumbişte şi vii. Vîntul legăna pănuşele îngălbenite. Un foşnet de hîrtie mototolită alerga de-a lungul cîmpiei pînă la drumul nevăzut al Garonnei, ascuns între rămurişul plopilor. Viile se căţărau pe povîrnişuri. Fontvieille se ascundea în dosul mormanelor de argilă şi pietre, la mai puţin de zece kilometrii de Saint-Ely.

Domnul Bertrandou se urcă în căruţă, în faţă, lîngă Sermet. Simon şi ceilalţi doi şcolari se aşezară în spate ; picioarele li se bălăbăneau în aer.

Pe cînd străbăteau oraşul de reşedinţă, se uitau cu mult interes la magazinele ce defilau înaintea lor. De-a lungul străzii principale, Sermet îndemnă iapa să meargă la pas. Negustorii îi dădeau bineţe. Curelarul, cu nişte aţă udă în gură, ridică un braţ spre ei. Măcelarul, stînd în faţa dughenei sale — a cărei uşă purta ca emblemă o căpăţînă de aramă — le strigă bună-seara. Şi frizerul le ură drum bun, pe cînd cei trei şcolari admirau femeile de ceară din vitrina sa.

Sermet răspundea la bineţe, făcînd cîte o mişcare largă cu biciul. Un surîs mîndru îi lumina faţa blîndă. Învăţătorul răspundea cu un gest mai scurt, dar după felul cum îşi chinuia barbişonul, se vedea destul de bine că trecerea triumfală prin tîrg îl umplea de mîndrie şi pe el.

La ieşirea din Saint-Ely, copiii deschiseră ochii mari în faţa grădinilor de zarzavat. Straturile de morcovi şi salate aliniate cu mare precizie le stîrni admiraţia. Cîntăriră apoi din ochi starea semănăturilor. Totul părea mai frumos în cîmpie. Porumbul

creştea mai mîndru decît la Fontvieille, avea ştiuleţi mai grei. „Uite din cel roşu, uite din cel alb, uite din acela pentru nutreţ“, spuneau ei. Arătau cu degetul spre viile mai înfrunzite, spre întinsele tarlale, pe care grîul se legăna în valuri argintate de la marginea drumului şi pînă la rămurişul îndepărtat. Admirară piersicii aliniaţi şi îngrijiţi cu o hărnicie de necrezut. Făceau piersici din acelea galbene, cărora li se spune Montauban şi al căror sîmbure se desprinde uşor de pulpa fragedă şi dulce.

Mai primiră bineţe de la cîţiva ţărani, după care căruţa o luă pe drumul pustiu în lumina palidă a vijeliei. Copiii încetară să mai trăncănească. În faţă se hîţînau siluetele celor doi bărbaţi : spatele lat şi şapca lui Sermet, jacheta îngustă şi melonul domnului Bertrandou.

Colinele se apropiau. O cîrmiră la dreapta şi o luară pe un drum îngust, cu urme adînci de roţi între garduri de spini. Iapa simţea mirosul grajdului şi Sermet nu mai avea nevoie s-o mîne. Un miros de bălegar, de verdeaţă proaspătă şi de fum vestea că satul e în preajmă. Începu să plouă de-a binelea abia cînd trecură podeţul povîrnit de ambele părţi deasupra rîului Essoulle.

La mijlocul podului întîlniră o bătrînă care se întorcea de la muncă, cu sapa pe umăr. Le dădu bineţe, făcînd semn cu mîna.

— Ei, v-aţi întors ? Bună seara, domnule Bertrandou.

— Au trecut toţi trei — o vesti Sermet. Şi Simon al nostru e întîiul pe canton.

— Întîiul pe canton ! exclamă bătrîna. E ceva !

— Da, primul. A venit şi ploaia.

O porniră la vale. Într-o adîncitură, drept înainte, îndată după pod, se vedea piaţa ; vreo zece platani, trei bănci, o fîntînă cu un bazin de piatră tocită. Într-o parte, primăria şi şcoala, în cealaltă parte biserica, cu o clopotniţă turtită şi ferestre după moda din Languedoc. Din umbra platanilor o zbughiră cîţiva copii, auzind scîrţîitul frînei. În faţa

hanului era lume. Sermet le dădu bineţe, făcîndu-le semn cu biciul, apoi se opri liniştit lîngă şcoală. Domnul Bertrandou coborî încet. Dar încă înainte de a se da jos din căruţă, Sermet răspîndise vestea :

— Trei din cei trei de la Fontvieille şi, în afară de asta, întîiul pe canton e Simon al nostru.

Ştirea făcu îndată ocolul pieţei. Se auziră uşi trîntite. Femeile scoteau strigăte de admiraţie. Micuţul Simon de la ferma din deal, întîiul dintre toţi ! E ceva de capul lui ! Întîiul ! Cine ar fi spus ? De trecut, mă rog, zic şi eu, dar întîiul ?

Sermet se aplecă spre fiul său.

— Să dai o fugă pînă acasă, Simon, şi să spui mamei că sosesc împreună cu domnul Bertrandou, care o să mănînce la noi astă-seară. Hai, du-te, băieţaşule !

Părinţii celor reuşiţi stăteau în faţă. Nimeni nu lua în seamă ploaia care se înteţea mereu. Simon începu să alerge ca un nebun, pe cînd, în spatele lui, învăţătorul, cu glasul lui grav, vorbea sătenilor, adunaţi în jur :

— E o mare izbîndă pentru Fontvieille, prieteni...

Tunetele bubuiau deasupra colinelor. Ploaia caldă uda faţa băiatului care alerga pe drumul desfundat. Fulgere galbene şi violete făceau să ţîşnească din umbră conturul frunzelor sau drumul şerpuitor acoperit de praf. Dar lui Simon nu-i era frică. Alerga din toate puterile. Niciodată nu se simţise atît de uşor, atît de zglobiu.

Trecu pe lîngă o baltă mărginită de smochini cu crengile răsucite. Apoi drumul urca puţin între o livadă şi un cîmp de porumb. Începea să se zărească, joasă şi lungă, casa făcută din lut, hambarele cu stîlpi de cărămidă.

O siluetă neagră, subţire apăru la marginea povîrnişului. Simon strigă : „Mamă, mamă..." Şi silueta întinse braţele spre dînsul. Mama îi răspunsese, desigur, dar glasul se pierduse din cauza tunetului. Cînd se făcu din nou linişte, copilul strigă iar cît putu de tare :

— Mamă, mamă, am ieșit primul, primul pe canton...

Țîșni un fulger. Simon văzu zîmbetul mamei : auzise și înțelesese. Acum știa că a reușit. Se repeziră unul spre celălalt.

— Am trecut — repetă băiețașul.

Se aruncă în brațele mamei și își înfundă capul în pînza aspră a fustei, recunoscîndu-i căldura și mirosul.

— Am trecut, primul dintre toți !

— Întîiul ? ! Ah ! Dumnezeule, dar cum se poate ? Întîiul pe canton ! Îmi închipui ce mîndru o fi tata. Și domnul Bertrandou ce-a spus ?

— Că-i foarte bine. M-a dus la inspector, și inspectorul m-a felicitat.

— Ah, Simonnet, feciorașul meu, feciorașul meu...

Îl sărută pe obraji, pe frunte, pe păr, nu se mai oprea. Îl mîngîia pe umeri, pe piept, pe spate. Se depărta puțin ca să-l privească și-l strîngea iar la piept. Al ei e copilașul ăsta, al ei, micuțul ei Simon cu mutricica lui deșteaptă și părul blond. Nu lua în seamă ploaia, care-i biciuia acum cu putere.

Din ziua aceea de neuitat, această clipă i-a rămas în minte, strălucitoare ca o bijuterie de aur. Stăteau numai ei doi, îmbrățișați, în bezna udă care-i înconjura, sub cerul amenințător. Vîntul răscolea frunzele pînă hăt în vîrful dealului. Copilul rîdea și repeta aceleași cuvinte. Mama rîdea și plîngea de bucurie. Își strîngea cu mîndrie la piept băiețelul, carne din carnea ei. Era Simon al ei ; s-a dovedit a fi mai deștept, mai învățat decît toți, e primul dintre toți băieții din canton. De reușit, știa ea că va reuși, dar nu se aștepta la o asemenea izbîndă. În seara aceasta, pretutindeni, în toate comunele din împrejurimi, în casele tîrgușoarelor și în ferme, părinții și învățătorii vor vorbi de micuțul ei. „Mititelul ăla ; e așa de mititel că pare o fetiță. Abia a intrat la școală... și uite că a luat-o înaintea tuturor..." Al ei, nu altul !

Îi semăna leit. Subţirel şi slăbuţ ca dînsa, cu pielea albă şi părul blond. De la Sermet avea trăsăturile obrazului, dar mult îndulcite, mai fine, ochii mici şi înfundaţi, negri şi plini de foc, în care se citea dîrzenia în muncă şi perseverenţa. Era unicul copil. Alice Sermet l-a născut greu ; nu şi-a revenit de tot nici pînă acum. E adevărat că Sermet, tatăl, muncea cît doi, ce zic ? cît trei. Cînd a luat ferma asta din deal, lumea spunea : e prea mult pămînt pentru un singur om, se omoară. Nu s-a omorît. Îl vedeai mergînd totdeauna cu pasul său liniştit şi apăsat, sigur de sine şi de puterea braţelor sale.

— Hai, vino repede ! spuse mama, trăgîndu-l acasă pe feciorul ei. Ne-a udat ploaia ca pe nişte raţe şi nici nu ne dăm seama.

Simon rîse cu hohote şi o luă la fugă, ascunzîndu-se în fustele femeii.

Trecură prin curtea de păsări şi intrară în bucătăria cu pămînt bătătorit pe jos ; focul trosnea mai viu ca de obicei.

— Domnul Bertrandou vine să ia masa cu noi.

— Îmi închipuiam eu — spuse Alice. Totul e gata. Cred că n-au să întîrzie. Ţi-o fi foame şi sete ?

— A, nu — spuse Simon — nu mi-e nici una, nici alta ; sînt mulţumit.

O mireasmă de fructe şi pîine coaptă plutea în aer. Se simţea şi miros de ceapă şi de mazăre.

— Am să pun nişte porumbei la fript. Ia uită-te !

La un capăt al mesei, o plăcintă mare cu cireşe lucea în lumina ultimelor raze care intrau prin fereastra strîmtă.

— Ce frumoasă e ! spuse copilul.

Îşi împreună mîinile, privi cerul, apoi plăcinta, roşie şi aurie, apoi obrazul fericit al mamei. Alergă din nou spre ea şi-o îmbrăţişă din toată inima. Afară, ploaia ciocănea în praful curţii, în frunzele de liliac şi smochin. Vîntul umed răsucea perdeaua de pînză de la uşă.

Dragul meu, dragul meu ! repeta femeia fără încetare.

Mai tîrziu, după-masă, Simon adormi într-un pat din bucătărie. Ploua mereu, dar tunetul se îndepărtase. Un toboşar răbdător îi legăna primul somn. La cîţiva metri de el, domnul Bertrandou şi un ţăran, un vecin poftit cu această ocazie, vorbeau între ei cu glas înnăbuşit. Masa se terminase. Acum bărbaţii beau drojdie şi rachiu de prune. Pe prag, cîinele ronţăia oasele porumbeilor. Alice venise să-l învelească bine pe Simon. Adormise în timp ce toate întîmplările de peste zi se învălmăşeau în capul lui. Drumul în porumbişte, drumul cunoscut de-a lungul bălţii mărginite de smochini, barba neagră a inspectorului şi blîndele reflexe de lumină pe gustoasa plăcintă de cireşe... Deasupra cojii aurii a pîinii, barbişonul domnului Bertrandou se plimba ca o pensulă. Sermet punea mîna pe sticlă. „Nu beţi, domnule Bertrandou ? Beţi, vă rog ! Trebuie să se cureţe tot praful." Glasul liniştit al învăţătorului revenea la discuţiile sale obişnuite. Şcoala laică, Republica, guvernul, miniştrii... Totul se amesteca brambura în mintea lui Simon. I se părea că vede faţa solemnă a inspectorului, pe cînd acesta citea lista celor reuşiţi. Apoi totul se şterse ca să facă loc unui vis cu zaharicale şi fructe coapte, în timp ce ploaia domoală cădea neîncetat pe acoperişul casei, pe cîmpiile fără de margini şi pe frunzele copacilor ce se clătinau de-a lungul Garonnei în răsuflarea răcoroasă a vijeliei care începea să se domolească.

II

Omul se îndreptă din şale, trase de hăţuri, strigînd „Prrr ! stăi !“, apoi arătă cu biciul spre partea dreaptă a drumeagului bătătorit. Căruţa se hîţînă ; cele două roţi săltau pe făgaşele jilave.

— Iaca aici, domnule institutor. Asta-i şcoala din Maurines. Deh ! nu-i cine ştie ce palat, dar pentru un colţişor ca al nostru...

O casă cu un singur cat se arătă în ceaţa dimineţii de septembrie în fundul unei curţi strîmte, înconjurată de ziduri de pietriş şi despărţită de drumul mare printr-o îngrăditură de lemn lîngă care se îmbulzeau brînduşe cu corolele ruginite.

Vreo cinci-şase salcîmi îşi întindeau braţele goale în ograda semănată cu frunze galbene.

— Clasa e jos — adăugă ţăranul. Locuinţa e deasupra. Aveţi o odaie şi o bucătărie frumoasă. Între clasă şi peron mai e o odăiţă ; uitaţi-vă acolo, unde vedeţi o singură fereastră. Domnul Ladurey şi-a făcut aici cancelaria. Şi în spate e grădina. E loc berechet. Domnul Ladurey semăna cartofi acolo.

— Domnul Ladurey ?

— Da, vechiul învăţător. Nu era bătrîn. Avea ca la vreo patruzeci de ani. L-au făcut căpitan în '915 şi opt zile mai tîrziu a fost ucis. Un om cumsecade, un învăţător bun...

— A pierdut mulţi oameni satul ?

Ţăranul lăsă capul în jos, schimbîndu-se la faţă.

— Şase morţi, domnule învăţător. Şi eu am lăsat acolo un băieţaş — spuse cu glasul sugrumat.

— Iartă-mă ! murmură Simon Sermet.

— Lăsăm bagajele lîngă uşă şi mergem la domnul primar să ne dea cheile.

Nu ploua, dar ceaţa lăsa pe haine şi frunziş o pulbere de argint. Drumul şerpuia la poalele unei coline împădurite. Grosul satului era la vreo sută cincizeci de metri de şcoală. Acoperişurile de ardezie şi de paie se îngrămădeau în jurul unei clopotniţe joase. În dreapta se întindea o cîmpie pînă la nişte înălţimi împădurite, unde cîteva vîrfuri de copaci se pierdeau în negura deasă.

Ţăranul arătă cu vîrful biciului spre una din acele înălţimi.

— Mergînd pe-acolo, sus, ajungeţi pînă în Spania. Nu-i foarte aproape, după cum vedeţi, şi nu-i nici uşor. Trebuie să treci peste multe văi. Totuşi muntele e mic...

Puseră două geamantane pe peron, şi porniră iar pe drumul tîrguşorului. Cîteva femei, stînd pe pragul uşilor, le dădură bineţe cu sfială. Copiii se ascundeau în fustele lor. Un bătrîn se opri la marginea drumului, îşi smulse bereta din cap şi se uită la Simon fără să scoată un cuvînt.

Drumul începea să semene oarecum a stradă şi dădea într-o piaţetă aşezată pe o pantă repede, la al cărei capăt se zărea porticul bisericii. Străduţe întunecate dădeau în această piaţă. Vine de şist apăreau, ici şi colo, pe pămîntul gloduros, acoperit de baligă uscată sau proaspătă. Casele se înghesuiau unele într-altele ; erau mai mult sau mai puţin strîmbe, clădite din bolovani grei, avînd din loc în loc ferestre strîmte cu obloane pline.

Ţăranul îşi opri căruţa aproape de biserică şi o luă pe o potecă aşternută cu pietriş.

— Ei, marchize ! strigă el.

Se întoarse spre tovarăşul lui.

— Primarul şade aici, la capăt. Marchiz nu e numele lui, e o poreclă de familie. Se numeşte Brunet. Se cam obişnuieşte pe-aici. Fiecare familie are porecla ei. Ei, marchize !

Înaintară printre grajduri. Prin uşile deschise ieşea un miros cald de vite şi gunoi. Animalele se mişcau alene pe aşternut de paie sau frunziş. Se auzeau strigăte surde. La intrarea într-un grajd, o femeie cu trăsături înăsprite, avînd un conci greu şi sur, presărat cu fire de pai, tocmai încărca gunoi într-o roabă. Bombăni sperioasă un bună-ziua şi dispăru.

— Oamenii sînt cam ursuzi pe-aici — spuse ţăranul. Trebuie să te apropii de ei.

Ajunseră în faţa unei case strîmte cu două etaje joase, de care era lipit în spate un şopron, deasupra căruia se afla o şură împrejmuită de scînduri negeluite şi prost înnădite.

— Ei, marchize ! Îţi aduc un musafir.

— Ei, ce este ? întrebă o voce groasă, care venea de undeva, de deasupra capetelor lor, din mijlocul unor fîşîituri de iarbă uscată.

— E domnul învăţător cel nou.

Un om pipernicit şi cu înfăţişare vicleană, de vreo şaizeci de ani, se arătă la uşa şurii. Îşi scoase şapca prăfuită, descoperindu-şi capul chel.

— Vă spun bun venit, domnule institutor. Ne-aţi găsit în toiul muncii. Intraţi, vă rog, casa e alături. Ei, Germaine, eşti acolo ? Cobor îndată.

Şi apucîndu-se de braţele unei scări grosolane, coborî cu băgare de seamă treaptă cu treaptă.

— Bună ziua, domnule institutor. Ieri am primit hîrtia oficială prin care mi s-a anunţat sosirea dumneavoastră. Atunci, cum Sebastien tot trebuia să se ducă la gară, a putut să vă ia şi pe dumneavoastră. E ajutorul nostru de primar. Dar cred că aţi făcut cunoştinţă. Intraţi, vă rog !

Scoase un rîs gros, binevoitor, şi-i arătă uşa casei. O femeie cu părul alb apăru în prag. Îşi ştergea mîinile de şorţ.

— Intraţi, vă rog, domnule institutor — spuse şi ea la rîndu-i. O să vă mai încălziţi un pic. N-aţi avut destulă ceaţă pe drum ?

— Nu vă osteniţi — spuse Simon, maşinal.

— E mare neorînduială la noi, se culeg strugurii zilele astea. Deh, ce brumă mai avem şi noi! Nu-i viţă de aceea de cîmp. Bărbatul meu tocmai făcea loc în şură, copiii s-au dus după nişte frunze de aşternut...

Bucătăria în care intrase Simon era o încăpere lungă şi joasă, luminată de o singură fereastră, care dădea în uliţă. Un cămin mare ocupa peretele din fund. Un morman de jeratic cît toate zilele umplea vatra.

— Am băgat pîinea în cuptor — îl lămuri femeia. Aţi picat tocmai în ziua cînd coacem pîine.

— A, miroase bine de tot — spuse Simon.

— Da — spuse primarul, care venea din odaia alăturată aducînd un scaun de paie — cînd eşti flămînd, pîinea are totdeauna miros plăcut.

Aşeză scaunul pentru învăţător înaintea vetrei.

— Şedeţi, vă rog, acuşi luăm şi noi ceva în gură. Puţină şuncă, nişte ouă. Sau mai bine o omletă cu cartofi... Rămîi la masă, Sebastien.

Simon se împotrivi din politeţe, dar primarul se şi întorsese spre nevastă-sa.

— Da, o omletă mare. Să începem mai întîi cu şunca.

Oftă.

— Nu-i o regiune foarte bogată, dar n-am murit niciodată de foame. Ne-a lipsit mai ales zahărul. Pîine am mai avut noi. În toate casele se coace pîine. Cît despre carne, se taie un viţel din cînd în cînd! dar nu prea des. Nu, nu, în privinţa mîncării n-am dus-o prost; nu ca cei de acolo, de pe front. Şi dumneavoastră veniţi de pe front, probabil?

— Da, vin de pe front — răspunse Simon. E prima mea slujbă. Am fost mobilizat îndată ce-am ieşit de la Şcoala normală.

— A, da! murmură primarul încetişor. Şi aţi scăpat teafăr?

— Teafăr, dacă vreţi, fiindcă mai am mîinile şi picioarele, dar am fost puţin gazat.

— E aer bun la Maurines — spuse Sebastien. Vă puteţi reface sănătatea. Nu-i o regiune muntoasă de mare înălţime, dar aerul e bun.

Femeia îi pofti să se aşeze la masă. Ridicase capacul unei lăzi cu sărături, şi scosese de acolo o şuncă învelită în pînză albă, din care tăie cîteva felii mari.

Primarul umplu paharul musafirului, apoi împinse spre Sebastien o carafă cu gîtul lung, ca să bea de-a dreptul din ea.

— Aşa-i obiceiul aici — explică el. La noi nu se bea din pahar.

Începură să mănînce în tăcere. Femeia stătea în picioare lîngă foc şi, ronţăind, se uita la învăţătorul cel nou.

— Războiul ăsta e o nenorocire — spuse primarul după un timp. Şase morţi din Maurines. E prea mult pentru un colţişor ca ăsta cu mai puţin de trei sute de locuitori. Primii trei au căzut la început, în '914, oameni în toată puterea vîrstei. Ginerele nostru şi-a pierdut o mînă.

Lăsă capul în jos, privi vîrful cuţitului şi vorbi din nou :

— O nenorocire, da, da, o nenorocire !

Dădu din umeri.

— Acum trebuie să lipeşti, cum se zice, bucăţile la loc. N-am fost bogaţi pînă acum şi nici acum nu sîntem mai bogaţi ca înainte. În medie, fiecare gospodărie are cam şase-şapte hectare, poate nici atît. Şi, afară de asta, trebuie să scazi pădurile, paraginile, livezile. Nu rămîne cine ştie cît pămînt bun. N-o să aveţi mulţi copii la şcoală. Vreo douăzeci, poate, nici atît. Războiul, pricepeţi... Va trebui să vă ocupaţi şi de secretariatul primăriei. Sper că n-o să vă plictisească treaba asta. Am avut un învăţător bun, domnul Ladurey. A fost ucis printre cei dintîi. Toată lumea îl iubea foarte mult şi el cunoştea bine şi locurile de pe-aici, şi oamenii. Şi dumneavoastră sînteţi poate din Toulouse ?

— Nu — răspunse Simon — nu chiar de acolo, am stat la vreo treizeci de kilometri de Toulouse,

în partea de nord a departamentului. M-am născut la Fontvieille, aproape de Saint-Ely.

— Asta nu-i departe de Grenade — spuse primarul. Mănoasă cîmpie ! V-a aruncat tocmai dincoace de Haute-Garonne. Dar pentru plămînii dumneavoastră e foarte bine aici. Mai luaţi puţină şuncă. Nu lăsaţi bucăţica asta. Ba nu ! Pînă ce aduce omleta.

Femeia stătea în faţa vetrei, aplecată deasupra unei tigăi unde se rumeneau bucăţi de cartofi în grăsimea care sfîrîia.

— Sînteţi holtei ? mai întrebă primarul.

— Da — răspunse Simon, din vîrful buzelor.

Se simţi deodată foarte obosit. Deşi fusese primit cu atîta bunăvoinţă, satul acesta i se părea sălbatic, prea străin, parcă nu te puteai apropia de el. Revedea drumeagul îngust la poalele colinelor ce se pierdeau în ceaţă, căsuţele înnegrite şi sărăcăcioase, cu ferestruile lor înguste, cu pereţii dărăpănaţi şi gardurile prăpădite. Se gîndea la şcoala asta singuratică de la marginea micii cîmpii. Aici va trăi luni, sau poate ani de-a rîndul. Încercă să-şi alunge tristeţea. Toamna e de vină, ceaţa şi aerul îmbîcsit, oboseala drumului. Ajutorul i-a spus doar : „Pe ţăranii ăştia din Pirinei trebuie să-i cunoşti". Cînd îi va cunoaşte, cînd se va aşterne pe treabă...

Părea că ziua-i pe sfîrşite. De afară, din adîncul vătuit al ceţii, veneau zgomote surde din grajduri, lătrat de cîini, lovituri de ciocan... şi deodată, dintr-o şură a unui vecin, se ridicară glasuri de fetiţe, care intonau un cîntec în dialectul local, pocnind din tocuri în ritmul cîntecului. Glasurile se opriră, apoi iar începură. Se auziră rîsete perlate, exclamaţii. Copiii ! Se jucau copii acolo. Mîine vor lua drumul şcolii. Vor veni din tîrguşor, vor veni din cătune. Unii, desigur, vor ieşi dintr-o cocioabă îndepărtată de pe vîrful vreunei coline. Pelerinele acestor drăcuşori se vor strecura pe lîngă garduri şi marginea cîmpiilor. Îşi vor şterge galenţii înainte de a intra în şcoală şi se vor uita cu ochi holbaţi la noul lor învăţător. Se vor aşeza în bănci, şi, sfioşi, şi lesne

încrezători, răutăcioşi şi şireţi, se vor uita pe sub sprîncene... Copii erau cam peste tot, îndărătul zidurilor cenuşii şi a uşilor ţărăneşti. Pentru dînşii a venit aici.

Femeia aduse la masă omleta şi tăie o porţie cît toate zilele pentru domnul învăţător.

— Ce să vă mai dau după asta ? O să gustaţi din mierea noastră. Mi-a mai rămas o oală întreagă cu zmeură...

— Nu, nu — răspunse Simon, care se săturase. N-o scotea la capăt nici cu omleta. Înfulecase prea multe felii din pîinea caldă.

Tristeţea i se risipise. Erau de vină poate aburii gustoşi ce se ridicau din farfurie, poate paharele pline vîrf, pe care i le turna primarul unul după altul, poate cîntecul îndepărtat şi graţios al fetiţelor. Încerca să-şi închipuie cum arată locurile astea primăvara sau vara, cireşii şi merii înfloriţi pe costişe, verdele cîmpiilor şi al pădurii, copiii alergînd pe drum...

Primarul luă carafa cu amîndouă mîinile, o ridică încet deasupra gurii şi lăsă să-i curgă pînă în gît un firicel limpede de vin. Îşi şterse apoi alene mustăţile şi trecu carafa ajutorului său.

— E rîndul tău, Sebastien.

Femeia se apropie de Simon şi-i dădu un tăciune, să-şi aprindă pipa. Mult mai curioasă decît bărbaţii, băgîndu-se sub pielea omului, ea se străduia să afle de unde vine şi cine e, cine-i familia lui... Clătină din cap a mulţumire cînd îi spuse că părinţii lui erau nişte ţărani umili.

— Atunci viaţa de aici n-o să vă mire prea mult. Ştiu bine că aţi văzut şi altfel de viaţă, şi mai grea ca a noastră. Peste tot e nenorocire. Cînd mă gîndesc la băietanul nostru, sărmanul ! O să-l cunoaşteţi. E un flăcău zdravăn. Ni l-au trimis înapoi fără o mînă. Şi mai trebuie să spun că am avut noroc.

Vorbi cu glas mai scăzut, arătînd cu bărbia spre Sebastien :

— Al lui nu s-a mai întors.

— Ştiu — răspunse scurt Simon.

Primarul se sfătui pe şoptite cu ajutorul său. Fără îndoială că vorbeau de instalarea noului învăţător. Se întoarse spre Simon.

— Sînteţi ostenit poate, vreţi să vă odihniţi ? Am dereticat puţin odaia dumneavoastră. Aveţi un pat cu pături, mai e şi puţin mobilier, o masă, două scaune. Aveţi aşternut ?

— Da, aşternut am. Mi-ar trebui cîţiva butuci.

— Am adus, pentru început, o jumătate de căruţă. Magazia de lemne e în dosul casei. Am să vă conduc, după ce mai luăm un păhăruţ.

— Nu-i nevoie. Mă descurc eu.

— Şi cu masa cum faceţi ? Domnul Ladurey îşi gătea singur ; dacă asta nu vă surîde, atunci puteţi mînca la hanul din piaţă. Han e un fel de a vorbi. Vin bărbaţii acolo să joace cărţi sîmbătă seara şi duminică după-amiază. Nu vă faceţi griji, se aranjează totul. Veţi putea pofti cînd la unul, cînd la altul dintre noi. Cînd a venit domnul Ladurey, aşa am făcut. Ca în familie, fără fasoane... Şi apoi, într-una din seri vom sta de vorbă despre secretariat. Cred că o să vă puneţi iute la curent. Pentru dumneavoastră e un fleac.

— E vorba de hîrtii — murmură ajutorul, uitîndu-se la galenţi. Hîrtii ! La hîrtii se pricep ei !

Simon recunoscu conturul şcolii ce se înălţa prin ceaţă la marginea drumului. Dar nu intră prin faţă. Înainte de-a ajunge la zidul scund al curţii, o luă pe drumul bătătorit care şerpuia între o vie înaltă şi un cîmp de porumb. Coceni de porumb zăceau în stoguri pe cîmp, aşteptînd să putrezească înainte de a fi îngropaţi. Viţa de vie îşi întindea braţele goale pe ţăruşi înalţi şi pe sîrmă. Viţa asta trebuia ridicată cît mai sus, ca să aibă lumină şi căldură. Ea dădea vinul acela uşor, un pic acru, din care tocmai se băuse la masă.

Înainta cu pași înceți. Frunze roșii se fărîmau sub tălpile ghetelor. Colinele, la marginea cîmpiei, se pierdeau din ce în ce mai mult în ceață. Se întoarse spre sat. I se păru micuț, îngrămădit tot în jurul bisericii ursuze. Valuri de fum albastru se învîrtejeau peste coamele caselor, acoperite cu plăci de ardezie sau stuh.

Nu întîlnise pe drumul de întoarcere decît niște copii sperioși, care se făcură repede nevăzuți, femei și bătrîni care dădeau binețe în grabă. Dar se îndoia că vestea sosirii sale s-ar fi răspîndit atît de repede din casă în casă. „Avem un nou învățător la școală, un tînăr care s-a întors de pe front ; e de lîngă Toulouse, din regiunea de cîmpie..."

Se găsea acum foarte aproape de grădina școlii sale. Grădina sa. O îngrăditură tare dărăpănată o despărțea de cîmp și de drum. Putea s-o sară foarte ușor.

Un glas răgușit izbucni în fața lui, în întunecimea umedă, apoi se auziră niște vite răsuflînd și scîrțîiturile unei căruțe. Un țăran slab și înalt apăru pe cărarea strîmtă, ținînd în mîna ridicată un fel de bici. Se întoarse spre perechea de văcuțe roșcate, înhămate la căruță, și le porunci să se oprească.

— Bună seara, domnule.

Simon îi răspunse. Cel care-l întîmpina își smulse bereta din cap.

— Sînteți, desigur, noul învățător ? N-ați venit o dată cu soarele. Femeia mi-a adus vestea chiar adineauri. Tocmai împrăștiam și eu puțin gunoi. O iau spre casă înainte de mă apucă ploaia. Ho ! ...Veniți de pe front, se pare ? Ei !... Am avut și noi un fecior pe front, dar s-a întors întreg. Eu am făcut parte din armata teritorială. Mi-au dat drumul din cauza inimii. Mi-e inima cam slăbănogită. Spuneți-mi, aveți tot ce vă trebuie ? Am să vă trimit cu băiețașul un sac de cartofi. E nepoțelul meu. A început să citească bine. O să-l aveți elev. Și niște caltaboș vă trimit. Ba da, ba da, știu ce înseamnă cînd omul e singur singurel. Uite, în sfîrșit, a venit

şi ploaia. Trebuie să-mi duc vitele acasă. Bună seara, domnule învăţător...

Se întoarse, îşi atinse în treacăt văcuţele pe frunte şi porni agale. Se auzea cum le îndeamnă, cu răbdare, la fiecare zece metri : „Hăis, Blanca ! Hăis, Cardi !" O ploaie subţire învîrsta aerul cenuşiu. Colinele dispăruseră.

Simon Sermet străbătu grădina. Verze şi salate crescute mari se ridicau dintre ierburile sălbatice. În dosul casei, lîngă un şopron din scînduri negeluite, în care se băgaseră nu de mult buşteni şi vreascuri, se afla o fîntînă.

Trecu în curtea de recreaţie, îşi luă geamantanele lăsate pe peron, pe pămîntul bătătorit şi căută cheia pe care i-o dăduse primarul.

Iată. E foarte simplu. Ajunge să împingi puţin uşa vestibulului. Clasa e acolo, pe stînga. La dreapta e micuţa cancelarie, de care vorbise ajutorul. În fundul culoarului se zăreşte scara spre etaj. Îl izbeşte mirosul de şcoală. Cunoaşte mirosul acesta. Îşi aminteşte de el de pe vremea cînd era el însuşi şcolar. Îl regăsise la Toulouse, la Şcoala normală, pe cînd era elev. Un miros de lemn vechi şi uscat, de tencuială şi piele, de cerneală şi hîrtie, de coajă de pîine, un miros subţire şi pătrunzător, pe care nici mătura, nici apa de clor nu-l puteau alunga.

O dată cu mirosul acesta îşi regăsi copilăria şi tinereţea, întreaga sa viaţă de altădată...

E învăţătorul şcolii din Maurines. Casa aceasta intră în stăpînirea lui. Pentru întîia oară păşeşte aşadar într-o şcoală unde el e învăţătorul. Învăţător... Cu mulţi ani în urmă, domnul Bertrandou intrase şi el pentru întîia oară în şcoala din Fontvieille. S-o fi oprit poate în prag, tulburat, fericit, neştiind prea bine ce-l aştepta dincolo de vălul acesta de praf şi întunecime. „Vei fi învăţător, dragul meu Simon, vei fi învăţător..." Glasul mamei sale străbătea spaţiul. Fără îndoială că şi în seara asta se gîndeşte la el. Se apleacă spre vatră şi cu ochii mijiţi visează la Simon al ei, care ia în primire întîiul lui post într-un sat din Pirinei.

În timp ce cade noaptea, i se pare că regăsește clasa de pe vremea cînd era copil. Aceiași pereți văruiți, aceleași mese lungi, scrijelite și pline de mîzgălituri, aceleași bănci fără speteze, aceeași sobă de fontă cu burlanele mergînd de-a lungul întregului plafon pînă la peretele dinspre grădină. O hartă a Franței, un tablou cu măsuri și greutăți. La peretele din fund, o bibliotecă încărcată cu hîrțoage, cărți vechi și tot felul de obiecte ciudate: o veveriță împăiată, o eprubetă, fiole, un disc Newton, o sfîrlează, o bucată de cărbune, cutii, niște scaieți mari uscați. În partea cealaltă a sălii se află masa învățătorului așezată pe estradă, o tablă fixată în perete, îndărătul mesei, și la dreapta ei o tablă așezată pe un suport. Aceleași table negre ca la Fontvieille, scrijelite și scorojite.

Își puse geamantanele la intrare și străbătu încetișor clasa pînă la estradă. Luă o bucățică de cretă, se apropie de tabla neagră, ridică mîna, apoi dădu din umeri și se lăsă pe scaunul de pai. Își aprinse pipa. O lumină firavă, venind din curte, aluneca pe tablă și pe băncile goale. Învățătorul din Maurines era la postul său. Zîmbi și ridică iarăși din umeri. Haida-de! Nu e mai bine aici decît acolo?

Un vuiet prelung dădea ocol casei. Pornise vîntul. Venea din celălalt capăt al cîmpiei și izbea din plin școala izolată la margine de drum. În zilele vijelioase, maghernița trebuie să scîrțîie în fel și chip!

Simon ciuli urechea. Nici un alt zvon, nici un alt zgomot decît respirația nopții de toamnă. E singur la capătul satului. Multe zile și multe seri de-a rîndul va sta la această măsuță necioplită, pe cînd deasupra capului său fluturele alb al lămpii cu petrol va fremăta la bătaia vîntului. Ce va face? Va corecta caietele, își va prepara fișele, va trage într-una din pipă, va visa. Ah! primăria, mai e și primăria, corespondența cu subprefectura, actele de stare civilă, declarațiile de recoltă, hîrțoagele...

Un zîmbet îi trecu pe buze: uita ceea ce era mai important: copiii, obrajii copiilor. Cine or fi

oare? Vor fi cei care au cîntat adineauri, într-o şură din sat? Are să vadă mîine. Scoţîndu-şi capetele din fulare şi glugi, copiii se vor îndrepta spre dînsul, vii, cu ochii vii pe care-i va putea face să strălucească, cu buze vii pe care, mulţumită lui, se vor înfiripa atîtea cuvinte. În tainica romanţă a vîntului şi a beznei, anii se amestecă. Cine dormitează în această clasă? E învăţătorul sau şcolarul? Nu s-a aplecat acum o clipă domnul Bertrandou peste umărul lui, spunîndu-i: „Străduieşte-te, Simon, fă bine literele, atenţie la punctuaţie..." şi unde se află oare satul acesta? În cîmpia Garonnei sau în Pirinei? Se află în nu ştiu care sat de-acolo unde atîtea şcoli au pierit?

Coşmarul îi reveni în prima noapte. Se culcase repede în odaia de sus, după ce ronţăise din merindele pe care i le dăduse mamă-sa. Deodată cineva bătu la uşă.

Bătea cineva? Nu. Nu era o mînă de om. Detunături înfundate izbucneau în depărtare. Cineva bătea în noapte. Révignac... Venea Révignac. Mantaua sa leoarcă de apă şi noroi se bălăbănea pe un drum strîmt. Fiecare din paşii săi deştepta zgomote fioroase.

— Dormi, Sermet?

Glasul lui Révignac, sonor şi aspru, cu accentul din regiunea Oc.

— Dormi, Sermet? Fritzii sînt pe cale să ne facă terci.

Vîntul sufla acum din altă parte şi bătaia tunului se auzea mai aproape.

— Ei, Sermet, dormi? Dormi, Sermet? Îţi spun că sînt în stare să atace pe-aici mîine dimineaţă. Auzi? Ei!

Sermet nu răspunse şi Révignac se culcă la pămînt. Cu mîna învelită în nişte cîrpe murdare îşi pipăia buzunarele mantalei. Îşi căuta pipa. Ei, drăcia dracului, unde naiba o fi pipa? Révignac şi pipa lui. Era o comedie destul de cunoscută. Révignac era totdeauna în căutarea pipei. O descoperi, în

sfîrşit, sub o jalnică zdreanţă de cămaşă, pe care o folosea ca batistă.

— Nu pot să dorm. Mă gîndesc mereu la tipul ăsta. Ei ! M-auzi, Sermet ? Mă gîndesc mereu...

Îşi căuta acum pachetul de tutun.

— Tipul ăsta...

Şi adăugă, ca şi cum Sermet l-ar fi întrebat : „Care tip ?“

— Ştii bine, tipul din noaptea trecută, fritzul ăl tînăr... Îl ştii bine, Simon ! Nu l-ai uitat ! Ce s-a vîrît aici, în linia noastră ? Şi noi ce ne-am băgat în linia lor ? Astea toate din vina locotenentului Rey.

Révignac se sculase în picioare. Mantaua îi flutura în vînt. Trăgea cu furie din pipă şi vîntul ducea şiraguri de scîntei...

— Din vina cui ? Din vina războiului şi apoi din vina locotenentului Rey. Nu ne are la stomac ticălosul ăsta. Doi oameni, doi oameni voia el pentru o recunoaştere la ferma dintre plopi. Şi plopii, vezi bine, fuseseră curăţaţi de mult. Iar în ce priveşte ferma, rămăseseră trei ziduri înnegrite şi grămezi de moloz. Dar era un cuib de mitralieră printre dărîmături. Şi de-acolo fritzii voiau să tragă drept asupra noastră. Ei, voi, cei doi institutori, n-aţi vrea să vă duceţi pînă acolo ? Ei, voi, cei doi institutori, nu v-aţi putea duce să vedeţi ce se întîmplă la ferma dintre plopi ? Puteţi să vă strecuraţi la căderea nopţii, cînd e linişte în tot sectorul. Cînd e linişte, vezi bine ! Bine, domnule locotenent, vom merge. Asta şi cu nimic, e totuna... Cînd te-ai băgat în rahat, nu mai ieşi din el. Te afunzi pînă-n gît, Sermet, pînă-n gît ! O să ne ducem să-ţi vedem mitraliera, fricosule ! La căderea nopţii, ai zis...

Pe genunchi şi pe coate înaintam, ţi-aduci aminte, Sermet ? Încă nu se înnoptase de-a binelea. La început am avut baftă. Primele sîrme ghimpate fuseseră forfecate de un obuz. Înaintam ca în brînză. Îţi auzeam răsuflarea lîngă mine. Mai încet, ţi-am spus, mai încet, sufli ca o focă, o să ne repereze din cauza ta, dacă te găseşte...

De fapt nici nu mă gîndeam la asta. Era linişte în clipa aceea în colţul nostru. Era chiar ciudată liniştea asta. Nu se auzea nimic. Nimic decît zbîrnîitul sîrmei ghimpate, un sunet scurt ca un ţiuit sau ca un rîcîit, o nimica toată, ca atunci cînd spinii îţi agaţă mantaua. Tragi de ea. Ori se desprinde, ori se rupe...

Pămîntul era moale, clisos. Plouase toată săptămîna. Treceam uneori prin mocirle. Mai întîi coborîrăm, apoi găsirăm drumeagul nostru vechi sau ceea ce rămăsese din el după atacul nemţilor, cînd au reluat ferma. Pe-acolo era mai greu de trecut. Drumul era barat de movile de pămînt. Pămînt răscolit de obuze. Trebuia să urci, să tropăi pe povîrnişuri, să ocoleşti colnicele. Ferma era în dreptul drumeagului. Nu te puteai înşela.

Apoi altă sîrmă ghimpată la capătul drumeagului. Asta rezistase. Ei! fir-ar-al dracului, trebuia să începem cu foarfeca. Ne-am încălzit repede. Sudoarea îmi pătrundea pînă şi-n ochi. Trebuia să mă şterg din cînd în cînd cu mîneca. Asud tare eu; aşa mi-i felul. Ajunsesem nu departe de fermă. Începeam să mă dumiresc... În clipa aceea dăm peste un cadavru. Tu l-ai găsit. I-ai pus mîna pe gură şi-ai scos un ţipăt ciudat.

— Ce e? Ce-i acolo? te-am întrebat.

— Un cadavru.

— Ei, na-ţi-o, un cadavru? Vai! Sfinte Dumnezeule, dar n-am avut şi noi destule cadavre în sectorul nostru? În sectorul nostru, ca şi în alte sectoare...

Atunci mi-ai spus ce impresie ţi-a făcut cînd ai pus mîna pe obrazul băietanului.

— Cine e?

— Un francez, nu, nu ştiu.

Francez sau nu, era un om mort. Şi mort de-a binelea. Ai făcut un ocol lung în jurul lui, ca şi cum ţi-ar fi fost frică de el. Nu era cel dintîi. Ei, drace! Te pierdusem din vedere. Te-am strigat. Tu, tu te gîndeai într-una la cadavrul ăla. Ţi-ai băgat mîna în noroi ca să ţi-o freci, să ţi-o cureţi.

N-a fost foarte plăcut să pui mîna pe obrazul ăla mîncat. O fi fost o rană sau şobolanii... ? Hai, pregăteşte-te! Nu mai e mult...

Dar nu-ţi mai ieşea din cap... Un cadavru. Atins în plin. Cu faţa răvăşită, sfîrtecată. Ca pămîntul răscolit de obuze. Şi pielea asta putrezită, rece! Ce-a fost, spune-mi odată, Sermet, un francez sau un...

Nu mai aveam mult pînă la fermă. Tot nu se auzea nimic. Cerul era întunecat. Nu era decît beznă peste tot. Beznă peste beznă. Nu reuşeam să mă descurc. Erau oare zidurile fermei dărîmăturile alea de-acolo ? N-aş fi putut spune. Îţi aduci aminte de tăcerea aceea ? Şi tăcerea de-acolo nu era ca tăcerea de pe la noi, cînd se aud cîntînd greierii. Tăcere. O tăcere fără nume, fără adjectiv. La ce m-am gîndit în clipa aceea ? La nevestica mea. O mulţime de amintiri mă năpădeau. Fleacuri, idioţii. Tăcere, substantiv comun, de gen feminin, la singular, îmi spuneam. Substantiv comun feminin, singular... Asta mi se învîrtea în cap. Vedeam copiii aplecaţi peste bănci, analizînd cuvîntul tăcere. Şi tu te gîndeai mereu la cadavru. Vino, vino-ncoace, ţi-am spus, lasă-l să zacă...

Atunci ni s-a ivit în faţă un neamţ. L-am văzut, l-am văzut bine. Era foarte tînăr, avea un nas mic, rotund şi ochi de copil. Îţi aduci aminte ? Ochi de copil. Şi tu aveai ochi de copil. Ochii lui erau albaştri, ai tăi negri. Nu ne-am uitat prea mult unul la altul. Nu ne puteam privi prea mult. De ce ? De ce nu ne-am fi putut privi mai mult unul pe altul ?

Nemţişorul a bolborosit ceva. A îndreptat baioneta spre tine. Era să ţi-o înfigă. Pe mine cred că nu m-a văzut. Era cît p-aci s-o păţeşti, spune, Sermet...

Şi eu mi-am tras cuţitul, pumnalul folosit în tranşee, cuţitul meu, am sărit asupra tipului şi l-am ucis. L-am ucis, Sermet, ca să nu te ucidă pe tine. L-am ucis, l-am ucis... Ce uşor a fost, Sermet! Uşor să bagi un cuţit în carnea omului. A fost prima oară. Prima şi ultima. Pentru asta eram eu acolo,

îmi vei spune, eram acolo ca să ucid nemţi. Ca să ucid...

Şi ne-am uitat la fermă. Era într-adevăr ce căutam. Ne apropiam, în tăcere, de ruinele celor trei pereţi. Era tăcere pentru că tipul pe care l-am lăsat în urma noastră nu mai ţipa, nu mai mişca. Nu ne tîram. Ne ridicasem în picioare. Eu umblam cu cuţitul în mînă. Strîngeam cuţitul din toate puterile, nu puteam desface mîna. Ca şi cum cuţitul şi mîna s-ar fi sudat, s-ar fi cimentat pentru totdeauna. Cu sîngele omului.

Mi se pare că nici n-a gemut cînd s-a prăbuşit. A căzut în genunchi şi s-a întins jos.

Nu-i nimeni printre ruine. Unde era blestemata lor mitralieră ? Se vedea că au fost totuşi aici. Au fost şi au plecat. De ce ? Se repliaseră doar. Şi ăla ? Ce-o fi păzit acolo ? Şi de ce s-o fi repliat ? De ! Nu era cazul să ne gîndim noi la asta. Noi ascultam. Ascultam, Sermet. Misiunea s-a terminat, domnule locotenent. La ferma dintre plopi nu-i nimic şi iar nimic. Nemţii s-au retras cu scule cu tot. Misiunea s-a terminat. N-am văzut pe nimeni.

Pe nimeni ? Dar tipul ăla dintre sîrmele ghimpate ? Şi sîngele de pe mîinile mele ? N-o să mai zvîrl odată din mînă cuţitul ăsta ?

Ne-am uitat unul la altul. Ne iubeam mult. Învăţasem împreună meseria. Nu meseria asta. Nu meseria de ucigaş. Meseria de semănător, de învăţător. Adică exact contrariul. Am fost împreună la Şcoala normală. Trei ani la Şcoala normală din Toulouse înainte de a veni pe front. Tu, tu veneai de la ţară. Erai un băiat bun, tăcut, blînd, harnic. Eu locuiam la Toulouse, într-o străduţă în partea dinspre Capitole. Tatăl meu era cizmar. Îl vezi prin geam, cu gura plină de cuişoare, gata să dea cu ciocanul în pingele.

Spune, Simon Sermet, ai să te duci să-mi vezi nevasta ? Ea e la Toulouse în clipa de faţă. Are o catedră la şcoala din Matabiau, un curs preparator.

Îţi aminteşti, Sermet, serile de primăvară, cînd ne duceam amîndoi în fundul grădinii internatului ?

Tu veneai cu cărţi. Eu trăgeam din pipă şi mîzgăleam hîrtie. Făceam poeme privind cum răsare luna. Eram îndrăgostit de Lucienne, încă de atunci. Sau îţi vorbeam de Jaurès [1]. Tu învăţai cu sîrguinţă. Din cînd în cînd te uitai la mine din politeţe, apoi îţi băgai iar nasul în cursuri. Voiai să fii printre primii la absolvire, ca şi la intrare. Ştiai de toate. La matematică şi la franceză, la agronomie şi la trigonometrie erai totdeauna cel mai tare. Şi cîte nu ni se băgau pe gît în vremea aceea! Pe gît, ah-ah! Şi eu, eu visam la lună, mă gîndeam la Lucienne sau la ultimul articol al lui Jaurès din „La Dépêche", pe care-l citisem, fumîndu-mi pipa pe ascuns.

Cînd se suna din trîmbiţă — pe atunci ne trezea cu trîmbiţa — tu săreai primul din pat, te repezeai la lavabo, traversai dormitorul în vîrful picioarelor şi coborai în sala de studiu. Aprindeai lampa şi te-apucai de lucru. Frumoase vremuri!

Acum, iată-ne aici, călcînd printre sîrme, murdari de noroi din cap pînă-n picioare. Se lasă noaptea. Şi iată că deodată se luminează cerul. Dar nu-i soarele. Rachete. Bum! Ia uită-te! Ai văzut bietul ogor? Tatăl tău n-a întors niciodată pămîntul în felul ăsta. Stăm aici. Şi cadavrul tînărului neamţ la picioarele noastre. L-am ucis pentru că a vrut să-ţi bage baioneta în burtă. Ce ne facem cu el? Ar trebui să ne uităm la porthartul lui, la acte...

---

[1] Jaurès Jean (1859—1914), om politic şi istoric francez, unul dintre conducătorii mişcării socialiste din Franţa, luptător împotriva militarismului. Radical la începutul activităţii politice, el a aderat la socialişti şi a fost unul dintre întemeietorii Partidului socialist francez (1902), partid reformist, iar după unificarea acestuia cu Partidul socialist din Franţa (1905) a condus aripa de dreapta a Partidului socialist francez unit. Orator şi polemist strălucit, el a desfăşurat o bogată activitate în presă şi de la tribuna parlamentului împotriva militarismului, antisemitismului şi reacţiunii clericale-monarhice. Înfiinţînd în 1904 ziarul „l'Humanité", Jaurès a dus în paginile sale o campanie energică împotriva politicii imperialiştilor francezi de pregătire a războiului. Lupta pe care a desfăşurat-o i-a atras ura reacţiunii, care a pus la cale asasinarea sa. (n.r.)

Locotenentului Rey îi place să faci lucrul ca lumea.

Atunci au început să tragă în noi din toate părţile. Cerul se cutremura deasupra noastră. Fritzii trăgeau în noi. Scurt, precis, cu furie. Iată de ce-au părăsit ferma. Ah! Dumnezeule, nu era să ne mai uităm acum la stîlpul întins pe jos! Trebuia să ajungem în cea mai mare grabă în liniile noastre.

Ei, Sermet, îţi aduci aminte?

Începu alergătura, cînd am simţit o izbitură zdravănă în şale. O coşcogeamite bucată de schijă fierbinte. Am căzut, urlînd: „mamă, mamă..." Te-ai întors spre mine. Pocniturile nu mai conteneau. Şterge-o, dragul meu, îţi spun, şterge-o de-aici, lasă-mă singur, să crăp!

Toată viaţa a început să-mi treacă pe dinainte. De la şcoala de pe bulevard, unde mă duceam cînd eram ţînc, pînă la Şcoala normală, pe care am frecventat-o timp de trei ani, împreună cu tine. Şi apoi Lucienne, care sărea coarda în grădina Capitole. Şi obrazul Luciennei oglindit în havuzul din mijlocul grădinii, sub podul rustic de lemn. Ochii şi gura ei printre peştişorii roşii. Şterge-o, dragul meu Simon, m-au dat gata! Şi în serile de primăvară, cînd mahalaua mirosea a liliac şi a violete, ne duceam în fundul grădinii. Eu trăgeam din pipă. Duminica ne duceam cu Lucienne să vîslim pe Garonne. Lasă-mă acuma, aici, să crăp. Într-o sîmbătă seara ne-am dus la teatrul din Capitole să-l auzim pe Jaurès. Stăteam sus, la cucurigu. De sus vedeam toată sala, estrada, plantele verzi, drapelele roşii. Cînd începea să vorbească, Jaurès avea vorba blîndă, molcomă, care te mîngîia ca o adiere de vînt, apoi glasul se înălţa. Atunci se oprea. Se auzeau cuvinte desprinse unul de altul, rostogolindu-se ca pietricelele; recunoşteai atunci accentul lui din Castres. Şi apoi veneau tunetele. Striga, ţipa Jaurès. Îl vedeam în jacheta roasă, în mijlocul luminilor şi al fumului, jucîndu-şi barba, îndreptînd-o cînd spre un colţ cînd spre altul.

Praful așternut în Capitole valsa în lumina încețoșată de fumul pipelor. Îl ascultam pe Jaurès, glasul lui îmi suna în urechi...

Era călduț în seara aceea. Vreme de paște. Ne-am plimbat pe strada Alsace și strada Languedoc. Se simțea din plin primăvara teilor și a salcîmilor în vîntul Garonnei. Vorbeam de Jaurès și Lucienne. Războiul, ah ! nu, nu război...

Și ne-au mînat aici, Sermet. Am plecat împreună. Și stăm aici, în noroi, amîndoi, în țara cadavrelor. Și eu, eu am ucis un om. Nu voiam, ți-o jur ! Lasă-mă, șterge-o, mi-au găurit pielea. Și să spui Luciennei că... Ai să-i spui Luciennei..."

Sermet umblă printre sîrme ghimpate. Drumul nu se mai sfîrșește. Movile de pămînt. Cerul se luminează și se stinge. Tunul latră fără oprire. Sermet umblă cu Révignac în brațe. Nu-i greu Révignac, un pachet de oase și piele. Capul i se bălăngăne. Mîinile lui Simon sînt năclăite de sînge cald. E mult de mers cu glasul lui Révignac, cu glasul tunului în urechi. Înainte de a muri, Révignac a spus :

— Să te duci pe la Lucienne. Așteaptă un copil. Nu ți-am spus-o. Nu îndrăzneam. Ea mi-a scris. Îmi făcea rău să mă gîndesc că s-ar putea să crăp aici, fără să-l văd. Acuma crăp. Să te duci să-mi vezi copilul ; să-l îmbrățișezi din partea mea.

Vîntul alerga pe cîmpie și bătea în ușă ca tunul din coșmar.

III

În zori de zi, Simon se scula, își aprindea lampa cu petrol și se ducea în bucătărie. Arunca în vatră un braț de lemne și-și pregătea cafeaua. Apoi își aprindea prima pipă și stătea cîteva minute visător înaintea focului, în timp ce odaia începea să se încălzească. După aceea cobora în clasă.

Se apropia de ferestrele care dădeau spre cîmpie și privea cum se strecura noaptea pe povîrnișurile ce abia se deslușeau. Ceața se tîra de-a lungul șanțurilor. În zilele cînd bătea vîntul, casa gemea și trosnea, scoțînd zgomote ciudate. Un liliac din apropierea magaziei de lemne își răsucea crengile înspre ferestre, bătînd misterios într-un ochi de geam. În primele dimineți, pe cînd Sermet pregătea pe tablă lecția de citire pentru grupa celor mici, rîcîitul crengii în spatele său îl cam neliniștea. S-ar fi zis că e cineva pe-acolo, ascuns în întuneric, care-l pîndește pe învățător

Se îndrepta spre masă, ridica vreo hîrtie scăpată pe jos, răsfoia un caiet, și trăgea mereu din pipă. După această primă inspecție, se urca să-și facă toaleta. La ora șapte căruța lăptarului trecea pe drum și Simon se apropia atunci de tabla cu suport. Se apuca să scrie : *pipa tatii, tata are o pipă, fata are bubă, mosorul...* Creta albă servea pentru literele de mînă, creta roșie pentru literele de tipar. Litera sau diftongul studiat era scos în evidență, fiind scris cu galben în partea de sus a tablei, lîngă un desen, care se schimba în fiecare zi. Cum intrau în clasă, țîncii începeau să șușotească privind la desenul lor. Ce-avem astăzi ?

O pi-pă, o gă-i-nă, o co-li-bă...

După bucata de citire, Sermet scria tema lecţiei pentru cei din grupa mijlocie şi cea mare pe tabla principală. Lecţia începea cu o convorbire pe care o ascultau toţi cu mîinile la piept. În timp ce elevii mari transcriau rezumatul, ţîncii se adunau laolaltă pentru citire. Învăţătorul întorcea tabla şi se mai citea o dată lecţia din ajun. „Atenţie, toţi odată, cu ochii pe linia mea... Acum, de unul singur, tu, Bernard Coulomiès, tu, Marie Faure, tu, Georges Sentenac...“ Unii citeau dintr-o răsuflare, cunoscînd textul pe de rost din ajun, alţii se încurcau al dracului şi ceilalţi deschideau gura să-i ajute. „Nu-i voie să se sufle!“ Se ridicau mîini. Linia părăsea silaba grea şi o lua de mai sus. Cei mari urmăreau din bancă, între două fraze, ce se întîmpla la tablă, zîmbind îngăduitor sau a compătimire. Apoi urma lecţia din ziua aceea. Învăţătorul spunea nişte poveşti pornind de la figura desenată pe tablă. Unii dintre cei mici abia reuşeau să îndruge ceva pe franţuzeşte. „Spune-mi, Georges Sentenac, animalul ăsta, ştii tu ce este?“ — „Da, domnu'“. — Spune-mi cum se numeşte?“ — „E un pisicuţ“. — „Nu ştii, mai are şi alt nume?“ Şi Georges Sentenac se uita la galenţi şi roşea.

La ora şapte şi jumătate, Eloi Lacaze, din grupa mare, venea să aprindă focul în sobă, bocănind vîrtos din galenţi cînd trecea prin curte, ca să se ştie că vine el. Răsucea cu răbdare nişte foi dintr-un caiet vechi, aduna nişte crenguţe uscate şi cîteva braţe de lemne. Soba începea îndată să duduie. Răsuflarea sa caldă mîngîia spatele învăţătorului, în timp ce termina de scris pe tablă. Pe drumul satului începeau să răsune ţipetele copiilor. Sermet punea la punct tablele, deschidea catalogul şi jurnalul clasei, îşi umplea o ultimă pipă şi ieşea în curte să supravegheze jocurile copiilor înainte de intrarea în clasă.

La ora opt fără un minut, la chemarea sa, şcolarii se aşezau pe două rînduri în faţa uşii; se făcea inspecţia mîinilor. Eloi Lacaze era mai demult în

clasă. Ațîța focul cu ardoare, umplea soba cît încăpea în ea, apoi, după ce toți se așezau în bănci, se strecura afară cu demnitate, ca să-și toarne cîteva picături de apă pe degete. Era privilegiul celui ce aprindea focul.

Așadar, se intra în clasă... În prima zi, cînd Simon a bătut din palme, toți copiii au rămas nemișcați. La o nouă bătaie din palme s-au îndreptat spre ușă, tropăind pe loc, și s-au aliniat, continuînd să-și miște genunchii în cadență. Simon pricepuse. Așa se proceda cînd și-a făcut stagiul la Școala normală. La primul fluierat, băieții înțepeneau, parcă ar fi fost statui. La al doilea, se tropăia pe loc. La al treilea, toți porneau în pas cadențat, cîntînd :

Nu ne veți răpi Alsacia și Lorena.
În pofida voastră, francezi vom rămînea.

Ridicase o mînă.

— Stați pe loc ! Nu mai mișcă nimeni ! Ajunge, intrați în clasă în pas obișnuit. Nu, nu mai tropăiți. Mergeți cum mergeți la voi acasă ! Nu sîntem la cazarmă aici.

Copiii s-au uitat la el uluiți. Pe vremea domnului Ladurey, se intra în clasă tropăind. Ceilalți învățători și învățătoare care s-au perindat unul după altul la Maurines după plecarea domnului Ladurey păstraseră metoda asta. Uite că învățătorul acesta nu voia. E adevărat că fiecare învățător își are toanele lui. Unul dintre ei, acum un an, nu-l oprise oare pe Eloi Lacaze să mai aprindă focul în sobă, sub pretext că ar fi periculos ? Or, Eloi aprindea focul în sobă de trei ani și nimeni nu se pricepea mai bine ca dînsul.

Noul învățător părea cumsecade. Îți vorbea fără să ridice glasul. Nu era el prea înalt, era mai mult slab, cu un obraz prelung și blînd, pe care începuseră să apară zbîrcituri. Ochi negri, păr blond, puțin creț. Se vorbea de dînsul în toate casele. Venea de la război, unde a fost gazat. Pentru prima oară

o să înveţe carte pe copii. Nu-ncape vorbă că nu preţuieşte cît domnul Ladurey. Domnul Ladurey era aspru, dar un bun învăţător. Numai că sărmanul Ladurey murise.

Copiii şi-au pus mîinile la piept. Simon făcea înscrierile. Şi deodată se trezi în mijlocul vremurilor de altădată. Se văzu în prima zi de şcoală la Fontvieille. Domnul Bertrandou stătea în picioare, la marginea estradei, aspru şi nemişcat, cu linia ridicată. O lovitură de linie în masă. Copiii s-au aşezat. O nouă lovitură de linie. Copiii au pus mîinile la piept.

Glasul aspru al domnului Bertrandou :

— Să vedem dacă ştiţi şi azi la recitare. *O, micuţi prieteni, creşteţi atît de iute...* Atenţie !

Lovitură de linie. În timp ce elevii noi aruncau nişte priviri înspăimîntate, clasa începu să recite :

O, micuţi prieteni, creşteţi atît de iute,
Dar al bunilor vis să nu-l uitaţi vreodată!
Mică — umanitate — de fiinţe abia născute —
Nalţă-te de-apururi, de soare luminată!

La fiecare semn de punctuaţie, glasurile se opreau. Se auzeau din nou abia după o altă lovitură de linie. La ultima strofă, linia se ridica foarte sus spre plafon, fremătînd, pentru a sublinia că trebuie mai multă emoţie şi energie în glas.

Linia domnului Bertrandou ! Ce departe şi ce aproape era, înfricoşătoare şi nepreţuită totodată ! Domnul Bertrandou pretindea o disciplină continuă. Linia aceasta ce se ridică în ceaţa timpurilor trezeşte deodată mii de imagini scumpe : faţada unei ferme vechi, frunzişul colinelor, tufişuri de liliac, glasul puţin temător al mamei : „Scoală-te, Simon, e timpul...“, potcovăria din Fontvieille care răsuna în zilele mohorîte de iarnă, ca şi în orbitoarele şi tăcutele zile de arşiţă. Pe-atunci, soba din clasă duduia într-una, scoţînd aceleaşi zgomote puternice. Pe vreme de ger sau ninsoare, sîngele îţi frigea

urechile şi vîrful degetelor, ceea ce te încînta. Atunci linia intra în funcţiune.

„Lecţia de morală!" anunţa domnul Bertrandou. La o lovitură a liniei, toată clasa începea să *cînte* alene rezumatul din ajun. Cei mici, care nu ştiau să citească, se străduiau şi ei să bolborosească cîte un crîmpei.

Ştiţi voi ce bea omul acesta din paharul ce se clatină în mîna lui care tremură din cauza beţiei? Bea lacrimile, sîngele, viaţa nevestei sale şi a copiilor săi!

Nenorocire aceluia care rămînea în urmă, aceluia care nimerea cu o silabă în contratimp. Linia se îndrepta spre dînsul şi trebuia să se urce pe estradă şi să recite de unul singur. Apoi domnul Bertrandou începea să povestească; era, fără îndoială, una din clipele cele mai plăcute din timpul zilei. Glasul îi rămînea tot aspru şi solemn, dar asprimea aceasta şi o oarecare încetineală a tonului dădeau mai mult preţ povestirilor morale ale bătrînului învăţător. Avea cîte una pentru fiecare zi şi în fiecare an adăuga altele noi. E adevărat că elevii mai vechi nu se plictiseau niciodată să asculte mai mulţi ani de-a rîndul povestea cu leul din Florenţa sau cu cei doi fraţi din Ierusalim care duceau fiecare cîte un snop la claia celuilalt, sau aceea a lui Carnot, care s-a întors în satul lui din Bourgogne, îmbrăcat în frumoasa sa uniformă cu galoane, ca să-l salute pe învăţătorul său. *„Iată omul căruia, după părinţii mei, îi datorez cel mai mult, iată pe acela pe care-l preţuiesc tot atîta cît pe tata"*, sau aceea a sărmanului sergent Hornus care, sub ploaia de gloanţe a mitralierelor, îşi păstrase drapelul...

Şi acum trebuia Simon să povestească aceste istorioare morale. Acum era rîndul său să se aplece înspre feţele copilaşilor încordaţi de atenţie. Începea o zi nouă, dar nu numai o zi nouă, căci fiece cuvînt al povestirii pe care avea s-o depene era un început de drum nou, nenumărate drumuri. Le vorbi de Drouot, supranumit Înţeleptul Marei Armate. Era tot o istorioară a lui Bertrandou. Şi copiii

îl vedeau parcă pe feciorul sărmanului brutar din Nancy bătînd la uşa unei şcoli. A fost respins, deoarece era prea tînăr. Şi mai tîrziu Drouot a învăţat cu toată rîvna, ajutîndu-l în acelaşi timp pe tatăl său în dugheană. Căra pîinea, îi servea pe clienţi ; citea la lumînare, şi cînd se stingea lumînarea, se apropia de lumina cuptorului. Voia să înveţe, să înveţe mereu...

După morală, făcea lecţii cînd cu o grupă, cînd cu cealaltă. În primele zile, Sermet nu ştia cum să-şi mai împartă timpul. Pe cînd explica unora, trebuia să fi dat de lucru celorlalţi. Cei din grupa mare îşi făceau problemele de aritmetică, în timp ce grupa mijlocie bolborosea tabla înmulţirii, iar cei mici de tot numărau boabe de fasole şi beţişoare. Învăţătorul alerga de la unii la alţii ; timpul fugea cu toată viteza. Trecuse o oră bună cu număratul. Era prea mult. În timp ce dicta celor mari, cei mici suflau pe rîndurile abia scrise. Unii care terminau mai devreme începeau să se mişte încolo şi încoace, îşi frecau galenţii de podea, se ridicau să pună caietele pe catedră. Sermet se întrerupea să le dea altceva de făcut. Atunci cei mari şopteau între ei. Trebuia să-i liniştească pe cei care citeau pe tablă. Şi aşa mai departe.

În primele seri, Simon dădea o atenţie deosebită modului de împărţire a timpului pe care i-l întocmise Lucienne Révignac, străduindu-se să cîntărească cu minutul fiecare lecţie. Dar planul stabilit se dădea peste cap, întîrziaţii tulburau bunul mers al exerciţiilor.

Totuşi, după cîteva săptămîni, Simon reuşi să-şi înfrîneze agitaţia care-l apucase la început. Caietul-jurnal în care trecea orarul lucrărilor nu-l mai fascina. Nu aici era esenţialul. Esenţialul era îndărătul frunţii copiilor. Au înţeles oare ? Cuvintele le-au trecut pe lîngă urechi, sau au încolţit în mintea lor, au prins viaţă, o viaţă profundă ? „Aţi înţeles ? Aţi înţeles ?“ Repeta mereu întrebarea asta, întinzînd spre bănci gîtul său subţire, obrazul său blajin şi serios. Începea să se îndoiască de acel „da,

domnule“ de complezență și de unele clătinări din cap prea disciplinate.

Nu bătea pe nimeni, nu avea linie ca să lovească cu ea, nu certa pe nimeni niciodată. Lucrul acesta s-a aflat îndată în sat și cîțiva părinți i-au și spus: „Ei, domnule Sermet, sînteți drăguț cu copiii ăștia. Dar o palmă sau o bătaie e folositoare cîteodată“. Simon ridica din umeri și zîmbea. Clasa nu era prea numeroasă și nici unul din băieții lui nu era tare rău. Avea un fel al lui de a tăcea, uitîndu-se într-un colț al plafonului. Cînd se stingea ultima șoaptă, începea să vorbească cu glas încet și potolit. Atunci își plimba privirile, rînd pe rînd, de la un obraz la altul. Totdeauna se mai găsea cîte unul care stătea cu nasul în caiet, sau visa cu ochii pe fereastră. Sermet li se adresa acestora, pe ei se încăpățîna să-i cîștige, atrăgîndu-le atenția printr-o pauză de o clipă, ori printr-o frază mai ciudată sau spusă mai apăsat. Nu era pe deplin mulțumit decît atunci cînd simțea că-i ține pe toți în mînă, cum ai ține un spic de grîu. Atunci, cobora de pe estradă și începea să se plimbe în lung și în lat, oprindu-se, aplecîndu-se spre școlarii care stăteau nemișcați. Era fericit că-i simțea încordați, atenți. Bineînțeles, asta nu era cu putință decît la unele lecții comune. Această armonie generală avea să se spargă însă foarte curînd, trebuia să înceapă acrobația cu lecții deosebite. Pe măsură ce treceau zilele, lucrul acesta îl supăra din ce în ce mai puțin.

Nu s-a întîmplat decît un singur incident, puțin timp după ce s-a deschis școala. Pentru întîia și ultima oară, școlarii din Maurines l-au văzut pe Simon pradă unei mînii groaznice, nestăpînite.

Copiii se jucau în curte. Învățătorul umbla încolo și încoace, cu privirile cam pierdute, trăgînd din pipă. Bătea din palme uneori cînd băieții se îmbrînceau prea tare. Fără îndoială că nu dădea mare atenție jocului care era în toi. Simon, în vesta sa tare strîmtă, cu pantalonii săi înguști și mototoliți, pe care-i umfla vîntul de toamnă, se plimba agale. Se uita la copii, la drum, la colinele îngălbenite.

Era încă pe vremea cînd se mira că-i aici, în curtea unei școli, la marginea unui sat liniștit. Unde se găsea în realitate? Prins în coșmarul anilor de război? Sau în viața de astăzi? Avea impresia că-i o fantomă, un manechin care se plimbă în bătaia vîntului umed. Îl privea pe învățătorul acesta cum umblă, fără să aibă nici un amestec cu el. Dar el? Unde o fi el? La Fontvieille, satul în care a copilărit? La Toulouse? În noroiul de pe front? La spital, unde a stat nu știu cîte săptămîni?

Deodată se auziră strigăte dinspre peron. Alphonse Fougarol dăduse un pumn lui Jean-Marie Bernat, căruia îi sîngera nasul. Alphonse era un vlăjgan cunoscut pentru firea lui iute. Învățătorul se apropie. Alphonse, destul de plouat, povesti cum s-a întîmplat:

— Ne jucam de-a războiul, domnule. N-am făcut-o într-adins. N-am vrut să-i fac rău...

Simon păli. Se aplecă spre Jean-Marie.

— Nu-i nimic. Apasă cu batista pe nară.

Se întoarse spre elevi.

— Așezați-vă în rînd! Intrăm în clasă.

Vorbea scurt și aspru, ceea ce-i surprinse pe copii. Se așezară în bănci, fără să scoată o vorbă. Învățătorul înaintă încet spre rîndul întîi de bănci.

— Ascultați-mă — spuse el — ascultați-mă cu atenție. Alphonse l-a lovit pe Jean-Marie. Vreau să cred cu tot dinadinsul că n-a făcut-o anume. De astă dată n-am să-l pedepsesc. Vreau să vă vorbesc de altceva. Alphonse mi-a spus: „Ne-am jucat de-a războiul..." De lucrul ăsta vreau să vă vorbesc. Nu trebuie să se joace nimeni de-a războiul. Războiul este ceva îngrozitor. Nu-i un joc. E un lucru îngrozitor, dragi copii, ascultați-mă ce vă spun. Milioane de oameni au murit în războiul de acum, milioane, mă înțelegeți?

Pricepuse numaidecît că „milioane" pentru copiii ăștia nu înseamnă nimic. Atunci începu să le istorisească.

Le vorbi de tranșee săpate în humă și pămînt cretos, de sîrmă ghimpată, de marșuri nesfîrșite,

de o viaţă trăită în noroi, de oameni în zdrenţe şi ursuzi, de Révignac. Unul dintre cei mai buni camarazi ai lui, un tînăr învăţător. L-a văzut murind alături de el, l-a ridicat în braţe, l-a cărat sub ploaia de bombe.

Vocea învăţătorului era acum joasă, surdă. Ca şi cum i-ar fi fost frică sau i-ar fi făcut rău cuvintele pe care le rostea. Cu capul plecat, privea găurelele negre de la pantofi. Copiii îşi puseseră mîinile la piept şi stăteau tăcuţi. Cînd murmură : „Sate întregi au murit“, o fată mai mare din rîndul întîi începu să plîngă. Şi un băiat din grupa mijlocie plînse şi el. Simon făcu un pas înspre fată, îi puse mîna pe cap. Trecură cîteva minute în tăcere întreruptă numai de slabe sughiţuri de plîns, apoi Simon vorbi mai departe :

— Nu mai trebuie să vă jucaţi de-a războiul, nici de-a soldaţii, nici să vă jucaţi cu arme. E îngrozitor ! Oamenii nu trebuie să se bată între ei. Animalele sălbatice, lupii, fiarele din pădure se bat. Oamenii care se bat devin asemenea animalelor...

Se îndreptă spre băieţaşul care plîngea şi-l mîngîie pe cap.

— Nu puteţi să vă daţi seama cît a costat războiul ăsta ! Atîţia morţi ! Atîtea ruine ! Cîmpuri întregi de pămînt roditor au fost nimicite pentru multă vreme şi nu mai produc nimic. Şi toate casele astea rase de pe faţa pămîntului ! Ferme, spitale, şcoli, biserici, monumente... Şi răniţii, şi mutilaţii...

Repetă : „Nu, nu, nu trebuie să vă mai jucaţi de-a războiul, nu-i un joc“, apoi îşi pironi privirea într-un colţ al tavanului. Părăsi deodată Maurines ca să retrăiască o zi din trecut. Printre crăpăturile tencuielii apărea catifeaua albastră şi aurie a cerului de vară deasupra Garonnei. Aluneca într-o barcă de-a lungul fluviului verde, între ramuri de salcîmi şi platani. Vîslea încetişor. În faţa lui, Révignac şi Lucienne se ţineau de mînă.

Lecţia se sfîrşise, dar era oare o lecţie ca celelalte ? Pe tabla elevilor mari era pregătit rezumatul

unei istorioare morale: *Datoriile şcolarului.* Simon se întoarse, şterse cu o mişcare largă ceea ce scrisese sub dată, reflectă o clipă.

— Rezumatul rămîne pentru mîine — spuse el — astăzi veţi copia numai...

Făcea literele cu grijă: *„Să nu ucizi"*.

Tăcerea puţin apăsătoare din clasă se frînse. Un băieţel din grupa mijlocie ridică un deget.

— Şi noi, domnule?

— Şi voi! Nu-i greu, daţi-vă silinţa, faceţi bine literele... Cei mici să vină la tabla de citire.

„Să nu ucizi, să nu ucizi..." — şopteau glasurile copiilor.

Clasa îşi reluă activitatea. Dar nu semăna cu aceea din zilele precedente. Emoţia care tulburase glasul învăţătorului rămase în atmosfera din clasă. Cîţiva copii se uitau la el pe furiş, cu curiozitate şi teamă. Păstrau în auz intonaţiile glasului său. Omul acesta atît de palid şi atît de blînd se schimbase. Li se înfăţişa acum cu obrazul aprins, cu ochii strălucitori, cu gesturi înfrigurate. Ca şi cum războiul ar fi o fiară, un fel de taur, pe care urma să-l îmblînzească el. Pe caiete, aceeaşi frază se repeta într-una, cu litere mai mult sau mai puţin stîngace: „Să nu ucizi, să nu ucizi...". Oare din cauza pumnului dat de Alphonse Fougarol i-a pus învăţătorul să scrie mereu aceste cuvinte? Nu, din cauza războiului. Războiul! Cuvîntul devenea el însuşi un monstru cu ţepi zbîrliţi, care scuipă foc şi fum. Grozăviile evocate pluteau printre bănci. Tema acestei lecţii de morală stîrni o mulţime de cuvinte înfiorătoare: incendii, ruine, noroi, tranşee, răni, moarte...

Clasa îşi continua activitatea. O fetiţă din grupa mijlocie recita la marginea estradei:

Bine vremea petreceam
La moara bunicilor!
Seara toţii ne strîngeam
La căldura vetrei lor.
Şi bunica povestea,
Iară lumea asculta.

Glasul drăguţ al copilului, monotonia recitării, care crease o atmosferă liniştită şi liniştitoare, sfîrşi prin a-l calma. Învăţătorul mai era însă preocupat. Îl văzură apropiindu-se de fereastra care da spre cîmpie şi lipindu-şi fruntea de geam.

Cei mici se căzneau să-şi scrie pagina ; grupa mijlocie făcea socoteli cu adunări : puteai vedea copilaşii încovoindu-şi un deget după altul cu arătătorul, apoi socoteau totalul, mişcînd din buze, fără să scoată un sunet.

Simon se întoarse la grupul celor mari să facă lecţia despre sistemul metric. Şcolarii primiră cu o atenţie deosebită descrierea metrului-etalon, prototipul internaţional în platină cu iridium depus la pavilionul din Breteuil-à-Sèvres, şi povestirea despre măsurarea unui arc al meridianului de către Delambre şi Méchain. Domnul Sermet redevenise învăţător, nu mai era omul enervat, care se bîlbîia în mod ciudat, vorbindu-le de bombe şi de moarte. Pe tablă, de o parte şi de alta a unui *m* scris cu cretă albă, apăreau acum în roşu şi albastru multiplii şi submultiplii metrului.

Şi chiar lui Simon, a zecea milioana parte din sfertul meridianului pămîntesc, vechea definiţie, învăţată o dată pentru totdeauna la Fontvieille, îi amintea de obrazul zbîrcit al domnului Bertrandou şi de copilăria sa luminoasă. O dată mai mult, prezentul se amesteca cu trecutul, ca să găsească în el un sprijin, o speranţă.

Totuşi, în dimineaţa aceea de toamnă, Simon îşi dădea seama că viaţa lui căpătase un înţeles mai larg şi mai plin. Această neaşteptată mînie — din pricina copiilor care s-au jucat de-a războiul — s-a terminat cu o lecţie de morală. Aşa era bine, aşa era drept. Ar fi trebuit să înceapă cu asta. Din prima zi ar fi trebuit să le scrie aceste cuvinte pe care Révignac le pronunţase în preajma morţii. E prima lecţie pe care trebuie s-o înveţe copiii şi o va relua sub toate formele şi în toate ocaziile. Nu : războiului ! Copilul lui Révignac nu e numai copilaşul pe care l-a văzut la Toulouse cînd s-a întors

de pe front. Copilul lui Révignac e pretutindeni unde se găsesc copii, în toate clasele din toate şcolile. Nici unul nu trebuie să iasă din mîinile sale fără să-i fi spus cuvintele: „Să nu ucizi, oamenii nu trebuie să ucidă!“

Străbătuse piaţa Capitole pe la sfîrşitul unei dimineţi de vară. Soarele scălda cărămizile roşii ale faţadelor, storurile verzi din piaţă. Părea că nimic nu s-a schimbat. Îşi aduse aminte de dimineţi asemănătoare, cînd Révignac îl invita să ia masa la părinţii lui. Aceeaşi zarvă veselă domnea în jurul tarabelor de legume şi fructe. Cumetrele recurgeau la cunoştinţele lor dialectale. Vîntul bătea încolo şi încoace franjurile coviltirelor. Camioane cu cai treceau huruind zgomotos pe caldarîmul cu hopuri. Pe terasele cafenelelor, sub arcade, oamenii şedeau în fotolii de răchită. Aerul mirosea a pepene verde, a smochine, a salată. Unde trebuie să cauţi războiul şi urmările celor cinci ani de suferinţă? Simon mai păstra în auz cuvintele sarcastice ale eroilor. În timp ce unora li se găurea pielea pe front, alţii o duceau de minune. La ce-au folosit toate astea? Mereu aceiaşi inşi benchetuiesc...

Era vară. Trecuseră cîteva luni de la armistiţiu. Războiul devenea un lucru din ce în ce mai îndepărtat. Se vedeau totuşi pe feţele oamenilor şi în îmbrăcămintea săracă a multora urmele mizeriei. Dar aerul era călduţ. Soarele, care mîngîia Toulouse-ul, aducea aminte de pacea de altădată şi de parfumul zilelor din tinereţe.

Simon o luă pe o stradă strîmtă şi umbroasă şi ajunse îndată lîngă arcade. Dugheana lui moş Révignac se găsea la vreo sută de metri pe stînga, într-un cartier vechi, cu case înguste şi înalte, cu ganguri pavate cu cărămizi crăpate, cu scări întunecoase.

Nimic nu se schimbase. Simon, trecînd pe lîngă dughene, le recunoştea pe toate. Tăbliţa de fier: *Révignac, Pingele* nu se mişcase din locul ei.

Cizmarul, la măsuţa lui de lucru, lăsă să treacă puţin timp pînă să ridice capul. Nici el nu se schimbase de loc, era doar puţin mai tras la faţă şi mai palid ca altădată, iar cele două smocuri de păr, de o parte şi alta a capului său chel, albiseră de tot.

— Ce doriţi ?

Apoi sări în sus ; îi tremurau mîinile, bolborosea cuvinte neînţelese.

— Vai ! Vai ! Tu eşti, Simon ? Tu eşti... — spuse el în sfîrşit.

Se apropie de el şi-l strînse zdravăn la piept. Apoi făcu un pas înapoi, lăsă capul în jos şi murmură :

— Bietul meu copil...

Vorbea, fără îndoială, de fiul său, a cărui amintire îi apărea acum şi mai vie lîngă noul sosit.

— Îţi mulţumesc, Simon. Am primit scrisorile tale. Tu...

Căzu pe scaun lîngă grămada de pingele şi cutiile cu cuie şi începu să plîngă liniştit. Nu dură mult. Îşi şterse ochii şi se uită la Simon.

— Iartă-mă ! Fiindcă te-am văzut, înţelegi... Am avut destul timp să ne obişnuim cu gîndul. Dar cînd te-am văzut... Şi tu ce mai faci ? Ţi-au dat drumul, în sfîrşit ? Şi ai tăi ?

Simon îl lămuri că a terminat definitiv cu armata. Are să-şi reia munca o dată cu deschiderea şcolii. Nu ştia încă unde a fost repartizat. A cerut să fie numit într-un sat de munte, din cauza plămînilor.

Révignac îl asculta, cu gîndul în altă parte, sau mai degrabă se străduia să-l asculte. Alte întrebări îi ardeau buzele. Întrebă deodată :

— Va să zică a murit lîngă tine ? L-ai dus în braţe ? A murit în braţele tale ?

— Da — răspunse Simon cu glas surd. În braţele mele.

— Ştiu că ne-ai scris toate astea. O scrisoare... e altceva cînd auzi cu urechile tale. Rămîi să iei masa cu noi ? Vrei, nu ? Am să-mi chem nevasta. E sus, face patul. Lucienne e la piaţă împreună cu băieţelul. E adevărat, tu nu-l cunoşti, nu l-ai văzut niciodată. Leit tată-său. Mi se pare că-l văd pe el cînd era la vîrsta asta.. Dar şezi...

Mama lui Révignac coborî. Şi ea slăbise şi albise. Era o femeie scundă, vorbea puţin şi se mişca cu paşi mărunţi. Îl îmbrăţişă pe Simon şi începu să plîngă pe umărul lui.

— Haide, hai, Catherine — spuse cizmarul smiorcăind.

Trecură în sufragerie, o încăpere fără ferestre, înghesuită între dugheană şi bucătăria care dădea în curte. Lumina venea de la cele două uşi cu geamuri. Era răcoare. Un miros de ceară plutea în jurul bufetului Henric al II-lea, al mesei rotunde cu picioare înzorzonate şi al celor şase scaune cu ţinte de aramă. La mirosul de ceară se amesteca şi mirosul greu de piele şi de clei din dugheană. Pe bufet, pe măsuţa şi pe etajerele nenumărate stăteau îngrămădite fotografii de-ale feciorului, bibelouri, cutii încrustate cu scoici, sticluţe, hîrtii, cărţi. Simon recunoscu micul birou la care lucra odinioară Révignac. Acum, fără îndoială, că aici îşi pregătea Lucienne lecţiile pentru şcoală şi îşi corecta caietele. Pe un scaun, o jucărie turtită, un biberon gol şi un ghem de lînă vesteau prezenţa unui copil.

Mama se aşezase în faţa lui Simon, cu mîinile în buzunarele şorţului, cu capul plecat. Nu mai plîngea. Se liniştise vorbind despre copil. „Ai să-l vezi. E un copil frumos. Şi deştept. Cum îl culci, adoarme. Şi cînd îl trezeşti, nu mai poate de bucurie".

Deodată îl auziră gîngurind la uşa dughenei.

— Uite-o pe Lucienne — zise Révignac — uite-l pe Louis...

Simon închise ochii pe jumătate. Îşi duse o mînă la bărbie şi începu s-o mîngîie în neştire. Lucienne şi Louis Révignac intrară în strîmta încăpere întunecoasă. I s-a dat copilului prenumele tatălui său.

Lucienne împinse uşa. N-o mai recunoscu. Fata frumoasă şi brună se schimbase într-o femeie slabă, palidă, cu obrazul aspru, cu ochii şterşi.

— Ah, dumneata eşti, Simon — spuse ea — ce bine-mi pare că te văd !

Se îmbrăţişară şi Simon luă copilul în braţe, silindu-se să zîmbească. Asta era micuţa fiinţă care-l continua pe Révignac. Încerca să găsească pe obrazul băiatului trăsăturile camaradului său mort. Da, bărbia puternică şi buzele subţiri poate...

— E unchiul Simon, unchiul Simon — murmură cizmarul, ciupindu-l pe copilaş de mînuţe.

Simon nu ştia ce să zică. Emoţia îl strîngea de gît. Se uita la copilaş, apoi la uşa bucătăriei uşor aurită de cîteva raze de soare, venind dinspre curte. Parcă acum-acum trebuia să intre Révignac, cu mersul său distrat şi grăbit. „Te salut, dragul meu. M-aşteptai ? Ce mai faci ? Ia spune..."

Mîncară în încăperea ticsită, printre umbre şi bibelouri. Se făcuse tare cald. Bărbaţii îşi scoseseră vestele. Aromele verii din Toulouse : cărămizile încălzite de soare, frunzişul cald, mirosurile legumelor din piaţa apropiată se strecurau pînă la ei. Piersice îmbălsămau bucătăria. Doamna Révignac aducea farfuriile la masă, apropiindu-se cu paşi tiptili. Lucienne se ridică de două ori ca să supravegheze somnul băieţelului său, în odaia de la etaj. Şi ea se întorcea cu paşi de catifea. Se mişcau ca nişte umbre, ca fantomele. Simon vorbea. Avea impresia că s-a dedublat. Parcă un străin evoca amintiri de pe front şi moartea lui Révignac : un bărbat uscăţiv, cu glasul stins şi monoton. Un alt Simon, acela din tinereţe, o fantomă, umbla încolo şi încoace în încăperile întunecoase în căutarea liniştii de odinioară, pe care bibelourile nemişcate şi aromele verii o făceau să reînvie.

Şi trei siluete se aplecau spre străinul acela, înghiţind cu lăcomie fiecare cuvînt care ieşea din gura lui. Puţin cîte puţin, obrazul Luciennei, în lumina după-amiezei, redeveni ca odinioară. Ochii

își regăsiră strălucirea. Și ea își căuta tinerețea. Retrăia plimbările de duminică sub platanii de pe malurile Garonnei, revedea haina verde a fluviului, liliacul și violetele din mahalale în luna lui april.

Lungi clipe de tăcere se lăsau adesea între ei cînd o auzeau pe doamna Révignac rîșnind cafeaua în bucătărie. Apoi urmă cîntecul apei care clocotea, picurarea înceată în filtru.

Lucienne vorbea acum. Povestea cum a fost instalată în post. Obținuse o catedră la Toulouse. Se gîndea că are s-o păstreze și pentru anul viitor. Bunicii îngrijeau de copil, în timp ce ea era la muncă. Din fericire, se aflau două camere la etaj. Meseria o interesa. Avea note bune la inspecție. Trebuia să muncească bine. Cînd muncești, nu te mai gîndești la altceva. Nu era totdeauna ușor, copiii erau lăsați mai mult în voia lor : tata pe front, mama la muncă, peste tot mizerie, pe scurt...

Din nou tăcere. Simon învîrtea în neștire ceașca cu cafea între degete. Bătrînul Révignac se ridică suspinînd și luă o sticluță de rachiu de tescovină din bufet.

Lucienne înșira numele colegilor de promoție, vorbea de căsătorii, de nunți, de morți și răniți. Simon da din cap. Și el întîlnise întîmplător camarazi de școală prin cantonamente și în diferite sectoare ale frontului. Îi văzuse la repezeală, în iureșul războiului, cîteodată schimba cu ei numai un salut sau cîteva cuvinte. Astăzi, glasul melancolic al Luciennei părea că trage o linie pentru a face socoteala definitivă : cutare murise, cutare pierduse un braț, un altul nu s-a mai întors și părinții săi mai sperau... Un profesor de matematică de la Școala normală de băieți murise în Argonne, un tînăr pedagog de spaniolă fusese ucis puțin înaintea armistițiului. Era cumnatul unui coleg din cartier... Simon abia o asculta, numele și frazele îi ajungeau la urechi ca printr-o ceață. Le știa pe de rost. De la întoarcerea sa auzise toate astea de zeci de ori pînă acum. La Fontvieille mamă-sa tot despre asta îi vorbise : cel mai mare dintre băieții lui Truffie,

Maurice Thor, Béziers-fiul, morţi, răniţi, dispăruţi. În cartierele şi satele întregii ţări, alte glasuri înşirau alte liste asemănătoare: litania războiului.

Zgomote vagi veneau de afară. Sub zăpuşeala apăsătoare, cartierul era ca amorţit. În piaţa Capitole, părăsită de negustori, măturătorii terminau de bună seamă curăţirea străzilor. Soarele scînteia pe faţada trandafirie a primăriei, pe donjonul ciudat, spoit în cenuşiu. Sub arcadele răcoroase, chelnerii de la cafenea stropeau cimentul. Stradela îşi făcea siesta. Mergînd de-a lungul bătrînelor cocioabe, ajungeai la cheiul Garonnei. Frunzele platanilor arse de soare stăteau nemişcate. Fluviul îşi întindea liniştit burta sa verde, străbătută de lungi lame de argint şi foc.

Simon se gîndea la dimineţile şi la amurgurile cînd umbla pe strada asta, însoţit de Révignac, pînă acolo unde se auzea cîntecul Garonnei şi al arborilor.

IV

Primarul venea seara, pe la sfîrşitul orelor de clasă. Cu cîteva minute înainte de plecare, cînd copiii îşi pregăteau ghiozdanele, Simon Sermet îl zărea pe unchiaş venind pe drum, cu paşi înceţi, îndoit de spate şi strîngînd sub braţ o servietă scorojită de moleschin.

Îl auzea umblînd încolo şi încoace pe peron, aşteptînd să iasă elevii. Şcolarii străbăteau curtea. Simon deschidea poarta. Băieţii, după un scurt salut, o zbugheau ca un vîrtej spre sat. Pelerinele cu glugă şi şorţurile mari se pierdeau repede în amurg. Fetele mergeau liniştite, înconjurate de băieţaşii cărora le ridicau mereu ciorapii sau le îndreptau bluza. Rîsul subţire şi cîntecele se pierdeau la rîndul lor în umbra care cotropea totul. Nu rămîneau decît doi elevi de serviciu, însărcinaţi să stropească pe jos şi să măture. Unul plimba între bănci o cutie de conserve găurită, celălalt freca podeaua cu o mătură din buruieni.

Învăţătorul îşi făcea ordine pe masă. Primarul se aşeza la un capăt de bancă şi-şi răsucea o ţigară, vorbind de vreme şi de sănătate.

— Vai ! Ce obosit sînt, dragă domnule Sermet ! Am vrut să trag niţel cu plugul pe peticul meu de pămînt, acela de la poalele pădurii. Am crezut că n-o mai scot la capăt. Nu era cine ştie ce, şi totuşi... Vîntul ăsta nu-i a bună ! Ai să vezi că aduce zăpadă. Ei, da ! zăpadă ! S-ar putea să ningă şi înainte de decembrie... Am trecut, în drum, pe la ajutorul meu. I-a răcit un porc. Tuşeşte de te apucă mila. Mă întreb dacă-l vor putea scăpa...

Cei doi elevi de serviciu îşi aşezară uneltele la loc şi ţăranul zvîrli cîteva glume, muşcîndu-şi mustaţa albită.

— Ah! meseria asta vă place mai mult decît scrisul, pun rămăşag! Mătura o ţineţi mai bine în mînă decît tocul.

Îi întreba ce mai fac părinţii şi-i ruga să transmită salutări unora sau altora. Copiilor, care locuiau ceva mai departe, le punea întrebări cu privire la munca cîmpului, la starea pădurilor şi a drumurilor. Apoi ştrengarii îi salutau pe cei doi bărbaţi şi o ştergeau în noaptea care se lăsa peste sat. Atunci primarul se aşeza lîngă sobă şi Simon, după ce închidea ferestrele, lua loc lîngă dînsul. Moş Brunet îşi deschidea servieta şi scotea din ea corespondenţa primită în ziua aceea. De fiecare dată se plîngea de hîrţoagele cu care-l împovărau mereu subprefectura şi prefectura; recensămîntul terenurilor, declaraţiile de recoltă, nenumăratele şi complicatele circulări relative la victimele războiului şi moştenitorii lor...

— N-o să mai scăpăm niciodată de beleaua asta, domnule Sermet. Oamenii ăştia nu ştiu ce să mai născocească, numai să-şi bată joc de noi. Li s-a spus de douăzeci de ori cîte arături avem, cîte fîneţe, cîte păduri. Vor acuma să ştie numărul capetelor de vită, a iepurilor, a porumbeilor şi a găinilor. Şi ce încă? Uite o circulară pentru transportul vitelor. O înlocuieşte pe cea dinainte, care, la rîndul ei, a fost şi ea înlocuită. Uite o nouă listă de piese pe care trebuie să le furnizăm. Dacă poţi studia toate astea cu capul liniştit... Domnişoara Lacam, care e la Saint-Gaudens, cere un extras de naştere. Spune că-i trebuie repede. Dacă aţi putea să i-l copiaţi mîine... Trebuie să ne gîndim şi la convocarea Consiliului pentru ultima sesiune ordinară. Mai e şi chestiunea cu adăpătoarea din piaţă. Sînt cheltuieli de făcut. Totul se scumpeşte într-un hal! Ah! Aş vrea să vă rog să faceţi puţină lumină, stăm în întuneric...

Stăteau în întuneric. Vuia vîntul sau cădea ploaia pe cîmp şi pe drum. Ultimele căruţe trecuseră scîrţîind pe lîngă case. Răsunaseră şi cele din urmă mugete ale vacilor, şi cele din urmă lătrături de cîini. Primarul şi institutorul stăteau singuri în mica şcoală izolată. Simon vorbea puţin. Dădea din cap şi clasa iute hîrtiile pe care i le întindea primarul.

— Da, da, sigur, am să văd...

Trăgea din pipă şi asculta ce spune unchiaşul. Clasa pustie şi mută, cu harta Franţei atîrnată strîmb, cu tabloul de măsuri şi greutăţi, cu soba cea mare şi biblioteca îndesată cu comori acoperite de praf, era ca un tărîm ciudat şi părăsit. Cît timp răsuna glasul bolovănos al unchiaşului Brunet plîngîndu-se de scumpirea vieţii sau de starea proastă a ţevilor de apă, mai era cum era. În frazele pitoreşti ale ţăranului retrăiau oamenii şi copiii din sat. Dar după ce bătrînelul pornea spre casă, pocnind din galenţii lui prin curte şi pe drum, Simon se simţea din nou scufundat în tăcere, într-o tăcere mai adîncă, fantastică. Începea lunga veghe înaintea băncilor goale sau în cancelaria de la parter, unde aranja dosarele primăriei şi registrele de stare civilă. În primele seri, încercase să găsească oarecare farmec acestei linişti, tulburată doar de păcăiturile pipei, tic-tacul ceasornicului mare aşezat între hîrtii, sau de ultimul duduit al focului din sobă. Pînă la urmă, singurătatea asta devenea apăsătoare. Sub cel mai neînsemnat pretext, Simon se ridica, urca repede în camera sa, cobora, mai făcea cîţiva paşi pe afară, dacă timpul îi îngăduia... Apoi trebuia neapărat să regăsească iar masa de lucru, registrele şi formularele de completat, cartea începută şi mai ales liniştea, băncile goale, tablele bine şterse.

Zorii îi aduceau parcă nădejdi. Trebuiau să vină copiii. Lăptarul care venea în dimineaţa friguroasă, vîntul care mirosea a frunze moarte, primul îngheţ şi primele vîlvătăi din vatră anunţau glugile şi ga-

loşii. Singurătatea era alungată. Soseau copiii, cu poveştile lor, şi nesăţioasa lor curiozitate. Trăncănea cu ei de la prima recreaţie. Satul nu mai era mormanul de case fantomatice pe care ceaţa şi ploile păreau să le fi împins departe, foarte departe. Se refăcea, căpăta în povestirile copiilor o culoare precisă, o mireasmă puternică. Fetele, cu glasurile lor limpezi, băieţii cu vocile lor cam răguşite ţeseau împreună cronica satului. Aseară, mama a tăiat nişte gîşte, dar au avut ficaţi mici ; le-a lipsit porumbul. Bătrîna Elisa din capul satului a răcit rău de tot. Se mărită Odette Lafont. Logodnicul ei s-a întors din Renania. Porcul ajutorului de primar e tot bolnav. Toată lumea spune că are să fie o iarnă grea şi că va începe să ningă devreme...

Şi cîteva zile mai tîrziu sunau clopotele pentru bătrîna Elisa. Atunci Simon luă registrul cel subţire pentru deces. Trase cu grijă o linie sub actul precedent şi începu să scrie cu mare încetineală : *În ziua de... a decedat la Maurines, în locul numit Castagnou, Barthe Maria-Catherine-Elisa, celibatară, născută la Maurines în ziua de 15 aprilie unamie opt sute patruzeci şi cinci, fiica lui Barthe Marius-Ismaël şi a lui Combes Noémie-Célestine, căsătoriţi...*

Trase o nouă linie, lăsînd loc pentru semnătura martorului, un vecin sau primarul. Închise registrul şi căzu pe gînduri. Cine va fi următorul ? Pe cine va trece pe această hîrtie oficială, pe care zgîria încetişor cu peniţa ? Vremea de iarnă e dintotdeauna îngrozitoare pentru bătrîni. De-a lungul anilor — frunzărind registrele — observase că din noiembrie pînă în martie se înmulţeau decesele bătrînilor. Sărmana Barthe Elisa, abia a zărit-o zilele trecute, tîrînd nişte vreascuri spre cocioaba ei din capul satului. O femeie bătrînă, cu fusta zdrenţuită, cu obrazul ca sculptat în lemn, înconjurat de o năframă neagră. Îşi dăduse sufletul în satul acesta, pe care nu l-a părăsit niciodată. Nimeni nu vorbea

de dînsa. S-a dus timpul ei. A trăit fără zarvă şi s-a stins în linişte.

În luna martie începeau naşterile. „Ei — îi spuse pe un ton răutăcios primarul — acum le număraţi pe degete. Abia din mai şi iunie... munca e în toi. Atunci e bine. După-masă, omul îşi face siesta. Cositul fînului, secerişul ne aduc copii..."

Seara Simon lua la repezeală masa în bucătăria de la etaj. Nu-şi gătea. Brutarul trecea de două ori pe săptămînă cu căruţa şi-i lăsa pe peron jumătate pîine din cele rotunde şi mari. Copiii îi aduceau cele strict trebuincioase : lapte, cartofi, ouă. Sîmbătă seara se ducea la măcelăria din comuna vecină. Cumpăra şi de acolo vreun salam, un pateu, un iepure care i se aducea gata jupuit. Din decembrie pînă în februarie, avea carne de porc. Din fiecare animal tăiat în vreo gospodărie, se punea deoparte pentru învăţător : o halcă, un pateu, nişte caltaboş...

După-masă îşi petrecea serile la primar sau la vreun vecin din capul satului. Se cam plictisea la început. Oamenii vorbeau alene şi într-un dialect al Pirineilor pe care-l înţelegea greu. Unde mai pui că el nu-i cunoştea de loc şi nici ei nu-l cunoşteau pe el. Mai încolo s-a obişnuit cu felul lor de a fi şi-i vizita mai des. Ei îl cinsteau cu cîte o plăcintă de hrişcă umplută cu bucăţi de slănină, cu castane şi vin. Bătrînele stăteau pe lîngă foc şi curăţau boabele de porumb de pe ştiuleţi, sau scoteau fasolele din păstăi ; altele tricotau, sau cîrpeau cîte ceva ; prin unele case, bărbaţii citeau ziarul. Începeau taclalele, întrerupte de lungi clipe de tăcere, cînd se ciulea urechea la vîntul de afară şi la focul din sobă. Mai întîi venea vorba de vreme şi de ce lucra fiecare, apoi de oamenii din sat, de certuri, de prietenii, de boli şi de mici întîmplări. Se vorbea adesea de război. Cînd se amesteca vreunul care făcuse războiul, Simon ştia bine că subiectul acesta nu va mai avea sfîrşit. Ani şi ani de-a rîn-

dul, în nenumărate seri, vor relua povestea suferinţelor lor, a rănilor căpătate...

Evenimentele din viaţa politică ajungeau pînă la ei cam şterse. Marile greve care au urmat după armistiţiu le trezeau nelinişte. Oamenii clătinau din cap cu amărăciune.

— Ceea ce putem spune, domnule Sermet, e că merge prost. Ne-am întors cu pielea pe noi, dar asta-i tot ce-am adus. Ei zic că Germania o să plătească. Pînă atunci...

Pînă atunci, preţurile la alimente şi îmbrăcăminte făceau nişte salturi înfricoşătoare. Şi asta dădea loc la discuţii interminabile, la comparaţii...

— Pe vremuri, cu o monedă de cinci centime aveai un ţap de bere. Azi îţi trebuie douăsprezece şi chiar cincisprezece. Dragă domnule Sermet, un pantalon a ajuns la cincizeci de franci. Dacă s-ar întoarce bătrînii din mormînt, i-ar apuca damblaua. De la un tîrg la altul, nu mai ştii cum stai.

Sermet încerca să dea explicaţii. Pricina era războiul. Războiul nu face rău numai atît cît ţine. Îi duci greul şi după aceea, ani şi ani de zile. Războiul e tot ce poate fi mai rău. Atîta timp cît oamenii nu vor înţelege lucrul ăsta, vor suferi de pe urma lui. Sînt oameni cumsecade peste tot, în Germania ca şi în Franţa. Se spune : fritzi. Ei bine, fritzii ăştia sînt oameni ca şi noi.

Se găseau unii care i se împotriveau, spunîndu-i că prusacii sînt milităroşi din naştere. Alţii dădeau din cap, zicînd că nu se poate face nimic. Cînd se ordonă oamenilor să-şi facă bagajul şi să-şi văcsuiască ghetele, sînt siliţi să asculte. Apoi o luau iar cu istorisiri despre răzvrătiri şi reprimări sîngeroase. Nevestele îngălbeneau şi-şi suceau, nervoase, colţurile broboadelor. Sermet se gîndea la Révignac. Révignac ura războiul. Révignac era socialist. El credea că muncitorii din Franţa şi Germania vor refuza să meargă pe front. Şi totuşi muncitorii s-au dus. Chiar şi Révignac a plecat şi a rămas acolo. Şi a doua zi după moartea lui Ré-

vignac, doi soldaţi au refuzat să se supună ordinelor. L-au înjurat pe locotenentul Rey şi-au aruncat armele. În aceeaşi seară au fost trimişi la Consiliul de război, şi într-o dimineaţă, înainte de a se porni atacul, au fost împuşcaţi în spatele tranşeelor. Cine poate şti ? Şi Révignac ar fi putut să moară astfel, sub gloanţele unui pluton. Cînd se gîndea la această moarte îngrozitoare şi umilitoare, pe Simon îl durea pînă în adîncul inimii. Şi totuşi moartea lui Révignac n-a fost îngrozitoare ? Trebuie să-ţi fie ruşine cînd spui : oamenii nu sînt făcuţi să se ucidă între ei ? Nu era chiar aşa de simplu. Înainte de a pleca, pe Révignac l-a apucat o mînie straşnică, urmată apoi de un fel de oboseală. Pretutindeni se vorbea de apărarea patriei, de reluarea scumpei Alsacii, de barbarii prusaci. Révignac se căsătorise. Se gîndea că războiul n-are să ţină decît cîteva săptămîni. Cînd plecase pe front avea o înfăţişare schimbată, era tăcut şi aproape dispreţuitor. Entuziasmul tinereţii îi pierise. Mai tîrziu, după cîteva luni de front, îl apucase un arţag, o furie contra războiului, contra oamenilor care-l făceau, contra lui însuşi poate.

Simon îşi amintea de cîteva discuţii pe care le avusese cu el stînd în noroiul şi murdăria tranşeelor. Încerca să găsească o justificare războiului : ne-au atacat, au bombardat Reims, au împuşcat pe ostatici, au violat femeile. Ne apărăm patria... Revedea zîmbetul trist al lui Révignac : Adevăratul curaj nu e să asculţi şi să te duci la război.

Serile, cînd urla vijelia, şi bătrînele îşi apropiau de foc mîinile zbîrcite şi feţele aspre, Simon auzea parcă vorbele prietenului său. Adevăratul curaj... Dar cîţi ar avea asemenea curaj ? Cînd se pornea monstrul războiului, era prea tîrziu ca să-l dobori. Trebuia să-l opreşti mai înainte, să-l legi în fel şi chip. Asta era ceva sigur şi putea da într-adevăr roade. Atunci, pentru a-i convinge pe cei care se aflau de faţă, începea să le vorbească, pe-ndelete, cu glas tainic. Puţin cîte puţin îşi recăpăta glasul de fiecare zi, intonaţia, vorbele pe care le rostea de pe catedră. Aţi înţeles ? Sînteţi atenţi la ce vă

spun ? Făcea socoteala nenorocirilor şi a pierderilor. Încerca să le arate ce s-ar fi putut clădi pentru fericirea oamenilor cu milioanele de franci, cu materialele şi atîtea vieţi omeneşti. Drumuri bune pretutindeni, instalaţii de apă şi lumină electrică în fiecare casă, automobile, grajduri proprii, maşini şi şcoli, multe şcoli, şcoli mai ales ! Cei de faţă ascultau cu respect. Simon încerca să meargă mai departe, să arate cum popoarele se trudesc spre bine şi nu spre rău. Fiecare naţiune îşi avea măreţia ei. Chiar şi Germania ! O ţară mare, care a dat lumii oameni celebri ca Goethe şi Beethoven.

Femeile oftau : Da, aveţi dreptate, domnule Sermet, sîntem încredinţate că vom vedea într-o zi lucrurile astea de care ne vorbiţi. Întrebarea e : oamenii îşi dau seama ce este spre binele lor ? Trebuie multă învăţătură pentru asta.

Începeau din nou să vorbească de scumpirea vieţii, de greve. Nimic nu era sigur. Se va ajunge oare la o înţelegere ? Bătrînii se amestecau şi ei în vorbă.

„În sfîrşit, trebuie să sperăm..." Cuvinte de încheiere, obişnuitele cuvinte folosite pentru a se pune capăt discuţiilor. Apoi se mai ronţăiau cîteva castane şi seara se isprăvea. Simon se întorcea tăcut, îmbîcsit de ceaţă, ţeapăn de frig. Cîţiva cîini lătrau în întuneric. Şi se trezea din nou la şcoală, pe scara întunecoasă, unde mirosea a piele, a hîrtie, a cerneală şi a tencuială.

Mai punea cîteva lemne pe foc la bucătărie, strîngea cenuşa şi se culca foarte repede. Copiii, unul cîte unul, defilau pe dinaintea ochilor săi închişi. Sarcinile zilei de azi şi ale zilei de mîine se amestecau. La morală : îndatoririle faţă de părinţi. Grupa începătorilor : sunetul *gue* şi sunetul *je. Georges a un rouge-gorge. La gare. La jatte. Le gigot* [1]. Grupa mijlocie : repetiţie la tabla înmulţirii pînă la şapte, adunări cu cifre mari. Grupa celor mari : măsurile de capacitate. Vocabular : iarna...

---

[1] Georges are un prihor. Gara. Blidul. Ciozvîrta. (n.t.)

Se gîndea la trei dintre băieții mari pe care-i va prezenta la examenul de absolvire: Léonce Coulomiés, brunet și șmecher, puțin cam leneș, dar plin de drăgălășenie, Marie-Jeanne Faure, o fată blîndă și încăpățînată, cu obrazul ca o lună naivă, Maurice Cambon, care semăna cu un maur și care avea o frază atît de fermecătoare în compunerile sale. Aveau sorți de reușită, dar vor trebui să mai muncească.

Inspectorul era pe meleagurile lor. Colegul din satul vecin îl prevenise, trimițîndu-i vorbă prin brutar.

Somnul venea încet. Glasul vîntului se făcea din ce în ce mai surd. Casa era învăluită în ceață. Gîndul lui Simon aluneca pe firul Garonnei și ajungea pînă la cîmpurile de grîu și apoi la vița de vie. Mergea de-a lungul cheiurilor. Zorii străluceau. Lucienne Révignac se apleca spre fiul său, se îmbrăca în grabă, alerga pe străzile liniștite. Ajungea la grupa începătorilor din școala Matabiau. Îl găsea pe moș Révignac ciocănind la masa lui de lucru. O lampă cu carbid suiera deasupra capului. Lucienne închidea ușa dughenei. Clopotelul dogit suna scurt. Tînăra institutoare se topea în ceața care se ridica deasupra Garonnei. În piața Capitole, zarzavagiii își pregăteau tarabele. Mirosul de varză, morcovi și fumul de mangal aprins o însoțea pînă în strada Alsace. Lucienne o lua la stînga, ajungea în piața Matabiau și alerga la școală. La ora opt, Simon și-o imagina stînd în picioare, în fața catedrei sale, în bluza neagră. Se auzea, citită în cor, prima lecție. Vocea gravă a Luciennei întrerupea pe copii. „Luați-o de la început, opriți-vă la virgule..."

Și gîndul lui Simon, la ora tulbure a somnului, străbătea văi și dealuri. De la școala rurală la școala din oraș, gîndul îl ducea pînă la obrazul Luciennei, pînă la obrazul nevinovat al copilului adormit. Bunicuța Révignac își mătura bucătăria,

cizmarul vorbea cu clientela. O zi, o zi nouă din viață începea.

Aproape în fiecare lună, Simon Sermet se ducea să-și vadă părinții la Fontvieille. Își cumpărase o bicicletă cu care mergea pînă la gara cantonului, în fiecare sîmbătă seara. Sosea la Toulouse la ora opt și mînca la familia Révignac. Apoi lua o cameră aproape de gara Matabiau și duminica dimineața, foarte devreme, ajungea la Fontvieille. Se întorcea luni dimineața. Neîndoios că era foarte obositor ; și vremea rea mai încurca lucrurile. Se ducea totuși, cu toată ploaia și noroiul, zgribulit într-o manta veche, pe care o scotea îndată ce ajungea la gară. Nu-l speria nici frigul, nici oboseala. După zilele monotone de la Maurines, această cheltuială de energie fizică îi făcea bine. Cînd debarca la Toulouse, totul i se părea minunat și familiar. Se și vedea împingînd ușa dughenei. Copilul îi alerga înainte, îi sărea de gît. „Uite-l pe nenea Simon !". Un miros de supă de carne umplea mica sufragerie, unde era masa pusă. Îl așteptau. Lucienne îl ajuta să-și lepede haina. Moș Révignac striga vesel : „Ei, cum mai merge în țara munților ?" Se strecura între ei, la un moment dat, tristețea din prima zi a întoarcerii. Atunci glasurile se domoleau, capetele se aplecau. Révignac ciocănea mecanic cu furculița în marginea farfuriei. Dar gînguritul copilului aducea din nou viață în casă. Lucienne ofta și începea să vorbească iar de școală și de colegii ei. Simon îi descria pe țăranii din Maurines, dădea amănunte asupra îndeletnicirii sale de secretar, vorbea de Fontvieille și de părinți. Satul copilăriei sale nu se schimbase de loc, numai că populația școlară a crescut de-atunci, de pe vremea cînd era domnul Bertrandou. Exista acum un post dublu, ocupat de o pereche de învățători destul de vîrstnici, care veniseră aici în timpul războiului.

— Ei — spuse într-o seară cizmarul, zîmbind pe sub mustață — ar trebui să te căsătorești cu o colegă și să te întorci în satul tău.

A fost o trecătoare clipă de stînjeneală. Simon dădu din umeri. Bineînțeles că ar fi foarte fericit să se întoarcă la Fontvieille. Se spune că nimeni nu-i profet în țara lui, dar în meseria asta e totdeauna mai ușor cînd cunoști bine oamenii, obiceiurile lor și felul lor de a gîndi. Și dacă s-ar întoarce la Fontvieille, ce bucurie ar avea părinții. Au îmbătrînit mult de la plecarea sa pe front. Mama lui, care niciodată n-a fost prea voinică, acum abia se mai mișcă. Reușea să se ocupe doar de gospodărie. Cît despre tatăl său, el se mulțumește acum să-și lucreze grădina și cele două petice de pămînt, pe care le-a cumpărat sus, aproape de coline. Apoi vinul lui, cartofii lui, puțin porumb pentru orătănii. Căscioara era a lui acum. Reușise s-o cumpere ; și nici nu-i trebuia mai mult. Fără îndoială, dacă feciorul său n-ar fi fost învățător, dacă ar fi rămas să lucreze pămîntul, omul nostru ar fi putut visa la o proprietate mai mare ; dar nu-i părea rău. Dimpotrivă, era mîndru și fericit că avea un copil învățător. „Ai să trăiești liniștit și respectat toată viața ta — îi spunea el — și la urmă ai să te retragi cu o pensie. Asta e ceva...“

— Ei da, e ceva — bolborosea ca un ecou moș Révignac. Uită-te la o pereche de institutori ieșiți la pensie. Și se trezesc frumușel în fiecare dimineață și le pică două pensii, fără nici o bătaie de cap... Nu zic că nu le-au cîștigat, nu, dar oricum, e tare plăcut.

Simon se gîndea atunci la bătrînul său învățător, domnul Bertrandou. Venise războiul, dar el își continua munca. Era fericit și nefericit în același timp. Nefericit din cauza oboselii. Fericit pentru că școala asta era toată viața lui, fericit că-i învăța carte pe copii pînă la capătul zilelor. A murit, s-ar putea spune, la postul lui, răpus în cîteva zile de o gripă gravă, pe la începutul lui nouă sute optsprezece.

— Ei, dar tu — încheià cizmarul — tu eşti bine notat, vei putea cere postul de la Fontvieille cînd vei vrea. Numai să nu-ţi vină-n gînd să te muţi mai degrabă la Toulouse. Să ştii însă că aerul de la ţară e mai bun pentru plămînii tăi...

Simon dorea într-adevăr să se întoarcă la Fontvieille. După demobilizarea sa, se gîndise să ceară un post la Toulouse, pentru a se înscrie la facultate şi a-şi putea continua studiile ; poate va deveni profesor... Dar simţea că nu mai are răbdarea de altădată. Războiul îl lăsase cu sufletul neliniştit, nehotărît. Visa la vechiul sat şi la liniştea de odinioară. Cînd a dat, în odăiţa sa din Fontvieille, peste vechile caiete de curs, peste fişele şi cărţile sale, l-a cuprins un fel de oboseală. A visat atunci... la cîntecul naiv intonat de glasurile copiilor, la privirile lor îndreptate spre dînsul. Nu erau răi copiii aceia, erau ascultători. Va încerca să se lămurească şi cu aceştia, în felul lui, le va vorbi despre ultima lecţie a lui Révignac. Trebuia. Era o sarcină cuprinzătoare, importantă.

La Fontvieille, în pragul vechii şcoli a domnului Bertrandou, umbra bătrînului său învăţător îl primea cu un surîs drăgăstos. „Ei, ei, Simon, ai sosit, te aşteptam ! Tu ai să-mi iei locul. Totdeauna m-am gîndit la asta. Tu ai să iei linia în mînă. Atenţiune la ortografie şi la punctuaţie, şi la accente, Simon ! Sînt unii care nu pun niciodată accentul..."

Acolo era liniştea. Nici o frumuseţe din lume nu e în stare s-o înlocuiască pe aceea a satului său natal, ghemuit la poalele colinelor, întunecat şi luminos, rînd pe rînd, după anotimpuri.

Deasupra acoperişurilor cenuşii fremătau salcîmii şi stejarii mărunţi. Înainte de sat se desfăşura cîmpia, verdele-închis şi purpura viilor, smaraldul şi aurul porumbului, livezile cu pruni şi piersici, lanţul de hîrdăiaşe ascunse printre smochini.

Se vedea mergînd spre casă, în tovărăşia Luciennei. Luminile anotimpului jucau pe obrazul femeii, redîndu-i tinereţea de altădată. Copilul venea alergînd în întîmpinarea lor. Firul vieţii se

rupsese oare vreodată? Révignac trăia prin fiul său. Domnul Bertrandou nu murise. Simon ducea mai departe sarcina lui. Oamenii din împrejurimi îi dădeau bună-ziua ca şi fostului învăţător, pionierul şcolii laice. Domnul Sermet! E ceva de capul lui. E totdeauna primul. S-a întors în satul său. Nimic nu se face fără dînsul şi cei care au trecut prin mîinile lui sînt, se poate spune, bine educaţi.

VI

Simon nu se grăbea să-şi mărturisească sentimentele. Nu fiindcă se temea să pîngărească amintirea pe care o păstra Lucienne. Datoria îl silea să ia locul tatălui dispărut. În ultimele sale clipe, Révignac, într-un fel, chiar dorise asta, atunci cînd îngăima: „Du-te să-mi vezi soţia, să-mi vezi copilul..." Dar faţă de obiceiuri, faţă de lume, faţă de Lucienne însăşi, era mai bine să mai aştepte trecerea timpului.

Cu toată simpatia pe care o simţeau crescînd între ei, Simon se întreba adesea: „Mă va lua oare? Oare va găsi în mine ceea ce-a atras-o spre Révignac?" Simon era blînd, contemplativ, şi puţin vorbăreţ. Révignac nu stătea niciodată locului, se aprindea repede, rîdea tare, se liniştea o clipă ca să izbucnească apoi iar ca o flacără. Simon era răbdător, încăpăţînat. Révignac se pornea mai uşor, dar era mai puţin perseverent. Poate că tocmai această flacără inegală o atrăsese pe Lucienne. Şi ce gîndea ea oare astăzi? Semăna uneori cu o femeie bătrînă. Unde era acum fata ce rîdea tot timpul, fata nebunatică pe care Simon o auzea cîntînd în duminicile de odinioară? O revedea în luntre, stînd în faţa sa, cu capul lăsat pe spate, în bătaia soarelui. Mărunte amintiri redeşteptau dragostea lui mult timp ascunsă: foşnetul rochiilor lungi în tufişurile de pe mal, clănţănitul unei umbrele, care arunca o umbră trandafirie pe obrazul frumos, şi cocul ei negru. Se uita cîteodată la ea pe furiş, încercînd să-i regăsească silueta şi veselia din trecut. Nu mai cînta, glasul i se înăsprise, obiş-

nuința căpătată în clasă de a vorbi tare și de a mustra... Va răspunde oare la dragostea lui ? Părea că numai băiețelul o interesează.

Într-o zi totuși o auzi fredonînd. Ea nici nu-și dădea seama. O arie de polcă îi scăpa, jucăușă, fără voia ei, printre buze, în timp ce trebăluia prin casă. Simon se juca cu copilul. Moș Révignac își sucea o țigară. Simon își ținea respirația, să nu piardă vreo notă a cîntecului. Era ca un fir de iarbă ce-și scotea capul în plin cîmp, în toiul iernii.

Au fost și alte semne discrete care au dovedit trecerea de la prietenie la dragoste. Copilul se obișnuise cu Simon. Îndată ce se anunța sosirea lui, o pornea la fugă, să-l întîmpine. Moș Révignac făcea din ce în ce mai multe aluzii la avantajele unui post dublu. Unchiașul își dădea bine seama că era tot ce-aveau mai bun de făcut.

Treceau anotimpurile, unul după altul. Trebuia să treacă vremea ca mîinile să se apropie, ca să se ostoiască rănile. Oamenii, ici-colo, vorbeau de femei care uită ușor, de văduve remăritate prea devreme, de soldați întorși acasă care se vedeau înșelați. Dar ce știu oamenii ? Viața trebuie doar să-și urmeze cursul.

O nouă primăvară aduse culori pe colinele din Maurines. Zăpezile din februarie se topiră. Liliacul își umfla mugurii, primele buchete de narcise îi încîntară pe micii școlari, după aceea ploi îndelungate biciuiră povîrnișurile. Simon se deprinsese cu școala. Treburile obișnuite venind una după alta făceau să treacă mai repede zilele : școala, munca la primărie, cîteva șezători, cîteva seri de lectură sau de corespondență — căci începuse să-i scrie din ce în ce mai des Luciennei.

Pe la sfîrșitul iernii și începutul muncilor de primăvară, înființă un curs pentru adulți, împărțit în două : unul pentru a reîmprospăta cunoștințele elementare de aritmetică și ortografie, celălalt pentru a-i ajuta în mod practic în meserie pe cei care știau să scrie și să socotească. Acestora le dădea

cîteva lecţii de geometrie, de botanică, de fizică şi de chimie.

În prima seară era puţin neliniştit. Vor veni oare mulţi? Va şti cum să le vorbească? Teama-i fu şi mai mare cînd îi văzu sosind pe noii săi elevi. Mai întîi veni un bătrîn, un văduv de vreo şaizeci de ani, care locuia departe de şcoală şi care străbătuse vreo doi kilometri, atras de curiozitate, fără îndoială, şi ca să-şi poată petrece undeva seara. Apoi, tinerii, vreo doisprezece în total, băieţi şi fete, apoi cîţiva bărbaţi mai copţi, care fuseseră pe front, primarul şi ajutorul său, ca să dea exemplu.

Luară loc pe băncile grupei mici şi Simon se urcă pe marginea estradei. Tinerii încetară să mai rîdă şi să şoptească. Cînd se făcu tăcere, îl auziră tuşind pe bătrînul care se afla în rîndul întîi. Simon ţinu o scurtă cuvîntare drept introducere. La început, se cam încurca în fraze. Dar nu se grăbea. Nimeni nu se mişca. Toţi îl ascultau cu respect. Ochii lui Simon treceau de la unul la altul. Fiecare arăta a fi foarte atent. Bătrînul ţăran dădea din cap. Glasul aspru al domnului Bertrandou îi şoptea învăţătorului la ureche: instrucţiunea constituie măreţia poporului, cu fiecare cetăţean care se instruieşte, Republica devine mai puternică... Îl cuprinse emoţia, dar în loc ca să se poticnească, cuvintele sale erau mai înflăcărate, mai tumultuoase, mai voioase. Da, oamenii aceştia voiau să ştie, voiau să se înalţe, sorbeau fiecare cuvînt al său.

Într-o clipă de tăcere, unchiaşul din primul rînd mormăi:

— Ei, da, e drept ceea ce spuneţi, domnule învăţător, cînd nu ştii nimic, eşti ca un bou care trage la jug. Îmboldit cu hăis şi cu cea. Nu pricepi decît atît şi o iei înainte...

Pe Simon îl trecură fiorii. În adîncul trecutului, revedea un alt bătrîn care rostise cuvinte asemănătoare.

Bătrînul rînji, ridică o mînă zbîrcită.

— Sînt unii cărora le convine ca noi să fim proşti. Lucrul ăsta nu-l pricep toţi. Pe vremea mea,

şcoala, ştiţi... Eu eram trimis în pădure, păzeam vitele. Şcoala era departe. Aici noi n-aveam şcoală. Un păstor m-a învăţat literele. Îl socoteam nebun, dar el avea totuşi dreptate. Astăzi tinerii au mai mult noroc.

— Da — spuse Simon — trebuie să treacă timp ca să se lumineze mintea. Poporul nostru a stat multă vreme în întuneric. Mi-amintesc ce spunea un bătrîn învăţător al meu, primul meu învăţător... Era un pionier al şcolii laice. Ne spunea : „Ne-ar trebui învăţători aşa cum ne trebuie brutari".

Le vorbi de domnul Bertrandou, de învăţămînt şi încetul cu încetul ajunse să se vorbească de Révignac, de camaradul său mort, acela care i-a spus în ultima lui zi : „Nu meseria de ucigaş ne trebuie nouă, ci aceea de semănători".

Cîţiva dintre cei de faţă îl mai auziseră vorbind în felul acesta, dar de astă dată învăţătorul le vorbea cu un fel de solemnitate, cu puteri noi parcă. Se aflau într-o clasă, aşezaţi în bănci, înaintea unei table negre, spre care Simon se întorsese pentru a scrie cu litere mari, apăsat : 10 000 000 de morţi. Cu toată lumina slabă a lămpii de gaz şi sărăcia dimprejur, cuvintele învăţătorului ajungeau pînă la ei mai limpezi, mai grave.

La sfîrşitul lecţiei sale de morală, evocă o cetate a viitorului, albă şi luminoasă, unde neştiinţa era în sfîrşit învinsă, unde nici o înţelegere nu mai putea arunca popoarele unul împotriva altuia. Un singur mijloc exista pentru a atinge această fericire : să se înveţe, să se înveţe, să se înfiinţeze cît mai multe şcoli, din ce în ce mai multe şcoli.

Unchiaşul din primul rînd dădu din cap.

— Nu ştiu dacă voi mai vedea lucrurile despre care vorbiţi dumneavoastră, nici dacă tinerii măcar le vor vedea, dar aveţi multă dreptate, domnule institutor.

Au scris în seara aceea după dictare, cei mai neîndemînatici cîteva rînduri, cei mai înaintaţi vreo douăzeci de rînduri din „Focul" lui Henri Barbusse. Înainte de a dicta, Simon le citi cîteva pa-

gini şi le făcu o prezentare a cărţii şi a autorului. E vorba de acel pasaj în care Barbusse descrie tranşeele pline de cadavre înţepenite în ultimul lor gest din viaţă. *„Un proiector îşi opreşte în clipa asta peste noi braţul său articulat şi feeric, care se plimbă în infinit ; şi se descoperă că învălmăşeala de stîlpi, dezrădăcinaţi şi înfipţi acolo, şi cheresteaua sfărîmată, nu-i nimic altceva decît un popor de soldaţi morţi...“*

Cînd a început să dicteze, bătrînul a ridicat din umeri, rîzînd.

— Eu vă ascult. Dar de scris...

Totuşi ceilalţi l-au văzut luînd tocul în mînă şi încercînd să aştearnă cîteva cuvinte. Cînd învăţătorul a strîns foile, a luat cu gravitate şi cele trei rînduri mîzgălite de ţăran, care făcuse nişte semne de neînţeles.

Şi aşa trecură luni de zile. Simon cunoştea acum locurile şi oamenii şi încerca oarecare părere de rău la gîndul că va trebui să părăsească cîndva satul acesta unde a învăţat meseria. În zilele frumoase, singur sau împreună cu elevii, se plimba, ajungînd pînă la cele mai îndepărtate cătune. Ţăranii îi ieşeau în întîmpinare. Era poftit în bucătăriile întunecoase, i se povestea despre muncă, despre copii şi familie. Femeile aşterneau cîte un şervet pătrat pe un colţ de masă şi deschideau putina cu sărături. Se duceau să scoată vin sau cidru. Bărbaţii îi ofereau tabachera cu tutun şi-i puneau întrebări în legătură cu viaţa politică.

— Aşadar, Poincaré[1] ăsta, după dumnevoastră, domnule institutor, unde vrea să ajungă ? Are cap, dar totuşi...

---

[1] Raymond Poincaré (1860—1934) om politic francez, reacţionar, unul din organizatorii intervenţiei armate imperialiste în U.R.S.S. între anii 1918—20. (n.r.)

Poincaré, care fusese preşedintele Republicii în timpul războiului, venise după Briand[1] în 1922 la preşedinţia Consiliului. Francul scădea mereu. Bătrînii oftau cînd se întorceau din tîrg sau cînd femeile spuneau cît au dat pe o pereche de galenţi sau pe o pereche de pantaloni. Impozitele se măreau. Se spunea că statul va renunţa la monopolul chibriturilor. Cînd Ruhr-ul a fost ocupat în 1923, iar s-a vorbit de război. „La violenţă se răspunde cu violenţă" — spunea Simon. „Nici că s-ar putea face ceva mai bun, dacă vrem să-i împingem pe germani să-şi ia revanşa". Dar dacă ideile nu prea erau limpezi în privinţa asta, toată lumea era de acord în ceea ce priveşte scumpirea vieţii.

Primarul, care era mai mult sau mai puţin radical, se plîngea într-una de mărirea impozitelor şi de favoarea de care se bucura învăţămîntul privat. „Unde mergem, te întreb, domnule învăţător? Se pare că statul renunţă la chibrituri. Mai sînt şi alţii care vor să se îngraşe. Aici a ajuns ca să mai stoarcă ceva gologani. În curînd au să ne comande popii. Totul va fi pentru ei..."

Ziarele se făceau ecoul protestelor venite din toate părţile: micii funcţionari ameninţaţi de proiectele de economii, micii rentieri şi cei retraşi la pensie, cei de la căile ferate, învăţătorii laici. Pretutindeni izbucneau greve. Şi o dată cu asta, se vorbea de noii îmbogăţiţi, furnizorii armatei sau intermediarii, ieri fără o lăscaie, iar astăzi lăfăindu-se în automobile. Se vorbea de cîţiva granguri din regiune care s-au ocupat cu furnituri de bonete, mantale sau ghete cu tălpi de carton.

Simon asculta cum creşte zarva nemulţumirilor. Şi nu se mira. Asta a fost totdeauna preţul războaielor şi al neştiinţei. Blocul naţional format după armistiţiu se dovedise o formaţie reacţionară. Acei

---

[1] Aristide Briand (1862—1932) om de stat francez, care-şi începe cariera politică în 1896, în aripa stîngă a mişcării socialiste condusă de Jaurès. În 1902 este ales deputat în parlament şi de atunci devine un renegat al mişcării muncitoreşti, lider al politicii burgheze reacţionare (n.r.).

care i-au arătat la început încredere își mușcau mîinile. Acum republicanii se regrupau. Dar nimic nu se va putea face, gîndea Simon, dacă nu se va insufla oamenilor dragoste de învățătură și de pace.

În preajma alegerilor din 1924, îl căută un coleg dintr-un sat vecin, fost camarad la Școala normală. Era socialist, tovarăș cu Révignac. Venea să-i ceară sprijinul în campania electorală. Dacă Sermet ar lua atitudine, tot satul ar putea fi pus în mișcare.

Colegul se numea Masolles. Era un flăcău grăsuliu și inimos, avea un pronunțat accent meridional, era plin de viață și vorbea cu ușurință. Avea o idee fixă : cooperația. Și asta i se trăgea de demult, de pe vremea școlii. Sermet își amintea de nesfîrșitele discuții cu Révignac și alții, în cursul cărora Masolles își expunea proiectele. Da, cooperația îi stătea la inimă și știa multe lucruri în problema asta. O lua cam de departe, povestea istoria acelor douăzeci și opt de muncitori textiliști englezi care în 1844 au fondat o admirabilă cooperativă de consum. Apoi trecea la Fabrica muncitorească de sticlărie din Alpi, atît de scumpă lui Jaurès. Asemenea exemple, și multe altele, dovedeau cu prisosință un lucru : clasa muncitoare putea să lupte împotriva capitalismului — erau cuvintele lui Masolles. Poți să te lipsești de capitaliști ca să produci sau să cumperi. Masolles inspira încredere. Accentul său, rîsul său blajin, gesturile sale largi dădeau cuvintelor o mare forță de convingere. Ascultîndu-l, vedeai cum se naște o nouă societate, frățească și fericită, în care fiecare muncea pentru binele tuturor, în care foamea și mizeria nu mai există. De multe ori, auzindu-l vorbind, obrajii lui Simon se îmbujorau și entuziasmul și încrederea făceau să-i strălucească ochii. Apoi, se gîndea la Révignac, vedea iar corpul întins în noroiul de pe marginea tranșeei. „Dar războiul ?“ întreba el. „Războiul ? răspundea Masolles cu un gest larg — va dispărea o dată cu capitalismul, după ce cooperația va fi nimicit capitalismul“.

De multe ori îi propusese lui Simon să intre în partidul socialist. Simon nu voise niciodată să se angajeze. Nici măcar în memoria lui Révignac nu se putea hotărî. Nu era un om de partid, spunea el. Avea cele două idei ale sale : educaţia poporului şi pacea. Mereu se întorcea la aceste idei, cu o încăpăţînare deplină. Îşi va face datoria la şcoală, în satul său. Masolles ridica mîinile la cer. Bineînţeles că educaţia poporului şi pacea erau lucruri esenţiale. Partidul socialist lupta doar pentru asta. Dar tocmai pentru a face să învingă aceste idei, oamenii trebuie să se organizeze politiceşte, pe plan electoral. Nimic nu poţi face singur. Partidul strîngea laolaltă toate forţele. Pentru pace, pentru dreptate socială, pentru învăţătură. Oare Masolles însuşi nu era să fie împuşcat la sfîrşitul războiului ? Oare el era de partea armatei, de partea popilor ? El ducea în satul său o luptă înverşunată împotriva bisericii. Primarul era reacţionar şi încercase de mai multe ori să-l dea peste cap. Chestiunea ajunsese sus de tot. A fost nevoie de intervenţia grabnică a sindicatului ca să-l menţină pe Masolles în post. Nu, nu era uşor, dar uniţi, cu sprijinul partidului, se va veni de hac negustorilor de tunuri şi neguţătorilor de rugăciuni.

Simon nu se hotăra. Unele cuvinte înflăcărate ale lui Masolles trezeau în el o nelinişte greu de înţeles. Îl revedea pe colegul său luînd cuvîntul în cursul unei conferinţe pedagogice de toamnă, înfruntîndu-l pe inspectorul primar în faţa tuturor institutorilor din canton. Niciodată Simon n-ar fi îndrăznit să facă aşa ceva. La violenţă se răspunde cu violenţă. La urma urmei, inspectorul acesta era un om corect şi priceput. Masolles îl acuzase cu o brutalitate nemeritată.

— Şi totuşi tu eşti socialist ! striga Masolles, văzînd că nu poate obţine de la Simon un angajament precis pentru campania electorală.

— Fără îndoială — spuse Simon.

— Eşti socialist, eşti socialist ! stăruia Masolles. Eşti socialist, ca şi Révignac, ca atîţia proletari. Nu

vrei carnet, dar îl porţi în adîncul inimii. Oamenii ştiu asta. Atunci ? De ce să nu mergi pînă la capăt ? Aici te vor urma toţi.

Simon ridica din umeri. Aici nu conta de loc eticheta. Erau oameni de treabă ; izolaţi, neştiutori, puţin neîncrezători. Popa nu locuia în comună. Venea în fiecare duminică dintr-un sat vecin. Oamenii aveau felul lor de a vorbi pe şleau, dar trebuia timp ca să le cîştigi încrederea. Cînd era un străin de faţă, tăceau. Nişte munteni obişnuiţi să trudească de secole.

— Tocmai de aceea — spunea Masolles. Trebuie să terminăm odată.

— Nu — răspundea Simon — nu pot să mă transform într-un om politic. Sînt învăţătorul satului. Oamenii pentru asta mă respectă. Nu pot să-i aduc în clasa asta şi să le vorbesc, punîndu-mi o altă haină. Ca învăţător, îi învăţ să apere şcoala laică şi pacea. Ei, şi după aceea, vor vota cum le dictează conştiinţa.

— Şi unii îşi vor da voturile reacţionarilor şi clericalilor — spunea Masolles furios.

În adîncul inimii, Simon se temea de altceva, ceva mai personal. Îşi mărturisise, în sfîrşit, sentimentele faţă de Lucienne. Căsătoria se fixase pentru sfîrşitul verii. Copilul mergea pe al şaselea an. Trebuia să aibă un tată. Simon şi Lucienne vor cere un post dublu în împrejurimile Toulouse-ului. Mai tîrziu, cînd vor fi posturi libere la Fontvieille, se vor duce la Fontvieille. Pentru moment era mai bine să stea liniştit şi să nu-l bage în seamă autorităţile şcolare. În general, inspectorilor nu le plac oamenii deschişi la minte. Se gîndea la reflecţiile pe care le-ar putea face superiorii asupra lui : Sermet ăsta se ocupă mai mult de politică decît de pedagogie... Li se va da un post undeva, în creierul munţilor. Simon are să fie departe de ai săi. Familia Révignac şi mama Luciennei, care locuiau la Toulouse, nu vor mai vedea copilul decît în vacanţă. Într-adevăr, se gîndea Simon, fiecare trebuie

să-şi vadă de treaba lui. A lui era de-a-nvăţa carte pe copii, de a lumina minţile. Nici mai mult, nici mai puţin. Pe cei care îl ascultau — copii sau adulţi — îi învăţa ce-i cinstea, dreptatea, dragostea de pace. Ieşiţi din mîinile sale, se vor pronunţa potrivit conştiinţei lor.

Anunţă căsătoria şi plecarea sa. Primarul oftă şi dădu din umeri. Ştia bine că era greu ca în satul ăsta pierdut să poţi păstra un om tînăr şi activ. Trebuia să fie cineva din ţinutul acela, sau să aibă familie prin împrejurimi. De cele mai multe ori, dacă începătorul şi-a făcut armata, încerca să fie mai aproape de ai săi sau de capitala unui arondisment.

Febra electorală creştea în ţinut. La Maurines însă nu se simţea de loc. Muncile de primăvară îi copleşeau pe oameni. Se lipiră cîteva afişe pe pereţii din piaţă. Avură loc vreo două-trei întruniri şi Masolles vorbise în sala şcolii. Glasul său puternic, accentul său foarte plăcut, rîsul blajin care întretăia frazele şi glumele cu care împroşca pe popi păreau să le meargă la inimă muntenilor. Nu s-au pus întrebări, n-a fost întrerupt, dar atunci cînd a vorbit un orator de dreapta, sala era tot atît de plină. Oamenii, trăgînd din pipă sau din ţigări, ascultau cu atenţie. După care, se aplecau unul spre celălalt, mormăind ceva în dialectul lor. Plecau grupuri-grupuri pe drumurile satului şi al cătunelor, gîndindu-se pe-ndelete la ceea ce li se spusese, cîntărind şi iar cîntărind formulele şi ideile.

Un candidat radical învinse la Maurines. În iunie, Herriot formă guvernul. Era pe vremea cositului. Carele alunecau pe tălpile lor de fag de-a lungul drumurilor şistoase. Dintr-o vale într-alta se auzea şuieratul gresiei pe lama secerelor şi a coaselor. Albastrul de atlaz al cerului, primele raze fierbinţi ale soarelui, mireasma miilor de flori ce se deschideau, în munţi şi în grădini, aduceau un suflu imens de nădejde. Într-una din acele dimineţi, Simon se duse din nou la canton, dar de astă dată împreună

cu candidații săi, la examenul de absolvire: două fetițe și un băiat. Copiii și familiile lor se urcară în trei căruțe. Soarele se înălța în munți, vestind o zi senină și caldă. O nouă zi de examen de absolvire făcea mai simțită fuga anilor. Venise iarăși ziua asta decisivă, aducînd neliniște dar și fericire. Simon, ciulind urechea, auzea pînă în curtea de recreație, unde părinții stăteau în așteptare, penițele candidaților scîrțîind cu sîrguință pe hîrtie. În liniștea adîncă din timpul examenului, miresmele unui sfîrșit de primăvară unduiau în valuri în jurul salcîmilor și a ulmilor și larma tîrgului — părea mereu aceeași — mugetele vitelor, răsunetul nicovalei, huruitul carelor, treceau peste zidurile școlii, în care avea loc sesiunea. Simon regăsi ziua ceea pierdută în adîncul timpurilor, cînd el însuși, îmbrăcat în haine de duminică, se apleca, cu inima zvîcnindă, peste foile de examen cu colțurile pecetluite. În ziua aceea, domnul Bertrandou așteptase în curte și ciulise urechea la scîrțîitul tocurilor, mînuite cu răbdare.

Apoi, se făcu mai cald. La prînz, hanurile satului primiră pe părinți și candidați, în timp ce învățătorii se așezau la masă în jurul inspectorului. La apusul soarelui, veniră și ultimele emoții din ziua aceea: inspectorul principal înaintînd pe pragul unei clase, proclamase pe cei admiși. Simon retrăia amurgul vijelios din Fontvieille, cînd mînuța lui se pitulase în mîna groasă a tatălui, ca o păsărică vie, care tremură...

Și de data asta se întorcea bucuros. Cei trei din Maurines fuseseră admiși. Rîsetele ascuțite ale celor două fete, fericirea liniștită a băiatului, figurile vesele ale părinților creau în jurul lui Simon o aureolă strălucitoare. Înainte de plecare se duseseră la han să bea ceva. Viespile zburau înfiorate în jurul sticlelor de bere și limonadă. „E un succes, e un mare succes, n-am ce zice, domnule Sermet... Trei din trei nici că se poate mai bine..."

Simon clătina din cap. Fără îndoială, acești trei copii au muncit cu rîvnă. Se prezintă bine satul, dar lucrul cel mai important... Lucrul cel mai impor-

tant, prietene... Iată că ziua de odinioară continua întocmai pînă la capăt. Cuvintele bătrînului învățător se repetau prin gura lui Simon. Încă trei certificate e ceva, dar ceea ce-i mai important este faptul că, în general, se răspîndește învățătura. Și învățătura, asta constituie măreția unui popor.

S-au întors înspre seară, de-a lungul unui drum albicios, mirosind a fîn și a flori. S-a rîs mult și s-a cîntat mai tot timpul ; apoi glasurile au amuțit. Simon, lăsîndu-se hîțînat de zdruncinăturile căruței, admira umbrele albastre care începeau să coboare pe colinele din Maurines, pe pajiști, pe lanurile de grîu și vița înaltă. Va părăsi satul acesta, dar un altul, aproape la fel, îl va primi. Copiii erau peste tot aceiași. Și oamenii... Ah ! oamenii, de ce nu erau totdeauna fericiți ?

În apropiere de Maurines, glasurile își regăsiră vioiciunea. Ajunși în piață, învățătorul și elevii săi fură felicitați. Trebui să bea din nou. Un zvon vesel alerga din casă în casă. Ah ! domnule Sermet, ar trebui să fiți mulțumit ! Și era mulțumit. Cînd se întoarse la școală, mergea cu pași înceți și liniștiți, în bătaia vîntului căldicel de noapte. Era fericit. Se terminase un an cu bine. Lucienne îl aștepta la Toulouse. Urma să se ducă la ea, să se căsătorească. O iubea și ea răspundea la dragostea lui. Totul se desfășurase în mod firesc. Într-o seară, pe cînd mergeau de-a lungul cheiului Garonnei, într-un amurg de mai, o prinse de mînă ; ea nu-și trase mîna îndărăt. O mîngîie apoi pe păr ; cu glasul surd, tremurător, îi ceru să-i fie soție și ea, foarte simplu, primi. S-au întors acasă pe înnoptate. Simon îl ducea pe băiețel în brațe. Louis Révignac dormea liniștit. Sermet îl ducea pe feciorul viu așa cum îl dusese cîndva pe tatăl său mort.

VI

În octombrie 1924, Simon și Lucienne luară în primire postul dublu de la Belpech, un sat liniștit din cîmpia Garonnei.

Pentru Simon înceta nesiguranța, fericirea își găsise întruchiparea. După ceața din Maurines, după primele nopți în care îi revenea coșmarul frontului, întorcea acum o nouă pagină a vieții. Era senin. Și anotimpurile și ținutul erau mai puțin aspre. Casele cu acoperișuri roșii împodobite cu streșini de olane, cu fațadele spoite în albastru, priveau șesul întins, cu viță de vie și grîu. Cîmpiile se strecurau încet spre colinele joase, presărate cu livezi și pădurici împestrițate de hulubării trandafirii.

Tîrgul era ascuns pe undeva, nu departe de șoseaua națională. Legătura cu celelalte localități era ușoară, aerul minunat, deși mai puțin tare ca cel de munte. Un coleg al Luciennei, care profesase în împrejurimi, stăruia pe lîngă ei să primească. Erau acolo oameni cu sufletul deschis, primitori ; satul ducea o viață liniștită.

Clasele fuseseră contopite, băieții și fetele urmînd să învețe laolaltă. Lucienne îi luă în sarcina ei pe cei mici. Simon luă grupa mijlocie și cea mare.

Cum sosiră acolo, se minunară. În încăperile de la etajul întîi ca și în cele două clase, totul fusese reînnoit, împrospătat, zugrăvit din nou și tapisat. Era apă în jgheaburi, hîrtie înflorată în odăi. O grădină mare de zarzavaturi se întindea în spatele clădirii. De peretele din afară al școlii erau lipite două peroane mari. Curtea dădea în piața cea mare, dar

un zid înalt, mărginit de ulmi şi de salcîmi, o închidea complet.

Nici nu puteau visa o locuinţă mai plăcută şi mai liniştită. Se găseau în mijlocul tîrgului şi totuşi izolaţi. Aveau noroc. Existau destule posturi oropsite, cu locuinţe dărăpănate. Simon îşi amintea de vizita pe care o făcuse unui tînăr învăţător aproape de Maurines ; îl găsise instalat oarecum sub cerul liber, într-o încăpere cu zidurile găurite. În alte sate, nişte hambare fuseseră transformate în odăi pentru învăţători. Dar puteau oare locuitorii să le dea mai mult decît aveau ?

Primarul din Belpech, un ins rumen şi palavragiu, de vreo cincizeci de ani, îi conduse, plin de mîndrie, prin toate colţurile şcolii, vorbindu-le de hotărîrea Consiliului de a aduce aici o tînără pereche ; se dăduse zor lucrărilor de refacere tocmai ca să ispitească o familie să rămînă în ţinutul acela.

— Ei, domnule Sermet — exclamă el cu frumosul său accent garronez — ce pretindem noi, noi ăştia ? Învăţători buni pentru copiii noştri. Învăţători serioşi, care să-i cunoască bine pe copii şi să se ocupe de ei. Nu tineri începători, care o şterg în vacanţă. O pereche, asta am vrut noi ! Să vedeţi, n-o să vă simţiţi rău aici ! Nu sîntem bogătaşi, dar muncim şi avem de toate. Fiecare cu peticul lui ; şi pămîntul e bun aici. Ei, vă vom ţine pe toţi trei ca în palmă.

Le spuse că el era radical, că în Consiliu exista o mare majoritate radicală.

— Ei, circulă idei noi pe-aici, şi oamenii nu sînt răi. Sînt fel şi fel de oameni şi palavre ca peste tot. Dar nu trebuie să vă amestecaţi. Vă faceţi lecţiile în linişte, şi după ce-aţi terminat, vă duceţi să vă uitaţi la zarzavaturi. Politica nu-i totdeauna frumoasă, ce zici, domnule Sermet ? Ah, avem pe-aici unul, Martin Pézet, care are să vă stîrnească la vorbă ! E factorul poştal, un roşu pînă în vîrful unghiilor e omul ăsta, un comunist, un bolşevic, tot ce vrei ! Îi merge gura ca o moară stricată şi nu-i chiar aşa de al dracului în fond. Lasă, c-o să-l cunoaşteţi. Avem un popă bătrîn. Nu prea se îndeasă lumea la biserică.

La popă vin mai mult femeile şi copiii. Ţîncii se duc la catehism şi la prima comuniune. Aşa-i obiceiul, şi-i frumos. În general, e un ţinut liniştit. Ei, dar aveţi un băieţel straşnic! Ce vîrstă are? Merge la şcoală anul ăsta? Îmi închipui că n-o să fie cel din urmă!

Se interesă de familia celor doi învăţători şi ajunse după aceea la treburile primăriei. Bătrînul institutor pensionar, care ţinea secretariatul, murise cu un an înainte. Simon îi va lua locul.

— Aţi mai fost secretar? Foarte bine. Vă pricepeţi la hîrtii. Mai sînt şi foştii combatanţi. Facem un mic grup. Ajutorul de primar îl prezidează. Are să vă roage să-l ajutaţi la corespondenţă. E o nimica toată, ştiţi, cîteva cazuri de pensie de aranjat. Va trebui să vă ocupaţi şi de asigurarea agricolă, asta pentru sindicat. Ne cam temem de grindină pe-aici. Nu-i nici asta mare lucru, dar trebuie ţinută la zi situaţia cotizaţiilor şi trebuie să vă ocupaţi de daunele care se vor ivi. Las' că o scoateţi la capăt...

Mai e şi o echipă de rugbi, pentru asta tot la învăţător se recurge. Oh! dar nu ca să ieşiţi pe teren. Îi antrenează ginerele meu, dar o să vă plictisească şi el cu scrisorile. Cererile pentru meciuri, anunţurile la ziare. Ah! institutorul e ca bunul Dumnezeu, domnule Sermet, trebuie să facă tot şi toată lumea i se adresează lui. N-aveţi ce pierde. Toţi sînt darnici pe-aici. În general, nu vă veţi simţi rău. Intraţi într-o şcoală aproape nouă, prăvăliile sînt la doi paşi, medicul la cinci kilometri. Şoseaua naţională nu-i departe de aici. Nu se găsesc multe posturi ca ăsta...

Pe cînd pluteau în aer cele din urmă miresme de la culesul viilor, începu şcoala. Lucienne dădu peste copilaşi mai ascultători decît cei din Toulouse; cei mari, ai lui Simon, erau mai puţin sălbatici şi mai puţin ursuzi decît cei de la munte, vorbeau o franceză mai puţin aspră, un dialect din Languedoc mai puţin stîlcit.

Se termina un anotimp, venea un altul ; şi se vedeau alte culori pe cîmp, se auzeau alte murmure în fiecare din cele două clase. Toamna păşea înainte în straiele sale de aramă şi purpură. Seara, mirosul ierburilor aprinse se îmbina cu acela al cămărilor. Îndată ce copiii plecau, pe cînd micuţul Louis, rămînînd în bancă, mai trăgea nişte linii, Simon alerga la Lucienne, în clasa ei, şi-şi strîngea nevasta în braţe ca un nebun. Lucienne se strecura încetişor din braţele lui, se ducea să-i dea demîncare băiatului, şi se întorcea să-şi pregătească lecţiile. Simon dădea fuga la ea ca s-o ia din nou în braţe.

Era pe vremea cînd în clasa celor mici se recita :

Hai, Simona, în livadă
Şi-un coş de răchită adă,
Şi cînd vom intra-n livadă,
Le vom spune merilor
Că e vremea merelor...

sau :

Eri am cules ultima piersică din pom,
Cine-ar fi spus că-n dimineaţa asta vom
Vedea toamna suind coasta dealurilor
Şi bruma-ncreţind purpura strugurilor ?

La prima oră a dimineţii, în clasa lui Simon, elevii cei mari, uitîndu-se la geamurile aburite, se legănau şi recitau *Vîntul* de Verhaeren :

Pe-ntinse bălării, la nesfîrşit
Vuieşte vîntul de noiembrie !
Pe bălării, la nesfîrşit,
Vîntu-a venit... [1]

sau *Semănătorul,* de Victor Hugo :

Mişcat, contemplu un bătrîn,
Cînd încă-i noapte pe ogoare,
Cum umblă-n zdrenţe şi aruncă
Din pumni recolta viitoare.

---

[1] În traducerea lui Radu Boureanu.

Alte murmure și melopee liniștite aveau să se înșiruie de-a lungul lunilor de la *Oceano Nox* pînă la *Noaptea de zăpadă* de Maupassant sau *Iunie* de Leconte de Lisle. *Pajiștele cu o mireasmă de iarbă verde și umedă...* Cu Théophile Gautier băiețașii repetau cu un aer convins :

Ce vreme cîinească ! Ba ninge, ba-i ploaie.
Birjarii pe capră de frig se îndoaie
Și nasul li-e vînăt.

Fabulele lui La Fontaine se intercalau printre bucățile narative. *Capra domnului Seguin* venea puțin înainte de paște. *Masa pregătită* de Albert Samain vestea căldurile și fructele din timpul verii. Lucienne, cititoare pasionată de poeme, își ajuta soțul în alegerea recitărilor. Le aduna, tăindu-le din jurnalele pedagogice și le clasa cu grijă. Căuta pentru cei mici poezii grațioase și sentimentale. De aceea punea să se recite din Ronsard :

Iubito, să vedem de trandafirul...

sau din Verlaine :

Împingînd poarta strîmtă cu strîmbe zăvoare,
Am intrat să mă plimb prin micuța grădină,
Dimineața cu soare — ce blîndă lumină ! —
Aprindea scîntei umede-n fiece floare.

Dar dacă poemele recitate de glasurile fragede și monotone își aduceau parfumul lor de-a lungul anotimpurilor, celelalte materii școlare erau îndeaproape legate de viața zilnică. Istorioarele morale, povestirile din istoria Franței, lecțiile de vocabular sau de știință subliniau neîntîrziat cutare sau cutare întîmplare din viața celor doi învățători din Belpech, asprimile iernii sau arșițele verii.

În vraja lui octombrie, cei dintîi oameni scobeau pereții cavernelor, galii își construiau colibe. Într-una din zilele ploioase de iarnă, Grédegonde și-a găsit o moarte îngrozitoare, fiind legată de coada unui

cal sălbatic. Cînd dădeau gerurile mari castelele feudale își înălțau zidurile groase în fața iobagilor înfometați, încovoiați spre pămîntul gol. Apoi Gutenberg își aduna literele, caravelele lui Columb pluteau spre apus, cînd mugurii piersicilor căpătau o culoare trandafirie din ce în ce mai vie.

Fiecare din aceste episoade se încărca de felurite amintiri. Era de ajuns ca Simon să-și răsfoiască fișele pregătitoare sau manualele pentru a vedea ivindu-se înaintea lui tot felul de imagini : surîsul calm al Luciennei la un fragment pe care îl descoperise pentru o dictare în vederea examenului de absolvire, o după-amiază fierbinte în care desenaseră niște stînjenei, căderea Bastiliei, populația Parisului pe drumul de la Versailles.

Ultimele lecții de istorie, și mai ales aceea privitoare la război, erau în mod ciudat învăluite de plăcerea vacanței apropiate, anunțau larma batozelor. În zilele acelea de sfîrșit de an, Simon îi învăța pe elevii săi mari un poem de Sully Prudhomme, care-i plăcea mult : *Cutezătorii.*

Ale polului minunate ierni va-ncerca.
Pleacă marea navă !

Mireasma trandafirilor din iunie însoțea dîra corabiei îndrăznețe, dezmințea orice pericol.

Va cădea, poate, la capătul călătoriei sale,
Strivit din toate părțile de giganții ghețari.

Nu, corabia nu se va scufunda. *Copilul căpitanului* putea visa. Anul se apropia de perioada recoltării grîului. Școlarii nu se mai fugăreau prin curte. Se strîngeau în cercurile de umbră ale copacilor și vorbeau încetișor. În curînd, școala, părăsită de elevi, va fi toată a micuțului Louis, a păsărilor de dimineață și de seară...

Au fost senine vremurile acelea, cu toate tristețile ce nu le poți ocoli, cu toate cele cîteva dolii. Mama Luciennei muri puțin după instalarea lor la

Belpech. Moş Révignac o urmă, fericit că înainte de a-şi da obştescul sfîrşit, l-a văzut pe nepoţelul său în mîini bune. Propuseseră nevestei sale să vină la ei, să stea împreună. Ea a refuzat, temîndu-se de gura lumii sau de vreo neînţelegere posibilă. De fapt, singura ei legătură de sînge era băieţaşul. Şi apoi, nu voia să părăsească Toulouse şi mormîntul soţului ei. Venea să-i vadă din cînd în cînd.

Toţi anii petrecuţi la Belpech erau la fel : aceeaşi şi aceeaşi activitate liniştită. Sarcinile nu lipseau de fel şi săptămînile fugeau una după alta, cu toată viteza. Şcoala, primăria, diversele treburi de secretariat, de săpat grădina, de stropit florile. Nici nu s-au urnit din comună. Erau fericiţi în casa lor, îndărătul zidurilor şi al şirurilor de copaci. Puţin cîte puţin, îşi mobilau casa, începeau să prindă cheag. Nu aveau cine ştie ce salarii mari, dar se descurcau. Plecară pînă în capitala ţinutului să caute perdele şi linoleumuri, o maşină de gătit emailată, o bibliotecă. Lucienne comandă unui comis-voiajor în trecere „Opere complete“ de Balzac, apoi în fiecare lună cumpăra ediţii ilustrate pe hîrtie frumoasă : Musset, Verlaine, Baudelaire. În serile de iarnă, într-un mic birou, pe care şi-l aranjaseră la etaj, vara, sub o boltă de verdeaţă în grădină, citeau şi discutau în linişte. Simon păstra aceeaşi admiraţie pentru Barbusse şi recitea adesea *Focul*. Mai adăugase şi alte opere şi povestiri despre războiul din ’914—’918. Îl descoperise tocmai atunci şi pe Romain Rolland.

Ieşeau rar, deoarece Simon îşi pierdea multă vreme cu secretariatul primăriei. La sărbătoarea tuturor sfinţilor luau trenul pînă la Toulouse şi Lucienne se ducea să depună flori pe mormîntul mamei sale. Apoi se repezeau pînă la Fontvieille, în casa de pe coline, unde-i aşteptau bunicii Sermet.

Cînd trecură prin sat, Simon le arătă şcoala unde a învăţat cînd era copil şi unde era sigur că va locui şi el într-o bună zi. Numele domnului Bertrandou îi revenea pe buze.

— Bertrandou ! strigă Louis rîzînd. Ce nume ciudat ! Şi el te-a învăţat carte ?

— Da, el m-a dus pînă la examenul de absolvire. Am reuşit primul pe canton, primul dintre toţi.

— Primul dintre toţi ! repetă copilul cu admiraţie.

Bunica Sermet îi primea în odaia cu miros de clătite. Bunicul îşi pusese o cămaşă de pînză albă şi costumul de sărbătoare ; lua copilul de mînă, se ducea cu el pînă în curtea de păsări şi, dacă-i îngăduia vremea, îl plimba pînă la cîmpiile de prin împrejurimi, arătîndu-i cartofii, ovăzul şi via. Bătrînul ofta uneori, uitîndu-se la copil. Ar fi vrut un nepoţel adevărat, un fecior din sîngele său, purtînd numele său. S-ar putea să vină ! În aşteptare, se mulţumea cu ăsta, care era plin de drăgălăşenie şi de vioiciune.

— Tot pămîntul acesta e al tău ? îl întrebă copilul, întinzînd braţul spre povîrnişurile cu salcîmi şi stejari.

— Aş, de unde ! Nu am decît tarlaua din jurul casei şi cele două bucăţi de pămînt de mai încolo.

— E mare !

— A, nu, nu-i mare, dar îmi ajunge la vîrsta mea ! Dacă aş mai fi avut copii, aş mai fi putut cumpăra şi alte petice de pămînt, dar uite, am un fecior învăţător, şi-i mult mai bine aşa. Şi tu ce-ai vrea să te faci cînd ai să fii mare ?

— Nu ştiu.

— Vrei să fii învăţător ca părinţii tăi ? E o meserie bună, şi chiar mai bună decît a mea.

Petreceau o seară sau două în casa de pe coline, pierdută în ceaţa şi ploile de toamnă. Plecau apoi, lăsînd pe cei doi bătrîni întristaţi. Asta era cea mai lungă călătorie a lor pînă la vacanţă.

Conferinţa pedagogică anuală îi aducea în capitala ţinutului. Îşi regăseau colegii, camarazii de promoţie pe care nu aveau să-i mai vadă în tot cursul anului. Fiecare îşi avea treburile lui, grijile sale şi sarcinile care erau destul de multe. Se mai vizitau din cînd în cînd, să ceară vreo informaţie sau un sfat.

Adesea, o tînără colegă înnebunită bătea la uşă :

— Spuneţi, domnule Sermet, s-ar părea că inspectorul e pe meleagurile noastre. A fost la dumneavoastră astăzi ? Daţi-mi o veste îndată ce veţi afla ceva !

Simon încerca s-o liniştească pe tînără. Cu siguranţă că o va înştiinţa îndată ce va afla ceva despre îngrozitorul inspector. Dar de ce atîta frică ? Oare pentru inspector muncim ?

— Pentru copii munciţi doar, domnişoară. Atunci munciţi cît de bine puteţi şi să nu vă mai fie frică.

— Asta depăşeşte puterile mele, domnule Sermet. Nu-l cunosc pe inspectorul ăsta. Se pare că are unele idei fixe. Nu crede decît în elocuţiune şi în recitări. Şi la aritmetică îşi are maniile lui.

— Munciţi cît mai bine şi pregătiţi-vă lecţiile cu grijă. Şi veţi vedea atunci dacă mai are idei fixe. Vă conduc la soţia mea. Ea vă va spune tot ce ştie. Eu trebuie să mă reped pînă la primărie.

Apoi tînăra colegă încălecă pe bicicletă ca să se întoarcă în satul ei, mai mult sau mai puţin liniştită. Înnegrise totuşi pagini întregi din carnetul ei, după ce-i pusese Luciennei — care mai avusese de-a face cu acest faimos inspector — nenumărate întrebări. Luase cu dînsa şi nişte caiete vechi ale unor elevi ca să-i servească de model. Simon o muştrului încă o dată, pe tonul lui profesional :

— Făceţi-vă treaba cît mai bine ! Inspectorul nu va avea ce să vă zică. Învăţaţi pe copii să iubească şcoala laică şi pacea. Asta-i esenţialul. Desigur, trebuie să cunoască şi regulile de gramatică sau de aritmetică. Nu uitaţi însă să le insuflaţi dragoste pentru şcoală şi nu-i lăsaţi să se bată. M-aţi înţeles ? Inspectorul nu vine decît o dată, pe cînd dumneavoastră îi învăţaţi carte pe copii în fiecare zi.

Tînăra institutoare plecă. Încă o seară se lăsa asupra şcolii din Belpech. Simon se duse să se plimbe în grădină, să-şi plivească fragii, să mai dea cu sapa pe ici-colo, ca să mai facă puţină mişcare. Louis alerga pe aleile întunecate. Vîntul, bătînd dinspre malurile îndepărtate ale Garonnei, aducea miresme din vii şi

miros de frunze ude. Larma satului se stingea încet-încet. Boii, întorcîndu-se de la adăpat, răgeau. Pe nicovala fierarului răsunau ultimele lovituri. Se mai auziră chemări, lătrături de cîini şi apoi pacea nopţii se aşternu.

Simon îl lua pe băieţel de mînă şi se duceau în fundul grădinii. Îi întîmpina nemărginita linişte a cîmpiei. Stăteau o clipă locului, încercînd să descopere în norii care luau pe vălurile de aramă şi de flăcări ale apusului felurite chipuri.

Pămîntul se pregătea să adoarmă. Oamenii dispăruseră prin casele lor. Orăcăitul broaştelor şi ţîrîitul greierilor — ca tremurul uşor al unui cristal — se auzeau pînă acolo unde orizontul se pierdea în depărtări.

— Vezi ce frumos e, e foarte frumos ! spunea învăţătorul.

Şi copilul repeta cu glasul său subţirel :

— Da, e foarte frumos.

Lucienne îi chema la masă. Atunci o luau la goană spre casă, fugărindu-se unul pe altul, jucîndu-se de-a pisica şi şoarecele şi ascunzîndu-se prin tufişuri şi printre copaci.

După ce se culca băiatul, Simon şi soţia lui coborau să facă o scurtă plimbare. Erau momentele de mare linişte pe care şi le rezervau în timpul zilei. Le plăcea să vorbească atunci de cumpărăturile pe care le proiectau sau de aranjarea mobilei în casă. Simon îşi aprindea pipa şi se lăsa adesea în voia visurilor, vorbind cu glas tare ; atunci reconstruia lumea după cum îl tăia capul. Pretutindeni şcoli, biblioteci, muzee, aparate de cinematograf. Ultimul ţăran se va putea ridica la cel mai înalt nivel. Cartea va ucide războiul.

— Hai, vino, Simon ! îl striga Lucienne cu blîndeţe. Trebuie să mergem la culcare...

Într-una din aceste seri, Simon îşi privi îndelung soţia şi-i zîmbi :

— Ni-e bine — spuse el cu jumătate glas.

— Da, ni-e bine — repetă Lucienne.

— Lumea se opreşte la pereţii casei noastre.

— Şi-ţi pare rău ?

— Nu, nu-mi pare rău. Fiecare își face datoria în colțișorul său. Trebuie să și-o facă bine și asta este esențialul.

Se deslușea totuși un fel de teamă în glasul lui. De unde venea teama asta ? N-ar fi putut să spună. Îi era rușine oare de fericirea sa ? De viața asta monotonă și liniștită în care muncile se roteau fără întrerupere ? Se temea oare s-o vadă întrerupîndu-se ?

În realitate, viața lor nu se mărginea la pereții adumbriți ai școlii. Avea limitele pe care le avea și tîrgul : școlarii și familiile lor, consilierii și primarul, plugarii, ceilalți săteni, negustorii, cronica evenimentelor locale. Se uitau repede peste gazeta lor zilnică și se opreau la urmă tot la pagina regională, și chiar în pagina asta, se opreau la cantonul lor, la comuna lor cînd era vorba de ea ; știri în legătură cu starea civilă, schimbarea perceptorilor, înștiințările Societății de vînătoare, anunțuri și dări de seamă cu privire la meciuri, sărbători. Toate astea se citeau înaintea știrilor din pagina întîi : cabinetul Painlevé-Caillaux venind la putere după guvernul Herriot, războiul rifanilor [1], Liautey contra lui Abd El-Krim [2]...

Cînd ajungea aici, Simon ofta : cuvîntul „război" tot revine. Simon mototolea foaia suspinînd și se întorcea la satul lui. Acolo se găsea siguranța și adevărul. Acolo totul era limpede : oameni harnici, o școală bună pe care fiecare o iubea și o respecta, învățătura care se răspîndea puțin cîte puțin. Cartea și plugul, iată ce le trebuia oamenilor. Dincolo de astea era o lume cuprinsă de un fel de nebunie, despre care îți puteai face o idee, parcurgînd primele pagini ale ziarelor.

— Nu vă înțeleg, domnule Sermet ! spunea poștașul Martin Pézet. Prin urmare, războiul ăsta rifan îl admiteți ?

---

[1] Locuitori ai masivului muntos Rif, din Maroc, care s-au împotrivit cu înverșunare ocupației Spaniole și franceze. (n.r.)

[2] Abd El-Krim — conducător al rifanilor ; el i-a ridicat pe rifani împotriva ocupației spaniole și franceze. Învins, a fost prins de francezi în 1926. (n.r.)

— Nu, Pézet, nu admit nici un fel de război.

— Dar avem război, da sau nu? Şi cine e în spatele lui, domnule Sermet? Imperialiştii, capitaliştii! Aceiaşi care ne-au trimis şi pe noi pe front! Aceiaşi care ar vrea să doboare Uniunea Sovietică... Aţi văzut, în Manciuria încearcă, încearcă, domnule Sermet...

Sermet zîmbea. În toiul indignării sale, poştaşul Pézet îşi scutura bicicleta cu ambele mîini. Stătea acolo, în costumul său de stofă groasă, albastră, sau de pînză galbenă, cu mustăţile zbîrlite şi nasul plin de coşuri. Umbla pe drumuri de ţară pînă la malurile Garonnei; şi-ţi sucea şi învîrtea geografia şi istoria în felul său. Manciuria, Japonia, Indochina, Rusia...

— Aş vrea tare mult să te cred, Pézet. Eşti un om de treabă, dar vorbeşti ca un partizan. Eu nu sînt partizan. Sînt învăţător. Datoria mea asta e.

— Atunci, domnule Sermet, cînd vorbiţi copiilor de colonii, sînteţi sigur că nu vă înşelaţi? Cui servesc coloniile? Grangurilor!

— Nu-i totul perfect acolo, Pézet, dar Franţa a jucat un mare rol în ţările acestea.

— Atunci, spuneţi-mi, domnule Sermet, de ce se revoltă marocanii? Dacă ar fi fericiţi...

Unchiaşul se ducea mereu din fermă în fermă să vorbească oamenilor, blestemînd pe exploatatori şi pe granguri.

— Prima datorie, Pézet, e să-ţi faci munca ta în mod conştiincios, ceea ce eu, înainte de toate, mă străduiesc să fac.

— Ei, dar cine vă spune contrariul, domnule Sermet?

Simon continua, fără să-i răspundă:

— Dumneata îţi închipui că nu-i cine ştie ce mare lucru o şcoală la ţară. Soluţia asta e, Pézet. Cînd oamenii vor fi învăţat, cînd vor şti să citească, cînd vor gîndi, nu li se va mai putea impune războiul. E o muncă înceată şi foarte frumoasă. Şcoli peste tot, iată ce trebuie, şcoli, din ce în ce mai multe şcoli...

— E adevărat, domnule Sermet, dar capitalismul, oricum, trebuie doborît. Şi tocmai după ce va fi do-

borît, se vor putea face şcoli pretutindeni ! Soluţia, după mine, e ca muncitorii să se unească şi să-i alunge pe granguri. În Uniunea Sovietică... Poştaşul pleca, mormîind ceva pe sub mustaţă. Simon ridica din umeri.

Încerca o mare tristeţe în primii ani la Belpech. Se mîngîia totuşi, văzînd într-asta un fel de avertisment al destinului, o hotărîre de care trebuia să ţină socoteală.

Puţin după sosirea lor, Lucienne simţi că-i gravidă. În afară de unele uşoare indispoziţii, totul părea normal, şi medicul, vechi practician şi un om jovial, care venise s-o examineze, nu se sperie de loc. Mama lui Simon hotărî să-şi părăsească un timp gospodăria din Fontvieille ca să fie alături de ea cînd va naşte. Dar nu mai avu cînd. În luna a şaptea — era un început de august tare cald — Lucienne fu cuprinsă de nişte dureri îngrozitoare. O cumătră, chemată în mare grabă, o anunţă că va avea un copil înainte de termen, pe care va trebui să-l bage în clocitoare. Simon o porni în fugă cu bicicleta să aducă medicul. Tînăra femeie trebui să fie transportată într-o clinică din Muret, pentru o intervenţie urgentă. Primarul le puse la dispoziţie camioneta. Cîteva ore mai tîrziu, Lucienne născu, fiind în afară de orice pericol. A avut un copil mort, şi ea însăşi a scăpat ca prin urechile acului, dar scăpase de pericol ; după cîteva zile avea să fie pe picioare.

A fost readusă la Belpech şi medicul veni s-o mai examineze o dată. Totul mergea bine.

Pe înserate, Simon îl conduse pe medic pînă la poartă. Fusese o zi înăbuşitoare şi nu se răcorise de loc. Stînd de vorbă sub un copac — păsărelele făceau zarvă în cuiburile lor — medicul îl luă de braţ pe învăţător şi îi spuse, fără înconjur, că nu trebuie să se mai aştepte la un alt copil. Nu e o mare nenorocire. Există un copil în casă. Trebuie să se mul-

ţumească numai cu atît ; nu-i aşa de greu. Esenţialul e că a fost salvată mama. S-ar fi putut termina mai rău.

— Da, doctore, da, doctore — răspundea Simon docil.

Medicul apucă motocicleta — era din acelea gălăgioase, de provenienţă americană — şi-o împinse spre poartă. Salută cu mîna. Motorul scoase un şir de detunături în întuneric. Simon rămase singur ; păsărele ciripeau în copaci, dinspre sat venea zvonul obişnuit al înserării. Zgomotul motocicletei se stinse. Simon se întoarse la şcoală cu paşi înceţi. Lucienne stătea culcată în odaie. Louis se juca cu ea.

N-are să mai aibă alt copil. Nici un alt copil nu se va mai naşte din sîngele ei şi al lui Simon. Nici un copil nu va purta numele de Sermet. Lucienne nu-i mai putea face un copil. Doctorul plecase fără a bănui jalea pe care o lasă în urmă. S-a făcut nevăzut în noaptea caldă, după ce i-a surîs şi-a dat prosteşte din mînă. După părerea doctorului, mai avea şi noroc. Un singur copil în căsnicia învăţătorilor e de ajuns.

Nu va avea decît un copil : pe micuţul Louis, care nu e din sîngele lui. Îl podidiră lacrimile. Nici un alt copil decît acesta ! Îşi şterse brusc ochii, cu dosul palmei. Dar ce ? Louis nu e copilul său ? Adevărat, nu e sînge din sîngele lui, dar e totuşi fiul său. Nu are alt tată decît pe el. E copilul lui, copilul lui, într-adevăr !

Şi ceilalţi ? Ceilalţi copii ? Nu are el atîţia copii, hrăniţi din inima şi din truda sa ? Oare nu vor mai veni la el şi alţi copii, ani şi ani de-a rîndul ? Lor le va închina partea cea mai bună a minţii şi trudei sale. Îi iubea pe toţi. Copii avea el !

Avea unul pe care-l chema Louis şi care era fiul său. Prin urmare, era scris ca acest singur copil să fie al lui şi numai al lui.

Ridică din umeri, intră în casă, ascunzîndu-şi durerea asta trecătoare, dar adîncă. Se gîndea la o zi din lunile trecute, cînd Lucienne îi făcuse cel mai frumos dintre daruri.

Era într-o duminică dimineaţă, puţin după sosirea lor. Simon se înapoia de la primărie. Brutăria din piaţă răspîndea un miros plăcut de pîine proaspătă şi prăjituri. Simon străbătea curtea şi se îndrepta spre bucătărie. Masa era pregătită. Lucienne şedea lîngă fereastră şi povestea băiatului cîte-n lună şi în stele. Cînd Simon se îndreptă spre ei să-i îmbrăţişeze, mama se aplecă misterios la urechea copilului şi-i şopti, cu un zîmbet duios, cîteva cuvinte.

Atunci Louis porni în întîmpinarea lui Simon Sermet. Zîmbea şi se grăbea spre dînsul stîngaci, naiv dar grav.

Întinse braţele spre Simon, care se aplecă şi-l auzi cum murmură, articulînd, grijuliu, fiecare silabă : „Bună ziua... tăticule, bună ziua, tăticule..."

La început fusese „nenea Simon" şi chiar în primele săptămîni după căsătorie copilul tot aşa îl striga. Iată însă că acum îi ieşea din gură cuvîntul acesta atît de mîngîios. Lucienne îl învăţase. Îl repeta întrucîtva ca pe o lecţie, spusă de un şcolar silitor. Peste cîteva săptămîni îl va pronunţa foarte firesc. Îi va da căldura duioşiei ; cînd se va juca cu camarazii, are să ţipe ca atîţia alţi copii : „am să-i spun lui tăticu", „tăticu mi-a spus", „tăticu vrea sau tăticu nu vrea..."

Simon îl strînse pe băieţel la piept, îl acoperi de sărutări, şi îl duse înapoi la mama. Îi apropie pe unul de altul, şi-i ţinu strîns pe amîndoi în braţele sale. Se simţea foarte puternic. Era şi mai fericit acum. Cine-l putea împiedica de-aci înainte să meargă pe drumul vieţii sale cu paşi răsunători ? Nu-l uitase pe tatăl lui Louis. Într-o zi Simon îi va explica băieţelului cine a fost omul care i-a dat viaţă şi de unde vine numele Révignac. Îl va învăţa să iubească pe acest tată necunoscut, mort într-o noapte de infern, îl va învăţa să-i cinstească memoria. Dar pentru moment trebuia ajutată inima lui tînără să bată fără teamă, departe de orice tristeţe. Şi apoi, cuvîntul acesta, vechiul şi eternul cuvînt era atît de mîngîios pentru auzul lui Simon !

Nu va avea decît pe acest fiu. Va fi tatăl unui singur copil. Era de datoria lui să-l iubească. Să-l iubească mult. Îi va lăsa acele amintiri mărunte — dar care atîrnă atît de greu — pe care un fiu le păstrează de la tatăl său. L-a dus în braţe, l-a adormit şi a vegheat la căpătîiul lui. S-a aplecat împreună cu dînsul peste cuburile şi cărţile cu poze. I-a cîntat apropiindu-şi buzele de părul lui. L-a învăţat cuvintele, fiinţele şi lucrurile. A venit lîngă patul său să-i calmeze febra sau să-i legene primul somn, povestindu-i acele istorioare simple şi miraculoase pe care orice tată e dator să le născocească. Şi-l va ajuta să devină om, să ştie şi să gîndească cît mai bine.

Lucienne se însănătoşi şi deveni chiar, într-un fel, mai frumoasă. După cîteva luni începu să se îngraşe puţin, obrazul i se rotunji şi pielea i se întinse. În timpul plimbărilor, arşiţa îi acoperea pielea cu o pulbere uşoară de aur. Ochii negri îi scînteiau ca în vremea tinereţii.

Simon se înzdrăvenise. La începutul şederii lor în Belpech mai tuşea puţin, dar i-a trecut. Se înfăţişase comisiei militare, urmînd să fie eventual pensionat, dar nu i se găsise nimic.

Primarul îl cam luă în zeflemea, dar cu simpatie : „Ah ! domnule Sermet, sînteţi bun de serviciu, nu vor să vă dea o rentă..." Simon ridicase din umeri. Era mai bucuros fără pensie, dar cu plămînii sănătoşi. Da, desigur, răspunsese unchiaşul, trebuia să se uite mai bine. Domnii ăştia s-au cam grăbit să vă declare valid. Ei, doar nu se dau pensiile aşa... cu ghiotura.

Primarul stărui. Se putea cere intervenţia unui consilier general. Era foarte grijuliu cu dragii săi institutori, cum spunea el. La început, ideile lui Simon despre pace îl tulburaseră puţin, dar apoi s-a liniştit. În fond avea perfectă dreptate învăţătorul ăsta ! Războaie nu ne trebuie, nu mai trebuie războaie şi nu-i nevoie nici copiii să se mai joace de-a soldaţii. Copiii să înveţe carte ! Asta e esenţialul ; şi cei doi învăţători n-au să uite asta niciodată. Ţineau bine copiii în mînă ; părinţii nu mai conteneau cu

laudele. „Ah! domnule Sermet, cu dumneavoastră n-avem nici o grijă. Băieţelul ne vorbeşte mereu de lecţiile pe care le faceţi. Domnu' a spus aşa. Ceea ce spuneţi e sfînt pentru ei şi ne povestesc toate istorioarele dumneavoastră..."

Şi vecinii şcolii ziceau, plini de admiraţie: fluierul domnului Sermet ne spune mai bine cît e ora decît ceasornicul din clopotniţă; nu-şi pierde timpul dumnealui! La ora opt fără un minut copiii intră în clasă, apoi la nouă jumătate e recreaţie, apoi ieşirea din clasă la ora unsprezece fix şi intrarea la unu...

Dar cu mult înainte de ora opt, Simon pregătea tablele şi îşi punea fişele în ordine. În timp ce Lucienne se ocupa de Louis, el intra în clasa celor mici şi, întocmai ca la Maurines, scria cu cretă colorată bucata de citire pentru începători. Iarna trebuia să supravegheze aprinderea focului în sobe. În vremea asta Lucienne trebăluia prin casă. Louis, foarte cuminte, se aşeza în bancă şi-şi făcea pe tăcute lecţiile. O femeie de serviciu venea de trei ori pe săptămînă să spele rufe şi să facă curăţenie.

În afară de asta, trebuia să mai ţină seama şi de musafirii neprevăzuţi, oamenii din sat care veneau după o informaţie sau pentru vreo hîrtie. Simon încerca să-i amîne pentru joia sau duminica următoare, totdeauna însă pentru un motiv temeinic. Îi vedeai apărînd înainte de ora opt sau în pauza dintre ore. „Vai! domnule Sermet, mă duc să trag niţel cu plugul aici, în spatele şcolii, şi-am venit să vă supăr şi eu cu ceva."

Existau fel de fel de încurcături: cu Creditul agricol, cu pensiile, cu drepturile combatanţilor, cu certificatele de naştere, cu actele de stare civilă... Şi adesea ele n-aveau nici o legătură cu primăria, sau cu asociaţia combatanţilor; erau sfaturi personale cu privire la procese sau asigurări, scrisori de familie... „Vreţi să-mi puneţi în ordine hîrtiile astea, domnule învăţător? Societatea de asigurare îmi cere din nou bani. Ce-o mai fi şi asta? Uitaţi-vă puţin la actele astea. Trec eu mai spre seară".

Uneori primarul venea fuga : „Ah ! domnule Sermet, pregătiţi-mi un mandat pentru Bourrel, zidarul, ştiţi, pentru repararea cişmelii. Uite factura. Furnizarea unui sac de ciment. Şapte ore de muncă. A găsit o ocazie să se ducă pînă la canton. Se va duce la perceptor să-i facă plata“. Atunci Simon se ridica de la masă sau îşi lăsa fişele de clasă, pentru a umple un formular sau a pune un dosar în ordine.

— E cam prea multă bătaie de cap, dragul meu Simon — spunea Lucienne...

Louis creştea şi trebuia să se gîndească la viitorul lui. Copilul era sănătos, deşi părea destul de slăbuţ. Révignac, tatăl său, ca şi Simon de altfel, n-au fost niciodată prea trupeşi. Şi unii, mai stîngaci, se lăsau înşelaţi !

— E leit dumneavoastră, domnule Sermet ! exclamau ei.

Simon schimba vorba. Oamenii credeau că-i fac plăcere.

E adevărat că trăind laolaltă şi avînd aceleaşi obiceiuri, oamenii parcă încep să semene între ei. Copiii imită gesturile şi intonaţiile celor mari. „Trebuie să-mi semene un pic — se gîndea Simon — oamenii nu se înşală de tot“.

Sermet şi Révignac erau cam de aceeaşi statură. Révignac fusese mai uscăţiv şi mai osos. Trăsăturile sale erau mai pronunţate decît ale prietenului său, părul său mai negru şi mai aspru. Şi copilul avea de la tatăl său nasul acvilin, bărbia ascuţită. Asta se vedea din ce în ce mai bine, pe zi ce trecea. Simon observa adesea lucrul acesta cu o dragoste nesăţioasă. Prin caracter, Louis amintea de mamă-sa. Era un băiat liniştit, ordonat şi muncitor. Din fragedă copilărie îl văzuse străduindu-se cu linioarele şi cu scrisul ; nu se liniştea decît după ce-şi termina treaba. Şi deseori îl vedeai visînd. Îşi îndrepta privirile spre cer sau în plafon. Îşi părăsea jocurile sau camarazii, ca s-o pornească la plimbare cu paşi înceţi prin curte sau în grădină.

— Loulou, unde eşti ? îl striga mama.

— Aici, sînt aici ! răspundea băieţelul.

— Unde, cu capul în nori?
— Ba nu, aici sînt, aici!
Bătea din picior, ușor mîniat. În clipele acestea Simon se gîndea: „E un Révignac, se cunoaște că-i al lui tată-său“. Dar nu, nu era mînios. Louis nu era un copil iute și capricios. Dădea numai dovadă de fermitate.
Simon suspina. La ce bun să încerci a cîntări toate astea? Va veni timpul cînd copilul va căpăta o înfățișare bărbătească. Deocamdată trebuia să renunțe să mai observe asemenea trăsături fugitive, pe care timpul le va modela și răsmodela. Louis era sănătos. Învăța cu ușurință. Era drăgăstos și îndatoritor. Ce i se putea cere mai mult?
Simon nu era aspru nici ca tată, nici ca învățător. Nu se atingea niciodată de un copil. La început, oamenii s-au mirat, la Belpech, ca și la Maurines. „Ei, ce, domnule Sermet, nimeni nu moare dintr-o palmă!“ Învățătorul dădea din cap. Nu, n-are să bată niciodată un școlar; nu suferea nici un fel de ceartă și nici un fel de bătăi. Trebuia uneori să dojenească pe unii care țipau prea tare sau pe alții care erau cît pe-aci să dea cu mingea într-un geam. Învățătorul se apropia atunci de ei și începea să le vorbească liniștit. Îi dăscălea cu răbdare, terminînd fiecare frază cu obișnuitul său: „M-ați înțeles?“
Lucienne ridica ușor din umeri. Fără îndoială, violența... Dar o pălmuță din cînd în cînd, asta simplifică problema și destinde nervii. Găsea că Simon rîzgîia prea mult copilul. Și nu cu mare lucru. Ia, cîțiva gologani fie pentru un „Roudoudou“, fie pentru niște caramele sau chifle, după care alergau copiii în piață. De fiecare dată cînd se întorcea din canton, Louis aducea cu sine un dar: o carte, zaharicale sau niște abțibilduri.
— Nu trebuie prea multe — spunea mama.
— Ei, asta-i, dar ce? O carte nu-i un dar util? Și patru caramele n-au să mă ruineze.
Simon nu s-a mîniat decît o singură dată foarte tare și pentru același motiv ca în primul lui an de școală, acolo, la munte, cînd i-a învățat pe copii să

nu se mai joace de-a războiul. Louis să fi avut atunci vreo şapte sau opt ani. Într-o seară de noiembrie, pe vînt şi pe frig, Simon se ducea la primărie unde-l aştepta perceptorul municipal, în vederea întocmirii bugetului. Vijelia scutura aprig platanii din piaţă. Casele, cu toate obloanele trase, erau cufundate în tăcere. Cîteva lumini firave, venind de la brutărie, măcelărie şi debitul de tutun, străpungeau întunericul.

„În mai puţin de o oră mă-ntorc — îşi spuse Simon. Apoi...". Apoi va împinge portiţa şcolii, va străbate curtea amuţită şi se va găsi din nou acasă la el. Peste tot va fi lumină şi căldură. Lucienne îl va aştepta, corectînd caiete sau tricotînd. Se vor aşeza la masă, vor vorbi de munca lor de peste zi, de iarna care bîntuia cîmpia. „Antoine Feuillerat mi-a făcut iar şase greşeli la scris. Niciodată n-o să înveţe ortografia" — va spune Simon. „E de neînţeles — va spune Lucienne — cum soră-sa nu seamănă de loc cu el, ea citeşte de pe acuma curent". „O hahaleră, o adevărată hahaleră, rîd şi curcile, îmi pune un s la verb... Ascultă, se însoară fiul rotarului". „Cu cine ?" Şi ce plăcut va fi ! O farfurie cu mere coapte va parfuma bucătăria. Şi va asculta vîntul vuind în vatră şi scuturînd ramurile glicinei.

Cînd Simon sosi la primărie, cineva îl ajunse din urmă. Un glas neliniştit izbucni din întuneric : „Domnule Sermet, domnule Sermet"... Era debitanta. Părea înnebunită şi flutura o foaie de hîrtie în mînă. „Ce s-a întîmplat ?"

— S-a telefonat de la jandarmerie, domnule Sermet. Am trecut pe la primar, dar nu-i acasă. E vorba de feciorul lui Montané.

— Ce ? Feciorul lui Montané... Să văd.

— Am scris la marea repezeală, o să puteţi citi ? Vor să fie înştiinţată familia. Va veni un jandarm să aducă actele oficiale. Mort pentru Franţa, mi-au spus ei.

Feciorul lui Montané era la cavalerie. A făcut serviciul militar la Montauban şi a fost reangajat. A fost trimis în Maroc. Simon l-a întîlnit de vreo două-

trei ori. Un vlăjgan înalt, uscăţiv şi veşnic zîmbitor. A venit în sat să i se admire mantaua roşie.

— Mi-au spus un nume de localitate pe care nu l-am înţeles. Vă închipuiţi ce lovitură a fost pentru mine. Acum trebuie să dăm de ştire familiei. Ştiţi unde e primarul ?

Vocea debitantei părea să vină de undeva, din adîncul spaţiului şi al timpului. Simon se cutremură. Cunoştea familia Montané, o familie nu prea bogată, care locuia pe drumul dinspre Muret. Războiul, încă o dată războiul ! Cum o fi murit omul acesta ? Se va şti vreodată ? A plecat şi a murit, şi vestea a zburat ca o tristă rîndunică deasupra mărilor şi a ţărilor.

Deodată vîntul lui noiembrie căpătă glas de tragedie. Frigul te pătrundea pînă la oase, viscolul îţi înfigea ghearele în obraz. Debitanta, înfofolită într-un şal vechi de lînă de culoare cafenie, ofta şi smiorcăia.

Vestea şi începuse să-şi facă loc din casă în casă, din vatră în vatră. Feciorul lui Montané a murit. Ce spui ? Da, debitanta a primit ştirea. Primarul şi secretarul s-au dus să înştiinţeze familia. Dar e cu neputinţă, Dumnezeule ! Feciorul lui Montané ! Şi ce vîrstă să fi avut ? ! Şi bieţii oameni...

Venise într-adevăr primarul şi debitanta îl pusese la curent. Şi-a tras bereta pe frunte şi s-a scărpinat în cap. „Merge bine, iaca încă unul... credeam că n-am să mai fac meseria asta“.

— Veniţi cu mine, da, domnule Sermet ? Cînd sînt doi, ai mai mult curaj.

Plecaseră, primarul şi învăţătorul, pe drumul întunecos, pe care vîntul tîra frunze zbîrcite de platani. Mergeau în acelaşi pas. Cînd şi cînd, primarul înjura printre dinţi. După strada mare, casele se răreau, cuprinzînd între ele grădini și cîmpuri. Vîntul se întețise. Apoi, în lumina palidă a cerului, apăru casa Montané, lungă și joasă. Cei din casă se pregăteau, desigur, să se așeze la masă.

Simon lăsă capul în jos și-și strînse pumnii în buzunarele mantalei sale vechi. Un cîntec stupid i se

învîrtea mereu în cap. Un cîntec dintre acelea care se fredonau pe atunci.

Sub soarele marocan,
Mă gîndesc la tine, drăguța mea...

Mai era vorba de nisipul rifan şi de dragoste. Era groaznic să repeţi aceste cuvinte cînd bătea vîntul lui noiembrie, în bezna nopţii, în drum spre casa în care aveau să aducă doliul.

Sinistra rîndunică străbătuse spaţiul. Moartea venise în fugă pînă în acest sat pierdut. Zbura spre bătrînul Montané, îl va găsi la întoarcerea sa de la muncă. Mama, care tăia felii de pîine pentru ciorbă, se gîndea oare la degetele care aveau să ciocănească în uşă pe cînd o voce groasă de om bun se va pregăti să-i spună nişte cuvinte îngrozitoare ?

— Stăi, uite casa... O fi cineva înăuntru ?

— Dumneavoastră sînteţi, domnule primar ? Intraţi, vă rog. Nu sînteţi singur. Intraţi, intraţi, domnule învăţător ! Ce s-a...

La întoarcere au mers cu paşi foarte înceţi, muţi tot drumul, cu umerii încovoiaţi din cauza vîntului şi a durerii. Nu se mai auzea plînsul mamei. Casa Montané se pierduse iar în noapte. Satul se îndrepta spre ei, înstelat de palide lumini. Se salutară la repezeală şi-o porniră spre casele lor.

Simon se apropie de școală, cînd auzi pe drum huruit de bicicletă.

— Bună seara, domnule Sermet. Veniţi de-acolo ?

— Bună seara, poştaşule. Da, l-am însoţit pe primar.

— Le-am adus azi-dimineață o scrisoare. Erau fericiți. Apoi...

Pézet se apropie, îl apucă pe învăţător de manta și-i șopti încetişor, ca și cum i-ar fi strecurat un secret :

— Ar trebui neapărat să se termine într-o zi cu toate astea. Ar trebui neapărat, domnule Sermet.

Sermet oftă.

— Cînd ai pus haina soldăţească, găseşti totdeauna şi moartea ascunsă în căptuşeală — zise el pe acelaşi ton. Mi-a spus-o un bătrîn din satul meu.

— Moartea se găseşte ascunsă în regimul nostru, domnule Sermet. Uitaţi-vă la satul ăsta. Oamenii, în general, sînt mulţumiţi. Pămîntul e bun. Grîul scade dar, prin muncă şi economie, ajung s-o scoată la capăt. Cel puţin aşa cred ei c-o vor scoate la capăt. Într-o zi însă totul se dă peste cap. Îşi spun că nu-s atît de nenorociţi, că au bucăţica lor de pîine, dar într-o zi totul se dă peste cap. Uite, familia Montané nu se aştepta la vizita dumneavoastră, credeau că au să se strecoare... Pentru ei, astă-seară totul a fost dat peste cap. Şi asta se va întîmpla şi celorlalţi, dacă nu vor lua aminte... Vin din canton. A fost mare tărăboi într-o uzină din Paris. Poliţia a tras. Iar au fost arestaţi comunişti. Toate astea sînt legate între ele. Aici a murit feciorul lui Montané. Toate astea au o legătură, domnule Sermet.

Poştaşul se îndepărtă. Ghetele lui striveau încetişor prundişul. Huruitul bicicletei se stinse în întunericul din piaţă. Simon împinse portiţa şcolii. Cele patru ferestre ale claselor abia se ghiceau. La primul etaj, fîşii subţiri de lumină arătau că acolo e bucătăria unde îl aşteptau Lucienne şi Louis. Se opri, se întoarse spre portiţă. Totul tăcea în satul acesta mare. Vîntul era stăpîn pe uliţe şi şosele. Într-una din case, familia Montané, adunată în jurul vetrei, plîngea. Şi feciorul lor a stat pe băncile acestei şcoli. Un bătrîn învăţător l-a învăţat literele. A umblat prin curte, s-a jucat în dosul acestor sălcii şi a acestor ulmi. Aici a învăţat el să socotească, aici a rostit el cu glas tare lecţiile de morală şi geografie. Nimeni nu i-a spus, fără îndoială, că răul aduce răul după sine, că violenţa cheamă violenţa.

Şi pentru ce s-a dus? Pentru o capă roşie care făcea fetele să se extazieze? Pentru un salariu mai bun, sau ca să vadă o altă ţară? A plecat şi nu va mai revedea niciodată această şcoală şi casa lui.

Lucienne ridică mirată capul. Corecta caietele. Simon intrase fără zgomot.

— Ai întîrziat. Ai avut multă treabă cu perceptorul. Ce ai?

Simon își scoase bereta și mantaua sa jerpelită:

— Proastă veste. Feciorul lui Montané... N-ai ieșit din casă? Nu ți-a spus nimeni?

— Ce?

— A fost ucis în Maroc. A trebuit să înștiințăm familia. L-am însoțit pe primar. A sosit o telegramă.

— Dumnezeule!

Micuțul Louis se juca lîngă sobiță. Construia case din cuburi de lemn. Ridicase capul și-l privea pe Simon cu mirare, sforțîndu-se să înțeleagă.

Învățătorul se aplecă spre el ca să-l îmbrățișeze și deodată scoase un strigăt surd.

— Louis! Nu vreau! Dă-mi asta! Cine ți-a dat-o?

Copilul începu să plîngă. Se juca cu niște cuburi și patru soldați de plumb pe care-i schimbase pe niște agate. Patru bătrîni infanteriști, în mantale albastre, cu pulpanele suflecate.

Învățătorul îl dojenea cu asprime:

— Oare tu... Dă-mi-le repede! Tu știi bine că nu vreau. Nu-i voie! Nu vreau să te joci cu asta, nici în clasă, nici aiurea. V-am spus de o sută de ori... Ah, s-ar spune că ai făcut-o înadins! Dă-mi!

Lucienne se sculase. Micuțul își duse mîinile la ochi. Plîngea.

— Lasă, Simon! Nu-i decît un copil. N-am fost atentă. Orice le-ai spune, și orice-ai face, îți vin mereu cu soldați de hîrtie sau de plumb.

— Da, știu asta — spuse Simon, obosit.

Aspra mînie dispăruse. Băiatul plîngea; îl îmbrățișă și-l legănă.

— Nu plînge, Loulou! Am să-ți explic. Războiul e ceva foarte rău. Nu trebuie să te joci de-a soldații, fiindcă soldații fac război. M-ai înțeles? Ai atîtea jocuri, ai cărți frumoase. Joi mă duc la Muret, am să-ți cumpăr niște poze frumoase. Nu mai plînge! Să ții minte. Să nu iubești războiul. S-a terminat, acum mergem la masă...

— Prin urmare, v-aţi dus să-i înştiinţaţi ? întrebă Lucienne. Şi cum au primit vestea ?

— Cum vrei s-o fi primit ? Mama lui Montané a început mai întîi să ţipe ca o nebună. Tatăl n-a zis nimic. S-a dus şi s-a aşezat înaintea focului. Au intrat vecinii. Am mai stat o clipă... Trebuie să mă ocup cu transportarea corpului.

Lăsă capul în jos, deasupra farfuriei, şi adăugă aproape pe şoptite :

— Cum vrei să mai îndur joaca de-a soldaţii ?

— Ah ! răspunse Lucienne cu glasul scăzut — nu numai soldaţii de plumb trebuie desfiinţaţi...

Apoi ciuli urechea. Credea că se umblă în curte. Un pas furişat, ireal. Nu era decît vîntul care sufla prin liliac şi glicină. Parcă adormise tot satul. Cu gîndul, Lucienne străbătu piaţa, o luă de-a lungul uliţei mari şi se opri în casa mortului. O altă noapte îngrozitoare, o altă fantomă o însoţea. Suspină şi se uită la copil.

Simon, la rîndul său, ciuli şi el urechea. Ticăitul unei biciclete părea să se amestece în vuietul lui noiembrie. Învăţătorul şi-l închipuia pe poştaşul Pézet umblînd pe uliţe, bătînd la uşi şi în obloane. Pézet, singur singurel prin sat, ca o fantomă în ceaţă, singur cu glasul său adînc, bolovănos. „Totul se va da peste cap, domnule Sermet, totul se va de peste cap, dacă nu vom lua aminte...“

VII

Era prin anul 1930. Louis părăsise clasa mamei sale pentru a trece la grupa mijlocie, apoi la cea mare. Era totdeauna în fruntea grupei din care făcea parte şi nimeni nu se mira. Colegii săi şi părinţii lor îl dădeau ca exemplu şi adăugau : „Păi da, e doar copilul învăţătorilor ! Şi ei îl dăscălesc tot timpul !"

Şi era adevărat. În fiece clipă, explicaţii, sfaturi, povestioare îi aduceau aminte lui Louis că părinţii săi erau învăţători. Simon, mai ales, îşi pierdea mai mult timp cu dînsul, răsfoind cărţi, dîndu-i amănunte despre obiecte familiare, despre animale şi plante, întrebîndu-l pentru a-l controla. Lucienne se amesteca uneori : „Lasă-l, îl plictiseşti..."

Dar Simon, ca un bun învăţător, cunoştea arta de a nu plictisi. La fiecare lecţie, povestea parcă o altă istorioară. Mai întîi vorbea ca şi cum ar fi făcut o destăinuire, lua lucrurile pe departe. „Iată ce mi s-a întîmplat, e foarte ciudat, închipuiţi-vă, prieteni..." Nu prea se ştia unde vrea să ajungă. Exista un mister undeva. Te lua de mînă şi te ducea hoinărind puţin pe drum. Şi, deodată, totul devenea uşor. Nişte comparaţii hazlii se întipăreau în memoria ascultătorilor. La cea mai neînsemnată problemă de aritmetică, cînd era vorba de un băcan care cumpără şi vinde bucăţi de săpun, îţi descria un tablou întreg. Îl vedeai trăind pe acest băcan, cu mustăţile şi bluza sa. Umbla încoace şi încolo prin dugheană, printre clienţi şi mărfuri. Apoi se aşeza la casă şi îşi lua registrul de socoteli. Era destul să te apleci peste umărul lui ca să înţelegi...

Lui Louis îi plăceau nespus istorioarele tatălui său. Îl chema lîngă dînsul în fiecare seară cînd se ducea la culcare. Lucienne încerca uneori să-l certe. „Una mică, mică de tot“ — stăruia copilul. Simon nu i se putea împotrivi. Lua mîna băiatului într-a sa şi începea să născocească tot felul de povestiri pline de intenţii pedagogice.

Louis se arăta aşadar a fi un foarte bun elev. Forma bine literele, trăgea fiecare trăsătură cu mare grijă, îşi controla socotelile. Muncea ca un catîr. Citea mult şi căpătase un vocabular foarte bogat. Nu era prea înalt, nici prea vînjos, totuşi bine legat. O uşoară bronşită o nelinişte pe mamă-sa, care la cea mai uşoară tuse îl înfofolea cu flanele şi fulare.

Obţinu certificatul de absolvire cu un an mai devreme şi se puse problema să înveţe mai departe. Putea fi trimis ca intern la colegiul Saint-Gaudens. Dar ar fi costat scump. Simon şi Lucienne cîştigau în vremea aceea ceva mai mult de opt sute de franci pe lună. Nu era grozav, cu toate înlesnirile pe care le aveau acolo, în sat. Intervenţia chirurgicală pe care o suferise Lucienne întîrziase realizarea economiilor la care se gîndise. Era vădit că nu vor obţine o bursă. Era unicul fiu şi ambii săi părinţi munceau. Pe de altă parte, internatul o înspăimînta pe Lucienne. Băiatul era obişnuit acasă, în aer liber, cu plimbările. La vîrsta asta, într-un colegiu, ce mai ?... Atunci, la un curs complimentar ? Dar la Belpech se mai punea problema deplasării şi a pensiunii.

Tocmai atunci sosi pe neaşteptate o scrisoare din Fontvieille. Mama lui Simon îi înştiinţa că postul dublu va fi liber în noul an şcolar. Perechea care-l ocupa voia să plece la Toulouse sau în imediata apropiere. La viitoarea mişcare, Simon şi soţia lui aveau toate şansele să fie numiţi la şcoala din Fontvieille. Nimeni nu va cere în mod special postul acesta de la ţară. Şi Fontvieille era vechiul vis al lui Simon, întoarcerea lîngă părinţii săi, în căsuţa natală, unde-şi vor petrece viaţa după ce vor ieşi la pensie, dar şi calea cea mai uşoară ca băiatul lor să înveţe mai departe. Va urma, la început, cursul complimentar de

la Saint-Ely. Cu bicicleta, drumul nu-i cine ştie ce. Copilul se va putea întoarce la prînz. După aceea, va intra la Şcoala normală. La urma urmei, să faci din el un învăţător era lucrul cel mai simplu şi mai logic. Îşi va exercita profesiunea în vreo şcoală din împrejurimi, se va căsători cu o fată din apropiere. Îl vor ajuta multă vreme în meseria asta, pe care o cunosc bine. Hotărîrea fu luată foarte repede. Vor cere Fontvieille.

Aveau amîndoi note excelente şi ar fi putut pretinde posturi mult mai importante. Inspectorul îi sugerase lui Simon să ceară o direcţie sau un curs complimentar.

— Vă îngropaţi, Sermet, în satul ăsta ?

Dar Simon clătina din cap. N-avea decît o ambiţie : să se întoarcă la Fontvieille şi să se ocupe de fiul său. Părinţii lui îmbătrîneau. Şi apoi şcoala de la oraş nu-i plăcea. Prea mult praf şi zgomot. Plămînii lui nu erau foarte rezistenţi. Uneori gîfîia puţin.

Simon îl informă pe primarul din Belpech de eventualitatea plecării sale. De cîteva ori pînă acuma îl lăsase să înţeleagă lucrul acesta, dar bătrînelul înălţa din umeri.

— Haida-de ! Staţi bine la noi. Nevasta dumneavoastră mi-a spus-o de o sută de ori. Locuinţa este mare şi curată. N-o să găsiţi niciodată ceva mai bun. Vreţi să vi-o zugrăvesc din nou ? Spuneţi-mi ce doriţi ! Am să vorbesc cu consiliul. Nu va putea Béringuié să mă împiedice.

Acest Béringuié era consilier şi proprietar cu vază. Un afurisit, un bisericos, după expresia primarului, un patentat reacţionar, după părerea poştaşului Pézet. Rivalitatea politică dintre primar şi Béringuié se înăsprise şi mai mult din cauza unei hotărnicii, care nu se mai sfîrşea. „Nici primarul nu face mai mult — explica Pézet învăţătorului — dar e o vulpe rafinată şi într-adevăr nu-i prea place popimea. Cît despre Béringuié, e un arţăgos care nu ştie să-şi stăpînească furiile. E prieten la toartă cu cei mai înrăiţi castelani din departament".

Béringuié ducea de multă vreme un război surd împotriva învăţătorului. În realitate n-avea pică pe Simon în mod special, ci pe şcoala laică. Războiul începuse cu mult înainte de sosirea lui Sermet, încă pe timpul bătrînului învăţător care fusese înaintea lui. Acesta din urmă făcuse totul pentru consolidarea şcolii comunale, în pofida şcolii religioase de-acolo, astăzi dispărută.

Era o vreme cînd preotul umbla din casă în casă şi, pe un ton mieros, îi îmbia pe părinţi : „Hai, poftim, vă dau o bluză şi o pereche de galenţi dacă trimiteţi copiii la şcoala Domnului..." Oamenii dădeau din cap, se gîndeau. Viaţa e grea ! O bluză şi o pereche de galenţi e ceva ! Atunci învăţătorul laic trebuia să ofere ceva mai mult. El oferea două bluze şi două perechi de glaneţi. Dădea din buzunarul lui, mai organiza cîte o mică serbare pentru a strînge fonduri. La urmă şcoala laică a ieşit victorioasă, nu numai mulţumită galenţilor, ci mulţumită devotamentului învăţătorilor şi felului cum îşi făceau meseria.

După unele încercări de a-l momi pe învăţătorul cel nou, Béringuié înţelesese că n-o să iasă nimic. Atunci începu războiul, de care nu se sinchisea nimeni — nici chiar Simon nu-i dădea vreo atenţie. Părinţii erau mulţumiţi de dînsul ; Sermet făcea prea multe servicii satului pentru a se teme de imputări sau de calomnii, cărora nimeni nu le da crezare.

După moartea feciorului lui Montané, un incident destul de violent îi puse faţă în faţă pe Béringuié şi pe învăţător. Biroul asociaţiei „Foştii combatanţi" se întrunise pentru a pregăti ceremonia aducerii corpului neînsufleţit. Béringuié era prezent. Simon citise cuvîntarea foarte scurtă, pe care o făcuse, şi pe care urma s-o rostească primarul. Aşa se proceda de fiecare dată cu prilejul zilei de unsprezece noiembrie. Ca aproape totdeauna, cuvîntarea era compusă din cîteva fraze, fără cuvinte umflate, în care Simon amintea de cei morţi şi saluta Republica, făcînd urări de pace şi muncă. De astă dată însă, Béringuié voia mai mult. El ceru învăţătorului să veştejească

pe asasinii feciorului lui Montané, pe toate acele canalii care voiau să treacă coloniile noastre prin foc şi sabie. Simon refuză. Béringuié stărui. Simon îşi preciză poziţia : se înclina în faţa mortului şi împărtăşea durerea tuturor, dar era de părere că Franţa nu trebuia să se impună cu sabia. Franţa nu înseamnă soldaţi, ci spitale, vaccinări, cărţi şi şcoli.

— Şi cine a dat lovitura de sabie ? întrebă Béringuié pe un ton aprig. Încă puţin, şi aţi fi spus că băiatul ăsta e răspunzător. E mort, da sau nu ?

Simon ridică mîna. Nu, feciorul lui Montané nu era cu nimic răspunzător. A fost un biet tînăr, care n-a ştiut ce face.

— Vreţi, prin urmare, să-i lăsăm acolo de capul lor ? Dacă s-ar lua cineva după dumneavoastră, ar însemna ca Franţa să stea cu mîinile în sîn. După dumneavoastră, n-ar fi trebuit să trimitem trupe în Maroc !

Simon luă din nou cuvîntul. Se străduia să fie tot atît de liniştit, pe cît celălalt era de violent. Desigur, nu mergea totul uşor. Dar violenţa întreţine ura. Ura şi violenţa nu duc la nimic bun.

— Domnul Sermet are dreptate — spuse primarul, care voia să pună capăt discuţiei. N-o să intrăm aici în consideraţii de înaltă politică. Salutăm memoria unui fiu al ţării mort pentru Franţa şi dorim ca pacea să domnească în Maroc, ca pretutindeni.

— Bine, bine, n-aveţi decît să doriţi şi veţi vedea voi ! rînji Béringuié.

Ceremonia se desfăşură fără incidente. Pézet n-a fost de faţă ; el s-a dus acasă, la familia mortului, să-i explice punctul lui de vedere. Béringuié nu se dădu bătut ; adresă o scrisoare inspectorului şcolar şi puse pe cîţiva de teapa lui s-o contrasemneze. N-a avut nici o urmare, dar Pézet, cum află, îl informă pe învăţător.

— Nu vă pot face nimic, domnule Sermet, dar să ştiţi că nu vă am la stomac. Şi şcoala asta le provoacă multe necazuri. Nu aşteaptă decît o ocazie. Ocazia va veni, dacă lucrurile vor continua să meargă astfel...

Cum astfel ? O dată mai mult, poştaşul Pézet îşi luă tonul său profetic de prost augur. „Haide, hai, poştaşule ! îi spunea Simon rîzînd — catastrofa n-o să se întîmple chiar mîine“.

— Aş vrea să fie dreptatea de partea dumneavoastră — bombănea poştaşul, pironindu-şi privirile la ghetele sale pline de praf.

Era şi el trist, în felul lui, văzînd că Sermet părăseşte satul. Învăţătorul ăsta avea multe merite. Ştii totdeauna ce pierzi, nu ştii niciodată ce-ai să cîştigi. Învăţătorul ăsta era un om cinstit, conştiincios şi devotat. Tot timpul său, de dimineaţă pînă seara şi de luni pînă duminică, îl consacra satului. Ura războiul şi apăra şcoala laică. Nu avea decît o slăbiciune : credea că poţi să te salvezi singur.

Poştaşul Pézet, potrivindu-şi geanta printr-o smucitură a umărului, zise :

— V-o spun şi v-o repet, domnule Sermet, aici nu-ţi dai totdeauna seama. Totuşi începe... Preţul grîului a scăzut şi mai mult, dar preţul îngrăşămintelor nu scade. Avem oare prea multă pîine ? Oare preţul pîinii urmează preţul grîului ? Preţul pîinii a scăzut înainte de alegerile din 1925, vedeţi manevra. Bun. Şi de atunci a urcat mereu. Explicaţi-mi şi mie de ce. Se pare că în Argentina se ard saci de grîu. În Brazilia, cafeaua serveşte drept combustibil la locomotive. Oare e prea multă cafea ? Acum este vorba să se smulgă viţa de vie în regiunile de şes. Explicaţi-mi toate astea, domnule Sermet. Treizeci de milioane de şomeri în lume. Oficial. Şi acum începe şi la noi. Şi ce se petrece în Germania ! Şi scîrba asta de Hitler ! Nu, nu cred că o să meargă prea departe, dar totuşi... Mizeria de la ei şi atîţia şomeri ! Are să se termine rău de tot !

Simon dădea din cap. Toată dezordinea asta vine tot de la marele război. Lumea încă nu şi-a reluat ritmul. Şi era adevărat că războiul ameninţa mereu. A pune stavilă războiului, asta era prima sarcină. Se mai putea spera încă. Nu erau numai nebuni pe lumea asta. Sermet îşi punea nădejdea în Briand... Da, Briand era un spirit mare şi nobil.

— Nu sînt un om de partid, Pézet. Briand da, am mare încredere în el.

— Ah ! Briand ăsta al dumneavoastră ! O canalie, domnule Sermet, taler cu două fețe ! A renegat socialismul ; după ce-a predicat greva, a pus să se tragă în muncitori. Înainte de război, Jaurès i-a închis fleanca în plină Cameră...

— E un spirit liber și independent, Pézet.

Soarele ultimei veri ardea deasupra Belpech-ului. Crăpa pămîntul de căldură. Dimineața se ridicau aburi departe, peste frunzișul de pe malurile Garonnei. Cocoșii cîntau în tăcerea înmiresmată de mentă și spice coapte. Secerătorii plecau dis-de-dimineață, pe răcoare. Apa robinetului din curte curgea cîntînd în stropitoarele lui Simon. Îmbrăcat într-o cămașă veche și pantaloni de dril, se ducea să-și adape cîrciumăresele și morcovii. Cîmpia se lărgea din ce în ce mai mult în ceața trandafirie. Zăngănit de oțel arăta că acolo lucrau secerătoarele. Ici-colo, voci groase strigau în urma boilor și a cailor. Soarele se ridica. Boarea aducea înspre școală mireasma grîului uscat.

Ușoara larmă a satului, dimineața, se furișa prin frunzișuri și tufele de trandafiri. Aroma primului cuptor de pîine al brutăriei sălta peste zidul acoperit cu mușchi. Nicovala potcovarului își începea muzica pe care n-o va înceta decît la căderea nopții. Puțin cîte puțin, căldura inunda ramurile salcîmilor și ale ulmilor, pietrișul curții pustii.

Lucienne începu să facă pregătirile de plecare. Louis mai dormea. Simon umbla pe alei, cu cîte o stropitoare grea în fiecare mînă ; pămîntul așternut cu pietriș sugea apa cu sete. Un popor întreg de mierle și vrăbii ciripea pe-ntrecute în pruni. Simon o lua spre casă, își aprindea o pipă stînd sub bolta

de verdeaţă. Erau primele dimineţi de vacanţă, pure, savuroase ca fructele fără cusur. Muncile grele ale cîmpului împrăştiau oamenii din sat. Şcoala sonoră şi pustie îşi lua înfăţişarea ei de casă vrăjită.

În virtutea obişnuinţei, continua să vadă... mii de fantome în bănci, înaintea tablelor negre, de-a lungul arbuştilor de salbă-moale. Un fel de zăpăceală îl cuprinse pe învăţător. Nu avea să mai scrie pe tablă tema lecţiei de morală, nu avea de desenat nici o hartă cu creta multicoloră, n-avea de pregătit nici o experienţă pentru ora de ştiinţă. Fasolea şi lintea se uscau pe marginea ferestrelor, în cutii de conserve. Pe dosul tablei grupei mici, se vedeau încă cîteva litere neşterse de la sfîrşitul alfabetului ; era una din ultimele lecţii : *Xavier a mangé un gâteau exquis. Zoé et Suzanne ont dit : c'est excellent...* [1]

Un an de şcoală se terminase. Mirosul de cocos şi lemn dulce care da tîrcoale cişmelii, în timpul recreaţiilor de vară, mirosul de sudoare al copiilor, de espadrile ude şi de păr prăfuit, mirosul braţelor de garoafe şi trandafiri pe care le ofereau fetiţele, lăsau acum loc mirosului de salbă-moale, de ciment şi de tencuială. Nici tu întrebări, nici tu degete ridicate, nici tu certuri. Caietele lunare şi ierbarele, sticla cu cerneală neagră şi sticla cu cerneală roşie dormeau în bibliotecă printre cărăbuşi şi cuiburi de viespi din hîrtie cenuşie. Nu se mai auzeau înspre seară murmurul recitărilor, cîntecele care zburau prin ferestre, strigătele voioase ale celor mici :

Gerul iernii s-a sfîrşit,
Florile au răsărit.
Şi Colas va veni
Şi om rîde de-om plesni !

sau cînd fetele din grupa mare murmurau sîrguincioase :

---

[1] Xavier a mîncat o prăjitură gustoasă. Zoe şi Suzanne au spus : e grozavă. (n.t.)

O, noapte, vino să aduci pe pămînt
Dulcea încîntare a misterelor tale...

Ultima vară din Belpech... Figurile dispărute nu se vor mai întoarce. Alţi învăţători vor întîmpina privirile lor timide sau răutăcioase.

Simon părăsi grădina şi porni spre curtea goală. A iubit şcoala şi satul acesta. Credea că nu-i decît o haltă, ceva trecător în viaţa sa. Era fericit că se întoarce la Fontvieille şi, totuşi, inima sa era legată cu mii de firişoare de locul acesta. Totul trece repede ; fiecare treabă atrage alta după ea. Şcoala, primăria, sindicatul agricol, combatanţii, corespondenţa, grădina şi din nou şcoala, şirul dictărilor şi problemele. „Aţi înţeles ? Aţi înţeles bine ?" Şi în fiecare seară, simţi această ciudată impresie de victorie şi oboseală, care încoronează încă o zi ce s-a terminat. Nu te mai mişti, ţi-e capul gol şi gura uscată în faţa caietelor de corectat. Of ! Eşti obosit din cauza miilor de paşi făcuţi de la tablă la estradă şi de la un copil la altul.

În sfîrşit, puţină linişte şi odihnă... Dar cele treizeci de perechi de ochi n-au dispărut, cele treizeci de glasuri îi mai răsunau în cap. Chiar după ce cobora de pe estradă, chiar cînd se găsea acasă, tot învăţător rămînea. Copiii reveneau mereu în discuţiile lui. Evoca observaţiile lor, vorbea de progresul sau slăbiciunile lor. Simon citea fumîndu-şi pipa, însemna cu unghia cîte un pasaj. „Stai, Lucienne, am să iau o descriere din *Colas Breugnon.* Merge foarte bine cu lecţia mea despre plural." Lucienne ofta : „Sînt unii oameni care au noroc, meseria nu-i urmăreşte ca pe noi... Lasă, Simon, nu arunca catalogul ăsta, am să tai nişte poze pentru cei mici... Pe unde o fi Jules Vallès ? Trebuie să găsesc o bucată..."

Dimineaţa, la prima oră, vorbea cu uşurinţă. Se mişca uşor de la o bancă la alta şi de la bibliotecă la tabla neagră. Spre sfîrşitul zilei, din cauza oboselii, glasul devenea răguşit, răbdarea era pe sfîrşite. Dacă o lecţie se prelungea, galenţii ciocăneau

fără întrerupere în barele de sprijin, penarele se închideau cu pocnete insuportabile. Privirile școlarilor cătau înspre ferestre, se pierdeau în plafon. Ultima lecție aluneca peste ei, fără să-i atingă. Pălăvrăgelile, distracțiile erau din ce în ce mai dese. Învățătorul se oprea după ce plescăia cu limba și ridica mîna. Se făcea tăcere. „M-ați înțeles? Nu, văd că nu m-ați înțeles. Ascultați-mă cu atenție. Am s-o iau de la capăt. E foarte simplu, totuși..." Trebuia s-o ia de la capăt, mereu de la capăt! Crezuse că totul era lămurit și că mintea copiilor era trează. Nu, cuvintele și propozițiile au zburat ca niște fluturi pe care nu-i poți prinde. Se găsea în fața unor priviri rătăcite, pierdute. S-o ia de la capăt!

Simon umbla în jurul școlii scufundată în tăcere. Pe vremea asta călduroasă, de seceriș, zilele de oboseală nu se țineau în seamă. Și pentru dînsul, dimineața asta aducea ultimul seceriș din Belpech. Încercă să numere snopii. Ce se va întîmpla cu toate cuvintele rostite între aceste ziduri? Vor rodi oare? Toate astea erau bucăți rupte din viața lui. Fiecare copil a luat cîte o bucată din această viață, pe care uitarea, poate, sau nepăsarea o vor zvîrli în bezna fără de ecou.

La acest sfîrșit de an, încerca aceeași impresie de gol și oboseală ca după unele lecții din ultimele ore. „Și, în fond, ce-am făcut? Ce-o să rămînă de pe urma mea?" Toți anii aceștia au trecut ca fulgerul. Se apropia de patruzeci de ani și se vedea încă sosind la Toulouse, după ieșirea din spital. Parcă ar fi fost ieri. Înaintea anilor de pe front străluceau anii tinereții, cu o lumină și o căldură ciudată. Școala normală printre grădinile de la marginea orașului, calmul studios din partea cealaltă a înaltelor ziduri de cărămizi roșii. Révignac, profesorii, orele lungi de lectură, plimbările în Toulouse, huruitul tramvaielor. A fost abia ieri. O, vrajă atotputernică, mereu vie, a tinereții!

Nimeni nu se gîndea la el, nimeni nu se preocupa de acest neînsemnat învăţător de ţară, care medita, într-o dimineaţă de vară, la fuga nesfîrşită a zilelor şi la cristalul limpede al tinereţii. Un sat necunoscut, case ghemuite pe cîmpie, şi un bărbat visînd în aerul prăfuit al zilelor de arşiţă. Părăsea casele acestea, se ducea spre altele. Nu era nimic, nimic altceva decît o fărîmă de viaţă care îşi urma cursul ei...

Pe la sfîrşitul lui august, după ce-şi făcură bagajele, se duseră împreună cu băiatul să-şi ia rămas bun de la oamenii din sat. Ce exclamaţii interminabile scoteau femeile, şi cum îi mai primeau bărbaţii cu braţele deschise! „Gata? Ne gîndeam că veţi mai rămîne pînă la mijlocul lui septembrie. Şi primarul credea că o să vă mai ţină aici! Are să ne pară foarte rău după dumneavoastră, domnule Sermet. Vă iubesc atît de mult copiii, au încredere în tot ce le-aţi spus".

Simon le explică de ce pleacă, le vorbi de Fontvieille, şi de părinţii lui. Are să vină un alt învăţător. Nu ducem lipsă de învăţători buni. „Totuşi, domnule Sermet, dumneavoastră ne cunoşteaţi pe toţi. Încă puţin, şi i-aţi fi învăţat carte şi pe copiii elevilor dumneavoastră..."

Sosi ultima dimineaţă. Sărăcăcioasa mobilă a lui Sermet fu încărcată în camioneta primarului. Un bufet îngust, o masă, o maşină de gătit, cîteva scaune de fag, o bibliotecă şi nişte lăzi cu cărţi. Simon făcu înconjurul şcolii pentru ultima oară. Lăsa în urmă o grădină răcoroasă şi îngrijită, o locuinţă curată, registrele în ordine. Pe masa învăţătorului, o foaie scrisă, conţinînd un şir de informaţii practice, indicaţia locului unde se află caietele şi materialul, îl aştepta pe urmaşul său.

Aruncă o ultimă privire spre cîmpie, spre bolta de verdeață și cele două clase goale. Cineva îl chemă la portiță. Auzi glasul inimos al primarului repetînd pentru a suta oară: „Are să vă pară rău după școala asta, domnule Sermet, v-o spun eu..."

Intră în clasa celor mici, înaintă pînă la catedra Luciennei, puse mîna pe catedră, parcă pe furiș. Nu mai era catedra Luciennei. Se întoarse spre tablourile intuitive atîrnate pe pereți. Legături de bețișoare erau așezate pe etajere printre cutii de mazăre și fasole. Sute, zeci, unități.

Se întoarse la fosta sa clasă, deschise sertarul gol al catedrei, apoi se așeză la marginea estradei, ca și cum ar fi început o lecție. Băncile erau pustii. Nici un școlar, nici o fată cu cozile împletite, nici o fundă trandafirie, nici un ciuf zbîrlit. Nimic altceva decît mese scrijelate cu inițiale și fantomele băieților și ale fetelor, copii nevăzuți care luaseră fiecare cîte o părticică din inima lui...

Ieși brusc. În curte îl așteptau părinții, copiii: înconjuraseră camioneta. Un val de căldură i se urcă în obraz. Tot satul era acolo sau aproape tot. Strîngea mîini, îmbrățișa pe cei mici. Fetițele plîngeau și-i dădeau buchete de flori. Louis a fost copleșit cu prăjituri și fructe. „Mă voi întoarce, mă voi întoarce!" spunea Simon. Dar se va întoarce el vreodată? Și ce întoarcere va putea șterge această despărțire? Se strădui să se gîndească la Fontvieille și amintirea locului natal și al casei părintești îi iscară cîteva lacrimi care-i străluceau în ochi.

În clipa cînd să pornească motorul, rosti o scurtă cuvîntare adresată copiilor adunați în jur. „Să nu vă gîndiți numai la mine, să vă gîndiți la cuvintele pe care vi le-am spus. Învățați, studiați, munciți din toate puterile voastre. Și mai ales, să nu vă bateți, să nu vă certați. Să iubiți școala, s-o apărați. E școala laică. Sînt două lucruri pe care cetățenii trebuie să le apere, școala laică și pacea".

Cît despre dînsul, se întorcea în satul în care s-a născut. Va regăsi școala în care a învățat alfabetul.

Va învăţa pe copii, chiar în clasa în care a stat cîndva ca şcolar. Nu l-a uitat niciodată pe primul său învăţător, un om foarte cult şi foarte bun, un institutor fruntaş între fruntaşi, care a luptat ca şcoala laică să devină mare şi puternică.

Mîinile se ridicară să-l salute. Motorul dudui. Camioneta străbătu piaţa şi se pierdu în pulberea albicioasă dinspre nord, unde soarele arginta plopii cei înalţi de pe malurile Garonnei.

VIII

Vestind de timpuriu toamna, fructele ușoare de păpălău se legănau în vînt. Lîngă zidul din fund, aproape de streașina sub care se țineau lemnele de foc, daliile își înălțau tulpinele lor pline de sevă. Mai încolo se afla un coteț care se sprijinea de casă. Școala dădea în piață, dar nu de-a dreptul, fiind izolată prin două grădini mari.

Cu fruntea lipită de fereastră, Simon contempla bătrînii trandafiri ai domnului Bertrandou, expuși spre miazăzi, viguroși și în neorînduială. Florile lor mici răspîndeau încă parfum. Învățătorii din Fontvieille uitaseră să-i îngrijească. Plantele creșteau în voia lor, aruncîndu-și ramurile care încotro o apuca, hrănind niște flori mărunte. Cînd învățătorul nu-i aici, trandafirii nu dau flori ca lumea. Nu rămîne decît puțină mireasmă.

Afară, glasul domnului Béziers explica : „Vechiul peron a fost mutat în partea dinspre casa rotarului. S-a întărit puțin zidăria și s-a făcut un alt acoperiș. Vedeți, acoperișul a fost mărit în partea cealaltă și trece peste căscioara ceea, pe care primăria a cumpărat-o pe un preț de nimica. Clasa întîi a rămas așa cum a fost, nimic nu s-a clintit. Aici a făcut Simon școală. L-am cunoscut pe vremea aceea, îmi aduc aminte, doamnă Sermet..."

— Clasa domnului Bertrandou — preciză glasul tatii.

Domnul Béziers, primarul din Fontvieille, continuă :

— Curtea nu e prea mare, dar aveți o grădină în spate. Ne urcăm acum să vedem locuința. Patru

încăperi. E curat. Nădăjduiesc că are să vă placă regiunea asta, doamnă Sermet. Unde e bărbatul dumneavoastră? Ah! Să-l lăsăm, îi face plăcere să se regăsească aici.

Clasa a rămas neschimbată... Simon trecu pragul şi strălucirea verde a trandafirilor din dosul geamurilor îl întîmpină întocmai ca pe vremuri. Pereţii văruiţi de mai multe ori semănau cu vechii pereţi. Becuri electrice înlocuiau lămpile cu petrol. Băncile, cu cîte două locuri, înlocuiseră băncile lungi, fără spetează. Rămăsese o asemenea bancă în fund; era folosită ca muzeu şi ca masă de experienţe.

Aceeaşi clasă. Un sfert de veac n-o îmbogăţise de fel. Cîteva cărţi noi în bibliotecă, un strat de zugrăveală care se scorojea, cîteva fire electrice... Şi nici catedra învăţătorului nu s-a mişcat din loc. Simon se apropie încetişor de ea. Se sprijinea acum de catedra domnului Bertrandou. Barbişonul ca de fildeş se aplecase cîndva deasupra acestor scînduri scrijelate. Bătrînul învăţător îşi lovea linia de picioarele slabe, dînd cîte o poruncă. „Va fi catedra mea" — se gîndi Simon. Îi rămăsese în minte ca ceva enorm şi greoi, iar clasa însăşi se păstrase în memorie ca o sală imensă. Îşi amintea de o catedră ce se sprijinea pe patru picioare masive, prevăzută cu nişte sertare misterioase. Nu era decît o foarte simplă masă de stejar, o venerabilă masă scorojită, cocoţată pe o estradă prăfuită. Şi tabla neagră de lîngă perete? Simon căuta pe ea o zgîrietură lungă. O găsi sub un strat de cretă, mîncat ca de lepră. Tabla nu se mişcase din loc.

„E clasa mea, e clasa mea!" îşi repeta Simon încet de tot. Aici, în clasa asta unde a tras primele linioare, intra acum ca învăţător. Se închidea cercul, curba a ajuns în locul de unde a plecat.

Micimea şi sărăcia acestei clase făceau să i se strîngă inima, dar avea impresia că fiecare din obiectele de altădată îl primea cu şoapte de tandreţe: „Tu eşti, Simon, în sfîrşit, iată-te aici, te aşteptam, te aşteptam de la plecarea domnului Ber-

trandou. Nimeni nu ne-a mai iubit cu adevărat de atunci. Trebuia să te întorci..."

Se duse din nou la fereastră. Dincolo de grădină, colinele formau o ghirlandă sub cerul blînd. Livezile, porumbiştea, viile ce stăteau laolaltă unele lîngă altele. O regiune mai ferită, mai puţin îmbelşugată ca o regiune de cîmpie, cu felurite drumuri întortocheate, ce aleargă între garduri de nuiele albicioase şi porumbari, de salcîmi şi stejari subţiri de viţă de vie care se caţără pe pantă. Essonnelle se strecura sub o boltă de sălcii pînă la podul de cărămizi roşii, povîrnit de ambele părţi.

Toamna se apropia cu o măreţie mai puţin solemnă. Covorul aprins al viilor se întrerupea de mii de ori. Aurul mai transparent, smaraldele mai limpezi vesteau răspîntia dintre şoseaua mare de la nord spre Pirinei şi drumul spre Atlantic. Aici, Gascogne şi Languedoc îşi amestecau răsuflările.

După curtea strîmtă, împrejmuită de un zid scund, se deschidea piaţa din Fontvieille ; în mijloc, cişmeaua cu bazinul rotund umbrită de patru platani, capela cu clopotniţa pleoştită, băcănia şi dugheana rotarului — negustor de biciclete, cîteva faţade din cărămidă nearsă, neavînd mai mult decît un etaj. Ici şi colo, flăcările muşcatelor şi ale călţunaşilor, orătănii care se plimbau liniştite, pisici adormite în prag...

Nimic nu se schimbase de douăzeci de ani, ba chiar de mai multă vreme. Se adusese în sat lumină electrică, dar în multe părţi, mai spre margine, bucătăriile şi grajdurile erau luminate tot cu carbid sau petrol. Drumul pietruit şi prăfos şerpuia mulţi kilometri pînă să ajungă la prima panglică gudronată.

Liniştea unui început de după-amiază plutea deasupra acoperişurilor, a platanilor şi peste pisicile adormite. Mirosul de roşii şi ardei copţi se tîra de la o uşă la alta. Prin această linişte senină, trecea domnul Bertrandou. Fantoma sa, în jachetă lucioasă, ieşea din sala primăriei, o simplă încăpere lipită de şcoală, mobilată cu vreo cincisprezece scaune, cu

bustul unei Marianne în ipsos înnegrit şi cu o masă ovală care se acoperea cu un postav verde cînd se celebrau căsătoriile. După folosire, postavul verde era împăturit cu grijă şi ascuns într-un ungher unde se îngrămădeau arhivele comunale, registrele de stare civilă şi respectabilele colecţii ale *Gazetei Comunale*.

Simon, în faţa domeniului său, visa. Cuvintele de atîtea ori repetate generaţiilor de şcolari îi veneau pe buze cu o nemărginită căldură. „Patria voastră e mai întîi satul vostru, cîmpiile pe care au trudit bătrînii, casele pe care le-au construit, drumurile pe care le-au făcut, amintirile pe care le-au lăsat..." Şi iată că acum, cînd s-a întors, vede feţele bătrînilor, nu ca o fugară imagine a minţii, ci aievea, aceste feţe de copii sînt feciorii sau nepoţii bătrînilor.

Regăsirile acestea îi dădură lui Simon Sermet, în primele zile de şcoală la Fontvieille, o ciudată emoţie. Deschise înaintea lui marele registru de înscriere şi făcu apelul. Pe unii îi cunoştea, alţii îi aminteau în mod vag de foştii conşcolari.

— Camboulives Paul ? Tu eşti fiul lui Camboulives care locuieşte pe coline, Camboulives cel mare ?

— Nu, domnule, e unchiul meu. Tatăl meu se numeşte Camboulives Germain.

Camboulives. Cel mai în vîrstă din familia Camboulives, Camboulives cel mare, iute din fire, dar o inimă de aur, îl adusese la desperare pe domnul Bertrandou. Fratele său mai mic părăsise satul după război, ca să muncească la Toulouse, apoi se întorsese.

— Şi tu, Vidalenc Jacques, tu eşti fiul lui Antoine Vidalenc ?

— Da, domnule.

— Ei drace, l-am cunoscut bine pe tatăl tău ! Am dat examenul de absolvire în aceeaşi zi.

— Da, domnule, mi-a spus.

— Locuiţi tot lîngă pod ?

— Da, domnule.

Învăţătorul se uită la Vidalenc Jacques, un copil de nouă ani, bondoc şi roşcovan, cu capul rotund, cu ochii mici şi lucioşi ca perlele. Şi vedea un alt copil, acelaşi copil, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, aducînd domnului Bertrandou comorile descoperite de ochii săi scormonitori pe drumul înspre şcoală : o frunză frumos brodată şi aurită, un cuib, o pietricică perfect rotunjită, o insectă abia ieşită din starea de larvă, o păsărică căzută din cuib, nu ştiu ce plantă misterioasă cu flori în formă de buze. Şi prima oară cînd Jacuqes Vidalenc intră în clasă, aducînd o rădăcină întortocheată într-un mod ciudat, Simon avu impresia că lua totul de la început. Copilul ridică faţa spre dînsul şi buzele sale groase se desfăcură într-un surîs blajin :

— Ah, domnule, uitaţi-vă ce-am găsit ! Ai jura că-i un şarpe de pădure...

Dar învăţătorul era cu gîndul aiurea. Nu era atent la noua descoperire. Asculta, cu ani în urmă, întrebarea unui alt Vidalenc şi răspunsul domnului Bertrandou, ca şi cum n-ar fi existat nici moarte, nici bătrîneţe, ca şi cum viaţa ar dura mereu.

Instalarea lor avu loc fără vreo piedică. Bunicii Sermet pregătiseră totul în vederea sosirii lor. La Fontvieille ca şi la Belpech, intrară într-o locuinţă proaspăt zugrăvită, în care cîteva mobile vechi se adăugau la ale lor, nişte dulapuri şi mese pe care mama lui Simon le ceruise cu dragoste.

De atunci, între şcoală şi casa de pe coline a început un nesfîrşit du-te-vino. Bătrîna Sermet ajuta la gospodărie, bătrînul se ocupa de grădină. Amîndoi se învioraseră, erau mereu zîmbitori. Ei, pe care niciodată nu-i vedeai în sat, se opreau acum cu unii sau cu alţii, vorbeau de şcoală şi de treburile comunei, pe care feciorul lor avea să le ia în mînă. În fiecare dimineaţă aduceau provizii sau cîte un obiect folositor gospodăriei : o oală cu murături, dulceţuri, legume din grădină, o căldăruşă, o cratiţă...

Bătrînul Sermet, după ce mai dădea cu sapa prin grădină, trăgea o raită prin sat ca să mai întărească renumele fiului său.

— Ei, da, s-a întors! N-o ducea rău la Belpech, dar... Un sat mare în cîmpie, în partea dinspre Muret. N-au vrut să-i dea drumul, vă închipuiţi şi dumneavoastră. Dar i-a plăcut mai mult în satul lui. Sîntem foarte fericiţi. La vîrsta noastră, îţi place să vezi copiii lîngă tine. Ei, cîte propuneri nu i s-au făcut! Inspectorul i-a oferit o direcţie sau un curs complimentar. Nu că-i feciorul meu, dar se poate spune că-i un om serios. Cu dînsul, copiii nu-şi pierd timpul degeaba. Cei care nu învaţă sînt într-adevăr... Aşa l-a cioplit domnul Bertrandou, şi asta spune tot. Învăţători ca Bertrandou nu mai găseşti. S-a pierdut tiparul. Totuşi unii...

Unchiaşul intra la han sau se oprea la rotar şi începea acelaşi cîntec.

— Bun învăţător, Simon al nostru! Cît despre Fontvieille, n-au de ce să se plîngă. I s-au oferit posturi mult mai importante. Lui i-a plăcut mai mult la el în sat. Domnul Bertrandou ar fi mulţumit să-l ştie aici. Fruntaşul lui pe canton! Niciodată nu l-a uitat. Era în 5. În 5, da. Mi-aduc aminte că lăsasem fînul afară, Simon al nostru a fost proclamat primul pe canton. Apoi, cu atît mai rău pentru fîn... Şi de-atunci a fost totdeauna printre primii. Şi nevasta lui, şi ea e o bună învăţătoare. Aspră, dar nu peste măsură, atît cît trebuie. Stau aici pînă la pensionare.

Ca şi la Belpech, Simon luă grupa mare, pe cînd nevastă-sa se ocupă de grupa mijlocie şi de cei mici de tot. Secretariatul primăriei îi dădea mai puţină bătaie de cap. Locuinţele erau împrăştiate prin văgăunile colinelor şi oamenii nu se mişcau decît cînd era neapărată nevoie. Cîteva acte de stare civilă, procesele-verbale ale Consiliului de ţinut la zi, de reînnoit legitimaţiile italienilor. După război, într-adevăr, s-au aciuat prin regiunea ceea mulţi

fermieri și muncitori agricoli italieni. Își făcuseră niște căscioare, desțeleniseră niște pămînturi. Copiii lor mergeau și ei la școală și alături de tradiționalele nume franceze auzeai acum : Guido, Francesca, Fausto, Ange, pe care copiii le strigau foarte firesc, jucîndu-se în curte sau în piață. Erau și cîțiva proprietari mari, pe care-i vedeai în sat numai atunci cînd se făceau socotelile arendașilor.

Simon trebuia să se ocupe și de agenția locală a Casei de economii. De două ori pe lună, duminică dimineață, primea publicul la primărie. Își cîștigă repede încrederea satului. Oamenii prețuiau seriozitatea sa, calmul, glasul lui convingător, care lua pe la sfîrșitul explicațiilor un ton puțin solemn, de învățător. Știa să-i asculte pe oameni, avea obișnuința poveștilor lungi, întortocheate și amănunțite, din care trebuiau înlăturate detaliile și lucrurile de prisos pentru a scoate esențialul.

Se înțelegea foarte bine cu primarul, Alphonse Béziers, un om rezervat și fricos, grijuliu să fie pe placul orișicui. Slăbănog, cu obrazul boțit și roșu ca un rac fiert, țăranul acesta alerga — cu pași mărunți și abia auziți — din casă în casă. Pierduse în război un fecior de vîrsta lui Simon. Nevastă-sa îi semăna, era neagră și zbîrcită ca o prună uscată uitată pe un parmaclîc. Posedau cîteva vii, pe care le îngrijeau cînd și cum puteau. Béziers făcuse școală și avea o scriere frumoasă. Petrecuse vreo cîțiva ani la un seminar, apoi se întorsese ca să se însoare și să-și muncească pămîntul.

Bisericuța satului nu se deschidea decît o dată pe lună, dar în fiecare duminică, dis-de-dimineață, Béziers împreună cu nevastă-sa se duceau cu căruța pînă la Saint-Ely. Se împărtășeau în amintirea feciorului lor. Găseau o mîngîiere în religie. Ciudat ! Satul acesta, cunoscut altădată prin ideile sale avansate, își alesese un primar care păzea cu străşnicie obiceiurile religioase ! Dar Béziers însuși îi explică lui Simon cum stau lucrurile :

— Vai ! îi spuse oftînd — din cauza lui Bertrandou n-avem biserică. Altădată era un preot în sat

şi toată lumea îşi făcea datoria faţă de biserică. Acum există un preot care face slujbă în trei parohii şi tinerii se gîndesc la alte alea.

— Nu e vinovat numai domnul Bertrandou — protestă Simon.

— Ba da, el şi şcoala sa laică. Alte idei au pătruns în satul nostru o dată cu dînsul. Ia seama că şi eu sînt republican, dar religia, asta mîngîie, face bine... Nu-i port pică acestui Bertrandou. Aşa este...

Se trăgea de cele cîteva fire de mustaţă şi îi arunca lui Simon o privire pătrunzătoare.

— Şi tu ai urmat şcoala lui Bertrandou. Semeni cu el. Nu crezi nici în Dumnezeu, nici în dracu, dar îţi faci treaba ta. Ei bine, fie... Eu eram mult mai necredincios pe vremuri. De la moartea băiatului, am început să mă duc la biserică. M-a tras bătrîna. Într-o zi ne vom întîlni cu toţii împreună. Politică, asta nu fac. Nu m-au pus la primărie fiindcă merg la liturghie, ci fiindcă ştiu să scriu şi să socotesc. Cunosc regula de trei simplă, ştiu să trag o literă. Îmi cam tremură mîna acum, dar în sfîrşit... Ceea ce mă călăuzeşte sînt interesele comunale: apa, lumina şi drumurile, asta e! Nu cunosc altceva. Şi ce trebuie să cunosc? Politica, unde are să ne ducă te întreb pe tine. La urma urmelor, politica ne ia copiii. Să nu spui că nu. Eu am pierdut un unchi în 1870 şi dacă vei cotrobăi prin hîrţoagele vechi ale primăriei, ai să găseşti destui care şi-au părăsit pămîntul, fără să ştie de ce şi care nu s-au mai întors niciodată pe coline.

— Nu politica, domnule Béziers — i-o întoarse Simon — nu politica, ci războiul!

— Ei da, războiul, tot ce vrei! Sîntem prea mititei, noi ăştia, ca să înţelegem asemenea lucruri şi să le putem pune stavilă. De aceea îţi spun că nu mă ocup decît de treburile pe care le cunosc. Satul, da, îl cunosc şi pot să vorbesc de el cu agentul de la drumuri, cu subprefectul sau cu cine vrei. Drumurile, casele, fîntînile de hotar, conducta de apă, baia publică. Dacă mă scoţi din astea...

Simon își dădu cu părerea :

— Nici nu mă îndoiesc, domnule Béziers, dar locuitorii din Fontvieille sînt și cetățeni francezi. Ei trebuie să ia parte la viața națiunii. În acest sens s-au făcut progrese, și e foarte bine așa. Acum cincizeci de ani, cine știa să citească ? Nimeni. Astăzi toată lumea știe. Mulțumită cui ? Mulțumită tocmai școlii laice. Se găsesc cărți prin case. Mințile s-au mai luminat. Oamenii nu vor mai fi duși la abator atît de lesne.

— Crezi ? !

— Da, cred, domnule Béziers. E o treabă de lungă durată. Școala trebuie să învețe ce este Republica. E legea și justiția. Școala trebuie să deschidă drum larg progresului. Progresul, asta înseamnă pacea între oameni.

— Pacea, da, sînt de acord, dar nu noi hotărîm asta.

— E o treabă de lungă durată. Fiecare învățător în fiecare școală va împinge lucrurile înainte... Școlile și cărțile vor ucide războiul.

— Bine, bine, nu vreau să te contrazic. Ai dreptate, fără îndoială, dar păzește-te de politică ! De fapt nici nu se face politică aici. La Consiliu nu se ține seama din ce partid face parte unul sau altul. Își mai zic cîte ceva, dar Fontvieille e înainte de toate. Îi ai acolo pe Truffie, care e radical, pe Fabre, socialist, pe Camboulives, comunist, dar astea sînt cuvinte...

Auzind de cuvîntul politică, Simon se gîndea la Masolles, camaradul său de la Școala normală, pe care-l regăsise la Saint-Ely. A fost o surpriză plăcută. Simon îl conducea pe Louis la cursul complimentar și cîteva zile înainte de începerea școlii se dusese în vizită la director. Acolo îl întîlnise pe Masolles, numit recent profesor de literatură.

Masolles nu se schimbase; voinic şi trupeş ca întotdeauna, vorbea tare şi era oricînd dispus să rîdă. Profesase cîtva timp într-un tîrg din împrejurimi, unde nevastă-sa îşi avea familia, apoi ceruse să fie mutat la canton, ca să-şi ducă mai uşor la capăt numeroasele sale activităţi. Ca întotdeauna, muncea intens în partidul socialist şi se ocupa de felurite cooperative, asociaţii laice.

— Ah, Sermet, te întorci în satul tău! Ei, cum am aflat m-am şi gîndit să-ţi trîntesc o vizită... Şi băieţaşul ăsta? Ah, e copilul lui Révignac? Bine, o să ne ocupăm de el, n-avea teamă. Va veni cu bicicleta? Bun, şi cînd va fi urît afară, va rămîne acasă. Ba da, ba da... E copilul lui Révignac, nu te gîndeşti? Al meu e mai mititel. Ce vrei să facă? Şcoala normală, bineînţeles. Învaţă bine? Nu mă îndoiesc. Cu tine, trebuie să înveţe bine. Îl creştem noi. E sămînţă bună de pedagog... şi de socialist!

Masolles semăna cu băiatul de altădată. Vioi, neastîmpărat, entuziast, punînd zece întrebări şi răspunzînd la toate. Îl întrebă pe Simon cum a dus-o la Belpech, ce idei avea.

— Nu te-ai înscris încă în partidul socialist? Vine şi asta. Însuşi bunul simţ te îndeamnă...

Era foarte optimist în ce priveşte situaţia internaţională. După el, Hitler nu era decît o fantoşă. Niciodată n-au să-l urmeze muncitorii germani. În Franţa, reacţiunea era pe ducă. Pînă acum partidul a stat în expectativă, dar cînd se va agrava criza, la dînsul se va recurge. S-ar putea dezvolta mişcarea cooperatistă care n-a fost niciodată ajutată cum trebuie în Franţa.

Masolles era totdeauna voios, plin de viaţă. Pe cînd se întorceau prin străzile din Saint-Ely, s-a oprit de vreo douăzeci de ori ca să salute pe un negustor, un meseriaş, un ţăran cocoţat în căruţa sa. Îl prezenta pe Simon, întreba despre cei de-acasă. Strugurii cam cum arătau prin locurile acelea? Mai mult mici, dar dulci. N-a prea fost ploaie vara asta. Masolles oferea ţigări, strîngea mîini, una după alta, şi vorbea tare, sonor. Nu, nu mergeau

toate cum trebuie. În uzine, clasa muncitoare începea să se plîngă. Era sărăcie şi negoţul se resimţea. Totuşi Franţa avea mijloace. O ţară frumoasă şi care va trebui să fie mai frumoasă. Petrecuse vreo zece zile la Paris cu nevasta şi feciorul său. A fost o vacanţă cam scumpă ; o dată în viaţă trebuia s-o facă şi pe asta. Adusese o mulţime de materiale pentru lecţiile sale din cursul anului. Orice s-ar spune, îţi poţi face aici o bună idee asupra posibilităţilor Franţei. Franţa îşi are locul ei, rolul ei de jucat.

Ascultîndu-l pe Masolles, Simon retrăia impresiile lui de altădată, din vremea cînd era la Maurinès sau la Şcoala normală : un fel de exaltare, încredere amestecată cu o teamă nelămurită. Cu Massolles totul se lămurea, totul devenea uşor. Mătura obiecţiile cu un gest larg. Vorbea bine şi mult, îşi rotunjea frazele cu o plăcere vizibilă. Clădea fără greutate o admirabilă cetate socialistă — plină de şcoli, cu ferestre imense — deasupra căreia zburau două zeiţe fecunde : Cooperaţia şi Laicitatea. Cuvinte de batjocură din cele mai amare şi glumele cele mai muşcătoare le rezerva clerului şi clericalilor. Nici un fel de compromis cu ăştia ! Nimic de făcut cu ei ! Cînd Simon îi vorbi de Alphonse Béziers, primarul din Fontiveille, Masolles făcu o strîmbătură.

— Îl ştiu eu ! Nevastă-sa e un şoarece de biserică. Ea îl împinge. Nu e foarte periculos, ai să-mi spui, dar la Fontvieille nu-i nevoie de un primar care ţine cu popii. E o dare înapoi. Avem pe unul care poate fi un excelent primar, e Fabre, consilierul, îl cunoşti ? Un adevărat socialist. Dar să te fereşti de Camboulives. E un om periculos.

Pe Fabre şi Camboulives Simon avu ocazia să-i cunoască fie la Consiliu, fie chiar la şcoală, unde amîndoi aveau copii. Fabre, pentru a nu-şi dezminţi

numele — se trăgea dintr-o familie de fierari venită de mult la Fontvieille, dar meseria se oprise la bunicul său. Căsătoriile şi micile moşteniri mărindu-le avutul, au părăsit nicovala şi foalele. Fabre, un vlăjgan solid, cu păr negru şi obrazul rumen, ca unul ce ştie să trăiască bine, trecea, pe bună dreptate, drept un om de petrecere. Glumea fără încetare şi avea o voce frumoasă de tenor. La şezători, la feluritele adunări, chiar la han îi dădea drumul la cîte un cîntec, fără să se lase mult rugat. Cînta *Fata din Toulouse, Munţii Pirinei, Vai, ce frumoase sînteţi, culmi din Carrigou* şi alte cîntece în dialect. Dărnicia sa ajunsese proverbială. Fabre-mînă spartă, i se zicea. La han, între două rînduri de vin, spunea, dînd din umeri : „Ei şi ! Nu ştiu să socotesc ; domnul Bertrandou m-a învăţat de toate, dar nu m-a învăţat niciodată să socotesc". Cu o bucurie răutăcioasă, şi în acelaşi timp sub o aparenţă dulceagă, convoca pe toţi consilierii la primărie şi-şi bătea joc pe faţă de popi şi de cei ce erau la cheremul lor. Béziers îl lăsa să spună ce voia, refuzînd să se ia la harţă şi făcîndu-se că n-aude.

Slăbănogul Camboulives însă, auzea totdeauna şi-i răspundea la ţanc. Familia Camboulives era cunoscută că-i sărea repede ţandăra. După întoarcerea de pe front, Germain Camboulives se însurase cu o fată din Toulouse. Certîndu-se cu fratele său mai mare, s-a mutat la Toulouse şi a intrat lucrător într-o uzină. Apoi lui Camboulives cel mare, rănit la un picior, fiindu-i din ce în ce mai greu să muncească, l-a chemat înapoi. Germain s-a apucat să are, dar nu numai să are. Aşa cum lui Fabre i se spunea mînă-spartă, lui i se zicea Camboulives cel cu mîini de aur. Era pasionat pentru mecanică şi priceput la tot felul de reparaţii. Se dezumfla o pompă, o secerătoare sau o unealtă de tăiat rădăcini se strica, un motor se înţepenea, oamenii dădeau din cap şi nu se gîndeau niciodată la rotar : „E o treabă subţire, trebuie să vorbim cu Camboulives".

Venise din război şi din uzină cu idei bolşevice. Certurile sale cu Fabre ajunseseră proverbiale. La Consiliu, dacă unul făcea o propunere, celălalt îi căuta un clenci şi-l găsea întotdeauna. Şi mocneau şi unul şi celălalt de-a lungul întregii şedinţe. Camboulives, la început nepăsător, se apleca peste tabacherea sa cu tutun, strîngea din buze, dar se ştia că pregăteşte vreo contralovitură ; şi hohotele de rîs ale lui Fabre anunţau o poantă la care fiecare rîdea pe-nfundate. Şi deodată lupta între ei începea. Fabre lovea o dată cu mîna pe masă şi se întorcea de-a dreptul spre Camboulives.

— Pe toţi dumnezeii, Germain, baia asta unde dracu' s-o aşezăm ? Pe drumul colinelor spui că-i prea departe. Lîngă pod nu merge. Atunci ?

— Nu, nu merge — repeta Camboulives, aspru. Lîngă pod e povîrnişul ăla şi nu e bine. Trebuie construită în piaţă, lîngă casa Fournier.

— Dar Fournier al tău nu vrea !

— Trebuie să vrea. Şi mai întîi de toate, e Fournier al tău şi nu al meu. Eu n-am legături cu capitaliştii şi nu le strîng mîna.

— Pînă una-alta, nu vrea să cedeze terenul. Şi n-are să vină papa de la Roma să ne construiască o baie.

Fournier, de care-i vorba, avea trei ferme mari pe coline. Îşi adusese acolo italieni. Foarte rar îl vedeai în căsuţa lui din piaţă. Stătea la Toulouse, unde conducea o fabrică mare de paste făinoase şi griş. Consiliul refuzase să repare un drum pe care-l folosea aproape numai Fournier. De aici răzbunarea sa : refuzul în ce priveşte baia. Bineînţeles, individul avea trecere la prefectură şi la Consiliul general. Fabre era de părere să fie cruţat deocamdată. Camboulives nu admitea nici o concesie.

— Să se ia o hotărîre ! E o problemă de utilitate publică.

— Ei aş ! Dar unde te crezi ? i-o întorcea socialistul. Nu trăim sub dictatură şi lucrurile nu se rezolvă aşa, la repezeală. Se poate vorbi cu omul acesta, putem fi şi noi tot aşa de-al dracului ca el.

Primarul, care se temea de o nouă gîlceavă cu Fournier, îndemnă consiliul să ia o hotărîre împăciuitoare. Baia va fi construită aproape de pod şi se va amenaja dîmbul.

La începutul şederii sale la Fontvieille, Simon avu de-a face şi cu unul şi cu celălalt.

Ei erau oameni politici şi dînsul, Simon, nu asculta de consemne, el nu asculta decît de inima lui. Folosi prilejul să le ţină o lecţie.

— Eu — le zise zîmbind — sînt puţin ca acel Michel de l'Hospital, ştiţi de cine-i vorba, cancelarul acela din perioada războaielor religioase. Ce spunea Michel de l'Hospital ? Spunea : „Viaţa bună convinge mai mult decît un discurs, cu sabia nu poţi lupta împotriva spiritului ; blîndeţea ajută mai mult decît asprimea..." Auziţi : „Cu sabia nu poţi lupta împotriva spiritului... să dăm la o parte cuvintele diabolice : luteran, hughenot, papist ; să rămînă neschimbat cuvîntul creştini..." Eu vă spun : „Să rămînă neschimbat cuvîntul cetăţeni, dragii mei". Aţi înţeles ?

Cu Camboulives avu o discuţie în legătură cu Briand. Într-o dimineaţă, cînd copiii au intrat în clasă, l-au găsit pe învăţător stînd în picioare la marginea estradei, cu figura gravă şi tristă. S-au aşezat în tăcere. Simţeau că ziua ceea nu-i ca toate zilele. Simon a început :

— Ascultaţi-mă, dragii mei, astăzi în toate şcolile din Franţa se vorbeşte de un om care s-a devotat pînă la moarte pentru a salva pacea lumii. Vidalenc, uită-te la mine, nu te uita pe fereastră. Omul acesta a murit. El a luptat pentru noi toţi. da, pentru noi, pentru voi, pentru părinţii voştri. pentru mine. El a reprezentat Franţa la Societatea Naţiunilor. Se numea Aristide Briand. El zicea : „Cît timp voi fi aici, nu va fi război". A luptat neobosit pentru pace. Era un apostol al păcii, un pelerin al păcii, totdeauna gata să călătorească pentru a discuta, pentru a se înţelege cu unii şi cu alţii. A murit epuizat de atîtea eforturi, dar opera

şi pilda sa vor rămîne. Va trebui să-l imităm fiecare, în felul nostru, apărînd pacea. Este datoria noastră. Războiul este un lucru îngrozitor, v-am mai spus-o o dată. Lucrul cel mai îngrozitor. El schimbă pe oameni în animale sălbatice. Oamenii nu trebuie să se bată. Lupii şi tigrii se bat. M-aţi înţeles ?

A fost o lecţie mai lungă decît de obicei. Învăţătorul se părea că a uitat ordinea lucrărilor, corectarea temelor de seară, problemele de aritmetică din ziua aceea, dictarea şi vocabularul. Vorbea de Aristide Briand, de Liga Naţiunilor şi de pace. La sfîrşit, ceru elevilor să se ridice în picioare. Au stat în picioare, păstrînd cîteva clipe de tăcere. Prin fereastra întredeschisă intra larma obişnuită a satului din timpul dimineţii, zarva păsărelelor şi a păsărilor de curte, un clinchet de fier. În dosul frunzelor aurite de salcîmi şi platani, soarele aluneca pe acoperişurile de culoarea vinului şi a violetelor. Un ţăran străbătu liniştit piaţa, înaintea unei perechi de boi roşcaţi, care trăgeau o căruţă de gunoi.

Învăţătorul închise ochii pe jumătate. S-ar fi spus că privea şi în afară, şi înăuntru în acelaşi timp. Obrazul său rotund şi delicat ca totdeauna, puţin copilăros, începea să se zbîrcească pe la colţurile gurii şi de-a lungul frunţii sale înalte. Părul său deschis se întreţesea cu fire strălucitoare de argint.

Pe tabla neagră, sub dată, trăsese cu litere frumoase, rotunde, cele două rînduri din tema lecţiei de morală :

Cît timp voi fi aici, nu va fi război.
Aristide Briand (1862—1932)

În aceeaşi seară, la terminarea clasei, Germain Camboulives veni să-l caute pe Simon. Se tutuiau din copilărie, dar nu exista între ei o intimitate completă. Fuseseră despărţiţi mulţi ani şi Simon rămăsese pentru el *învăţătorul*, un personaj de care nu te poţi apropia decît cu respect.

— Ei, Germain, ce este?

— Mi-a povestit băiatul meu de lecţia asupra lui Briand...

— Şi...

— Şi... mă gîndesc că ţi s-a cerut să ţii lecţia asta.

— Da. Academia mi-a trimis o circulară. S-a vorbit de Briand în toate şcolile.

— Ei bine, eu, eu nu sînt de acord. Mai domol cu Briand...

Simon văzu, cu ochii minţii, obrazul slab, rînjind al poştaşului din Belpech.

— Omul acesta s-a sacrificat pentru pacea lumii, Germain! Are drept la veneraţia noastră.

— Vai, mă faci să rîd!

Camboulives începu să-i vorbească cu glas aspru şi pripit. Tatăl său, un ţăran simplu dar care pe vremea sa încă avea idei sănătoase, îi vorbise de Briand. Pe front, un institutor din plutonul lui îi vorbise de Briand. Nu-i prea curată povestea lui. Poate că Simon nu ştie ce s-a petrecut în 1907. Nu-i ceva foarte recent, face parte din istoria Franţei. Simon ştie asta? În 1907, Briand era ministrul Instrucţiunii Publice. Şi de cine s-a agăţat? De institutori! Îl revocase chiar pe secretarul Federaţiei lor. Mai era şi un alt renegat al partidului socialist în minister, în vremea aceea, Viviani, ministrul Muncii. Atunci s-a amestecat şi Jaurès. În plină şedinţă a Camerei, l-a pus pe Briand la locul lui, trecîndu-i pe sub nas tot ce-a spus înainte, pe vremea cînd Briand cerea să se facă grevă generală şi voia să arunce în aer toată putreziciunea Parisului.

— Ah— spuse Simon — puţin importă certurile de la tribună! Eu stimez în el pe omul păcii.

— Ca să ajungă ministru, Briand al tău ar fi strîns de gît pe tat-său şi pe mă-sa. Cînd a fost ministru, a uitat tot. O vulpe care-şi schimba vizuina la fiecare ocazie. Jaurès i-a spus-o bine. Şi pacea? Ce-a făcut el pentru pace, te-ntreb? Vorbe.

Saluturi din toate părţile. Nimic precis, nimic temeinic. Lasă ! o să vedem noi...

— Ţi-o mai spun o dată, Germain, tu vorbeşti cu patimă.

Erau aceleaşi cuvinte pe care Simon le-a spus şi consilierului Fabre. De astă dată nu era vorba de Briand, ci de Romain Rolland şi de Barbusse. La sfîrşitul lui iunie 1932, cînd au lansat apelul lor pentru un congres împotriva războiului, Simon le-a vorbit despre asta copiilor. Şi atunci Fabre s-a făcut foc şi pară, zicînd că asta înseamnă să facă jocul bolşevicilor, că Barbusse era omul Moscovei. Simon citi elevilor pasaje din *Focul* şi *Jean-Cristophe*. Îi citi de asemenea şi lui Fabre, dar ţăranul nu voi să iasă dintr-ale lui. „Barbusse ăsta e o canalie", zicea.

— Ah, nu mă înţelegeţi ! spuse învăţătorul. Vă repet că nu fac parte din partid. Apăr marile idei, de oriunde ar veni. Esenţialul este pacea lumii.

Şi repetă cuvintele lui Révignac, totdeauna vii în memoria sa : „Nu meserie de ucigaş trebuie să facem, ci meserie de semănători".

Astfel de cuvinte îşi au valoarea lor pentru învăţători şi ţărani, pentru toţi cei care muncesc.

Nici Camboulives, nici Fabre nu stăruiră mult. Învăţătorul era sincer. Îşi avea părerile sale, avea şi idei fixe. I se poate pretinde să se amestece în certuri ? El voia să rămînă deasupra lor. El se ocupa de şcoală şi-şi făcea bine treaba. Ajuta comuna din toate puterile. De pe acum călca pe urmele domnului Bertrandou, umbla din fermă în fermă, scotocea prin arhiva primăriei, sforţîndu-se să cunoască cît mai bine fiecare pietricică de pe coline, pe fiecare locuitor. Nu dădea lecţii numai la catedra sa de învăţător, ci şi în sala primăriei, în piaţă, la han. Oamenilor le plăcea să asculte glasul său liniştit. „Mă ascultaţi, dragii mei ? Înţelegeţi ? M-aţi înţeles ?" Ar fi stat să-l asculte ore

întregi, fie că vorbea despre priveliştea Garonnei şi felul în care s-a format valea sau cotul apei, fie că evoca vechea istorie a ţării, trecerea şi stabilirea vizigoţilor, invazia sarazinilor, bătăliile de altădată de pe vremea lui Simon de Montfort şi a conţilor din Toulouse, revoluţia din 1789. În gura lui, istoria Franţei devenea alta. Pierdea tonul acela plicticos şi grav al cărţilor de şcoală, pentru a deveni o povestire familiară şi vie. Îi vedeai pe alde Vidalenc, Fabre, Cambouliyes aplecaţi pe glia seniorilor din Fontvieille, muncind din greu ca să scoată pîinea albă pentru nobili şi episcopi ; apoi calicii se duceau la Saint-Ely să-şi spună durerile lor, pe care scribii le aşterneau într-un caiet. Flacăra revoluţionară se aprindea în ţară. Într-o seară, un cavaler, plin de praf din cap pînă în picioare, venise să anunţe că Bastilia era în mîinile poporului din Paris şi, de bucurie, aprinsese focuri pe culmi. Mai tîrziu, Camboulivi, Vidalenci şi alţi Fabre plecaseră la război. Unul murise în Egipt, un al doilea îşi pierduse un braţ în Italia, un al treilea pierise pe cîmpiile Rusiei. Unii, sătui să mai lupte pentru împărat, luaseră calea codrilor ; erau răzvrătiţii, plugarii care nu voiau să facă decît o meserie : aceea de a semăna... Totdeauna ajungeai aici cu Simon Sermet. În noaptea neştiinţei, cei mici nu erau buni decît să-i hrănească pe cei mari sau să-i servească în lupte, dar puţin cîte puţin unii ajungeau să înţeleagă că oamenii pot fi şi altceva decît şerbi sau ostaşi.

Înainte de începutul iernii, învăţătorul lansă ideea unei Asociaţii amicale a foştilor elevi ai şcolii laice. Camaraderia nu putea înceta în ziua examenului de absolvire. Foştii şcolari trebuia să se regăsească în şcoala lor. Şcoala era a lor pentru totdeauna. Toate certurile se vor opri în pragul micuţei săli de clasă unde fiii şi fiicele satului au învăţat primele noţiuni elementare.

Consiliul îl aprobă pe Simon în unanimitate şi de astă dată de-alde Fabre nu mai căutară ceartă Camboulivilor. Pentru sărbătorirea fundării asociaţiei se va organiza o petrecere, la care vor participa familiile din sat. Mamele o vor ajuta pe Lucienne să-i costumeze pe copii.

Veni Crăciunul, în haina lui de ceaţă transparentă; vîntul de miazăzi mîngîia cîmpiile cu răsuflarea sa caldă şi umedă. În lumina roşiatică a apusului, umbrele lungi ale băieţaşilor alergau pe drumuri. Frunzele ruginite care mai atîrnau icicolo pe crengi păreau a fi stele. Cîntecele învăţate la şcoală răsunau pînă departe în cătune. Un vînt căldicel ca de april, care cobora de pe coline, se încărca de mireasma pătrunzătoare a mandarinelor. Copiii se îngrămădeau în faţa vitrinei pline de galenţi de zahăr şi ciocolată a băcăniei.

Într-o noapte aproape călduţă de decembrie, lanternele se legănau pe drumul spre şcoală, pînă la marginile cele mai îndepărtate ale satului. O perdea întinsă de-a curmezişul clasei mari ascundea o scenă improvizată. Un brad împodobit îi întîmpina pe cei sosiţi. Ghirlande şi desene înfrumuseţau pereţii. Vîsc şi ilice culese pe coline împrejmuiau ferestrele. Simon radia. Toată lumea în care se învîrtea era aici.

În piaţă, palele vîntului de miazăzi risipeau mirosul luminărilor şi al clătitelor. Glasuri gingaşe făceau să răsune cîntece din Languedoc, cîntece de leagăn şi de breaslă; cei mici încinseră o horă, alţii recitau într-o tăcere plină de încordare. Într-o pauză, Simon luă cuvîntul şi evocă amintirea domnului Bertrandou. Şcoala pe care o iubise şi o apărase atît rămînea neatinsă şi mereu trează. Era şcoala satului, şcoala Republicii.

Lumea s-a împrăştiat aproape de miezul nopţii, într-o larmă nesfîrşită de rîsete şi de strigăte. Fiecare ţinea să strîngă mîna învăţătorului.

— Vai! Domnule Sermet, puteţi fi mîndru cu ce-aţi făcut! A fost o serbare frumoasă şi copiii

au muncit bine! Şi doamna Sermet a avut multă răbdare ca să-i pregătească pe ăştia mici!

Lanternele clipeau pe drumurile spre coline. Piaţa, puţin cîte puţin, îşi regăsi liniştea unei nopţi luminoase. Simon se duse să petreacă ajunul cu ai săi. Era aprins la faţă, ochii îi străluceau, mîinile îi tremurau de o oboseală plăcută.

Cîteva zile mai tîrziu, cîmpia era acoperită de zăpadă, o zăpadă subţire, care abia se ţinea de crengile goale, de marginea şanţurilor. De Anul nou, copiii o porniră prin sat cu uratul. Înarmaţi cu o traistă de pînză, băteau din uşă în uşă şi urau un an bun. Li se dădea cîte un gologan-doi, cîteva ouă, bomboane fondante sau praline. Traistele în care se aflau monedele sunau de-a lungul potecilor noroioase.

Apoi întreaga bucurie se şterse. Veniră zile aspre de iarnă. Saboţii şcolarilor loveau pămîntul îngheţat bocnă. Dar dacă viscolul cu mii de cuţite domnea peste cîmpie şi coline, îndărătul uşilor închise începeau petrecerile de iarnă. Serile lungi, parfumate de vin cald şi de porumb copt, nesfîrşitele ore cînd se povestea sau se fredonau cîntece. Din fermă în fermă se celebra sărbătoarea porcului. Cadavrul greu ca de marmură atîrna în aerul rece din hambare, nevestele strîngeau sîngele pentru caltaboşi. În căldăruşa în care se topea grăsimea, linguri lungi de lemn amestecau fiertura de mălai şi lapte.

Era iarnă. Fontvieille dormita, cuprins de ceaţă şi ger. Zorile şi serile erau încărcate de tăcere. Casele înghemuite îşi închideau repede ochii roşiatici. Lumea părea departe, foarte departe.

Odată, la căderea nopţii — era spre sfîrşitul lui ianuarie — căruţa lui Camboulives se opri în faţa şcolii. Simon supraveghea ieşirea. Ridică mîna să-l salute. În întuneric, o altă mînă îi răspunse. Ţăranul, ghemuit pe scăunel, era învelit într-o manta mare de postav aspru. Camboulives se întorcea de la Saint-Ely.

— Ce mai nou, Germain? întrebă învăţătorul.
— Hitler! răspunse ţăranul.
— Şi ce-i cu Hitler?
— Hindenburg l-a chemat pe Hitler. Hitler a format guvernul în Germania.
Omul spunea Hiller, fără să-l pronunţe pe *t*.
Simon clătină de mai multe ori din cap şi se întoarse în curte să-i supravegheze pe copii. Camboulives dădu cu biciul în cal. Căruţa se făcu nevăzută în noapte.
Era într-o seară de ianuarie, ultima seară din ianuarie 1933.

IX

Într-o noapte geroasă, Camboulives anunțase venirea lui Hitler la putere. În clipa aceea pe Simon nu-l tulburase prea mult vestea. Știrile zboară din oraș în oraș, din post în post, din gură în gură. Cînd ajung la vreun sat îndepărtat, adesea par descărnate, veștejite. Ce să crezi ? Care-i partea de adevăr ? Truda și grijile de fiecare zi au altă culoare, altă greutate. Hitler preia puterea, să fim serioși ! Iarăși Hitler ! De fapt, nu-i o știre îmbucurătoare, dar o știre care vine după altele, care i-au deschis drumul. Germania asta, cu mizeria și dezordinea de acolo, trezea multe neliniști, dar în sat nu ajungeau decît imagini destul de vagi, cețoase, ca acele fotografii nedeslușite din ziare. Se va menține Hitler ? Avea ceva de paiață, de fantoșă. Șuvița lui de păr, brațul pe care-l întinde mereu, centironul și cizmele lui făceau parte dintr-o lume grotescă și misterioasă, fără legătură cu realitatea.

Camboulives plecase fără să mai adauge un cuvînt, fără să-și spună părerea. Se temea să nu-l supere pe învățător ? Se grăbea oare să ajungă cît mai repede acasă, la căldură ? Sau, poate că, după dînsul, cuvintele rostite spuneau destul, fiind încărcate de amenințări și primejdii.

Cu săptămîni înainte, vorbise de *Hiller.* Și Camboulives spunea, punîndu-și palma întinsă pe gazeta pe care o adusese învățătorului :

— Hitler va fi măturat dacă atît comuniștii cît și socialiștii germani se vor uni împotriva lui.

În iureşul treburilor din fiecare zi teama din seara aceea s-a risipit. S-a pierdut printre alte griji şi alte veşti. Desigur că ceea ce se întîmpla în Germania îşi avea importanţa sa, dar pe ţărani îi preocupa preţul grîului. Camboulives se străduia să le explice : Toate se leagă între ele : e fascism acolo, e fascism şi aici ; acolo Hitler, aici de La Rocque şi Crucile de foc ; cei bogaţi nu vor să plătească, şi atunci pregătesc nişte lovituri zdrobitoare, şomerii sînt din ce în ce mai numeroşi şi ţăranii trudesc pentru o nimica toată !

Sermet era încurcat. Duminica, cînd se ocupa de Casa de economii, nu prea ştia ce să răspundă la plîngerile sătenilor.

— Trebuie să scot cinci sute de franci, domnule Sermet. La tîrg nu dai nimic, nu capeţi nimic. Dar grîul ni se ia pe nimica toată. Nu mai merge aşa. Ce părere aveţi ? Trăim noi ca nişte oameni înstăriţi ? Îngrăşămintele sau sulfatul trebuie să le plătim. Hainele pot dura şi zece ani, dar totuşi nu ţin veşnic. Şi sculele, nici ele nu sînt veşnice. Preţul sforii e de două ori cît anul trecut. Şi zahărul, şi untdelemnul... !

Simon dădea din cap. Vai, va trebui să mai treacă o vreme pînă să se limpezească harababura asta din lume !

În satul acesta, viaţa îşi avea totuşi farmecul ei. Simon avea tocmai ceea ce îşi dorise. Îi dăscălea pe cei mici şi are să-i ţină în mînă. Îi cunoştea pe cei mari : din ce în ce mai mult era amestecat în treburile lor de familie.

Într-o seară, sosi la el un ţăran cu bereta în mîini, pe care o tot învîrtea. Venea pentru un anunţ de căsătorie. Şi ţăranul îi povesti cum s-a făcut logodna, cît pămînt îi va da feciorului său, cît pămînt primea fata ca dar de nuntă.

— Ce spuneţi, domnule institutor ? E vorba de Roza, ştiţi, familia Laffont, o fată liniştită şi muncitoare. Îi luăm la noi. Nevastă-mea e cum e, dar, în sfîrşit... Vor să se ia şi basta, dar trebuie căsătorite şi familiile !

Țăranul rîdea pe sub mustață și Simon își da liniștit cu părerea. E bine ca fiecare să mai lase cîte ceva. Dacă nu se înțelege soacra cu nora, cum vrei să se înțeleagă o țară cu alta ?

Părintele plecă, Simon rămase visător cîteva clipe. Într-o dimineață de octombrie sau de mai, această Roza îi va aduce copilul să-l înscrie la școală. Lucienne îl va învăța alfabetul. Și așa mai departe... pînă va ajunge în grupa cea mare și apoi la examenul de absolvire. Poate că într-o bună zi, unii din prichindeii ăștia, pe care i-a învățat unu și cu unu, vor intra și în Consiliu.

Apoi, și mai tîrziu... Cu un zîmbet pe buze, Simon se gîndea la Louis. Cine știe ? Nu cumva, într-o altă zi de octombrie, va veni să se așeze băiatul la catedra învechită, de care și-a sprijinit coatele domnul Bertrandou ? El, Simon, va ieși la pensie și Louis va lua locul lui Simon. E ca un fel de dinastie în pregătire, dinastie modestă, dar folositoare. Școala, fără îndoială, se va schimba. Școala pe care o conduce acum Simon e puțin diferită de cea veche. Cu anii ea va prinde putere și unii se vor gîndi, desigur, s-o facă și mai bună. Cu pleoapele pe jumătate închise, o vedea mărindu-se, albă și plină de lumină, cu table moderne vopsite proaspăt, cu biblioteci imense, cu dulapurile înțesate de material și, cine știe, poate și cu un cinematograf sau un stadion... Ah ! metodele se vor schimba, de pe acum au început să se schimbe. A trecut vremea nuielii și a recitărilor monotone. Unii învățători tineri predică practici noi, după care copilul face aproape ce vrea. Izgonesc pentru totdeauna vechea disciplină ; mîinile la piept, pedepsele. Dar mai e de așteptat, trebuie să te păzești în același timp și de rutină, și de o fantezie care s-ar putea dovedi periculoasă. Răbdarea și conștiința contează. Lui Simon îi plăcea să repete o frază de-a lui Michelet : „Cantitatea muncii are mai puțin efect decît s-ar crede ; copiii nu prind decît puțin în fiecare zi ; e ca un vas cu gura strîmtă ; torni mult, torni puțin, nu va intra niciodată mult deodată..."

Atunci o iei de la capăt, repeţi, te încăpăţînezi pînă ce mai pătrunde un pic de licoare în sticlă.

Dar nu ! nu-i uşor, şi oamenii nu-şi dau totdeauna seama de ce tezaur de răbdare e nevoie. Sînt clipe cînd îţi ieşi din fire, cînd îţi vine pofta să trînteşti uşa şi s-o iei la sănătoasa. Ai vorbit un timp, bătîndu-ţi capul ca să găseşti cuvinte simple, formule care să trezească interesul, gesturi care să ajute gîndirea să-şi facă drum. Apoi pui cîte o întrebare, încerci să vezi dacă a rămas ceva. Privirile băieţilor şi ale fetelor devin vagi. Nu le-a rămas nimic ! Cum, nimic ? Totuşi... Ba nu, chiar cei mai buni au lăsat să treacă pe lîngă ei cuvintele şi raţionamentele. Se fîţîie în bancă. Nu li se poate smulge un răspuns corect. Nimeni n-a înţeles. Ce s-a întîmplat ? Din cauza căldurii sau a frigului ? Se gîndesc la altceva ? Zadarnic ţi-ai pierde nădejdea. O iei de la început. Mereu o iei de la început, mereu născoceşti imagini noi şi noi povestiri pentru a face să intre lumina în capetele celor mici.

Şi uneori e ca un miracol, dar un miracol pregătit pe-ndelete. Adrienne Rebersat ştie să deosebească o duzină de zece. Ea jonglează, în sfîrşit, cu numerele zecimale. Nu, nu-i o întîmplare, acum a înţeles. În sfîrşit ! Şi într-o altă dimineaţă, Raymond Louziac aduce lecţia scrisă pe o foaie mototolită a caietului său de ciorne, a făcut propoziţii corecte şi drăguţe, zău ! Cum a reuşit ? Pînă acum n-a încropit decît nişte îngrozitoare bîlbîieli. Şi iată că pentru a-şi descrie cîinele, a descoperit ce e acela un subiect, un predicat şi un complement. Nu are aproape nici o greşeală de ortografie. Învăţătorul îl felicită.

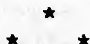
— Vezi, Raymond Louziac, vezi, cînd vrei...

Învăţătorul citeşte compoziţia în faţa întregii clase, care ascultă cu atenţie. Băiatul, înroşindu-se de mîndrie, se întoarce în bancă cu paşi înceţi şi-şi pune ostentativ mîinile la piept. Poate va merge aşa înainte, poate va merge iar pe vechiul său drum, şi va trebui din nou să tragem de el, pînă se va produce un nou miracol. Dar nu, nu-i vorba de miracole. Lumea, imensa lume zumzăie în jurul strîmtei clase

şi trebuie s-o refacem puţin cîte puţin, aşa cum este, cu culorile, cu varietatea sa, cu nenumăratele şi complexele sale aspecte. Să vorbeşti despre ceea ce n-ai văzut niciodată, să dai o idee despre veacurile care se scurg, despre distanţă, despre ceea ce este enorm şi ceea ce este subtil, să te lupţi cu abstracţia regulei de trei simplă sau cu capriciile gramaticii, cu misterele geologiei şi ale botanicii, să ţii seama mereu că vorbele pot nimeri și alături, că ele se pot transforma într-un mod ciudat, că vorbele pot minţi... În timpul lecţiilor de gramatică, cînd Simon explica formarea frazelor, aşa cum ştia el, vedea deodată ochi care începeau să viseze.

— Iată verbul, el e motorul, el pune totul în mişcare. I se va da un conducător, acesta-i subiectul, şi i se vor ataşa vagoane, complementele...

Dar ochii au şi uitat de verb şi de tot ce-i înconjoară ; ei urmăresc acum o locomotivă adevărată, care gîfîie şi scoate fum pe şinele interminabile. Atunci trebuie să urmăreşti locomotiva, să pui mîna pe ea, s-o aduci înapoi acolo de unde a pornit, la tabla neagră.

Bineînţeles, pedagogia şi munca şcolarilor alimentau totdeauna şi din plin discuţiile lui Sermet. Pentru Lucienne, existau alte lupte și alte miracole. Veneau la ea copii de pe coline, care abia ştiau franceza. Trebuia să le dea uneltele hotărîtoare : scrisul şi cititul. Reușea foarte bine, deoarece se obișnuise a fi răbdătoare şi dibace. În ultimii ani la Belpech şi la începutul şederii lor la Fontvieille căpătase un echilibru sănătos. Nu mai striga ca în primii ani, era stăpînă pe glasul şi gesturile sale, scotea nişte copii sîrguincioşi din neastîmpăraţii şi gălăgioşii puştani. Se apropia cu chibzuială de noile metode, care duceau la desfiinţarea tradiţionalului abecedar, şi la învăţarea deodată a unor cuvinte întregi, folosind cîte o figură pentru fiece cuvînt.

Uneori Simon o vedea venind la el cu ochii strălucitori de bucurie.

— În sfîrşit — îi spunea ea cu glasul ei liniştit, puţin grav — micuţul Canavèse ştie să citească curgător. Pot să-ţi spun că sînt mulţumită. Credeam că nu-i nimic de capul lui... Acum i-am pus pe toţi pe roate, ce-a fost mai greu anul acesta s-a făcut.

Lucienne era bucuroasă că-i la Fontvieille, îi plăcea casa de pe coline. Se ducea deseori acolo joia sau sîmbăta. Căscioara de lut, proptită de pădure, cu vederea spre valea Garonnei îi părea cea mai frumoasă locuinţă din lume. Venea aici să citească şi să se plimbe cu feciorul ei. O atrăgea nu numai farmecul poetic al casei bătrîneşti. Cei patru pereţi groşi, şopronul sprijinit de stîlpi, smochinii şi viile albastre erau ale ei. Într-o zi va trăi ea acolo şi după aceea o va urma fiul ei. Nu se vor mai mişca din Fontvieille ; după ce vor părăsi şcoala din mijlocul satului, îi va primi casa de pe coline. În înţelegere cu mama lui Simon, o făcuse mai confortabilă. Bătrînul Sermet o cimentase împrejur, văruise din nou bucătăria de jos, tapetase odăile, făcuse instalaţie de apă jos şi la etaj, folosind un motoraş. Lucienne fusese crescută de mamă-sa — care rămăsese văduvă de timpuriu — într-un apartament strîmt la al patrulea etaj al unei case proaste din Capitole. Pentru prima dată în viaţa ei avea o casă proprie, o casă adevărată cu vedere spre pădure şi cîmpie, dezmierdată de plantaţiile unei grădini.

Citea în odaia de sus, pe care o înfrumuseţase cu perdele de creton înflorat şi nişte covoraşe ieftine. Fereastra avea vedere spre arborii ce se zăreau în depărtare. Povîrnişul colinei era o stavilă în calea vîntului celui mai puternic. Simon sau Louis veneau acolo, la ea. Jos, bunica Sermet, mişcîndu-se cu paşii tăcuţi, îşi făcea treburile ca o furnică răbdătoare.

Astfel se desfăşura viaţa lui Sermet, o viaţă modestă, greu de măsurat cu metrul, greu de descris. Nu poţi cîntări surîsul, susurul molcom al frunzişu-

lui, aroma unei văi adînci, sau un crepuscul printre smochini.

Fericire a dimineţilor cînd Simon se aşeza la catedră şi deschidea catalogul. Rîsete, glasuri puternice şi liniştite răsunau sub platani. În unele clipe de tăcere se auzea cişmeaua picurînd.

În clasa Luciennei, începea forfota celor mici. Vocea gravă a învăţătoarei se împletea cu murmurul lor. „Adèle Mage, mai încetează cu vorba, Ange Turini, deschide caietul de notiţe, voi, ăştia mici, puneţi mîna pe beţişoare..."

Fericire a serilor cînd se aduna laolaltă familia. Louis venea din Saint-Ely. Le spunea ce-a învăţat la cursul complimentar, povestea întîmplări comice sau glumele cu care domnul Masolles îşi presăra lecţiile. Louis învăţa foarte bine. Avea note excelente la toate materiile. Şi Simon, în sinea lui, îşi zicea : „Ciudat lucru, nu e din sîngele meu şi îmi seamănă, e sîrguincios şi perseverent ca mine ; ceea ce se spunea despre mine se spune acum despre el ; e bun la toate, la franceză ca şi la spaniolă, la geometrie ca şi la istorie".

Fericire a orelor de lectură şi de muncă... După masa de seară, Louis cobora în clasa tatălui său şi se aşeza în faţa tablei negre. În timp ce el desena figuri sau înşira formule, Simon, la catedră, punea ordine în fişe, scria la repezeală pe nişte pătrăţele de hîrtie temele lecţiilor pentru a doua zi. Vîntul susura pe afară sau uneori, pe la sfîrşitul unei zile parfumate de stînjenei şi cireşi, adieri uşoare veneau să vestească adormirea cîmpiilor. Simon ridica ochii şi privea obrazul tras şi grav al băiatului, picioarele sale vînjoase pe care cursele cu bicicleta le bronzaseră. Cu un gest familiar, îşi sălta cureaua, se dădea un pas înapoi şi fărîma creta între degete.

— Spune-mi, tată, că nu văd...

— Ce nu vezi ?

— Unghiul A.O.B. trebuie să fie egal cu unghiul C.F.D. Nu se poate...

— Şi de ce nu se poate ? întrebă Simon, ridicîndu-se.

Se duse de se așeză în banca întîi înaintea tablei și își continuă demonstrația. În clasa goală, cele două glasuri își răspundeau liniștit unul altuia. Simon își aprinse pipa. Ajunseră la sfîrșitul problemei. Misterul dispăru.

— Ei, orice-ai zice, e frumoasă geometria ! murmură învățătorul.

Veni și Lucienne, cu pași catifelați, cu o împletitură în mînă.

— Nu vă e sete ? Unde ați ajuns ? Trebuie să vă duceți la culcare. Oamenii de treabă s-au culcat la ora asta...

— Bine, să facem și noi la fel — răspunse Simon, golindu-și pipa pe marginea ferestrei.

Cerul se întunecase. Ultimul zvon de glasuri din piață se împrăștia în pacea nopții. Cei trei se apropiau unul de altul în clasa mută.

La sfîrșitul anului 1933 izbucni afacerea Stavisky. Aventurierul deturnase mai multe zeci de milioane în bonuri ale Creditului municipal din Bayonne, unde era director. S-a aflat mai tîrziu că escrocul beneficiase de protecția a numeroși parlamentari și că era în legătură cu Jean Chiappe, prefectul poliției.

— Vai, ce debandadă ! Ce mare debandadă ! strigă Fabre.

Pentru prima oară, de nu știu cîtă vreme, sătenii așteptau cu nerăbdare sosirea camionetei de cursă cu ziarele de dimineață. Ziarele aveau niște titluri mari pe toată lățimea paginii. Stavisky fusese găsit la Chamonix, ucis de un glonte de revolver. La Cameră, partizanii restaurării regalității urlau din ce în ce mai tare. La ușa tutungeriei, sub streașina rotarului, țăranii clătinau din cap, fără a exprima vreo părere limpede. Ce se poate spune e că peste tot domnea debandada și zăpăceala. Și în apa asta tulbure pescuiau toți ticăloșii. Iar grîul era șaizeci de franci chintalul !

În dimineaţa de 7 februarie sosi ştirea despre răzmeriţa din Paris. *Crucile de foc, Partizanii regalităţii* şi *Tinerii patrioţi* încercaseră o lovitură de forţă asupra Camerei. A fost bătaie în piaţa Concordiei. Poliţia a tras. Au fost şi morţi.

Era o dimineaţă umedă şi aproape călduţă. Valuri de ceaţă se ridicau pe malurile Garonnei. Prima oră de clasă începea la lumina electrică.

Oamenii se strînseseră în jurul cişmelei. Stăteau aplecaţi pe ziarele desfăcute. Simon trecu prin piaţă ca să ajungă la ei.

— Aşadar, domnule Sermet, frumoase lucruri se petrec la Paris! Unde o să ajungem dacă mergem tot aşa?

Institutorul se aplecă şi el peste hîrtia umedă a ziarului. Încerca să-şi închipuie coloanele de oameni care urlau, sau revolvere care spărgeau întunericul dintre casele înalte. Pumni se ridicau şi loveau în plin.

— Fascismul vrea să-şi facă drum — spunea Camboulives.

Şi glasul lui Fabre repeta ca un ecou:

— Da, fascismul, porcăria dracului! Dar nu sîntem făcuţi pentru dictatură.

— Muncitorii parizieni le-au dat o ripostă! adăugă Camboulives.

— Încă nu s-a terminat — spuse un altul. Nu se poate şti.

Era ca un fel de litanie, cu tonuri înalte de mînie şi tonuri joase de resemnare sau nesiguranţă. Ceaţa acoperea faţadele ca un văl. Ucenicul potcovarului zdrăngănea cu nu ştiu ce fiare vechi într-un şopron. O căruţă se opri scîrţîind lîngă cişmea. Un ţăran se apropie de grupul oamenilor. „Ei, ce mai e? Ce se întîmplă la Paris?" întrebă el, dîndu-şi bereta pe ceafă. I se arătară titlurile şi informaţiile din ziar. Ţăranul înjură printre dinţi şi se întoarse spre învăţător şi consilieri cu o mutră întrebătoare.

Aşteptarea dură trei zile, dar ştia oare cineva ce se aştepta? Ştiri contradictorii soseau din Paris, Toulouse şi Saint-Ely. Muncitorii încetau lucrul în

semn de protest împotriva loviturii de stat a rebelilor. Avură loc încăierări la Toulouse. În canton, Masolles luă cuvîntul într-un cinematograf, ca să facă apel la vigilență și calm. Feciorul funcționarei de la poștă, slujbaș la Paris, a trimis o scrisoare mamei sale. A văzut în piața Concordiei, a doua zi după încăierare, Obeliscul și soclurile statuilor lovite de gloanțe. Simon încercă să-și imagineze piatra statuilor înnegrită, sfărîmată. Cînd Camboulives începu să țipe că fasciștii au vrut să asasineze Republica, abia le venea să creadă oamenilor. Republica putea să dispară ? Ea se înălța, gravă și frumoasă, și părea instalată pentru vecie în paginile cărților de istorie ca și în viața de toate zilele. În liniștea acestui sat, nimeni nu-și putea închipui că ordinea obișnuită ar putea fi tulburată. Oare niște cete de indivizi care dădeau din mîini puteau amenința zeițele acestea senine : Republica, Justiția, Libertatea ?

Știrile despre evenimentele din 9 februarie aduseră un nou val de neliniște. La Paris, timp de cinci ore au fost lupte între Piața Republicii și Gara de Est. Camboulives anunță victoria. Cincizeci de mii de muncitori s-au ridicat, răspunzînd la chemarea : „Soviete peste tot ! Jos fascismul !" Au fost șase morți, vai ! Dar fascismul a dat înapoi.

Daladier a părăsit președinția Consiliului, s-a făcut apel la Gaston Doumergue, retras în vila sa de a Tournefeuille, lîngă Toulouse. Bătrînul Pétain a intrat și el în guvern, ca și Tardieu și Laval.

Spiritele se calmară. Figura albă și surîzătoare a lui *Gastounet* era expusă în pagina întîi a ziarului ; chipul lui familiar era liniștitor. Coșmarul se terminase. Gastounet era cunoscut. Era din ținutul acela.

— Dar ce s-a întîmplat ? Explică-mi ! îl rugă Lucienne pe Simon.

Învățătorul înălță din umeri.

— Ei, ce vrei să-ți explic ? Violența cheamă violența. În felul acesta nu se mai termină niciodată. În fond e vorba într-adevăr de o lovitură de stat.

Căzu pe gînduri.

— Desigur, fascismul ia proporţii. Uită-te în Germania şi în Italia. E firească încercarea de a pune mîna pe putere în Franţa. Nu cred totuşi că au să reuşească. Franţa a mai trecut prin asta. Avem experienţă...

Camboulives şi Fabre propuseră o adunare extraordinară a Consiliului municipal. Simon redactă moţiunea finală adoptată în unanimitate. Termenii au fost discutaţi multă vreme. Camboulives voia să salute „proletariatul Franţei, credincios glorioaselor sale tradiţii revoluţionare şi demn moştenitor al Comunei". Fabre voia să veştejească încercările de a da o lovitură de stat de oriunde ar veni. Învăţătorul termină printr-un apel la unire pentru apărarea Republicii şi a păcii, exprimîndu-şi dorinţa de a se mobiliza toţi oamenii de bună-credinţă împotriva fascismului şi a spiritului de violenţă.

Şcoala eliberatoare, ziarul Sindicatului naţional al institutorilor, pe care Simon îl primea sîmbăta, anunţa greva generală de luni 12. Puţin după aceea sosi şi Masolles. Obrazul lui rumen, glasul lui blînd, plăcut, uşurinţa cu care vorbea aduseră o rază de soare. El gîndea că totul merge cît se poate de bine şi că fascismul e la pămînt. O grevă generală puternică va afirma voinţa tuturor celor ce muncesc. O mare adunare pe canton era prevăzută la Saint-Ely. Masolles îi propuse lui Simon să ia cuvîntul în numele Sindicatului institutorilor.

— Eu ? Şi pentru ce, Dumnezeule mare ? N-am nici o calitate. Tu eşti responsabilul...

Masolles aprecia că un om ca Simon are un cuvînt de spus. Ţăranii îl vor asculta cu mare încredere. Era cunoscut la Fontvieille şi în alte părţi. Era stimat fiindcă îşi făcea treaba cu conştiinciozitate, fiindcă era cinstit şi nepărtinitor.

— Dar ce vrei să spun ? N-am vorbit niciodată în public.

— Spui ce vrei, ce te taie capul.

Simon refuză. Se va duce la Saint-Ely, dar nu are să vorbească. Nu ştia să vorbească decît în clasă. Nu era decît un mărunt învăţător, nu un orator. Ţă-

ranii îi acordau încrederea lor tocmai fiindcă nu se manifesta ca atare.

— Dar politica ? i-o întoarse Masolles. Oare nu trebuie să faci politica Republicii ?

Şi evocă 1789, 1792, 1848, o întreagă tradiţie a libertăţii.

Adunarea de la Saint-Ely se ţinu în piaţa cea mare, într-o zi înnorată. Între platanii desfrunziţi, Senmet zări şcoala unde şi-a început de fapt viaţa în dimineaţa aceea cînd a dat examenul de absolvire. Se alătură numeroşilor învăţători ai cantonului care au răspuns la apelul sindicatului lor. Un delegat al Uniunii sindicatelor C.G.T. [1] şi un altul de la Sindicatul unit al muncitorilor de la căile ferate luară cuvîntul. Masolles vorbi în felul său obişnuit, cînd furios, cînd blînd. Ţăranii, în bluze negre sau în surtucuri de stofă groasă, se bucurau auzindu-l biciuind pe profitori, pe afacerişti, pe fascişti. Muncitorii de la căile ferate, lucrători de la un joagăr şi de la o mică fabrică de încălţăminte veniră să îngroaşe grupul.

Totul decurse în linişte. Nevestele trăncăneau în pragul uşilor. Copiii se jucau în jurul băncilor. Hanul, cu geamurile afumate, răspîndea în jur miros de tescovină şi tutun. Un negustor de alune îşi împinsese căruciorul pînă la rîndurile din urmă.

Simon îşi închipuise o şedinţă solemnă şi puţin dramatică, cînd colo părea a fi o zi de tîrg sau de sărbătoare. Cîţiva jandarmi, stînd cu mîinile la spate şi cu picioarele răşchirate, ascultau discursurile. La sfîrşit, din mijlocul grupului de muncitori de la căile ferate izbucni *Internaţionala*. Alte voci continuară cîntecul şi glasul cu timbru sonor al lui Fabre li se alătură. Simon se simţi fremătînd. Cîntecul acesta cîntărea greu. Această restrînsă adunare a cantonului căpăta şi ea valoare de avertisment. Într-o zi, poate, în cărţile şcolarilor, se va citi că în februarie

---

[1] C.G.T. — Confédération Générale du Travail — Confederaţia Generală a Muncii. (n.t.)

1934 poporul Franței s-a ridicat împotriva fascismului. În ce privește Saint-Ely, nu erau multe de spus. Dar fiecare spic ajută la formarea snopului. Poporul Franței își dovedește existența. E aici, în obrajii aceștia zbîrciți sau pîrliți, în mîinile astea groase ale plugarilor și ale muncitorilor feroviari. S-au auzit aici glasurile unor oameni ca Fabre și Camboulives ; țăranii s-au întors în cătunele lor îndepărtate, bolborosind pe sub mustață cîte o înjurătură împotriva fasciștilor și a dictatorilor.

Deodată lui Simon îi păru rău că nu a luat cuvîntul. Ar fi vrut să se aplece spre oamenii aceștia, să le strige : „Bine ați făcut, cetățeni, bine ați făcut că ați venit, nu uitați să mergeți mereu pe drumul ăsta. Dacă războiul amenință, veniți din nou. Toți laolaltă veți putea respinge războiul..."

Înspre seară, se și știa că a fost o grevă puternică în toată țara. La Toulouse au participat și elevii Școlii normale. La Matabiau, în școala unde a fost pe vremuri Lucienne, învățătoarele și-au încetat activitatea.

S-au întors pe înserat, cu camioneta unui consilier. După țipetele și gălăgia mare din han, umbrele neprietenoase ale cîmpiei te îndemnau la tăcere. Cineva vorbi de vreme, de grîu. Nu se întrezărea încă sfîrșitul iernii. Fabre, ridicîndu-și gulerul mantalei, spuse că vine o noapte geroasă. Nu prea se știe cum deodată Camboulives începu să vorbească de *Teliușkin*, un vas rusesc care a pornit printre ghețari să exploreze Oceanul Arctic. Ceilalți tăceau. Camboulives continuă — s-ar fi zis că-și povestește sie însuși — terminîndu-și fiecare frază cu cîte o exclamație, ca și cum ar fi dat răspuns la niște întrebări. Camioneta se hîțîna. Vîntul sufla prin geamul de mică spart al capotei. Între două zdruncinături se auzea glasul lui Camboulives vorbind de faimosul *Teliușkin*, asediat de ghețari. Conductorul mormăia cîte ceva, care semăna a aprobare. Simon visa. Ceea ce spunea Camboulives venea de tare departe. Vorbea acum de tractoare sovietice și dădea explicații tehnice cu privire la cilindri și pistoane. Dar nici

măcar Fabre nu-l mai contrazicea. Simon privea copacii goi, tarlalele unde grîul dormea sub polei. Totul vine foarte încet. Trebuie să munceşti pămîntul, să-l semeni şi recolta nu-i niciodată sigură. Bate grindina deasupra colinelor, vijelia culcă spicele la pămînt. Şi chiar în această ciudată perioadă, o recoltă frumoasă nu e totdeauna o mare fericire, pentru că grîul se vinde prost. Vai ! cum s-ar putea pune ordine în lume : grîul să fie grîu, adică pîine, fericire... Totul vine încet, foarte încet.

În timp ce institutorul îşi urmărea gîndurile, Fabre părea că picoteşte şi Camboulives, neostenit, continua să vorbească de tractoare sovietice, care desţelenesc pămînturile din nord şi pregătesc recoltarea de grîu la cercul polar.

Primăvara izbucni brusc, ca şi cum pămîntul voia să termine dintr-o dată cu chinurile unei ierni grele. În cîteva zile copacii se îmbrăcară, iarba umplu şanţurile, piersicii şi cireşii se acoperiră de fluturi grei. Oamenii nu mai aveau timp să stea de vorbă, să se întîlnească. Căruţele scîrţîiau din zori pe drumul spre cîmpiile care mai aveau nevoie de îngrăşăminte sau mai trebuiau arate. Cartofii trebuiau prăşiţi, mai urma să se semene porumbul şi fasolea care se va agăţa pe aracii galbeni.

Era linişte acum cînd sosea camioneta poştei în piaţă. Nimeni nu avea timp să aştepte ziarele. Oamenii se uitau peste ele, la prînz sau seara, în mare grabă. Ca să afle veşti noi, se bizuiau pe discuţiile întîmplătoare, pe cuvintele pe care le puteau prinde de ici, de colo. Cînd apărură primele cireşe, Simon începu pregătirea temeinică a şcolarilor pentru examenul de absolvire. După-amiază, cînd se termina ultima oră, îi oprea pe candidaţi în clasă şi le dădea sfaturi cu privire la repetarea materiei.

Îi plăceau clipele acestea de sîrguinţă — în mijlocul tăcerii — de pe la ceasurile cinci. În piaţa sa-

tului adia mireasma frunzelor încălzite de soare. Cişmeaua — în umbra platanilor — picura, parcă ar fi cîntat. Copiii din grupele celor mici se împrăştiau prin străduţe. Rămîneau doi-trei elevi în clasa lui Simon, aplecaţi asupra unei probleme de control sau asupra unei întrebări de istorie sau ştiinţele naturii. *Ce vă amintesc datele de : 5 mai 1789 — 14 iulie 1789 — 4 august — 5 şi 6 octombrie ?... Care sînt afluenţii Loarei ? Descrieţi un cătun...*

În ziua următoare dicta. Candidaţii, aplecaţi solemn pe pagina lor, îşi striveau pieptul de bancă. Învăţătorul umbla de la o fereastră la alta, articula cuvintele cu mare grijă, se întrerupea ca să facă cîte o observaţie : „Marcel, stai drept... Marguerite, nu aşa iute, scrie mai îngrijit...", apăsînd asupra literelor duble, a accentelor circonflexe, atrăgîndu-le atenţia în mod discret asupra unor terminaţii sau a unor litere duble. „Am spus : şi dispare bolta înnegrită, în-negrită, tropăind parcă, plesnea o ploaie torenţială... ploaie torenţială... Trei puncte. Marguerite, am spus trei puncte..."

Lucienne, cu discreţie, se apleca peste umărul copiilor, care se străduiau să scrie cu o seriozitate şi mai mare. Ea surîdea bărbatului şi dispărea fără zgomot, îndreptîndu-se spre odaia ei.

Soarele se retrăgea pe acoperişuri. Vîntul aducea spre ferestrele deschise adieri de micşunele, muşcate şi de fîn cosit. Glasul încet al învăţătorului răsuna în clasa goală. „Recitesc. Atenţie la virgule şi la puncte. Nu vă uitaţi la nasul meu, uitaţi-vă în caiet..."

Lui Simon îi plăceau aceste ultime ore, active dar atît de liniştite. Gingăşia luminii, miresmele grădinilor dimprejur îi alungau oboseala zilei de şcoală. Era o altfel de bătălie, dar mai uşoară, după cît se părea. Nu mai erau decît vreo doi-trei copii şi putea să spună fiecăruia cuvintele cele mai potrivite. Glasul învăţătorului devenea atunci stăruitor. „Gîndeşte-te. Caută subiectul. Bine. Subiectul este la... ? La plural. Foarte bine. Atunci şi predicatul trebuie să

fie la... ? Foarte bine. Ai înţeles, nu ? Vedem îndată..." Glasul punea mereu întrebări, tabla se acoperea de exemple. Cu mîinile albite de cretă, învăţătorul se întorcea cu vioiciune şi punea noi întrebări. „Cine face acţiunea, te întreb ? Gîndeşte-te. Nu te zăpăci. Bine. Cîţi sînt ? Sînt mai mulţi ? Foarte bine. Atunci ?"

Se lăsa răcoare. Candidaţii îşi pregăteau lucrurile şi Simon îi însoţea, vorbind cu ei, pînă la poartă. Uitau de hectare şi de metri cubi ca să vorbească de părinţi, de muncile agricole. Institutorul privea cum se depărtează siluetele săltăreţe ale şcolarilor. Mîine vor începe din nou a dezghioca pluralele, afluenţii Garonnei....

Aşa începu vara lui 1934, dar puţin înainte de examene fu tulburată deodată de noi temeri. Şi de astă dată izbucniră zvonuri. Alergau spre Fontvieille cu înfăţişări ciudate de coşmar. Alte lupte decît lupta dusă în linişte cu cuvintele din cartea de gramatică sau cu regulile de aritmetică sparseră pacea de pe coline.

Mai întîi Simon află despre arestarea unui institutor la Toulouse, la 13 mai. În piaţa Jeanne d'Arc, unde se desfăşura o trecere în revistă a trupelor, fusese organizată o contramanifestaţie de către Barbusse şi Romain Rolland. A avut loc o încăierare şi au fost arestaţi trei : Joseph Salles, zidar, Clarac, student, şi Georges Fournial, institutor. Mai tîrziu, înainte de condamnare, procurorul a subliniat „importanţa răspunderii învăţătorului din fruntea hoardelor venite de prin mahalale". „Dar bine — urla Simon, cuprins de furie — învăţătorul a luat tocmai poziţia pe care trebuia s-o ia : împotriva armatei şi a războiului !" În iunie sosi o altă veste.

Au fost încăierări la Toulouse. O seară întreagă şi o noapte întreagă au fost încăierări. Gărzi mobile de călăreţi au brăzdat străzile. Bunica Révignac, sosită la Fontvieille să petreacă vreo cîteva zile, a adus amănunte. Erau grav răniţi, poate şi morţi. Manifestanţii au smuls zăbrelele grădinilor ca să ridice

baricade. O casă de lîngă catedrala Saint-Etienne era să fie mistuită de foc.

Sărmana femeie era înnebunită. Se apropia de şaptezeci şi cinci de ani şi nu-şi părăsea odaia din Capitole. Simon o ajuta cu discreţie, strecurîndu-i provizii.

Ieşise în seara ceea să se mai răcorească. Deodată se trezi în mijlocul unei cete. Se refugie într-un gang şi asistă la o şarjă. Caii se prăbuşeau, deoarece li se aruncau bile sub copite.

Lucrurile s-au lămurit puţin mai tîrziu. Tinerii „patrioţi" organizaseră un banchet la care un om politic de-al lor urma să ia cuvîntul. Şi muncitorii din Toulouse se ridicaseră contra fasciştilor. Era o ripostă dată fasciştilor, asta era. Ca la Paris, în februarie.

Bunica Révignac ofta. Nu-i prea mirosea a bine. Străzi desfundate, automobile care ardeau pe şosea şi o pălălaie dinspre Saint-Etienne, care părea să înroşească cerul pînă la Capitole.

La masa de seară, Simon îşi reluă vechiul său cîntec : violenţa cheamă violenţa, răul atrage răul după sine şi o dată ce-ai intrat în joc, nu mai scapi cu una cu două. Oamenii din ţinutul ăsta au sînge fierbinte în vine şi nimănui nu-i place să-şi plece capul. Au dreptate, desigur, dar cînd ai pornit pe drumul violenţei, e greu al dracului să te mai opreşti. O-dată şi odată se va putea pune capăt la toate astea. Vremurile de dezordine şi nebunie vor lăsa loc unor vremuri de prietenie. Cînd oamenii vor şti în sfîrşit să-şi vorbească şi să se înţeleagă, cînd vor fi într-adevăr educaţi : vremea şcolilor ! Trăim încă în vremea tunurilor şi a urii. Într-o zi — zi care e încă departe — va veni vremea şcolilor.

Arşiţa verii, cu mîinile sale de foc, scoroji frunzişul de pe coline.

Întinsele ramuri ale platanilor acopereau cişmeaua şi băncile, cu o umbră albăstrie; bătrînii se aşezau pe bănci şi picoteau. Coasele şi batozele îşi începură cîntecul lor şuierător printre spicele bătoase. Pămîntul mirosea a pîine coaptă. Fasolele îşi umflau păstăile agăţîndu-se de tulpinile porumbului. Se auzea duruitul batozelor. Drumurile semănate cu paie văzură trecînd încărcătura grea a recoltei secerate şi a boabelor treierate. Comoara de grîu umplea hambarele. Şi ţăranii nu puteau să nu se simtă fericiţi. Era o vară parcă anume făcută pentru grîu. Boabele roşii cîntăreau greu în podul palmei. Dulceaţa boabelor netede şi uscate alunga multe chinuri şi pizme. Era frumos grîul. Se va vinde oare? Şi cum se va vinde? Asta era o altă poveste. Dar grîul cîntărea greu şi nici o boală nu-l înnegrise. Ţăranii se bucurau. Cînd sacii de pînză se înşiruiră sub acoperişurile hambarelor, bărbaţii îşi frecau mîinile bătătorite şi nevestele zîmbeau bucuroase, pregătind masa ultimei zile de treieriş. Grîul acesta uscat începea să miroasă de pe acum a făină de prima calitate şi a pîine coaptă.

Şi, într-adevăr, spre sfîrşitul lui iulie, Simon şi ai lui luară parte la o masă de felul acesta, în şura lui Fabre. Oamenii se aşezară înaintea scîndurilor negeluite sprijinite pe capre. La capul mesei, Fabre tăia o şuncă enormă. Farfurii întinse cu ardei şi roşii aşteptau pe muncitori. În bucătăria apropiată, femeile pregătiseră găini fierte şi ostropel de iepure. Antricoatele se frigeau la grătar, afară, la foc de vreascuri.

— Într-o zi ca asta trebuie să înfuleci! strigă Fabre, învîrtind un cuţit în mînă. Grîul l-am băgat înăuntru, e ceva.

Şi adresîndu-se institutorului, îl întrebă:

— Ei, învăţătorule! Bei un păhărel de anason înainte? Le-am spus şi lui Truffié, şi lui Béziers să vină. Într-o zi de treieriş nimeni nu se dă înapoi de la aşa ceva...

— Şi Camboulives ? întrebă Simon, răutăcios.

— Camboulives vine şi el. S-a dus pînă la canton cu nu ştiu ce treburi, dar vine el, chiar de l-ar lua dracul.

— Aşa e, bine ai zis-o, Fabre, dragul meu ! spuse un bătrîn, care se înfipsese la băutură.

Începu masa şi Camboulives nu se arătă. Se arătă mult mai tîrziu, cînd femeile dădură drumul la mîncărurile cu smîntînă şi la farfuriile cu brînză de Cantal. Lumea îl văzu apărînd, roşu şi asudat, prin uşa deschisă. Îşi sprijini bicicleta de un stîlp şi flutură un ziar în direcţia gazdei.

— Ei, Fabre !

— Dar ce este, Camboulives ? Ai sosit taman la brînză ! Să uiţi tu o masă ca asta !

— S-a semnat pactul.

— Ce pact ?

— Între comunişti şi socialişti, între tine şi mine, ca să zic aşa. S-a semnat la Paris, la 27. Sîntem de acord să mergem împreună.

Camboulives îşi desfăcu foaia şi cei de faţă se uitau la el, fără a înţelege despre ce-i vorba. Atunci el îi lămuri că era începutul frontului unic al muncitorilor contra fascismului, că era un pact important şi că va trebui respectat. Socialiştii şi comuniştii îşi uneau forţele pentru a lupta împreună. Două braţe valorează mai mult decît unul. Nimeni nu-i împiedică pe radicali şi pe republicani să se alăture de alţii. Nu era decît un duşman de doborît : fascismul. Ăştia prea începeau să ridice capul. Trebuia să li se pună o dată botniţă.

— Ei bine, fie ! spuse Fabre. Fiindcă s-a semnat, vom merge împreună. N-am fost niciodată contra. Tu ai fost totdeauna un încăpăţînat, blestematule !

Luă o sticlă şi un pahar şi le întinse lui Camboulives.

— Pactul nu face doi bani dacă n-ai băut ceva. În cinstea ta, Germain. Pentru prietenie !

— În cinstea ta — spuse Camboulives, ştergîndu-şi fruntea

Ceilalţi ridicară paharele în acelaşi timp. Truffié, radicalul, şi Béziers, primarul, şi bătrînii, şi tinerii.

Învăţătorul zîmbi. Ridică paharul în cinstea unirii, a Republicii şi a păcii. De vreme ce există înţelegere între comunişti şi socialişti, ce-ar mai putea să împiedice lucrurile să meargă cum trebuie ?

X

După grîu urmă vinul. Ciorchinii cu boabele plesnind de zahăr fură culeşi de timpuriu. Întreaga familie a bunicului îl ajută să-şi adune rodul din viişoara sa. Cînd se umplu polobocul, unchiaşul, cu mîinile sale vînoase şi aspre de bătrîn, îi puse capacul.

— Ce mai la deal, la vale ? Ăsta-i vinișorul nostru !

Toamna, în cîntecul viespilor şi al ciocanelor căzînd pe butii, continua domol vara. Frunzişul colinelor din verde se făcea ca bronzul şi din bronz ca arama roşie. Viile scuturate de rod erau în flăcări. Prin grădini, straturile de căpşuni căpătau o roşeaţă de sînge. Mătușa Sermet curăţa cu cenușă borcanele de dulceaţă. Marmelada amestecată cu bucăţi negre de smochine, jeleul de mere și gutui umpleau borcanele înșirate sub grinzile afumate.

Numai după şfichiul răcorii de dimineaţă simţeai că se apropie sfîrşitul zilelor frumoase. Ceața se urca din valea Garonnei, apoi cerul albastru se desfăşura ca o catifea.

Dar căldura de amiază trecea iute. La prima vagă adiere a serii, pe Simon îl copleşea tristeţea dulce a toamnelor, cu parfum de fructe, cu miros de caiete noi, de şcolari. Focuri de buruieni scînteiau pe cîmpii, precedînd curăţenia generală dinaintea odihnei de iarnă.

Louis se pregătea pentru concursul de intrare la Şcoala normală. Pe la sfîrşitul iernii, Simon îi fixase un plan metodic de lucru și de repetiţie a materiei. Era anul hotărîtor. Cînd băiatul va pune piciorul în şcoală, va fi salvat.

Şi Simon îşi bătea capul să-i uşureze munca. Scotoci prin lada sa de pe vremuri, căutînd cursuri vechi, fişe cu cerneala aproape ştearsă, dar pe care se mai puteau găsi multe formule folositoare. Lua manualele lui Louis şi le studia îndeaproape înainte de a întocmi planuri cu puncte precise, cu titluri subliniate în roşu şi albastru. Ar fi vrut să rumege el esenţialul, pentru a nu-i da băiatului decît fraze uşoare, definiţii din gramatică sau matematică pe care memoria lui le-ar fi reţinut fără osteneală.

— Nu-ţi face griji — spunea Masolles, cu un rîs larg. Lasă-l să se pregătească singur. Trece el uşor.

Joia şi duminica, Lucienne, văzîndu-l pe Louis muncind pînă la istovire, pe caietele sale, se neliniştea ; încerca să-l ia la plimbare pînă la casa de pe coline. Louis îşi păstrase, într-adevăr, obiceiurile sale de copil studios şi cînd se punea la treabă, o făcea cu o nemărginită rîvnă. Puteai să-i vorbeşti, să te învîrteşti în jurul lui, nu vedea şi n-auzea nimic. După ce punea tocul deoparte, se pornea la joacă pătimaş, rîdea ca un nebun, cînta de-ţi spărgea urechile, o necăjea pe mamă-sa. În clipele astea, Simon simţea o strîngere de inimă şi îşi spunea : „Ah ! sare de la o extremă la alta, e un Révignac din cap pînă-n picioare, leit tatăl său..."

Tot în vremea aceea, familia Sermet trase o straşnică sperietură. Bunicul răci şi stătu în pat mai multe săptămîni. Se credea că-i pe pragul morţii. S-a sculat totuşi din pat, dar boala a lăsat urme. Înota în bluză, ochii îi erau ciudat de blînzi, părul îi albise complet. Pe toţi i-a obosit ; pe lîngă munca de fiecare zi, s-au mai adăugat numeroasele drumuri, pe care trebuia să le facă din sat pînă la casa bătrînească.

În luna mai avură loc alegerile municipale. La Fontvieille, Fabre şi Camboulives s-au prezentat pe aceeaşi listă. Fournier, proprietarul unei firme de pe coline, încercă să bage o listă pe care să figureze Béziers şi cîţiva de-ai lui, dar bătrînul primar refuză. El rămînea cu ceilalţi.

Masolles vorbi în numele partidului socialist şi asta îl readuse pe Simon cu zece ani în urmă, pe cînd era la şcoala din munţi, printre ţăranii din Maurines. Vocea caldă a lui Masolles, felul său blajin de a prezenta lucrurile îi atrăgea totdeauna simpatia auditorilor. Se făcuse mai voinic, vorbea cu mai multă pricepere şi siguranţă ca altădată şi ştia să strecoare, rîzînd, cîte o glumă. Se spunea că rîvneşte la un scaun de deputat.

Francul scădea şi ţăranii nu mai erau siguri de nimic. Scandalurile se ţineau lanţ. De cealaltă parte a Rinului, Germania prindea curaj. Hitler reînfiinţase serviciul militar. Se vorbea de reducerea numărului de candidaţi institutori. Erau oare de prisos ? Dar cînd tunzi oaia prea de tot, oaia începe să ţipe. Nu vor fi lăsaţi să-şi facă de cap. Banii nu vor mai ieşi numai din aceleaşi buzunare. Aproape pretutindeni se forma frontul muncitorilor.

Lista Fabre-Camboulives învinse fără greutate. Fabre luă locul unchiaşului Béziers, care rămase totuşi în consiliu. În toată ţara cîştiga stînga. Camboulives deveni ajutor de primar.

Totuşi reacţiunea nu dezarmă. Într-o seară, cu cîteva săptămîni înaintea concursului, Masolles veni să-l vadă pe Simon. Îi povesti că sub pretextul economiilor, locurile de învăţători-candidaţi fuseseră reduse la jumătate în departamentul lor.

De astă dată Masolles făcu o mutră acră. Se gîndea la Louis, ca şi la fiul său, care la anul se va prezenta şi el.

— A, da ! Totdeauna o încep cu şcoala laică, şcoala laică, vezi Simon, asta-i supără...

Sermet aprobă cu tărie. Laval vorbea de reducerea cheltuielilor publice. Nu se atingea decît de cei mărunţi, iar cheltuielile militare se umflau fără încetare.

Masolles îl linişti totuşi pe camaradul său cu privire la Louis. Băiatul va trece fără greutate. Fără să-şi dea prea mare osteneală, va fi printre cei mai buni. Dar asta nu însemna că lucrurile nu stăteau

foarte prost. Masolles își pusese multe speranțe în alegerile municipale.

În seara ceea se înțeleseră cu privire la ziua concursului. Masolles va însoți cei trei candidați ai săi la Toulouse. Simon va rămîne la școală, dar Masolles îi va telefona rezultatele. Oralul va ține două zile și candidații vor fi găzduiți la școală.

Un cer cenușiu și fierbinte acoperea ținutul. Norii începeau să se adune de dimineață ; veneau prin trecătoarea de vest a colinelor. Oamenilor le era teamă de vijeliile care pătrundeau pe acolo. Pe acolo venea adesea și grindina. În general, vîntul sufla destul de puternic în culoarul acesta ca să împrăștie norii periculoși. Bătrînii și cei mai puțin bătrîni păstrau totuși amintiri îngrozitoare : grînele, făcute harcea-parcea ca de îmblăciul unui nebun, viile strivite pînă la rădăcină, livezile scuturate în cîteva clipe și pomii cu crengile rupte ; porumbul culcat la pămînt cu pănușile claie peste grămadă, pe cînd în adîncitura brazdelor și în șanțuri se îngrămădea zăpada cenușiu-murdară a grindinei.

Înspre seară, tunurile, pe terenurile lui Fournier, începură să-și arunce rachetele. Bătrînele ridicau capul, bombănind. Asta are să spargă oare vijelia, sau are s-o trimită deasupra recoltelor altora ? Dar loviturile împotriva grindinei păreau a nu fi de nici un folos. Norii nu se împrăștiau. Masa lor greoaie se scurgea spre clopotniță. Neînsemnata bandă luminoasă care se vedea deasupra frunzișului dispăru.

La ora patru, în clipa în care ieșeau școlarii, începu să bată vîntul. Cîteva picături muiară frunzele din vîrful copacilor, steluțe de apă acopereau praful fierbinte.

Nimic nu se mișcase pînă atunci. Găinile, cloncănind de frică, se băgaseră în șură. O noapte neobișnuită se răspîndea sub platani.

Vîntul se înteţi. Pocneau obloanele. Nu vedeai pe nimeni. Oamenii, după ce-şi terminau siesta, nu îndrăzneau s-o pornească pe cîmp.

Picăturile se îmbulziră şi vîntul începu să se simtă de-a binelea. Simon supraveghe ieşirea. Lucienne alergă în grădină, unde erau niște rufe întinse pe frînghie. Bătrînul Truffié străbătu piaţa cu o sapă pe umăr. Se întorcea din grădina sa de la Essonnelle.

— Credeţi că se sparge? întrebă învățătorul.

— O să vedem îndată — răspunse Truffié. Dacă vîntul bate cum trebuie, ia şi grindina cu el şi ne umple şi butoaiele.

Ţăranul se duse după nevastă-sa. Ştia că moare de frică de cînd un fulger — era copilă încă — a spintecat în două un ulm în faţa ei.

— Avem nevoie totuşi de ploaie. De ploaie, nu de grindină. Ah, niciodată nu-i omul mulţumit!

Simon îşi aprinse pipa. Nu vijelia îl preocupa. Într-o oră, poate, va şti cum a reuşit Louis. Oralul se termina chiar în clipa aceea, dar mediile au fost calculate, desigur, înainte de terminarea examenului oral.

— La ora şase, cel mai tîrziu, vom şti — îi spuse Luciennei, care venea cu braţele încărcate de rufe. La ora opt vor veni, dar Masolles e atît de guraliv!

— Ai prevenit-o pe tutungiţă?

— Da, îmi dă de veste îndată ce cheamă Masolles.

Lucienne îşi luă tricoul şi se aşeză în faţa culoarului de la intrare. Simon intră în clasă, se învîrti în jurul catedrei şi ieşi imediat.

— Nu te nelinişti — spuse femeia. Lucrarea scrisă e bună.

— L-am sfătuit să nu se zăpăcească...

— E mai bine poate că nu sîntem aproape de dînsul.

Simon dădu din cap. În general Louis era calm. Avea totuşi accese de nervozitate. Oare neobişnuitul, figurile examinatorilor... ?

— Ei bine — spuse Lucienne, ca şi cum ar fi gîndit cu glas tare — dacă va fi respins, va da din nou. E tînăr...

Simon oftă. Se gîndea la ce vor spune oamenii. Băiatul învăţătorului a fost respins de la Şcoala normală, a trecut la lucrarea scrisă şi la oral i s-a făcut frică...

Un tunet scurt sparse tăcerea colinelor. Un foşnet imens de frunze se ridică din grădini. Îndată se abătu şi ploaia. Cei doi soţi se refugiară în culoar. Rîsete, glasuri vesele răzbătură din umbră. Vijelia se termină printr-o ploaie zdravănă. Fiece clipă a aversei binefăcătoare insufla tot mai multă încredere.

— Merge, merge bine ! strigă un glas de femeie de lîngă cişmea.

Simon tresări. Recunoscu vocea tutungiţei. Şi deodată înţelese totul. Femeia striga : „Domnule Sermet, domnule Sermet..." Se auzea în întuneric bătaia ploii. Platanii uzi foşneau moale sub biciul apei.

— Domnule Sermet, domnul Masolles...

— Ah, da, asta e ! spuse Simon, băgîndu-şi pipa în buzunar.

O porniră amîndoi în întîmpinarea femeii.

— Nu v-a spus nimic ?

— Nu, domnule Sermet. Am alergat îndată să vă anunţ. Ce ploaie ! Uşa cabinei e deschisă... Nu m-aşteptaţi.

Se aruncară asupra receptorului.

— Alo ! spuse Lucienne, fără să-şi dea seama că nu vorbea la aparat.

— Alo ! răspunse vocea limpede a copilului. Am trecut... Ei, mă auziţi ? Am trecut primul.

— Ce ? Ce-a spus ? bolborosi Simon.

Lucienne îi făcu semn să tacă. Glasul se auzi din nou :

— Am reuşit primul. Am reuşit cu nota cea mai mare. M-aşteaptă domnul Masolles. Trebuie să plecăm îndată, din cauza ploii...

— Eu... tu... bine, bine ! strigă Simon. Aşteptăm ! Te îmbrăţişăm. Aci a început să plouă. E foarte bine ! De mult ai aflat rezultatul ?

— Tocmai acum mi s-a spus. Numele meu l-am auzit chiar la început. Am reuşit primul !

Lucienne rîdea şi plîngea. Glasul copilului dispăruse. Se aruncă în braţele bărbatului.

— Ei, cum e ? întrebă tutungiţa din dugheana ei.

— Louis a reuşit primul — anunţă triumfător institutorul.

— Ei, bine ! Era de aşteptat.

— Da, primul — spuse Lucienne. Mare succes !

Intră un ţăran să ia un pachet de tutun.

— Feciorul lui a reuşit primul la Şcoala normală — spuse tutungiţa.

— Felicitări, domnule Sermet — spuse bărbatul, zîmbind. Are cu cine să semene. Îmi închipui că sînteţi mulţumită, doamnă Sermet. Nu e de mirare, dar totuşi...

Simon clătina din cap cu aerul unui om puţin zăpăcit. Visul se întruchipa. La capătul celălalt al vieţii, într-o seară ca asta, într-o seară vijelioasă de vară, un băieţel venea spre Fontvieille ; inima i se revărsa de bucurie. Primul, primul între toţi. Peste cîteva minute, un băieţel fericit se va arunca în braţele mamei sale. Îşi va lipi capul de ea. Cu duioşie şi mîndrie, mama îi va mîngîia ceafa şi va şopti : „Micuţul meu, micuţul meu...". Şi viaţa o va lua din nou de la început. Aşadar, visul se poate întruchipa aievea.

Prăvălioara se umplu de oameni. Glasuri vesele se amestecau cu cîntecul rece al ploii.

Apoi tăcere. O clipă de tăcere, în care Simon se regăsi în decorul real. O tejghea de lemn înnegrită, un cîntar de aramă, etajere pe care erau îngrămădite pachete de tutun, cutii de hîrtie gumată. Aproape de masă, luceau clopoţeii roşii ai unei fuxia ; vîntul umfla perdeaua de pînză a uşii. De unde venea liniştea asta ? Simon avu nevoie de timp ca să înţeleagă.

Intrase Fabre. Tutungiţa repetă bucuroasă :

— Louis a reuşit în fruntea tuturor ! A reuşit primul la Normală ; ei, domnule primar, ce zici de asta ?

Fabre nu spuse nimic, Fabre îşi răsucea bereta udă. Apa făcea să-i strălucească chelia prematură. Murmură, cu tristeţe parcă :

— Felicitări ! Frumos rezultat !

În sfîrşit, se întoarse spre învăţător.

— Spune, Simon...

Fabre avea o ciudată şovăială în glas.

— Ce e ? Ce e ? Ce s-a întîmplat ?

Şi Simon simţi atunci că ziua asta înnorată nu se va termina fără un dezastru. Totul se tulbură în capul lui.

— Simon, trebuie să te duci acasă, imediat.

— Ce s-a... ?

Omul se fîstîci. Venea, în clipele astea de veselie, să aducă o veste dureroasă.

— Eram jos, în via mea, care-i vecină cu a voastră. M-a chemat mama ta. E vorba de tata, nu se simte bine. Trebuie anunţat medicul. Du-te repede, Simon. Mă duc după medic...

— Ce este ? Ce este ?

— Nu ştiu. Inima, desigur...

Simon se întoarse spre soţia lui :

— Rămîi aici. Trebuie să-l aştepţi pe Louis. Am să iau bicicleta.

Ploaia se mai potolise puţin. Şanţurile miroseau a mentă şi a anason. Din vălurile serii venea orăcăitul grav al broaştelor rîioase şi al brotăceilor.

Simon apăsă cu putere pe pedale. Nu voia să se uite la peisaj. Şi totuşi fiecare cotitură a vechiului drum i se înfigea în suflet şi-i mărea teama. Cît de bine cunoştea totul : plopii la ieşirea din sat, salcîmii din grădina lui Béziers, bucata de zid, prăvălită de ani de zile şi acoperită de frunzele late şi păroase ale smochinilor, o baltă înconjurată de papură şi stînjenei sălbatici, o cărăruie invadată de pipirig, care ducea la livada unde se jucau copiii, apoi dîmbul care urca spre coline, fîşiile de pămînt roşiatic, în care galenţii albi se împlîntau ca nişte drajele într-o pastă...

Cînd era copil, umbla pe pietrişul acesta. Pe aici alerga în dimineţile ceţoase de iarnă, cînd pelerina

i se acoperea cu o brumă argintie. Şi vara hoinărea de-a lungul tufişurilor de mărăcini, sub smochinii pe care-i bătea vîntul, în apropierea bălţii şi a zidurilor cu şopîrle. Mergea pe drumul acesta în tovărăşia tatii şi a mamei. Pe ploaie, în soare şi pe ninsoare. De mii şi mii de ori a bătut drumul spre casa bătrînească.

Ah, de ce trebuia ca la bucuria lui să se amestece şi chinurile acestea ? O viaţă începea, o alta se apropia de sfîrşit. Ştia bine ce-l aşteaptă îndată ce va trece pragul. De multe ori se gîndise pînă acum la acest lucru şi-l alungase ca pe o viespe sîcîitoare. Poţi să alungi gîndurile, dar răul nu-l poţi alunga atît de repede şi atît de uşor.

Bătrînul Sermet, culcat în încăperea de jos, părea că doarme. Auzind zornăitul bicicletei, mama ieşi să-l întîmpine pe fiul său.

— Arată mai bine — spuse ea cu glas încet. Cred că doarme. După-masă i s-a făcut rău. S-a aşezat pe o bancă în grădină ; n-a mai putut respira şi s-a plîns că-l doare inima.

Simon intră în bucătărie în vîrful degetelor.

Capul albit şi slab al bătrînului se răsucea pe pernă.

— Tu eşti, Simon ? întrebă un glas subţire.

— Da, tată. Cum te simţi ?

— Şi Louis ? A reuşit ?

— A reuşit primul — murmură Simon cu gravitate.

— Da ! Da ! spuse bunicul, rîzînd parcă... Deh ! e doar din familia noastră, era de aşteptat...

Simon se întoarse spre mamă-sa. Femeia clătina din cap şi un zîmbet uşor îi flutura pe buze. Pentru ea binele venea după rău, vestea fericită după cea rea. Dar cel mai fericit, fără îndoială, era bătrînul. Continua să bolborosească cuvinte de mulţumire. Se gîndea, în mod vădit, la seara de demult, cînd inspectorul şcolar l-a felicitat pe fiul său. Cele două seri se confundau, desigur, în mintea sa şi rîdea cu mîndrie, gîndindu-se că din familia sa ieşeau oameni de primul rang.

Spuse :

— Aduceţi-l aici pe băieţel. Vreau să-l îmbrăţişez. E într-adevăr de-ai noştri.

Au fost aproape ultimele sale cuvinte. Medicul intră în clipa cînd închise ochii. Moş Sermet murise în casa lui de pe coline, văzînd ca în vis un şcolar care venea în fugă spre el, strigînd : „Am reuşit primul, am reuşit primul..." Moş Sermet n-a mai cules ultimii struguri copţi. Un altfel de vin a gustat el, un vin care-i aducea mîndrie şi fericire. Vedea un copil şi apoi încă un copil, amîndoi învăţaţi şi premianţi. Numele lor trecea din gură în gură. Oamenii mai spuneau : „Bunicul, ştiţi, bunicul lor a fost Sermet din Fontvieille, un biet ţăran, dar un plugar de mîna întîi, dintr-însul se trag..."

XI

Simon Sermet îmbătrînise. Lumea şi-a dat seama de asta mai ales după moartea tatălui său. Nu numai din cauza doliului şi a tristeţii care i-a urmat. Oboseala învăţătorului venea de departe, din vremea războiului, de pe urma eforturilor zilnice făcute de-a lungul anilor. După un drum mai lung sau ceva mai repede, îl vedeai că se opreşte şi răsuflă greu, aplecîndu-şi capul pentru a-şi ascunde slăbiciunea. Umbla adus de spate, vorbea şi mai rar ca înainte; se întrerupea, îşi arunca ochii spre cer, părînd că citeşte în depărtări cuvintele pe care le pronunţa.

Treci uneori pe lîngă oameni, fără să te uiţi bine în obrazul lor. Abia i-ai văzut, şi chipul familiar a dispărut, vremea l-a luat cu ea. Un chip alungă altul, unul şterge pe cel dinaintea lui în fuga dimineţilor şi a serilor. Şi iată că-ntr-o zi descoperi zbîrcituri la colţul buzelor, argintul din păr, vălul de pe pupile...

Învăţătorul îşi mîngîia fruntea înainte de a vorbi. Tuşea. „Ah, ia să vedem, despre ce-i vorba aici? Ce nu înţelegeţi?" Mîinile sale uscate şi palide se îndreptau spre hîrtii sau caiet. Zîmbea. „Bine. E uşor, o să înţelegeţi. Ascultaţi-mă cu atenţie..."

Aerul lui copilăros, cu care se obişnuise lumea, nu venea numai de-acolo că avea gura delicată, privirea blîndă, un obraz armonios, deşi slăbit. Părul său alb şi moale, ridurile fine îi dădeau această gingăşie, care trecea drept copilăroasă, dar care nu era, poate, decît o dovadă de şubrezenie. „Nu uită moartea tatălui său", spuneau sătenii.

Şi, fără îndoială, nu există durere mai grea decît aceea care-ţi arde inima la moartea tatălui sau a mamei. O mîhnire adîncă, poate cea mai adîncă mîhnire, te cuprinde atunci. Un imn sumbru şi vibrant izbucneşte din profunzimile fiinţei tale cînd te părăsesc părinţii. Pentru copilul rămas în urma lor, la orice vîrstă ar cunoaşte această suferinţă, ea înseamnă o dispariţie nespus de sfîşietoare. O singurătate patetică se deschide înaintea lui. Toate celelalte legături sufleteşti sfîrşesc prin a se reface, dar această rană rămîne, această primă legătură nu poate fi niciodată înlocuită. Vei regăsi mereu căldura şi duioşia ei. Vei mai primi în viaţă şi alte răni crude, farmecul şi bucuria vor reînvia speranţa, dar moartea acelora care ţi-au dat lumina rămîne moarte, ruptură de neuitat.

Aşa a fost şi pentru Simon Sermet. Nu l-a încercat o durere vizibilă : lacrimile nu-i ardeau ochii decît în unele clipe de singurătate, în tăcerea clasei goale, în liniştea nopţilor sau pe drumul care-l ducea acasă — acasă unde mama lui va trăi singură de-aci înainte, sau cînd dădea peste obiectele pe care un bărbat îşi pune pecetea forţei lui, semnul modestelor îndeletniciri bărbăteşti : un tîrnăcop care luceşte de mult ce-a fost folosit, un bătrîn copac roditor, un tînăr piersic altoit, un căpăstru rupt atîrnat în grajdul prăfuit, un sac de porumb, o pălărie de paie desfundată, aruncată în dosul grădinii.

Zilele alunecau parcă spre trecut şi lui Simon i se părea că viaţa lui lua acum un alt drum. Nimic nu mai avea acelaşi gust : nici plăcerile, nici grijile. Un fel de gravitate transparentă scălda decorurile familiare, se colora de o nelinişte, la început vagă.

În anul acela, toamna aduse vestea războiului. În serile călduţe, cînd plutea în aer beţia vinului nou, neliniştea se preciză. Italia ataca Etiopia. Desigur, Etiopia era departe. În sat erau puţini care-i ştiau numele. O ţară undeva, în Africa... Cum ? Era o ţară ca oricare alta ? O ţară adevărată, cu împărat ? Nu vreo colonie sau vreun dominion ? Nici Simon nu ştia mare lucru. Se uită prin geografii şi în Larousse

(cel în şase volume) pe care-l cumpărase de curînd în rate.

Etiopia, un regat misterios, se ascundea în dosul unor munţi şi al unor deşerturi, cu o populaţie încă sălbatică, cu prinţi feudali, cu oraşe nepîngărite. Ţara reginei din Sabba, a minelor de aur şi diamante, a leilor cu blănuri sumbre.

Armatele lui Mussolini s-au aruncat asupra acestui popor sărac şi mîndru, care s-a luptat vitejeşte. Foarte repede, trupele *Ducelui* au pus stăpînire pe Adua şi Aksum. Ce puteau să facă nişte armate de băştinaşi înarmate cu lăncii împotriva mitralierelor şi a tunurilor ?

Unii încercau să găsească explicaţii. Italia avea o populaţie neînchipuit de numeroasă. Căutau colonii, era normal.

„Dar cum aşa ? ! exclama Camboulives — păi asta-i explicaţia fasciştilor, faimosul lor spaţiu vital. *Hiller* n-are decît cuvîntul ăsta pe buze". Şi Camboulives se agăţa o dată mai mult de capitalişti. „Ce — spunea dînsul — voi vorbiţi de foame şi de mizerie şi aici se distrug viile şi se arde grîul ? Nu e logic şi asta înseamnă că lumea merge prost. Şi sînt oameni care vor dinadins ca lucrurile să meargă în felul ăsta şi care cîştigă de pe urma acestei dezordini. Comerţul cu tunuri aduce un cîştig mai mare decît cel cu grîu.

*

* *

Louis Révignac intrase la Şcoala normală din Toulouse. În fiecare luni dimineaţă, în mod regulat, sosea o scrisoare de la el. Băiatul nu putea veni la Fontvieille în fiece duminică, căci de la ora zece, cînd i se dădea drumul, pînă la ora şase, cînd trebuia să se întoarcă, timpul era prea scurt. Se ducea să ia masa la bunică-sa. Pentru biata femeie aceasta era o tovărăşie nesperată.

Povestea cum a fost instalat la şcoală — o clădire mare de cărămizi roşii, într-un cartier cu grădini.

Noroc că a fost modernizată cu cîțiva ani înainte. Louis descria cu mîndrie dormitoarele vaste și luminoase, cu parchetul ceruit, sălile de studiu prevăzute cu material nou, biblioteca pe care o scotocea cu aviditate, deoarece calitatea lui de șef de promoție îi impunea această sarcină. Se găseau acolo toți clasicii, operele complete ale lui Molière, Hugo, Zola, de asemenea Jaurés, Vallés, Romain Rolland, poeți, filozofi, istorici. În fiecare trimestru se cumpărau cărți moderne.

O curte așternută cu nisip și plantată cu salcîmi preceda o grădină de zarzavaturi cu alei largi, pe care se învîrteau elevii-învățători în timpul recreațiilor și al pauzelor, îmbrăcați în halate negre, ale căror pulpane fluturau în vînt și pe care cei mai vechi, din cochetărie, le purtau cîrpite și rupte.

Școala primea băieți din Tarn și din Haute-Garonne, și chiar cei din Toulouse erau destinați acestui internat. Silabele aspre din Pirinei se amestecau cu accentele colțuroase și șuierătoare din Alpi și din Castres. Cei din Tarn, cu capetele rotunde și, în general, spătoși și voinici, erau în primele rînduri — jucătorii de șoc — ai echipei de rugbi.

Erau fii de institutori și de țărani modești, precum și de funcționari și muncitori, băieți serioși și liniștiți, care s-au străduit din toate puterile să treacă pragul școlii. Odată intrați, era destul dacă se conformau obiceiurilor și munceau corect. La sfîrșitul fiecăruia din cei trei ani, vor da o parte din examenul de diplomă — Brevetul superior — apoi vor fi repartizați la întîmplare, în diferite locuri, în ordinea clasificării — în satele din Pirinei, Albigeois, Montagne Noire sau Sidobre.

Louis descria ceremoniile de înscăunare a noilor sosiți, elevii din anul întîi, descria examenele și botezurile burlești la care elevii din anii doi și trei îi supuneau pe cei noi.

Hrana era destul de abundentă, dar fără fantezie : fasole, linte și mazăre la nesfîrșit, în fiece zi. Un clopoțel suna deșteptarea la ora șase. După toaletă și o jumătate de oră de studiu, se trecea în refector.

Cafeaua cu lapte se da în nişte căni grosolane de cositor. Joia şi duminica se servea un pachet de unt la zece inşi. Apoi băieţii erau împărţiţi în diverse echipe de curăţenie sub supravegherea celor mai vechi.

Cursurile începeau la ora nouă. În afară de greacă şi latină, elevii primeau noţiuni de cultură generală : litere, ştiinţe şi matematică. Botanică, zoologie, agricultură şi zootehnie, psihologie, pedagogie teoretică şi aplicată, noţiuni de astronomie sau de medicină, ce nu se învăţa ! Din primul an începea stagiul la şcoala primară anexată şcolii. Învăţători bătrîni şi experimentaţi îi luau în seama lor pe începători...

Simon recitea pe-ndelete scrisorile lui Louis. Evoca propriul său trecut. Pe vremea lui, şcoala era veche şi tristă, supusă unei discipline severe : ieşiri drămuite, uniforme şi şepci obligatorii, profesori austeri şi solemni. Acum elevii se duceau la fiecare două săptămîni la concerte, pentru plăcerea de a ieşi, sau din pasiune reală pentru muzică, ce importă... Se permiteau ieşiri în oraş pentru conferinţe sau pentru sport. Disciplina slăbea. Vechiul seminar îşi întredeschidea porţile.

Vremurile se schimbă şi fără îndoială că-i mai bine aşa. Simon se gîndea cum fug zilele. În acel început de an 1936, se simţea ca o fierbere, un amestec de severitate şi indulgenţă. Altădată, Fontvieille era un sat pierdut, undeva, la poalele colinelor, sat în care oamenii trăiau cu totul retraşi. Acum de două ori pe săptămînă venea un autobuz, aducea călători şi mărfuri pentru aprovizionarea băcanului, a rotarului şi a tutungiţei. Radiourile şi camionetele se înmulţeau. Tinerii umblau cu bicicleta. Sîmbătă seara sau duminica se duceau la bal sau la cinematograful din Saint-Ely.

O iarnă aprigă se abătu în acel an asupra ţinutului condamnînd satul la o viaţă izolată. Zăpada căzută pe la sfîrşitul lui noiembrie rămase pînă aproape în februarie. Era de o rezistenţă excepţională. Essouelle îngheţase. Totul părea mort şi părăsit. În zorii fri-

guroşi, se auzeau lovituri din fiecare casă : se spărgeau lemne cu care se îndopau sobele, ca în iernile cele mai grele. Ţăranii se înghesuiau în jurul vetrelor, cu obrajii pîrjoliţi şi spetele înfrigurate.

Amintirea aspră a acestui anotimp rămînea neştearsă în memoria învăţătorului. Mai tîrziu, cînd se evoca faimosul an 1936, se gîndea mai întîi la lunile de iarnă, întunecat popas în inima zăpezilor.

Ca de obicei, frigul îi secera pe bătrîni, ale căror nume şi prenume demodate Simon le aşternuse în registrul de decese după numele tatălui său. În plină iarnă, bătrînul Béziers închise ochii. Simon se dusese să-l vadă cînd era bolnav de bronşită şi bătrînelul îi spusese, cu glasul său tremurător :

— Ei, Simon, oamenii din acelaşi contingent se duc unul după altul. Tatăl tău a trecut prin Consiliul de revizie puţin înaintea mea, dar mă iau după el, fără întîrziere...

Mătuşica Béziers vîndu, puţin după moartea lui, o bună parte din bucăţile sale de pămînt. Pe cea mai mare se afla o vie destul de frumoasă, aşezată pe un povîrniş al colinei, aproape de una din fermele lui Fournier şi de o vie a lui Fabre. Acesta din urmă jinduise de mult după pămîntul acesta mai răsărit. Vinul era bun prin regiunea aceea şi cele două vii unite la un loc ar fi îngăduit familiei Fabre să-l muncească şi să adune recolta mult mai uşor. Dar noul primar trebui să-şi ia nădejdea de la aşa ceva : Fournier cumpără parcela, rotunjindu-şi astfel domeniile.

Afacerea nu cerea o sumă considerabilă, dar Fabre îşi pierduse cu un an în urmă calul. Şi afară de asta, bizuindu-se pe o bună recoltă de grîu, îşi pusese în cap să-şi cumpere o camionetă. Într-o bună zi, lumea l-a văzut întorcîndu-se din Saint-Ely la volanul unui ciudat vehicul, pe care l-a căpătat, zicea el, pe o nimica toată. Acest Citroën, care circula pe toate drumurile cantonului, deveni foarte repede obiectul de batjocură al satului. Zăngănea şi pocnea într-un mod infernal. Camboulives îi atrase atenţia tovarăşului său :

— Să ştii că n-o duce mult rîşniţa asta !

— Nu-i nimic. Nu te gîndeşti decît la rău !

Într-adevăr, puţin după aceea, Fabre încetă să mai călărească pe pernele jerpelite ale maşinii. Oamenii clătinau din cap. Fabre ăsta nu făcea decît năzbîtii. Arunca banii pe gîrlă. Se războia fără încetare pentru electrificarea cartierelor mărginaşe şi gudronarea drumurilor ; izbea cu pumnul în masă la subprefectură şi la Consiliu ; dar la socoteli nu se pricepea nici cît negru sub unghie.

Şiret şi întreprinzător, da, dar mînă spartă !

Din fericire, totul trecea apoi pe la învăţător. Şi Fabre n-avea decît un răspuns : „Cînd nu eşti bogat, cheltuieşti mai mult decît alţii".

Motorul mai horcăi o singură dată şi-şi dădu sufletul. Camboulives, chemat în ajutor, îşi desfăşură întreaga sa ştiinţă într-ale mecanicii, dar se declară neputincios.

— Carcasa poate să mai ruleze mult, dar trebuie să schimbi motorul.

Fabre înjură înfiorător. Ştia el bine că nevastă-sa o să-l bată la cap. A pierdut un cal, şi-a cumpărat o maşină, grîul l-a vîndut prost, şi din cauza asta a rămas fără o lăscaie şi n-a mai putut cumpăra via lui Béziers.

Într-o duminică din februarie, atunci cînd primele raze palide ale soarelui mîngîiau colinele, Fabre şi Camboulives pătrunseră în sala primăriei. Simon, care copia un act, îi salută cu o figură înciudată.

— Am văzut planul cadastral — îi explică Camboulives.

Planul stătea întins pe două scaune, cu cartonul său negru prins în cuie de aramă. Fabre îl deschise acolo unde-l interesa pe el. Şi degetul lui Camboulives începu să alerge îndată pe pătrăţelele parcelelor.

— Stai, uite via ta ! Şi aici e via lui Béziers, care a trecut la Fournier. Asta-i numărul. Acum gîndeşte-te. Uite fermele lui Fournier. Acum trei ani a cumpărat o bucată de pămînt de la Vidalenc, în partea dinspre rîu. Apoi livada lui Truffié. Astăzi, via

pe care ți-a suflat-o de sub nas. Și Fournier e în vorbă acuma cu văduva Ségola, pentru o livadă care se învecinează cu via...

— Așa e — spuse Simon — mi-a și vorbit.

— Canalia dracului ! strigă Fabre. El se umflă de crapă și nouă ne lasă firimiturile !

— Și ce se mai întîmplă ? urmă Camboulives, liniștit. Domnul Fournier face chefuri la Toulouse. Și făina lui e transportată în fabricile sale. Cînd nevastă-ta cumpără tăițeii lui, îi plătește la un preț bun. Tu, tu îți vinzi grîul cu șaptezeci de franci, tu plătești impozite, ție îți crapă calul, tu cumperi un altul sau dai banii pe o mașină... Pe scurt, tu nu mai ai o lăscaie. Dacă mai merge așa, ai să vinzi și tu din pămînt, ca ceilalți. Și Fournier ți-l va lua, te asigur. M-ai înțeles ? Nu-l costă prea scump fermele.

Mîna uscată și înnegrită a lui Camboulives căzu deodată pe planul cadastral.

— Simon, spune-mi că nu-i așa, dacă crezi că n-am dreptate, dar în ziua de astăzi, în Franța, proprietatea se strînge în mîini din ce în ce mai puține. Cei mici sînt despuiați, cei mari se îngrașă. Același lucru în industrie și la bănci. Nu sînt mulți cei ce trag sforile. Guvernele, unul pleacă, vine altul. În spatele lor sînt stăpînii, sînt cele două sute de familii. Se vorbește de regi, uite, ăștia-s regii și ăștia tac chitic, dar ei comandă...

— Două sute ? Nu știu — murmură Simon. Dar e un fapt, am citit asta undeva, proprietatea s-a concentrat în mîini mai puține decît pe vremuri.

— Banca Franței e dirijată de aceiași inși de cincizeci de ani încoace. Dar ce zic ? De la Napoleon încoace, sînt unii care-s acolo din tată în fiu. Asta nu li se spune oamenilor.

— Frumoasă treabă, n-am ce zice — spuse Fabre — dar ce propui ? Pe Fournier ăsta, oricum, nu pot să-l spînzur !

— Impozitul progresiv asupra averilor mari — răspunse Camboulives. Să iei banii de unde sînt. Asta se poate face. Uită-te în Spania. Au votat

pentru *Frente Popular*. Socialişti, comunişti, republicani. Oare noi sîntem mai proşti ca ei ?

Simon oftă, cu ochii spre fereastră. Un soare plăpînd lumina ramurile încă goale, dar pe care mugurii începuseră să se ivească. Ar fi de ajuns cîteva zile ca să vezi cum li se umflă solzii. Sub învelişul lucios, carnea mototolită a frunzelor zvîcnea spre lumină. Camboulives vorbea de Frontul popular. N-avea decît cuvîntul ăsta în gură. Îl repeta din uşă în uşă. Era răspunsul său la toate necazurile. Alegerea deputaţilor avea loc în aprilie şi de pe acum Camboulives şi încă vreo şase inşi, tovarăşi de idei, începuseră campania ; făcînd o zarvă de parcă ar fi fost o sută, vînzînd *L'Humanité* în cătune, sporovăind sîmbătă seara la han... Programul lor era destul de simplu : întîi să pună botniţă fasciştilor. Apoi să ia măsuri împotriva marilor averi, să-i ocrotească pe cei care muncesc şi să fixeze la grîu un preţ ca lumea. Cînd li se vorbea de grîu sau de vin, ţăranii dădeau din cap : îi interesa îndeaproape. În ce priveşte Crucile de foc şi ceilalţi criminali, cereau timp să se mai gîndească. Cînd Camboulives le arăta pagini din ziarul său cu fotografii de documente, cu lista oamenilor fără scrupule sau a depozitelor de grenade, rămîneau şi atunci în rezervă. Toate astea le păreau de necrezut.

Camboulives, neobosit, o lua de la început. Unitatea, apropierea dintre republicani, muncitori sau ţărani, catolici sau atei. Cînd ajungea la catolici, atunci Fabre începea să mormăie :

— Popa de la Ivry s-a dus să-l vadă pe Thorez ! Şi ce-i cu asta ? Ei, drace ! Şi vrei să-l primesc la primărie ? Orice poţi să-mi ceri, dar pe popi lasă-i în plata Domnului !

— Dar ce ? răspundea celălalt. Nu sînt catolici cinstiţi şi patrioţi buni peste tot ? Îţi închipui că fasciştii nu-i duc de nas pe-ai lor ?

— Asta nu mă încălzeşte. Popa ăsta al tău îmi stă în gît !

Cît despre Simon, el punea veşnic aceeaşi întrebare :

— Şi războiul, de asta aţi uitat ? În Etiopia se dau lupte şi despre asta nimeni nu scoate nici o vorbă.

— Nu, nu ! striga Camboulives. Fasciştii dinăuntru merg mînă în mînă cu cei de afară ! Să nu uităm asta !

Sosi primăvara, rece şi şovăitoare, cu amurguri tulburi. Putea să-şi închipuie cineva că într-o zi umbra deasă a platanilor se va lărgi în jurul cişmelii, că arşiţa va dogorî cu toată puterea peste coline şi grîul auriu ? Nu erau decît averse şi vijelii. Lucienne, învelită într-un şal mare de lînă de culoare închisă, supraveghea, tremurînd, pe copii în recreaţie. Se mai făcea încă foc în sobă. Ritmul liniştit al exerciţiilor de citit era adesea întrerupt de tusea băieţilor răciţi.

În acel început de martie avură loc două evenimente importante. Şi dacă unul bucură multe inimi, celălalt făcu să se ridice un vînt trist, mai periculos decît acela care mototolea primele frunze. Unul, Camboulives îl trîmbiţă în acelaşi timp ca o dovadă şi ca o făgăduinţă : la Toulouse, în prima săptămînă a lui martie, se ţinuse Congresul unificării C.G.T. Muncitorii şi institutorii se aflau acum în acelaşi mare sindicat. Nu mai erau două C.G.T., ci una singură. Jouhaux spusese : „O singură forţă muncitorească se va ridica acum împotriva duşmanilor noştri..." La 6 martie, într-un comunicat comun, partidul socialist şi partidul comunist salutau unitatea clasei muncitoare.

Masolles evocă întîlnirea sa la Congres cu Georges Lazierre, fondator şi director al *Şcolii eliberatoare.*

Fabre convocă Consiliul din Fontvieille şi Consiliul de asemenea hotărît să salute unitatea munci-

torilor. Camboulives nu mai putea de bucurie. Pomeţii obrazului său, tras şi osos, căpătară culoare. „6 martie 1936 — zicea el lui Simon — iată o dată care, i-am spus şi fiului meu, trebuie s-o ştii şi noaptea, cînd te trezeşti. Într-o zi, o vei găsi în cărţile de şcoală".

Dar chiar a doua zi, într-o dimineaţă mohorîtă, cu vremea schimbătoare, se adunară oamenii în piaţă, în aşteptarea camionetei cu ziare. Radioul răspîndise ştirea că trupele lui Hitler au pornit spre oraşele renane, iar el a ţinut un discurs obraznic înaintea Reichstagului.

— Dar ce-i asta? întrebau ţăranii. Ce-nseamnă asta? Nu are dreptul!

— Dacă n-are, şi-l ia singur.

Trupele germane intraseră în pas de paradă în Cologne. Din nou, tunuri şi care de luptă se îndreptau spre Rin. Oamenii evocau vremurile de război sau de ocupaţie. Numele acestea de oraşe şi de fluvii le reaminteau de încazarmări şi de călătorii. Pentru femei şi tineri erau nume ciudate, dintr-un ţinut nebulos şi periculos.

Simon se întoarse la şcoală. Umbla cu capul aplecat şi trăgea, în neştire, de colţurile fularului. Ei da, Camboulives avea, poate, dreptate. Anul 1936 nu se va putea uita, dar despre ceea ce va însemna el în istorie, era încă prea devreme să se vorbească. Binele şi răul veneau unul după altul, fără oprire. Crezi că poţi să te aştepţi la o victorie şi cînd colo furtuna zguduie din nou văzduhul. Nu se va termina, prin urmare, niciodată.

— Scoate fluierul — zise Lucienne. E timpul. Ce se spune în piaţă?

— Hitler a ocupat Renania.

— Nu mai spune!

Ea şovăi.

— Şi ce părere ai?

— Păi, nu e bine...

— Da? Dar de ce? Ai gazeta? Să ne uităm. Te gîndeşti la război?

— De mult mă gîndesc! Nenorocirea e că nu sîntem mulţi care ne gîndim la asta.

— Renania, la urma urmei, e a lor...

— Bineînţeles, dar aici stă tot răul. Cu sau fără Renania, ceea ce trebuie să distrugem este spiritul războiului. Şi asta nu s-a făcut, mă-nţelegi? Acum Hitler îşi face jocul.

Bătrînul Truffié, care prezida biroul, scotoci într-un buzunăraş şi scoase un ceas mare de nichel.

— Ora şase şi douăzeci! Nu mai putem aştepta. Camboulives, dă-mi cheia să deschid urna!

— Aşteaptă! răspunse Camboulives. Rouquet n-a venit încă... Dar, ce spun? Uite-l! E lîngă cişmea.

— Atunci va fi ultimul.

Cineva, în pragul primăriei, începu să strige voios în direcţia ţăranului care venea:

— Ei, Rouquet! Spune-ne numele, să pregătim plicul!

— Ei, drace! răspunse Rouquet, ştergîndu-şi fruntea de sudoare. Am votat singur pînă acum şi cred că de-aci înainte tot aşa am să fac. Nevastă-mea e vinovată c-am întîrziat. A vrut să coboare pînă la soră-sa...

— Hai, grăbeşte-te! spuse Truffié. Eşti ultimul votant şi trebuie să despuiem scrutinul.

Roquet era decanul alegătorilor din Fontvieille. Se apropia de optzeci şi cinci de ani, dar părea cu cincisprezece sau douăzeci de ani mai tînăr. Scund, semănînd cu o păpuşă, în pofida nenumăratelor sale zbîrcituri, reuşea să ajungă pînă-n sat, umblînd cu paşi mărunţi şi repezi, şi toată lumea ştia că mîndria lui cea mare era să-şi bage buletinul în urnă. Locuia pe coline, nu departe de casa lui Sermet.

Înainte de a intra în cabină, se îndreptă cu mîna întinsă spre Simon, care începuse să pregătească foile pentru scrutatori.

— Salutare, Simon! Vezi că mai sînt în stare să dovedesc că-s cetăţean şi republican. Ah, cînd te gîndeşti că te-am văzut venind pe lume şi acum tu mă pui să votez! Ehei! te-am văzut cînd erai cît un titirez! Tatăl tău, sărmanul, ne-a anunţat. Şi în seara cînd te-ai născut, am venit la voi împreună cu nevastă-mea... Bun, acum, hai să votăm!

Rouquet ridică perdeaua de pînză şi nu se mai văzură atunci decît două picioare scurte şi slabe, în jurul cărora fluturau nişte pantaloni mototoliţi de dril. Apăru din nou, ţinîndu-şi plicul cu amîndouă mîinile. Ajuns în faţa urnei, îşi scoase cu solemnitate bereta, cu un gest larg şi rotund al braţului, cum fac bătrînii cînd îşi arată respectul pentru votul universal, apoi se scotoci în vestă şi trase afară cartea de alegător. Asesorul Camboulives i-o luă cu gravitate şi strigă:

— Numărul 57!

La celălalt capăt al mesei, Simon parcurse lista electorală.

— 54... 55... 57... Rouquet Léon, agricultor, născut la Fontvieille, în ziua de 18 martie 1851.

Un murmur străbătu printre oamenii care aşteptau, apoi Truffié îndepărtă pătratul de carton care astupa deschizătura urnei. Rouquet băgă înăuntru plicul.

— A votat! spuse Truffié, grav.

Şi deodată tăcerea respectuoasă, care domnea în sală, de cînd ieşise Rouquet din cabină, se sparse. Cîţiva se apropiară de ţăran şi-l bătură cu dragoste pe umăr.

— Ah, Rouquet, ţi-ai băgat singur buletinul în urnă!

— Da, eu însumi şi nu un altul. De fiecare dată am venit să votez.

S-a trecut la despuiere. Truffié descuie unul după altul cele două lacăte negre de fier şi aplecă urna deschisă spre cei care erau de faţă. Aşa cerea legea. Apoi scrutatorii începură să numere buletinele duzină cu duzină. Simon avea pregătite listele şi bifa fiecare nume pe măsură ce ieşea bule-

tinul. Un scrutator deschidea plicul, scotea buletinul şi pronunţa numele candidatului ales.

Era al doilea tur. Candidatul radical şi cel comunist se desistaseră în favoarea lui Milhas, socialist, care stînd cel mai bine, deveni candidatul Frontului popular.

Atunci, în sala mică a primăriei, în care se înghesuiseră oamenii, în fumul de pipă şi ţigări, începu un fel de litanie. Numele lui Milhas revenea aproape la fiecare buletin. La început, cei doi scrutatori, care scoteau buletinele, pronunţaseră numele lui Milhas pe un ton prudent. Ziceau uneori : Milhas Charles, Frontul popular, sau Frontul popular — Milhas, sau Frontul popular pur şi simplu...

În primele clipe, oamenii tăceau ca să nu tulbure lucrările. Se auzeau numai nişte voci groase, care-şi transmiteau în şoaptă rezultatele unul altuia, pînă la uşă, unde cei care nu auziseră bine întrebau :

— Cine e ? Ce ? Cîte are Milhas pînă acum ?

Litania continua. Milhas, Frontul popular, Milhas, Frontul popular. Scrutatorii începură să ridice glasul. Între două strigări se auziră rîsete. Unii înjurau pe un ton glumeţ. Semnele de bifare se înmulţeau înaintea numelui lui Milhas, în timp ce al doilea nu mai avea aproape nimic. Nu trecu mult şi începu să se audă : Milhas a luat-o cu mult înainte, Milhas îi înfundă, Milhas îi zdrobeşte...

Nu mai rămăseseră decît cîteva zeci de plicuri, care urmau să fie desfăcute. Fabre, aplecat pe umărul învăţătorului, scoase aproape un urlet :

— Mii de draci ! Dacă-i aşa peste tot, nu mai avem să ne temem de nimic !

O oră mai tîrziu, cineva care venea de la Saint-Ely aduse vestea că în cea mai mare parte a satelor din împrejurimi şi chiar la Saint-Ely, Milhas şi-a asigurat un avans promiţător.

Noaptea tîrziu piaţa satului era încă în plină zarvă. Un radio instalat la han difuza rezultatele primelor scrutine din ţară. Candidaţii de stînga o luaseră înainte mai ales la municipii. Pretutindeni

unde Frontul popular propusese candidați, voturi masive se pronunțaseră în favoarea sa.

Simon se lăsă cuprins de veselia generală.

Milhas ăsta era un om din partea locului, un laic, cunoscut și stimat; dar important era faptul că a reușit mulțumită voturilor unite ale republicanilor. Un spic, îl rupi cum vrei, dar un snop...

Aprilie înmiresma grădinile. Într-o dimineață, Adèle Mage veni cea dintîi cu brațele încărcate de liliac. Lucienne făcu cîte un buchet pentru fiecare din cele două clase. O dîră persistentă de parfum plutea între bănci și ieșea apoi prin ferestrele deschise.

La întoarcerea din recreație, elevii fură întîmpinați de parfumul gingaș, care mai stăruia în penumbra estradei. Ca și cum primăvara și-ar fi făcut un cuib în clasă. Mirosul amar de lemn ars și de saboți plini de noroi dispărea înaintea minunii oferite de aceste floricele. Pe pervazul ferestrelor, crenguțe de castani altoiți înfipte în borcane de dulceață, umplute cu apă, își desfăceau mugurii somptuoși. Chiar acum școlarii vor încerca să prindă acest miracol pe caietele lor de desen. Grupa mică intona, citind pe tablă: *iată frumosul liliac al Adelei, Adèle a adus liliac.* În clasa lui Simon, grupa mijlocie clasa cuvinte din vocabular: *soare, căldură, lumină, lapoviță, sevă, verdeață, cuiburi, ciripit, piuit, primăvară, voioșie, veselie...*

Învățătorul umbla cu pași înceți de la o fereastră la alta. Se uita la trandafirii săi, apoi la acoperișurile satului de culoarea liliacului închis. Grupa mare aștepta, cu tocul în mînă.

— *Zi de primăvară.* E titlul. *Zi de primăvară.* Bine. Sînteți atenți? Încep să dictez. *Cerul e luminos ca o perlă;* punct-virgulă, *aprilie își trimite parfumul sub fereastra mea. Cerul este...* Cambou-

lives, nu aşa de repede. Ai timp. Gîndeşte-te. *Cerul e luminos ca o perlă ;* punct-virgulă... *perlă* (punct-virgulă) *aprilie îşi trimite parfumul sub fereastra mea ;* punct-virgulă încă o dată...

Era o dictare a unui text scos din Paul Arène. La fiecare întoarcere a lui aprilie, Simon relua dictarea aceluiaşi text, fără să se plictisească. *Totuşi ceva îmi lipseşte ; îmi pare că nu-i încă Paşte de-a binelea. Am să vă spun : îmi lipsesc rîndunelele...* Şi încă o dată uşoarele cuvinte zburau pe caietele de clasă. Copiii se lăsau în voia textului fermecător. Îi vedeai silindu-se, citind şi recitind ; şi cei din grupa mijlocie îşi părăseau problema ca să asculte cîntecul acesta plin de cer albastru, de clopote şi de rîndunele.

Aşa a început primăvara lui 1936, atît de preţioasă, fiindcă venea după o iarnă tristă şi fiindcă întîia rază a zilelor frumoase părea minunată.

Totul întîrziase : grîul, viţa de vie, livezile. Cerul nu se limpezea niciodată de tot. După o zi aproape călduroasă, venea o zi posomorîtă. Ei, drăcie ! se burzuluiau oamenii, acum, cînd toate sînt gata să pornească, un îngheţ ne mai lipseşte ! Sosiră totuşi zilele călduroase, învăluite ca într-o ceaţă verde. Lucienne cînta, gîndindu-se la feciorul ei care trebuia să vină în vacanţă. Mătuşa Sermet se ducea acum mai des în sat. Aducea cele dintîi căpşune, cele dintîi cireşe, mai deretica prin casă, şi se întorcea, cu paşii liniştiţi şi prevăzători, la culcare. Simon îi propusese să stea împreună cu el, dar ea refuzase. Casa asta de pe colină era întreaga ei viaţă şi ca s-o părăsească pentru o singură noapte... i se strîngea inima numai la gîndul acesta.

— Lasă ! Mă simt foarte bine acolo, am tabieturile mele. Drumul nu-i prea lung, dacă ştii şi pe unde s-o iei.

Seara, uneori, Masolles îi mai făcea cîte o vizită. Stînd la un păhărel de vin vorbeau de situaţia politică. Masolles era plin de încredere. Clasa muncitoare îşi va putea spune cuvîntul.

— Da — răspundea Simon — dar mă nelinişteşte Etiopia. Oamenii nu se prea gîndesc la asta. Badoglio a incendiat Harrar şi a distrus nu ştiu cîte oraşe. Nenorociţii ăştia n-o mai ţin mult. Se pare că italienii folosesc şi iperita.

— Da — zicea Masolles, gînditor — Etiopia... Dar noi, noi stăm bine. Nu chiar de tot, dar dacă ştim ce-avem de făcut, îi vom învăţa minte pe fascişti...

Dar săptămîna următoare, cînd sosi camioneta poştală, Camboulives alergă la fereastra lui Simon. Învăţătorul, în picioare, înaintea tablei mari, desena o hartă a apelor din Franţa. Făcea fluviile cu albastru, cu roşu canalele laterale, cu galben canalele de joncţiune. Peste zece minute urmau să vină copiii.

— Ei, Simon! strigă Camboulives.

— Da — răspunse învăţătorul fără să se întoarcă — ce s-a întîmplat?

— S-a dus pe copcă Etiopia. Negusul a plecat şi cred că Addis-Abbeba a căzut.

Sermet clătină din cap, se apropie de tablă, îndreptă puţin curba Garonnei.

— Era de aşteptat, dragul meu. Bătălia ţine acolo de luni de zile, şi cine s-a gîndit la asta? Nimeni... Războiul, vezi tu, Germain, în orice ţară ar izbucni, trebuie să dea de gîndit oamenilor. Noi, te întreb...

— Ce, ce te întrebi?

— Dacă vom ajunge acolo într-o zi.

— Vom ajunge — spuse Camboulives, cu blîndeţe.

— Ce ştii tu? Ia pe ţăranii de aici şi zi-le să-şi pună sacul la spinare. Sînt în stare să meargă toţi, ca un singur om. Ei bine, eu, vezi tu, dacă ar fi să i se dea băiatului meu o armă în mînă, i-aş spune: „Du-te, pleacă unde vezi cu ochii, dar nu primi! Nu primi!“ Mai bine l-aş ucide cu mîinile mele, decît să-l văd ducîndu-se la război.

— Haide-hai, linişteşte-te, Simon, n-am ajuns aici! Şi-ţi spun că nici nu ne îndreptăm într-acolo.

Oamenii n-au nici un chef de război. Vor să trăiască. Au început să se mişte cam peste tot.

Cam peste tot, în adevăr, muncitorii făceau grevă. În aprilie, minerii din nord anunţaseră că vor înceta lucrul la 1 mai, dacă patronii minelor de huilă nu le vor majora salariile. Erau o sută patruzeci de mii, gata să-şi încrucişeze braţele. Patronii fură nevoiţi să se dea bătuţi. În primele zile ale lui mai, şapte sute de metalurgişti de la uzina Bloch din Paris făcură grevă în interiorul uzinei. Nu era decît un început. Greva, ca un incendiu, se aprinsese în toate părţile, în Aisne, Saint-Nazaire, Marsilia, în porturi, pe marile domenii agricole din nord, şi în regiunea din jurul Parisului. Se povestea că ţăranii înfipseseră steagul roşu la porţile exploatărilor şi că încetaseră orice muncă pînă la completa satisfacere, mărginindu-se să adape vitele şi să mulgă vacile.

La Toulouse, la uzina Devoitine, la Billancourt, la uzina Renault, începuse greva. Apoi, după o expresie a lui Camboulives, tot ce ţine de mecanică a trecut de partea grevei : Citroën, Lavalette, Gnome, şi Rhône, şi cîte altele, la Paris şi în provincie. În sfîrşit, metalurgiştii din Bourges, zidarii din Béziers, cei din industria chimică de la Saint-Gobain, Rouen, Lille... Curînd începură să circule şi să fie publicate cifre ciudate. Camboulives îşi flutura ziarul, strigînd : 17 victorii şi 150 de întreprinderi în grevă ; 35 de victorii şi 200 de întreprinderi în grevă ! Şi nu încetau să crească. În primele zile ale lui iunie, se numărau peste 500.000 de grevişti.

Atunci intră în joc faimoasa camionetă a lui Fabre. În faţă, pe buşonul radiatorului, Fabre fixase un steag roşu. Pe cele două portiere din faţă, Camboulives scrisese cu cretă :

În ordine, pentru pîine,
Solidaritate cu greviştii.

Dimineața, camioneta staționa o bună bucată de vreme în piață. Oamenii veneau cu cîte un săculeț de fasole, un kilogram de cartofi, ouă, morcovi.

— Trebuie să reziste! striga primarul. Vor rezista dacă au cîte o ciorbă!

Și Camboulives, primind merindele, le dădea ultimele vești și unele lămuriri.

— Patronii trebuie să se dea bătuți! Dacă e bine pentru muncitori, va fi bine și pentru țărani! Sînt pînă acum mai mult de o sută de patroni care s-au lăsat convinși. Și asta continuă!

— Și ce-au cîștigat? întrebau oamenii.

— Ce-au cîștigat? În mine, o majorare de șapte la sută și chiar mai mult, recunoașterea dreptului la sindicat. Acum discută pentru patruzeci de ore și contractul colectiv.

Cîțiva făcură cîte o strîmbătură.

— Dar țăranul are patruzeci de ore?

— Ei, la dracu'! strigă Fabre. La noi altfel se pune problema. La noi e vorba de grîu și de vin. Ne trebuie prețuri fixe și garanții.

— Și grindina?

— Da, și grindina. Ne trebuie o casă de asigurare contra calamităților.

Camboulives le vorbea despre ocuparea uzinelor. Totul se făcea în liniște, în mod disciplinat, cu voioșie. Pichetele de grevă făceau de gardă. Înăuntru, muncitorii supravegheau mașinile. Oare pe marile domenii, muncitorii agricoli n-aveau și ei grijă de vite? Oamenii nu vor dezordine, ci dreptate.

Unii țărani oftau. Mișcarea asta îi înfricoșa. Și, fără îndoială, cînd li se vorbea de marile domenii, știau că patronii nu erau niște mielușei, dar își închipuiau tot felul de scene îngrozitoare: recoltele putrezite pe loc, animalele lăsate în voia lor, mașinile în bătaia ploii. Și astfel, oricum, îi rîcîia la inimă.

Atunci Fabre se înfierbînta.

— Ei! Clasa muncitoare știe bine ce face. Ia măsuri de prevedere. Ce s-ar întîmpla dacă s-ar

lăsa într-adevăr lucrurile în voia lor? Vreţi să-mi spuneţi? Nu se face o grevă numai aşa, de plăcere. Se face pentru ca ăi mari să priceapă. Dar lucrul cel mai însemnat, să ştiţi, e că muncitorii merg mînă în mînă. Muncitorii au început. Noi trebuie să-i sprijinim!

Atunci camioneta pornea la drum spre cătune. Motorul nou, montat de Camboulives, duduia, opintindu-se curajos cînd lua cu asalt colinele. Marginile capotei plesneau maşina, bătute de vîntul stîrnit în fugă. Caroseria gemea, uşile săltau în ţîţîni.

— Motorul are să ucidă carcasa — strigă Fabre, rîzînd.

— Ba nu — răspundea Camboulives — carcasa poate să ţină încă mult şi bine.

În apropierea caselor, Camboulives începea să sufle într-un corn de păstor. Femeile apăreau în prag, ca nişte orătănii puse pe fugă. Oamenii ieşeau din grajduri, îşi părăseau brazdele.

— Pentru grevă! striga primarul.

— Ah, greva! Şi cum stau cu greva?

— Se ţin bine. Trebuie ajutaţi... Consiliul a şi votat pentru. La Toulouse, la uzina Devoitine, continuă.

— Continuă, continuă, dar trebuie să şi mănînce oamenii!

Din nou trebuia să le spună şi să-i lămurească, să le arate cu ce folos s-ar putea alege ţăranii de pe urma unei asemenea mişcări. Camboulives, slab şi uscat, îşi ţinea firea. Fabre îşi ştergea fruntea înroşită, cerea bere, dădea cu pumnul în masă, înjura de toţi dumnezeii. Alţii, simpli cetăţeni sau consilieri, îi însoţeau adesea şi, pe la sfîrşitul zilei, camioneta, gemînd, o lua pe drumul cantonului, ca să predea colecta. Pe drum, Fabre îi mai trăgea cîte un cîntec.

Într-o joi şi într-o duminică, Simon plecase cu ei. Fabre îl pofti să se aşeze lîngă dînsul.

— Ei, Simon, acum totul merge bine, Primarul, ajutorul şi învăţătorul. Nici că se poate mai bine.

Şi pe tine te vor asculta mai dihai ca pe noi. Haide, mişcă-te, trăsură!

O dată cu prezenţa învăţătorului, cuvîntările luară o altă întorsătură.

— Da, prieteni, trebuie să sprijinim greva asta. Şi mai ales să ne aducem aminte. Ce înseamnă ea? Am să vă spun: înseamnă că poporul poate mult. Un singur om nu face nimic, dar zece, dar o sută, sînt o forţă. Un spic, îl rupi, dar un snop? Rezistă. Mă-nţelegi? Bine. Oamenii se plîng de lefuri mici, de impozite. Au dreptate să protesteze. Şi dacă într-o zi vor fi siliţi să meargă pentru altceva, ei vor protesta şi vor avea dreptate. Şi unde ar putea fi siliţi să meargă? Ei, ştiţi voi bine! Cu raniţa în spinare şi la drum! Ei, bine, nu, în ziua aceea să vă amintiţi că voi puteţi mult!

La 5 iunie, Blum formă guvernul. Două zile după aceea delegaţii muncitorilor se întîlneau cu marii patroni şi-i sileau să admită contractele colective, patruzeci de ore şi concedii plătite. Dreptul la sindicat era recunoscut. Fiecare atelier îşi va avea delegatul său. În săptămîna următoare, Camera vota cele patruzeci de ore şi restul. Pentru ţărani se înfiinţa Oficiul grîului care asigura un preţ stabil de aproape o sută cincizeci de franci chintalul, faţă de şaizeci de franci sub Laval.

Şi şcoala ieşise cu cîştig. Şcolaritatea era prelungită pînă la paisprezece ani. Au fost îmbunătăţite salariile învăţătorilor.

S-a dansat, în duminica următoare, în piaţa din Fontvieille şi Fabre, încins cu eşarfa sa, luă cuvîntul în mijlocul balului.

Vîntul sufla dinspre cîmpie. Un soare puternic îl încălzise. Sub frunzele de platani, care foşneau, oamenii se aşezară la mesele de lemn. Hangiul şi nevastă-sa alergau mereu, aducîndu-le fără încetare, diferite băuturi alcoolice şi sifoane. Simon şi soţia sa luară loc şi ei. În duminica asta îi însoţea şi fiul. Era băiat mare acum, cu obrazul cam colţuros şi cu o umbră de mustaţă.

— Ei, uite-l pe Louis ! strigau sătenii. Cu pantalonii ăştia de bărbat, nu-mi dădeam seama cine e ! A, ce băieţan chipeş aveţi, domnule Sermet ! Învaţă tot aşa de bine, nu ? Cînd termină ? Mai are doi ani ? Prin urmare...

Fabre vorbea în felul său şăgalnic, care stîrnea rîsul.

— Frontul popular, dragii mei, e întocmai cum e camioneta mea. I s-a pus un motor nou (aşa e, Camboulives ?) şi uite-o că se caţără peste tot. Dar n-am terminat. Dacă carcasa e veche, poate fi întinerită. Noi ăştia, ţăranii, ce vrem ? Să muncim şi să ni se plătească pentru ce-am muncit. Pe dreptate ! În ce priveşte grîul, a început să mai mişte. Mai sînt încă unele lucruri de pus la punct, le vom pune. Ce, noi ne spetim să scoatem recolte şi dacă grindina ne distruge via, nu ne mai rămîn decît ochii ca să plîngem ? Şi dacă o vacă ne moare de friguri ? Ce trebuie să faci ? Să te duci la bîlci ? Dar cu ce bani ? Nu, dragii mei, nu se poate dansa multă vreme după cîntecul ăsta. Fermierii şi arendaşii n-o mai pot duce aşa. Micii proprietari sînt distruşi. Dar s-a schimbat cîntecul, vom auzi alte cuvinte acum.

Bătrînul Rouquet se apropie de masa lui Simon şi ridică paharul în sănătatea Republicii.

— Fabre a vorbit bine — spuse el — şi aş vrea să văd cu ochii mei cum se înfăptuiesc toate. Pe vremea mea nu se vorbea atît de curajos la ţară. Popii şi castelanii erau stăpînii şi republicanii erau arătaţi cu degetul.

— Da — răspunse Simon — pe vremea dumneavoastră, Rouquet, foarte puţini ştiau măcar să se iscălească.

— E adevărat, domnule învăţător, şcoala a schimbat ceva în capul oamenilor. A, nici nu sînt de altă părere decît dumneata. Pe Fournier şi ceilalţi de teapa lui i-aş agăţa de platanii ăştia. Numai că nu am încredere în cei care o pornesc prea iute. Strugurii nu se coc aşa, într-o bună dimineaţă !

— Ce ? spuse Camboulives, care se apropiase. Găseşti că mergem prea repede, Rouquet ? Doar s-a

făcut totul, fără nici un fel de pripeală. Cei mai cu scaun la cap, spune-o şi tu, sînt muncitorii. Cuvîntul lor e sfînt. Eu aş dori ca şi patronii să fie aşa de corecţi cum sînt ei. Pericolul nu-i să mergi repede, ci să uiţi cum ai cucerit ce-ai cucerit. Muncitorii au învins, fiindcă au fost uniţi. Dacă se dezbină, patronii le vor lua totul înapoi.

— Atunci, sănătate! strigă bătrînul. Sănătate! Şi aş vrea să mai apuc să văd şi eu ceva înainte de a închide ochii.

Venise vara pe coline. Pacea ultimelor ore de clasă învăluia şcoala. Lucienne se aşeza la umbra salcîmilor, şi cei mici se adunau în jurul ei. Copiii făceau repetiţie la tabla înmulţirii, citeau cîte puţin, apoi învăţătoarea începea să le spună poveşti.

Prin fereastra deschisă, glasul liniştit al institutorului ajungea pînă la urechile copilaşilor de afară. Ca de obicei, în această epocă a anului, Simon îşi ajuta elevii la repetiţii. Cei din grupa mare urmau să părăsească şcoala. De pe acum, unii elevi mai mari nici nu mai dădeau pe la şcoală decît din cînd în cînd. Lui Simon îi era teamă că termină şcoala cu un prea slab bagaj de cunoştinţe. În fond, ar fi dorit să strîngă într-o singură pagină sau chiar într-o jumătate de pagină tot ce ştia şi să le ofere o unealtă uşor de mînuit.

Ştia bine că era imposibil. Simţea că de pe acum copiii îi scapă din mîini. Într-un fel, ei se bucurau că părăsesc şcoala, că sînt... mari. Caietele vechi urmau să fie aruncate în fundul unui dulap, într-un colţ de grajd, sau în pivniţă. Nu le rămîneau decît cuvintele din memorie, scenele din povestirile pe care le-au auzit, frazele repetate de o sută de ori şi care se vor păstra vii pînă în anii cei mai îndepărtaţi. Era mult, dar ar fi vrut şi mai mult. Şi atunci se încăpăţîna să răsfoiască pentru ultima oară împreună cu ei cărţile de istorie şi geografie, îi punea

să copieze într-un carneţel cîteva reguli de gramatică şi formule de calcul.

Vocea liniştită şi stăruitoare a învăţătorului se ridica în penumbra caldă a clasei.

— Truffié ! Să vedem dacă ştii cele cincisprezece date. Cincisprezece date nu e mult pentru întreaga istorie ! Dar e destul ca să te descurci...

Truffié începea să recite... 732, Carol Martel bate pe arabi la Poitiers... 800, încoronarea lui Carol cel Mare... 987, Hugo Capet, rege al Franţei... 1214, bătălia de la Bouvines...

Şi învăţătorul se simţea din nou cuprins de scrupule. Datele acestea bîlbîite n-au să rămînă înfipte în memorie ca nişte bastoane într-un pustiu ? Vor fi într-adevăr grăitoare ? Vor învia oare într-adevăr figurile din vremurile trecute ?

Simon continua. Începea iar vechea istorisire. Oamenii ies din noaptea timpurilor, galii beau hidromel, şerbii scormonesc pămîntul, comunele se răscoală, Cristofor Columb descoperă America... Mă urmăriţi ? Sînteţi atenţi ?

Era zăduf. O batoză începu să zbîrnîie în drum spre cîmpie. Viespile valsau în jurul robinetului din curte.

Haide, s-a terminat şi anul acesta ! Mai sînt cîteva coloane de umplut în catalog şi, după ce va face curat două zile, clasa va trăi iar zilele liniştite de vară, băncile, călimările, totul va străluci lună. Lucienne va înşira grămezi de prune, piersice şi pere. Louis îşi va instala un şezlong ca să citească.

Într-una din serile acestea veni o ştire, ultima ştire din vara lui 1936. Străbătînd prin foşnetul frunzelor de platan, prin aerul aromat al unui sfîrşit de zi — în care se simţea miros de mărar, salată şi roşii — ajunse pînă la vechea şcoală aşezată în mijlocul grădinilor. Un zgomot de farfurii şi furculiţe răzbătea din bucătării. Vîntul nocturn flecărea printre panglicile de pergament ale porumbului.

Această ştire o spusese radioul şi cîţiva oameni o repetau. Lumea nu se neliniştise prea tare. Femeile împărţeau ardeii, pregăteau pîine frecată cu ustu-

roi pentru salată. Bărbaţii se gîndeau la grîu. Fetele îndrăgostite zîmbeau.

Simon stătea în uşa dinspre curte şi privea umbra care înainta spre cişmea. Umbre tremurau în umbră. Pe cer, Calea lactee începea să freamăte, marcînd vechiul drum al Compostelei, care alerga spre sud pînă-n munţi, pînă la acel pămînt spaniol unde începuseră luptele.

XII

Vîntul vîjîia în jurul casei. O muzică surdă și stăruitoare ca aceea a viorilor înainte de a începe orchestra, o foșnire de frunze și de dalii ruginite care păreau să vestească nu știu ce cîntec mai tare. Apoi romanța acestui sfîrșit de toamnă se pierdea de-a lungul zidurilor și a șanțurilor. Un cîine urla înspre coline, cauciucurile unei biciclete striveau pămîntul umed, ușa hanului se dădea de perete, făcînd să răsune geamurile.

Simon, cu fruntea lipită de fereastră, privea cum se lasă noaptea. Din nou, în liniștea duminicală, vîntul trecînd printre brațele platanilor alerga spre viile roșii și daliile înnegrite.

— Mi-e frică ! spuse Lucienne.

Se apropiase de Simon, punîndu-i o mînă pe umăr. Se lipea de el, tremura.

— Ți-e frig ? întrebă el.

— Nu, nu mi-e frig. Mă gîndesc la micuțul ăsta. I-ai vorbit, poate prea tare... (Șoptit :) Ți-aduci aminte de seara cînd l-ai certat fiindcă s-a jucat de-a soldații ?

— E același lucru. Dar acum nu mai e joacă.

Obraz lîngă obraz, se aplecară pe fereastră. Bicicleta dispăruse de mult.

— O să poată lua ușor mașina de la ora 4.

Și, coborînd glasul la rîndul său, adăugă :

— Crezi că am fost prea aspru ?

— Nu știu. Poate ai dreptate. Nu de asta mi-e frică... Mi-e frică de tot restul. Nu știi...

La căderea nopții, vîntul se întețea și scutura salcîmii din curte. Ceața și umbra din colțuri se confun-

dau. Atunci Simon începu să vorbească cu glas limpede şi încordat în acelaşi timp, aproape cu glasul unui copil căruia îi dau lacrimile.

— E ciudat cu copiii ăştia! Crezi că i-ai format, că lecţiile tale le vor servi la ceva. Şi apoi vezi ce mult s-au schimbat. Îţi scapă din mîini, pleacă. Nu-i mai recunoşti. Ah! sînt întocmai ca oamenii mari. Şi cu cei mai răi se ştie bine cît e de greu. Trebuie s-o iei de o sută de ori de la capăt, ca să înţeleagă, pentru ca memoria lor să prindă o frază sau două. Dar chiar şi cei mai buni, chiar al nostru, vezi... Nu m-am străduit ani de zile să-i explic? Îmi asculta cuvintele. Gîndeam c-a înţeles, şi iată că vine să ne vorbească de galoane şi de uniformă! E cazul să te întrebi...

Simon lăsă capul în jos. Cunoştea teama asta care îi strîngea inima — o impresie de vid, de efort inutil — pe care o încerca adesea, după o lecţie, în cursul căreia s-a dăruit, fără precupeţire. Osteneală zadarnică... zece minute mai tîrziu şcolarii se împrăştiau pe drumurile spre cătune. Învăţătorul rămînea singur în clasa goală, şcoala rămînea în urmă, ascunsă sub frunziş sau în ceaţă. Satul părea foarte departe. Credeai că ai nu ştiu ce putere asupra copiilor, dar copiii, ca şi oamenii mari, nu fac decît după capul lor. Îţi închipui că i-ai convins şi ei îţi scapă din mînă. Ca nisipul care se prelinge între degete.

În dimineaţa acelei duminici, Louis, profitînd de un mijloc de transport ocazional, venise să-i vadă. Totul mergea bine, şi cu sănătatea, şi cu munca. Acest al doilea an de Şcoală normală se anunţa tot aşa de strălucit ca şi primul.

Îi înveselea puţin descriindu-le ticurile şi maniile profesorilor. Un nou supraveghetor îşi făcuse intrarea în şcoală, un student mititel, poreclit „Trandafiraşul" şi care spunea că-i comunist. Unii elevi aveau

discuţii aprige cu el, dar convorbirile astea îl depăşeau pe Louis. Erau presărate cu fraze ciudate şi cuvinte abstracte. Îşi aruncau unul altuia în faţă citate din economişti.

„După Ricardo... Să mă ierţi, Marx n-a spus niciodată aşa ceva... Utopia lui Rodbertus... Engels a fost totdeauna de părere..."

— Îmi place mai mult Camboulives — spunea Louis rîzînd. El nu umblă pe patru cărări şi nu se pierde în teorii.

Dar grupul acesta de teoreticieni era puţin numeros. Unii aveau carnetul roşu al partidului socialist şi au încercat într-o duminică dimineaţă să-l tragă cu ei pe Louis în fundul unui bar de pe lîngă Capitole. Un student, ţinea o conferinţă care cam mirosea a apă de trandafiri. Louis a plecat înainte de a se termina.

Simon clătina din cap.

— Ai destul de lucru şi aşa, fără să-ţi mai spargi capul de pomană. Şi se gîndea cu o bucurie ascunsă : „Tatăl său se pasiona pentru discuţii de felul acesta. Pe vremea aceea eu însumi mă feream să mă amestec. Şi eu preferam să citesc romane..."

Înainte de masă, îşi luară bicicletele şi se duseră s-o vadă pe bunica Sermet. Sărmana femeie nu se aştepta să vină Louis, altfel ar fi pornit ea pe drumul spre şcoală. E adevărat că din cauza reumatismului nu prea putea umbla şi Simon stăruia din ce în ce mai mult pe lîngă ea să stea cu ei.

Luară loc toţi trei în bucătărioara de la etajul întîi, unde Lucienne aprindea pentru întîia oară în anul acela maşina emailată de gătit. Afară, răsuflarea acră a toamnei alunga frunzele moarte. Din bucătărie venea un miros de friptură şi tartă.

— Nădăjduiesc că n-are să vină nimeni să mă plictisească — spuse Simon. Nu-i nimic urgent. Consiliul trebuie să se întrunească săptămîna viitoare. E vorba să se mărească spălătoria, s-au plîns femeile. Ah, mi-e o foame, cum...

Louis ceru veşti din sat. O fată a lui Truffié s-a măritat. Se ducea ca noră într-o casă bună, aproape

de Saint-Ely. Băiatul mai mare al lui Fabre îl ajuta pe tatăl său. Feciorul lui Camboulives a intrat ca ucenic la rotarul din sat. Se spunea chiar că acesta părăseşte atelierul şi că, în locul lui, va rămîne Camboulives. În afară de asta, nimic deosebit. Din cînd în cînd, cîte o ceartă între Fabre şi Camboulives. Comunistul îi reproşează lui Blum că nu apără îndeajuns victoriile Frontului popular, că face pauză. Devalorizarea din septembrie 1936 le lua muncitorilor o bună parte din avantajele pe care le smulseseră pînă atunci. Vai ! unde era acea campanie electorală din '936, cînd Vincent Auriol spunea ţăranilor : „Bursa, o închid, financiarii îi închid". Cei mari nu şi-au ţinut cuvîntul. Ar vrea să ia totul înapoi. N-ai decît să te uiţi ce se petrece în Spania. Hitler şi Mussolini ar zbura în ajutorul fasciştilor spanioli. Le-a fost frică de Frontul popular. Voiau să-l strivească pînă la rădăcină. După Camboulives, fiecare bombă care exploda acolo era o crăpătură în zidurile caselor din Franţa. A lăsat totul deoparte ca să se ocupe de Spania. Alerga prin cătune ca să strîngă merinde şi bani.

Dar toate astea au fost ca o picătură într-un ocean. Dincolo de Pirinei continuau bombardamentele, incendiile, se împuşcau oameni, se mitralia populaţia, se distrugeau oraşe.

— Da — spuse Simon cu gravitate — nimeni nu mă asculta cînd vorbeam de Etiopia, cînd ziceam că trebuie nimicit spiritul războinic. Mă fac să rîd cînd strigă : „Tunuri, muniţii pentru Spania !". În felul ăsta o să ne putem salva oare vreodată ? Un omor atrage alt omor. Tunurile îşi fac meseria de tunuri : ucid. Războaiele se vor termina cînd oamenii vor arunca armele ! Trebuie să înţeleagă odată ! Atîta timp cît nu vor înţelege...

Şi conversaţia o luă pe alt făgaş. Vorbiră de anotimp — era o toamnă destul de ploioasă. Simon sădise usturoiul cu multă întîrziere. Astăzi se gîndea să îngrijească de căpşuni. Dar, las' avea tot timpul,

nimeni nu se aştepta, de pe urma talentului său de grădinar, să-şi umple crătiţele în bucătărie.

Peticele sale de pămînt de pe coline i le-a dat lui Vidalenc, să le lucreze el, şi ce-o să iasă au să împartă în două. Asta era o treabă mai serioasă. Vidalenc n-avea pămînt şi mulţumită lui vor avea totdeauna cîteva roşii, puţin vin, porumb.

Lucienne aduse cafeaua. Învăţătorul o amesteca, visător, cu linguriţa. Se gîndea, fără-ndoială, la pămîntul de-acolo, de sus, la peticile acelea pe care bătrînul Sermet le îngrijise cu atîta dragoste pînă-n ultima clipă. În momentul acela Louis vorbi de P.M.S.

— Ce-i aia ? întrebă Lucienne.

— „Pregătirea militară superioară". Începe în anul al doilea.

Şi povesti că, acum cîteva zile, un căpitan şi un maior, îmbrăcaţi în nişte uniforme minunate, veniseră în vizită la Şcoala normală. Unul după altul au ţinut nişte discursuri pline de încredere şi de curtoazie. Ţara avea nevoie de ofiţeri. Institutorii, prin seriozitatea lor, prin cunoştinţele lor, erau deosebit de calificaţi. Era o datorie patriotică, era în interesul lor personal. Cursurile aveau loc de două ori pe săptămînă, într-o cazarmă din oraş. La terminarea anului preparator, candidatul de ofiţer îşi alegea arma. Chiar un elev mediocru avea toate şansele să reuşească. După cîteva luni de şcoală militară, obţinea gradul de aspirant şi o soldă bună. Înainte de terminarea serviciului, obţinea gradul de sublocotenent. Bineînţeles că se ofereau unele înlesniri celor care doreau să rămînă în armată.

Simon dădu deoparte ceaşca cu un gest brusc.

— Ai dracului, nu-şi pierd timpul domnii ăştia ! Au nevoie de comandanţi de plutoane !

— S-au înscris toţi — adăugă Louis, cu glasul timid.

— Şi tu ?

— Şi eu. Dar le-am spus că am să-ţi vorbesc...

— Tu nu ştii care-i părerea mea ?

Învăţătorul ridică deodată mîna sa uscată şi lovi în masă.

— Nu te vei duce, mă-nţelegi ? Nu te vei duce ! Spune-le că n-ai intrat la Şcoala normală ca să-nveţi meseria asta. Ai tot timpul s-o faci pe nătărăul în curtea unei cazărmi.

Păru a se închide în sinea sa, îşi apropie coatele, îşi lăsă umerii în jos ; îl auziră înjurînd :

— Brutele ! Ah, brutele...

Louis păli. Lăsă şi el fruntea în jos şi urmări cu indexul, mecanic, floricelele de pe muşama.

Lucienne se ridică.

— Simon, să ne gîndim. Pe de o parte, n-ar fi mai bine aşa ?

Îi venea greu să ia partea fiului ei în chestiunea asta. Dar, la urma urmei, nu-i mai bine să fii ofiţer decît soldat ? Mai puţine belele, o viaţă mai confortabilă, o soldă bună. Şi chiar dacă... da, chiar dacă, din nefericire, ar trebui... Dumnezeule, cine e mai expus decît un soldat ? Nu suportă el greutatea războiului în toate felurile şi în orice clipă ?

— Nu, nu ! răspunse Simon încetişor. Chiar şi în privinţa asta te înşeli. Un soldat are mai multe şanse să se descurce decît un comandant de pluton, şi comandanţi de plutoane ar vrea să fabrice din ei. Se pierd totdeauna foarte mulţi. Sublocotenenţii ăştia merg întotdeauna în prima linie.

— Atunci nu vrei ? întrebă Louis.

— Încă n-ai înţeles pînă acum ?

Băiatul dădu abia vizibil din umeri. Lui Simon i se păru că vede în ochii lui un fel de fulger întunecat, mînie sau ironie, nu se putea desluşi.

— Te-am învăţat eu să-ţi placă războiul şi soldaţii ?

— Nu-mi plac — răspunse Louis, ridicînd capul.

— Şi atunci ?

— Dacă am să refuz numai eu...

— Numai tu. Trebuie să-nceapă cineva.

Din nou fulgerul se aprinse în ochii băiatului.

— Şi atunci, în Spania ?

— Ce, în Spania ?

— Republicanii trebuie să stea cu brațele încrucișate înaintea fasciştilor? Asta vrei tu?

— Ceea ce vreau eu e ca să nu se mai vorbească nici de puşti, nici de tunuri, nici de bombe. Vreau ca oamenii să refuze asemenea meserie. Toată viața am spus asta elevilor mei şi am să continui să le-o spun. Nenorocirea Spaniei e că unii îşi închipuie că lucrurile se vor aranja cu praful de puşcă. Sîngele ce se varsă nu rezolvă nimic. E un lanț fără de sfîrşit. Să dai foc e totdeauna uşor. Dar după asta...

— Stînd în aşteptare, cîştigă Franco! Dacă Hitler ne-ar ataca, ce-ai spune să fac?

Focul mocnit lucea ca un diamant. Louis se apucase cu mîinile de masă. Se apleacă spre învățător cu o bruscheţe neobişnuită. Nu mai era copil. La rîndul său, se îndepărta de învăţător, uita lecţiile şi strădania lui. Deodată, o bănuială trecătoare străpunse inima lui Simon. „Am lucrat prost. N-am ştiut cum să-i vorbesc, şi iată că el întoarce vorbele mele unele împotriva altora. N-am lucrat bine. Cu el ca şi cu ceilalţi..." Republica şi Pacea, zeiţe inseparabile, cum să fac să intre în sufletele copiilor şi ale oamenilor mari? Vechea nebunie îngrozitoare îi prinde mereu în ghearele ei. Iată că şi ăsta, la rîndul său, se lasă prins de vîrtej. O fanfară, o uniformă frumoasă, se vede călare pe un cîmp de bătaie ca eroii înălţători din cărţile de morală de odinioară.

— Trebuie să refuzi, înţelegi, să refuzi! Cînd toţi muncitorii vor refuza, atunci... Să refuzăm. Nu mai avem decît şansa asta.

Lucienne tăcea. Mai era oare ceva de adăugat? Simon avea dreptate. Trebuie să refuzi a te bate. Şi Révignac ar fi vorbit astfel. În pragul morţii, lansase acest mesaj şi Simon, pe bună dreptate, îl repeta.

Se apropie de băiat, şi-i lipi capul de pieptul său.

— N-avea grijă! Ocupă-te de studiile tale. Ai destul timp s-o faci pe ostaşul. Tatăl tău are dreptate. Galoanele, atîta pagubă, şi în ce priveşte solda, atîta pagubă!... Nu alergăm noi după ea.

Băiatul răspunse la mîngîierile mamei sale, dar nu părea convins. Urmărea în penumbră nişte imagini invizibile.

Simon murmură :

— Cînd îmbraci haina de soldat, moartea e totdeauna în căptuşeală.

Atunci Louis întoarse capul şi întrebă pe un ton grav :

— Doar trebuie să învăţăm a ne apăra. Dacă ţi se pradă casa, laşi pe hoţi să facă ce vor ?

— Nu-i acelaşi lucru. Popoarele nu sînt ca hoţii. Sînt nişte bieţi oameni care au fost înşelaţi, ca să se arunce unii asupra altora.

Louis dispăruse. Noaptea se furişa de pe coline. Biciul vijeliei dădea tîrcoale şcolii.

— Cobor — spuse Lucienne. Trebuie să-mi termin clasificarea.

— Ai nevoie de mine ? Pot să te ajut. Cred că Fabre are să mă lase în pace astă-seară...

— Nu, n-am treabă decît vreo zece minute. Pune nişte lemne pe foc şi odihneşte-te. Trebuie să dăm drumul la lumină. Nu se mai vede.

— Cobor şi eu. Trebuie să-mi pregătesc tablele.

— Ai s-o faci mîine. Odihneşte-te !

— Ia-ţi şalul ! Trebuie să fie frig în clasă... Ah ! mîine trebuie să ne gîndim la sobe.

— Ştii că nu prea avem lemne.

— I-am spus primarului. Escaich trebuie să aducă vreo cinci steri zilele astea.

— Simon...

Glasul Luciennei nu mai avea acelaşi timbru. Punea din nou stăpînire pe ea acea nelinişte care o paralizase acum cîteva clipe, cînd priveau printr-un geam spălăcit cum se stinge ziua.

— Ah, Simon, dacă ni s-ar lua băiatul !... Cu sau fără galoane, ni-l pot lua !

— N-ai teamă !

— Războiul ăsta din Spania...

— Franţa nu-i Spania. Ei nu ştiu ceea ce ştim noi. Nu-i acelaşi lucru. N-ai teamă...

Mîna lui Simon se ridică încet, mîngîie fruntea palidă a Luciennei, părul ei negru şi greu, cu cîteva şuviţe uşor argintate. De zece ani părea că nu mai îmbătrîneşte. Dar în seara asta cercuri de umbră voalau ochii iubiţi, amărăciunea se citea pe buzele ei. Se căzni totuşi să surîdă.

— Nu-l avem decît pe el, înţelegi, Simon ?

*

* *

„Nu-l avem decît pe el, Simon !" îi şoptea încă glasul. Uşa fusese închisă. Învăţătorul era singur în bucătărie. Lucienne cobora în clasă.

Într-o seară, la Belpech, plînsese pronunţînd cuvinte asemănătoare. Un singur copil, şi în vinele acestui copil unic, curge un alt sînge decît al său. Şi iată că era pe cale să-l piardă. Spusese : „N-ai teamă", dar în sinea lui teama asta i se trezise de luni de zile. Norii se adunau mereu. De multe ori vechiul coşmar punea iar stăpînire pe dînsul. Stînd pe marginea patului, întindea braţul, crezînd că atinge un perete de noroi. Scrîşnetul sîrmei ghimpate în foarfecă îl auzea iar şi simţea greutatea unui corp pe care-l purta sub ploaia de bombe.

Se aplecă spre coşul cu lemne, curăţi cu grijă grătarul şi umplu soba. Muşchiul de pe lemne pîrîia pe tăciuni. Un miros acru, de muşchi arzînd, se răspîndi în încăpere. Se lăsă pe vine, fascinat parcă de focul care şerpuia încet printre bucăţile de stejar.

Apoi, se gîndi la tablele sale. Odihneşte-te, îi spusese Lucienne. Cea mai bună odihnă îl aştepta jos. Simţea de pe acum în mîini mîngîierea aspră a cretei. *Luni, 28 noiembrie. Morală. Cinstea. Calcul. Măsurarea suprafeţelor. Vocabular. Casele. O baracă, o cabană, un pavilion, o casă de raport, o clădire, o casă dărăpănată, un zid proaspăt tencuit...*

Mîna aluneca fără greutate pe tabla neagră, cu o apăsare a încheieturii făcea partea groasă a literelor, degetele se ridicau pentru trăsăturile subţiri. Mîine i se vor înfăţişa din nou obrajii copiilor. Va începe să povestească cu glas scăzut pentru a-i sili să fie mai atenţi. Se va opri din cînd în cînd, ca să guste tăcerea astfel obţinută.

După ce tablele fură acoperite de sus pînă jos, se aşeză la masă pentru a pregăti caietul-jurnal. Îşi aprinse pipa.

În clipa aceea cineva rîcîi la geam, foarte aproape de el. Ridică ochii. În bezna din curte nu putea distinge nimic, nici măcar degetul care-l chema.

Auzi din nou rîcîind şi se duse să deschidă geamul. Faţa uscată a lui Camboulives apăru în uşorul ferestrei.

— Ah, tu eşti, Germain !

— Da, eu. Sînt în trecere, voiam să văd ce faci.

— Ei, bine, uite, sînt pe terminate. Cum îţi merge ? Louis a fost azi după-amiază la noi.

— Ah ! E bine, mulţumit ?

— Da, merge !

Camboulives îşi atinse vîrful nasului şi scoase un rîs neobişnuit, un rîs scurt din colţul gurii, cu totul opus cuvintelor banale aruncate la marginea ferestrei.

Şi deodată spuse :

— Ei, Simon...

— Da.

— Simon, plec în Spania.

— Ce tot spui !

— Că plec în Spania.

— Ce, eşti nebun ?

— Nu, Simon, nu sînt nebun. De mult mă hărţuie gîndul ăsta.

Învăţătorul ridică mîinile la cer.

— Dar bine ! Ce-nseamnă asta ? Nu mai eşti un tinerel ! Şi-ai tăi ? Şi nevastă-ta ? Şi copilul ?

— Tocmai pentru copil am venit, Simon. Aş vrea să-l supraveghezi puţin, cît timp n-am să fiu aici.

Fratele meu estè de aceeaşi părere. Voi putea ţine piept cîteva săptămîni. Cîteva săptămîni, înţelegi...

— Nu-i cu putinţă !

— Şi de ce n-ar fi cu putinţă ? Cîteva săptămîni îţi spun. Unii dau haine, alţii bani. Eu am să-i ajut cîteva săptămîni. Ştiu că sînt prea bătrîn ca să fac pe combatantul, dar pe o maşină pot să fac serviciu. La asta mă pricep. Cîteva săptămîni, îţi spun, pe o maşină...

Nu putea fi reţinut. Noaptea grea ce venea de pe coline îl lua cu ea. Noaptea se înălţa în jurul lui Simon Sermet.

XIII

În seara aceea se afla în casa de pe coline, în locuința bătrînească. Aproape de vechiul grajd al bătrînului Sermet, umbra teiului din curte tremura pe marginea unei pete de lună. Apoi terenul cobora puțin pentru a se urca din nou printre vii și porumbiște. Viile lui Fabre și Sermet se află aici, unde soarele e mai arzător. În ziua în care i-a murit tatăl, Fabre era pe cale să-și stropească via cu sulfat de cupru. Dincolo de via lui Fabre se înșiră salcîmii, stejarii și arborii cu tulpina joasă, înguști și răsuciți. Se amestecă printre ei cireși și smochini sălbatici sau care s-au sălbăticit iar. Dar pomii aceștia pierduți în pădurile de pe coline dau încă rod bun : fructe pline de dulceață și aromă. La sfîrșitul zilelor călduroase, vîntul se încarcă de o mireasmă dulce, pe care o poartă pînă-n casă. Livezile sînt trainice.

În seara aceea, Simon, stînd la fereastra deschisă, primea în obraz suflarea vîntului și se gîndea la drumul pe unde a trecut, simțind cu gingășie aripile verii, care atinseseră cîteva cireșe zaharisite, smochine plesnite, amorțite sub frunzele lor catifelate, o tufă de lămîiță din apropierea fîntînii.

Apoi vîntul aducea miros de apă și mălură. Un scurt orăcăit de broască vestea că-i o baltă peaproape. Vîntul își schimbase direcția. Sufla acum pe lîngă Essonnelle, școală, primărie și cimitir.

Simon închise ochii. Vîntul mîngîia o bună parte a satului. Geografia asta umilă conținea tot ce-i esențial. Essonnelle, școala, primăria, cimitirul. Apa de băut și de spălat, casa unde te obișnuiești cu viața, casa unde înregistrezi actele, și ultima bu-

căţică de pămînt pentru odihnă. Tata şi mama dormeau acolo în seara aceea. Sînt din nou împreună, şi vîntul suflă deasupră-le pînă să ajungă la casa unde au stat înainte.

Stelele se aprinseseră pe creste. Ceaţa, care tulburase cerul din faţa ochilor lui Simon, se risipise. Totul era limpede. Lumina lunii se îndrepta spre tei. Umbra frunzelor palpita acum în mijlocul petei de lună.

Teiul era încărcat de ani. Simon îl ştia de totdeauna. Nu-şi amintea să fi atins vreodată un alt trunchi ca acesta, atît de gros şi neted.

— Totul e atît de pur — murmură Simon.

Vorbise de unul singur, fără să-şi dea seama. Lucienne, lîngă el, se nelinişti.

— Ce-ai spus?

— Nimic, gîndesc cu glas tare, bat cîmpii.

— Nu vrei să dormi?

— Nu mi-e somn. Du-te tu la culcare, că vin şi eu apoi.

— Te-aştept aici. E aşa de bine!

Iată, nici Lucienne nu se putea stăpîni să nu-i vorbească de farmecul acelei nopţi de vară. Noapte de vară... Cuvintele acestea aminteau de glasul lui Camboulives. La întoarcerea sa din Spania povestea cît de tulburaţi erau oamenii în asemenea nopţi. Cînd cerul era senin, veneau avioanele să bombardeze. Războiul murdăreşte totul.

„E ciudat — îşi spuse Simon — niciodată n-am făcut vreo lecţie asupra nopţii. Ar trebui să pregătesc o fişă. Există un vocabular întreg, ce s-ar putea aduna de la un anotimp sau altul.

Noaptea nu ar trebui să-i înfricoşeze pe copii. Noaptea e frumoasă. De ce să-ţi fie teamă de ea? E nevoie şi de noapte, pentru ritmul vieţii. Lumea vorbeşte numai de auroră şi de soare. Dar noaptea există şi ea. Noaptea trezeşte mii de vietăţi care se bucură că a venit. Plantele respiră în voia lor. Cînd stai să asculţi noaptea pe cîmpie, auzi grîul, viile, dar nu numai cîntecul frunzelor lor, ci şi mişcarea sevei, care se urcă..."

Simon ciulea urechea la noaptea ce învăluia cîmpia. Liniştea domnea peste tot. Aşa s-ar fi zis: că domnea liniştea. De fapt, ce se întîmpla în sat? Nimic, în aparenţă. Un cîine lătra din cînd în cînd, un altul îi răspundea. Nu era decît lătratul furios sau neliniştit care se poate auzi în orice noapte la ţară. Cineva a trecut de-a lungul unui zid, vîntul a rupt o creangă, un zgomot imperceptibil pentru simţurile omului a tulburat animalul ce stă la pîndă. Lătrăturile cîinilor se însăilau pe muzica greierilor.

Totul era liniştit şi Simon se mira că-i atîta linişte în afară şi înăuntrul lui însuşi. Timpul spaimei nu trecuse încă. E adevărat că eşti înspăimîntat cînd nu ştii, cînd o iei înainte ca orbul, fără să-ţi dai seama dacă lovitura va veni acum, îndată, mai tîrziu sau niciodată.

În seara aceea se ştia însă. Şi poate tocmai fiindcă se ştia, noaptea de vară îşi arăta minunatele ei podoabe. Nopţile de odinioară nu-şi ofereau niciodată profunzimile lor, atît de limpezi, atît de înmiresmate.

„Bat cîmpii, bat cîmpii! îşi repeta Simon. Nopţile, noi le facem. Noaptea nu minte, nici nu cîntă. Omul e acela care aduce binele sau răul." Toate nopţile de care-şi amintea erau asemănătoare acesteia, dar una aducea groază, iar cealaltă bucurie, fiindcă în prima mîinile oamenilor se stîlceau una pe alta; iar în a doua, se uneau. Noaptea în care a murit Révignac, noaptea în care vorbise de dragostea sa şi aceea în care a plîns că nu are decît un singur copil, şi cealaltă noapte din iulie '36, în care satul cînta şi dansa, şi aceea din '38, şi aceea din '39... Două nopţi care miroseau a viţă de vie şi smochine coapte, dar una minţea cu strălucirea ei de bijuterie falsă şi cealaltă anunţa cele mai grele suferinţe.

Îl revedea pe Fabre, cu obrazul îmbujorat, urlînd în mijlocul pieţei:

— Doamne Dumnezeule! Gata! Au semnat! Nu va fi război! În sfîrşit!

München, septembrie '38. Franţa şi Anglia semnaseră alături de Hitler şi Mussolini. Lucienne alergă la gard.

— Dumnezeule ! E adevărat ? Ah, ştiam eu ! Ar fi fost prea îngrozitor ! Au semnat !

Şi chiar Simon alergă la Fabre, îi strînse frenetic mîinile. S-a semnat ! Lumea scapă de groază. S-a terminat ! Învăţătorul era radios. S-a putut deci ocoli pericolul. S-a putut ajunge la o înţelegere. Dovada se făcuse.

Se vedea în seara Münchenului. Lîngă uşă, Louis stătea cu capul aplecat. Nu voia să se bucure. El îşi aştepta galonul său de ofiţer ! Spunea : „E o pace care va costa scump !" Ca şi cum pacea ar fi putut costa mai mult decît războiul !

Şi Camboulives trînti cu pumnul în masă. La rîndul său, refuza pacea. „Nu o astfel de pace..." — striga el. Voia să doboare fascismul. Credea că, suflînd, îl face să dea înapoi.

— Dar ca să dobori fascismul, Germain, trebuie să ucizi oameni. Asta vrei tu ?

Nimeni nu ştia să găsească cuvintele pe care un învăţător le spune elevilor săi cînd vrea să se facă linişte.

— Aşezaţi-vă la locurile voastre, în linişte. Staţi cuminţi ! Puneţi mîinile la piept !

Puneţi mîinile la piept ! Dar popoarele n-au pus mîinile la piept. Atunci a venit timpul nebuniei. Pînă în ultima clipă, Simon, agăţat de o nădejde, se gîndea : „Nu, nu, nu vor îndrăzni ei, vor da înapoi !" Dar cine erau aceşti „ei" ? Nu ştia prea bine. Chiar şi atunci cînd bărbaţii începură să plece unul după altul, învăţătorul tot se încăpăţîna în credinţa sa. Voia să liniştească nevestele, surorile, bătrînii : „Aşteptaţi — le spunea el — nimic nu-i hotărît încă. Franţa nu este Etiopia, Franţa nu-i Spania, la noi oamenii se mai pot înţelege..." Dar femeile dădeau

din cap a mare necaz, iar bătrînii se gîndeau că mai sînt şi alţii care vor pleca. Toţi spuneau : „Sînt vorbe ca să ne mai amăgim puţin, domnul Sermet e un om de treabă".

În timpul primei ierni de război, Louis intrase la şcoala de ofiţeri, iar învăţătorul din Fontvieille nutrea mai departe speranţe :

— N-are să dureze ! Nu vedeţi ce război ciudat ! Nimeni n-are poftă de război.

Primea unele ştiri cu un fel de bucurie. Pe lîngă pădurea din Warndt, nemţii lansau manifeste în formă de frunze moarte, pentru a cere francezilor să renunţe la luptă. Microfoane difuzau apelurile lor. Aşa ceva nu se mai pomenise. Oare era un război pe adevăratelea ?

Apoi, în timp ce Camboulives urla că-i trădare şi asigura toată lumea că nu se va supune niciodată, învăţătorul se ferecă în tăcere. Obrazul său se închise. Se mărginea să spună cîteva banalităţi şi nu scotea decît cuvintele strict necesare. Mama sa murise în timpul dezastrului şi se credea că acest nou doliu era singura cauză a mutismului lui.

Cînd Pétain veni la putere, Simon părea că nici nu se sinchiseşte. Ajunsese pînă acolo încît zicea că e mai bine ca oamenii să fie făcuţi prizonieri decît să moară.

Nu spusese oare cineva : „Prefer un laş viu unui erou mort" ?

— Nu-i posibil ! striga Camboulives, roşu de mînie. Tu nu poţi gîndi astfel !

Într-o dimineaţă Fabre sosi la şcoală cu un pachet de circulare ale prefecturii. Era începutul controlurilor, recensămintelor, anchetelor şi interdicţiilor. Ţăranul îşi puse degetul său gros pe partea de sus a unei foi.

— Uite, Simon. Vezi „Statul francez". Republica nu mai există...

— Ei, asta-i ! spuse învăţătorul.

— Poţi să te uiţi. E scris aici.

Au îndrăznit s-o suprime. Vechiul talisman de pe ziduri, talismanul hîrtiilor oficiale : *Libertate, Egalitate, Fraternitate, Republica Franceză,* cuvintele acestea gravate în memoria oamenilor de atîţia ani îşi încetaseră existenţa.

Şi acei care au ridicat mîna împotriva acestor zeiţe nu au fost făcuţi încă praf ? E posibil ? Da, era posibil, şi Simon află că vorbele nu au decît puterea pe care le-o dau oamenii. Fabre spunea în simplitatea sa, acelaşi lucru, dar în alt sens.

— Ah, Doamne Dumnezeule, Simon ! N-au decît să pună pe hîrtie statul lor francez, niciodată nu-l vor băga în capul meu !

Fabre fu alungat de la primărie. Un administrator al lui Fournier, proprietarul colinelor, luă şefia unei delegaţii speciale, în care a încercat să vîre cîţiva bătrîni sau cîţiva ticăloşi. În realitate, chiar şi lucrul acesta a mers greu şi omul lui Fournier şi al lui Pétain rămase singur.

Simon părăsi şi el primăria. O făcu fără zarvă, fără gălăgie, ca şi cum ar fi dispărut o dată cu cuvîntul „Republică" de pe circularele şi foile de stare civilă. Se plîngea de plămîni. Avea crize de astmă.

În preajma Crăciunului veni preotul la şcoală. Foarte politicos ceru învăţătorului să înfiinţeze o creşă. „Aici, aici ? întrebă Simon, pe care indignarea îl făcu să se bîlbîie. La şcoala laică ?" Preotul, înspăimîntat de tonul şi de privirile sale, plecă fără a mai stărui.

Camboulives dispăru. Se dusese să muncească la o uzină din Toulouse, spunea nevasta lui. Unde şi cum, nimeni nu ştia.

Şi alţii începură să dispară în întunecimea unei nopţi ciudate.

În clipa înaintării nemţilor în Franţa, Louis reuşi să scape. I se dădu un post de institutor într-un

sătuc, în apropiere de Tarn-et-Garonne. Mai tîrziu se alătură unei grupe de rezistenţă care se formase în regiunea aceea.

Veni într-o seară să-şi anunţe părinţii. Lucienne încercă să se împotrivească. Oare nu se puteau aduce servicii, chiar rămînînd în post ? Ce făceau băieţii în pădure ? Cum se vor adăposti ? Şi hrana ? Nu aveau nici arme !

Lucru curios, Simon luă apărarea lui Louis, dar pe un ton uşor, de resemnare ironică, de amărăciune mult timp reţinute.

— Ei bine, da, copilul are dreptate. Nu poţi să laşi lucrurile în voia lor, fără să te sinchiseşti. Ceilalţi fură vitele şi grîul. Suprimă Republica, promovează şcoala popilor. Atunci iei arma în mînă şi te baţi. Te baţi cu ceea ce găseşti, puşti de vînătoare, cuţite, cu unghiile dacă n-ai altceva... Te baţi ! E vechea logică. Nimic nu i se poate împotrivi. Cînd a început focul, focul continuă. E un lanţ mai puternic decît cel al apei.

Totuşi cerură băiatului să fie prevăzător şi să vină cît mai des să-i vadă. În sinea lor se gîndeau, poate, că ascunzişurile astea în pădure erau mai puţin periculoase decît un adevărat război. Era ca un „camping". La urma urmei Louis rămînea aproape de ei, în ţară, la cîteva zeci de kilometri.

Puţin cîte puţin, alţi băieţi din sat se alăturară celor din pădure şi din trecătorile secrete ale munţilor. Învăţătorii îşi făceau o socoteală a lor : Rebersat Jules, al cărui tată e prizonier la Hamburg, Rebersat, care era atît de îndemînatic, Escaich Marcel, faimos prin greşelile sale de ortografie, Truffié Leon, un ştrengar fără pereche, Moulis Charles, care avea grijă de sobe, Turini Ange... Alţi zece, cărora institutorii le evocau deodată ochii de copil, glasurile scăzute sau sonore, degetele pătate de cerneală sau de sîngele violet al murelor...

Satul se împrăştiase pe nişte drumuri nebănuite. Oameni care nu ajunseseră niciodată mai departe decît în departamentele mărginaşe trimeteau acum scrisorile de pe malurile Dunării şi ale Oderului.

Seara Simon trăgea din buzunar o hartă a Europei, mototolită toată. Degetul său alerga de la Garonne la Rin şi de la Rin la Elba şi Volga. Tuşea şi răsufla din greu. Medicul îl oprea să facă drumuri lungi.

— Ei, domnule Sermet ? îl întrebau oamenii. Ce ştiri mai aveţi ? Ce părere aveţi ? Vom vedea odată sfîrşitul ?

— Nu ştiu, vai ! Pe un astfel de drum ştii cînd porneşti, dar niciodată cînd ajungi.

Oamenii veneau mereu la el, deşi nu mai era oficial secretarul primăriei. Erau atîtea hîrtii de completat pe vremea aceea şi mai ales declaraţii de recoltă şi de vite ! Îi învăţa pe ţărani cum să ascundă adevăratele cifre şi să-i înşele pe controlori.

— Dar ce ? Cred că n-o să daţi grîul şi porcii voştri ! E pentru război ! Nu trebuie să aprovizionăm războiul !

Spunea că nu-i urăşte pe germani : „Sînt şi ei oameni — zicea el — şi ei au fost înşelaţi ca şi noi“.

Într-o noapte, în '42, Camboulives zgîlţîi uşa şcolii. Era puţin timp după ce Louis intrase în rezistenţă. Nemţii încă nu se arătaseră la Fontvieille. Fuseseră văzuţi doar la Toulouse şi la Saint-Ely. Camboulives îi ceru învăţătorului să adere la Frontul Naţional de Luptă pentru Libertatea şi Independenţa Franţei, dar acesta îi dădu un răspuns numai ca să scape de el. „Lăsaţi-mă, vai, să fac cum ştiu eu ! Nu sînt decît un biet învăţător. Nu vreau altă meserie decît asta. Şi apoi, nu mai sînt bun de mare lucru. Sînt aproape bătrîn... Copiii ăştia care se joacă toţi de-a soldaţii mă înspăimîntă“.

Atunci Camboulives se aplecă spre Simon. Obrazul său colţuros, sculptat numai în umbre şi riduri, se

apropie de ochii tulburi ai învățătorului. În bucătărioara tăcută, luminată de o lampă slabă, glasul lui Camboulives rostea încet :

— Copiii ăştia tu i-ai crescut aşa. Tu, Simon, i-ai învățat să iubească Republica și Pacea. Ei n-au uitat asta. Și apără ceea ce le-ai dat...

— Ce ? Ce vrei să spui ? Niciodată...

— Sînt ca şi fiii tăi, care se bat peste tot. Ei aplică lecţiile tale.

*

* *

— Ascultă, ascultă ! şopti Lucienne. Cineva umblă prin curte.

— Nu.

— Ascultă !

Puse o mînă pe mîna lui. Simon simţi că ea tremura puţin.

— M-am înşelat, desigur ! Ne-ar trebui un cîine. Dacă ai un cîine, ştii îndată cînd vine cineva.

Simon se ridică, sări pe fereastră şi făcu cîțiva paşi spre tei. Luna îi mîngîia espadrilele, pantalonii săi vechi de grădinar cu genunchii tare cîrpiţi. Mai făcu un pas şi lumina lunii îi atinse părul argintat.

Încetişor, îşi reluă locul în fotoliul de răchită.

— A trecut de ora nouă. Trebuie să mergem la culcare.

— Încă o clipă.

De astă dată ceru el să se facă tăcere.

— Ascultă ! Auzi ?

— Da. Un motor... dinspre sat.

— Două sau trei motoare. Ce dracu' or fi făcînd aici ?

— Nu ştiu. Vai, nimic bun, în orice caz ! Ea oftă.

— Mă duc mîine la brutar. Mîine face pîine.

— Mă duc şi eu, dacă vrei.

— Nu. Trebuie să trec pe la Truffié. Mi-a făgăduit nişte ouă.

— Au vreo ştire de la ginerele lor ?

— O scrisoare, luna trecută. O duce destul de bine.

Simon repetă :

— Dacă vrei, pot să mă duc eu la brutar. Voi trece pe la Truffié. Bătrînul are să se bucure cînd m-o vedea.

— Nu, ştii bine că la urcuş gîfîi cam prea tare.

— Nu mai sînt bun de nimic — bolborosi Simon, cu un uşor rînjet. Secretar nu, învăţător... nu, nu-s măcar bun s-aduc o pîine !

Lucienne spuse gînditoare :

— Poate că în octombrie are să ne dea înapoi şcoala. Copiii trebuie să meargă la şcoală.

— În octombrie, ce poţi să ştii ?

În clipa aceea Simion se gîndi la ziarele ascunse la etaj, băgate într-o gaură din perete, sub pat. O parte i le dăduse Masolles, altele Camboulives şi Fabre ; altele l-au ajuns într-un chip misterios, însemnate cu roşu şi albastru de o mînă de învăţător — de undeva, de departe. În fruntea unui număr din „Şcoala laică" clandestină, pe bietele pagini cu cerneala ştearsă erau subliniate aceste cuvinte pline de mînie :

Inima asta, care ura războiul, iat-o că bate pentru luptă şi bătălii.

Inima asta, care nu bătea decît în ritmul fluxului, a anotimpurilor, a orelor de zi şi noapte.

Iată, creşte şi trimite în vine un sînge arzător de ură şi salpetru...

Se făcea acum o altă socoteală : aceea a învăţătorilor prizonieri, dispăruţi, mutilaţi, arestaţi, aruncaţi în braţele morţii... „Ei revocă pe democraţi, persecută pe evrei, alungă pe socialişti şi comunişti.

Bernardot din Cammas a fost trimis în alt loc. L-au revocat pe cel din Pentedieu. Învăţătoarea din Mauvert a trebuit să dispară. Aproape de Muret l-au arestat pe unul chiar în clasă. Se spune că Fournial, din Toulouse, a fost condamnat la moarte în Germania. Învăţătorul din Casemajes a murit acolo. Spunea într-o scrisoare, în dialectul lui, că trebuia să se opună rezistenţă. Estradère, un normalist, se află la închisoarea Saint-Michel. Chaubet a fost ucis în pădurile din Saint-Lys..." Numele şi bătăliile se învălmăşeau. A rezista... „La Paris, învăţătoarea Madeleine Marzin, condamnată la moarte, a evadat din trăsura închisorii. Georges Gognio, raportor la bugetul Educaţiei Naţionale al Frontului popular, a evadat din Compiègne. Maurice Fontvieille este în rezistenţă... Profesorul Pierre Brosselette s-a sinucis pentru a scăpa de călăi".

Cuvintele de foc şi sînge îşi urmau litania. „Comitetul de direcţie a secţiunilor reconstituite ale Sindicatului institutorilor salută toate iniţiativele institutorilor şi institutoarelor care au participat şi participă la lupta împotriva invadatorilor. Se înclină cu emoţie înaintea tuturor acelora... Roux, institutor vendeean, 34 de ani, găsit mort în închisoare, victima Gestapoului, Elisabeth Le Port, tînără institutoare din Touraine, 24 de ani, împuşcată în faţa tovarăşilor ei în lagărul Auschwitz din Silezia, Meauney, împuşcat la Bordeaux, ca şi institutorii Gokelaert, Damichel, Marchand, Languesse..."

Ţîşnind din întuneric, glasul lui Camboulives parcă bătea cu ciocanul în fiecare cuvînt :

— Ei, Simon ! Ascultă... La Paris, pe muntele Valérien, au fost împuşcaţi zece, la 23 mai 1942. Zece. Muncitori şi intelectuali. Mă auzi ? Din zece, doi erau institutori : Gaulué şi André Pican.

Ascultă... Iau împuşcat pe Félix Cadras, Arthur Dalidet, pe doctorul Bauer, pe Georges Dudach, pe inginerul Engros, pe institutorul Gaulné, pe institutorul André Pican, pe profesorul Jacques Decourdemanche, pe Jacques Solomon şi pe Georges Politzer. Mă auzi ? André Pican, un învăţător din Normandie, care a luptat din prima zi. Pe cînd îl transfera la Santé, ca să evadeze, s-a aruncat în Sena de pe splaiul de l'Horloge, cu cătuşele la mîini şi în pardesiu. Era un bun înotător, dar n-a putut face nimic. Au pus mîna pe el şi l-au împuşcat printre cei zece de pe muntele Valérien. Ăsta, Simon, ştia totdeauna să facă imposibilul. Ah, Simon, vor să ucidă şcoala şi pe învăţători ! Dar ce-şi închipuie ? Ce cred ei ? Ai noştri, în faţa călăilor, au cîntat Marsilieza şi, în timp ce-i ocheau, strigau : „Trăiască Franţa !"

Şi mai tîrziu, de-a lungul zilelor, glasul lui Masolles : toate pietricelele din Garonne, tot soarele de pe cer străbăteau prin glasul acesta. Totuşi, nu mai rîdea, lua tonul surd al vîntului de noiembrie pe lungile alei cu frunzele de argint de pe malul fluviului.

— Ei, Simon ! Ascultă... La 2 mai 1943, Georges Lazierre a fost arestat împreună cu René Paty şi Maurice Dirand, încarcerat la Fresnes, trimis la Oranienburg şi la Dachau. Lazierre, Georges Lazierre. L-am văzut, am vorbit cu el. Era fondatorul şi directorul *Şcolii eliberatoare*. Reconstituise sindicatul nostru. Un om demn şi liniştit. Un învăţător, un adevărat învăţător. Iubea geografia cu pasiune... Ce geografie a morţilor îl vor învăţa acum ! Ei, Simon ! Au pus mîna pe Georges Lazierre. Ce-şi închipuie ei ? Ce-şi închipuie ei, Simon ? Nu vor mînji onoarea învăţătorilor !

Din nou, Lucienne apucă mîna bărbatului său. Acum nu mai încape nici o îndoială. A umblat

cineva prin curte. Auziră îndată ticăitul acela al bicicletelor conduse la pas.

— Louis, nu crezi ?

Într-o clipită se întrebă ce voia să zică. Louis venea să-i vadă, sau cineva venea pentru Louis ? O siluetă apăru în cadrul ferestrei. Lucienne scoase un țipăt ușor.

— Domnule Sermet — strigă noul venit — domnule Sermet, mă recunoașteți ? Sînt poștașul din Loupiac. Am pentru dumneavoastră un comision din partea feciorului.

Omul șovăise o clipă înainte de a spune cuvîntul „fecior". Știa bine că Louis nu este fiul lui Simon și că se numea Révignac și nu Sermet.

— Nu vă fie teamă — adăugă el repede — nu-i nimic grav ! Au avut o încăierare cu poliția și cu nemții lîngă Montbartier.

— Și ? întrebă Simon, cu glasul răgușit.

— Feciorul dumneavoastră s-a retras cu o zgîrietură. Nimic, de trei ori nimic, nici măcar nu stă cu brațul în eșarfă.

— A fost rănit ! strigă Lucienne. Rănit cum ? Unde ?

— N-are nimic, vă repet ! Un glonte i-a trecut pe lîngă umăr. Nu i-a intrat în carne. E ca o mică arsură.

— L-ai văzut ? întrebă Lucienne, ducîndu-și mîinile la inimă.

— Dar cum ? Nu mă mișc din Loupiac. A venit nu de mult feciorul lui Escaich cu motocicleta. N-a putut s-o întindă pînă aici. Fiul dumneavoastră a zis : „Nu cumva să se sperie, e o prostie". Nici măcar atît nu era nevoie să vă spun, dar i-a fost teamă că veți afla din altă gură și că vă veți închipui cine știe ce. Acum e în siguranță, în pădure. Veți primi în curînd o scrisoare. Vom găsi o cale să vă ajungă.

— Au un medic cu ei ? Ce-o să facă ? Rana se poate infecta...

— Ei, nu vă fie frică! Mazel, din Saint-Ely, e cu dînşii. E un doctor bun.

— Prin urmare a venit Escaich? întrebă Simon.

— Da, Escaich Marcel. Trebuie să-l fi avut elev, nu?

— S-a prezentat la examenul de absolvire în '37. Tatăl lui aducea lemne pentru şcoală.

Se mai gîndi: „Un elev bun, vorbeşte cam prea mult. La matematici mergea bine, dar ce ortografie avea! În ziua examenului s-a descurcat totuşi".

Poştaşul stătuse tot timpul afară, ţinînd bicicleta de şa şi de ghidon. Se aplecă spre o pedală, răzui nişte praf nevăzut, apoi tuşi ca şi cum îşi căuta cuvintele.

— Cum s-a întîmplat? întrebă Simon. Sînt şi alţi răniţi?

— Eu... eu nu cunosc multe amănunte. Nu chiar la Montbartier s-a întîmplat, ci puţin mai încoace, pe şoseaua de la Toulouse la Agon. Au atacat un convoi. Ceilalţi au avut multe pierderi din cauză că au fost luaţi pe neaşteptate. Ai noştri s-au retras la repezeală. Micul Turini a fost atins, dar nu grav. Cam la fel ca al dumneavoastră.

— Turini? Ange Turini?! strigă Lucienne. Ah, Dumnezeule, înnebunesc...

— Dar nici el... o zgîrietură, nici nu merită să vorbim.

— Turini. Ange Turini! repetă Simon. Părinţii lui erau tocmiţi cu ziua la Fournier. Au plecat în '38 în Tarn-et-Garonne. Pe toţi din familia Turini i-am avut la şcoală.

Lucienne şi-l închipui pe Ange Turini, în grupa mică, un copil blond de tot, cu ochi mari, albaştri, trăsături fine, un adevărat înger. Erau o jumătate de duzină de fraţi şi surori. La un moment dat se afla cîte un Turini în fiecare clasă. Ah! Nu era uşor să-i înveţi a citi. Cînd s-au înscris la şcoală îngăimau un fel de dialect lombard. Erau oameni

săraci, foarte săraci. Copiii purtau nişte zdrenţe cîrpite de mii de ori, dar curate, ghete diferite, pe care le împerecheau cît puteau mai bine. Şi părinţii veneau să-şi vizeze actele lor de străini, mulţumind lui Simon pentru serviciile aduse, veseli şi recunoscători.

Ochii albaştri ai şcolarului pluteau în lumina lunii.

Simon tresări deodată :

— Vă lăsăm să staţi în picioare ! Trebuie să vă fie sete după cursa asta. Intraţi o clipă...

— Nu, domnule Sermet, nu. Mai am încă o treabă. Al dumneavoastră şi Turini n-au păţit nimic...

Glasul aducătorului de ştiri părea că se pierde în ceaţă. Cuvintele se legau cu greutate.

— Dar ce mai e ?

— Feciorul lui Vidalenc ! Am venit mai cu seamă pentru feciorul lui Vidalenc.

— Vidalenc Jacques, fiul lui Antoine ? De lîngă pod ?

— Da, dragă domnule Sermet...

— Ei, ce e ? întrebă Simon cu asprime.

— Ei bine, a...

— Ce ?

— Escaich mi-a spus : „Du-te de-l caută pe domnul Sermet. Cunoaşte bine pe părinţii lui. Se va duce cu tine. E mai bine aşa".

— Dar nu-i posibil ! şopti Lucienne.

— Ba da, e posibil, dragă domnule Sermet. A înaintat prea mult pe teren deschis. Un glonte l-a secerat imediat. Se pare că n-a suferit.

Atunci în memoria lui Simon se deşteptă imaginea lui Vidalenc. Ochii întunecaţi şi strălucitori se amestecau cu ochii albaştri în magia argintată a lunii. Vidalenc tatăl mergea la şcoală împreună cu Sermet. Trecuseră împreună examenul de absolvire. Vidalenc tatăl rîdea cu mîinile pline de frunze roşii şi de nişte vlăstare de viţă ciudate.

Rotofei, îndesat, solid, se legăna în bluza sa, și întindea comoara domnului Bertrandou. Ochii îi scînteiau. Fiul era leit tatăl său. Același cap rotund, aceiași ochi vii, scormonind în toate părțile pentru a descoperi vreo minune. Colecționa rădaște și cărăbuși în cutii. „Vidalenc, ce cauți în ghiozdan ? Adu-ncoa' ! Ia treci acum la tablă ! Ai să faci problema de aseară. Enunță-mi-o mai întîi. Ce se cere ? Înălțimea triunghiului, foarte bine. Cum faci s-o afli ? Gîndește-te ! Nu te uita la salcîmi ! La tablă trebuie să te uiți ! Ce se poate afla ? Suprafața, bine, foarte bine, și cum se poate afla suprafața ? Se spune în enunțare că este egală cu... ? A trapezului. Perfect ! Atunci...?" Vidalenc se ridica în vîrful picioarelor. Făcea niște cifre stîngace. Împingea înainte buza sa groasă. Încrunta din sprîncene..." „Vezi, Jacques Vidalenc, nu-i greu ! Poți reuși dacă vrei..." Copilul rîdea. Era fericit cînd i se făcea cel mai mic compliment. Venea să se așeze iar la locul lui, și-și punea mîinile la piept, ca să fie atent la ce spunea învățătorul. Era foarte atent. Cînd se ajungea la povestire, ochii îi luceau ca perlele.

— Atunci, domnule Sermet, ce facem ? întrebă poștașul.

— O să mergem. Te însoțesc.

— Chiar acum ? întrebă Lucienne. Nu vrei să aștepți pînă mîine ?

— Trebuie să mă-ntorc la Loupiac, am de lucru acolo — explică poștașul.

— Să ne ducem — spuse Simon — fiindcă dumitale ți s-a spus, vor voi s-audă vestea din gura dumitale. Cît despre mine, meseria asta am mai făcut-o.

— Ah, nu-i mare lucru de explicat... Știu că n-a suferit. L-au luat cu dînșii în pădure.

— Îngrozitor ! spuse Lucienne.

Învățătorul se uită la pantofii săi vechi și cîrpăciți.

— Și tocmai dînsul ! Un băiat atît de blînd...

Continuă cu același glas surd :

— Vreau să-mi pun alte haine. Lucienne, dă-mi, te rog, nişte pantaloni curaţi. Am să-ncalţ espadrilele...

Se şi vedea aproape de pod. Un drumeag o lua la dreapta. Căşăria lui Vidalenc era aşezată în apropiere de Essonnelle. Vor bate la uşă. Antoine le va deschide.

— Ah, Simon, tu eşti ?

Se vor uita la învăţător, apoi la poştaş şi vor înţelege.

— Atunci, plecăm, domnule Sermet ?

— Aşteptaţi, să bem...

— Nu-i nevoie...

— Ba da, intră, în timp ce mă schimb...

— Atunci, un pahar cu apă, nimic altceva.

— Ba nu !

Simon dispăru în dormitor. Poştaşul intră în bucătăria ticsită. Maşina de gătit a Luciennei era legată de cuptorul bunicii. Lăzi de cărţi erau îngrămădite lîngă pendula cu limba de aramă. Scaune împletite de pai erau înşiruite în jurul mesei ţărăneşti.

— A trebuit să ne mutăm aici, cînd ne-au luat şcoala în iunie — îl lămuri Lucienne.

— Ştiu — spuse poştaşul. Am trecut prin piaţă săptămîna trecută. E îngrozitor să vezi o şcoală împrejmuită cu sîrmă ghimpată ! Peste tot au depozite, în toată regiunea. Chiar în seara asta am auzit camioanele lor, colo jos.

— Aţi venit pe drumul colinelor ?

— De nevoie. Prefer să nu-i întîlnesc.

— La început n-au instalat decît un grup de soldaţi. Oamenii dormeau în clase şi ofiţerii la etaj. Acum bagă nu ştiu ce, benzină, muniţii... Mă întreb în ce hal au să le lase toate.

— O şcoală împrejmuită cu sîrmă ghimpată, vai, vai ! repeta poştaşul.

Simon se întoarse cu o sticlă prăfuită.
— Nu trebuie să vă deranjaţi, domnule Sermet...
— Nu mă deranjez. N-am adus-o să ciocnim. Să ne astîmpărăm setea. De ciocnit, o să ciocnim noi mai tîrziu.
Şi vocea i se stinse, trist.
— E vin de-al dumneavoastră ? întrebă postaşul.
— Da. Vinul ăsta l-a tras tata în sticle.
— Era priceput bătrînul. Am venit o dată la el pentru nişte portaltoi. Recunosc... mîna. Atunci, hai ! Sănătate... şi nu-i nevoie să spunem ce dorim.
— Acum via este a lui Vidalenc — murmură Simon, urmîndu-şi gîndurile. I-am dat-o... împărţim roadele pe din două.
Ciocniră în tăcere. Luna intrase în încăpere.
— Sănătate — spuse Simon, din vîrful buzelor.
Lacrimi îi străluceau în ochi.

Mesagerii se pierdură în noapte. Şi o altă noapte îi reveni învăţătorului în memorie. Vîntul de toamnă mătura cerul. Era la Belpech, pentru Montané-fiul. „Deschideţi, oameni buni, deschideţi..."
Merg pe drum. Frunzele foşnesc lîngă garduri, ca şi altădată. Un rîu freamătă. Nu scot un cuvînt. Nu mai pot scoate un cuvînt. Fiecare se mişcă încovoiat sub greutatea mortului. Fiecare ţine un capăt al poverii. Deschideţi, oameni buni ! E greu un om mort ! Şi amintirea pe care o duci e tot atît de grea ca şi cadavrul.
Nici unul nu spune nimic. Ascultă frămîntarea crengilor şi a oamenilor, viaţa care continuă să palpite în umbră. O iau de-a lungul caselor întunecate. Animale stau pe paie, se aud răsuflînd. Sună lanţuri. Un cîine mîrîie înfundat. Departe, departe de tot, un cocoş înşelat de lună dă drumul la cîntecul său strident.

Zidurile miros a paie și a vin, a gunoi cald, a prune și a pepene. Mașini dorm în hangare. Luna acoperă cu argint roțile, caroseria.

De trei ori în viața sa Simon a dus greul morții. Acum merge din nou pe drumul suferinței. Ah, nenorocirea nenorocirilor, oare vor înțelege oamenii cîndva ? Vor înțelege că nu moartea trebuie să ducem, ci snopul, că nu meseria de ucigaș trebuie s-o învățăm, ci meseria de semănător !

Cînd mergi pe drumul acesta de sînge, nu știi niciodată unde te vor duce pașii. E un lanț fără de sfîrșit. Lătratul tunurilor e asemenea lătratului cîinilor. Unul începe și celălalt îi răspunde. Pînă în străfundul cerurilor se desfășoară hora asta mohorîtă.

„Le-am spus întotdeauna — își șoptea Simon în sinea lui. Toată viața, le-am spus și nimeni nu m-a ascultat. Am fost totdeauna singur sau aproape singur. Și totuși e atît de simplu să înțelegi că focul aduce focul după sine, că sîngele cheamă sînge !"

— Ei, Simon ! Ei, Simon ! repeta vîntul.

*
* *

Vidalenc apăru în prag. Înțelese foarte repede. Cînd Simon i-a pus mîna pe umăr și cînd buzele învățătorului s-au apropiat de urechea lui, țăranul a început să înjure. Înjurături și lacrimi i se amestecau în gîtlej. Își strînse pumnii cu îndîrjire pe gulerul deschis al cămășii. Își lăsă capul în piept. Îl ridică deodată și tot corpul i se zgudui.

— Ah, Simon, Simon, nu s-a putut să-l mai revedem pe micuțul nostru...

Poștașul rămăsese deoparte, aplecat peste bicicletă.

Vidalenc se întoarse deodată spre pervazul de cărămizi al ferestrei și începu să plîngă, sprijinindu-și capul pe brațele ridicate. Mîna învățătorului rămase pe umărul lui.

Ochii lui Simon se umplură de lacrimi. Îl vedea pe fiul lui Vidalenc plîngînd, lîngă un salcîm. Din cauza unei păsărele. Băiatul ridicase un cuib pe care-l dăduse jos vîntul. În cuib era o păsărică plăpîndă şi păsărica muri aproape imediat. Atunci copilul se întoarse spre un copac, copleşit de o suferinţă nemărginită.

Vidalenc plîngea întocmai ca fiul său. De cînd dura oare această întîie vestire ? De cîteva secunde, fără îndoială, dar Simon avea impresia că durează tare de mult. Apoi mama şi bunica veniră şi ele, apropiindu-se în întuneric. Trebui să repete vestea morţii. Ţipetele femeilor izbucniră în noaptea de vară, acoprind toate şoaptele ierbii şi ale insectelor. Tatăl tăcea acum. Căzuse pe o bancă, aproape de uşă, sub o boltă de viţă şi Simon observă cîţiva ciorchini care se copseseră.

— Ah, monştrii monştrilor ! urla mama. Blestemaţii !

Se întoarse în direcţia şcolii ca să-şi arunce blestemul. Mîinile lui Simon începură să tremure. Nu şcoala din Fontvieille o blestema mama aceasta, ci pe ucigaşii feciorului ei.

Tăcerea se lăsă peste grup. Ţirîitul greierilor şi cîntecul apei ajungeau pînă la căşărie. Vidalenc tăcea, cu fruntea în mîini. Bunica plîngea cu sughiţuri scurte.

Poştaşul o porni la drum. Ticăitul bicicletei se pierdu pe malul Essonnellei. Omul nu voia să treacă prin piaţa cea mare. Un nou grup de nemţi se instalaseră la şcoală, aducînd o mulţime de materiale. Era perioada întăririlor pe Garonna mijlocie, unde rezistenţa lua din ce în ce mai des ofensiva.

Vidalenc întoarse capul spre Simon :

— Nu vor să-ţi dea înapoi şcoala ?

Învăţătorul făcu un gest vag.

— O vor da — spuse Vidalenc furios. Trebuie s-o dea ! Nu ne pot lua totul : copiii, şcoala !

Inima lui Simon Sermet începu să bată în galop. Vidalenc spusese : „şcoala“. Vorbea de această şcoală veche a satului, de zidurile ei vechi şi cîrpăcite, între care se lăfăia acum războiul. Împrejmuită cu sîrmă ghimpată, răsunînd de glasuri străine, încărcată de puşti, de cartuşe şi de butoaie cu benzină pentru camioanele străine... Nu mai era şcoală în seara aceea, şi era totuşi casa cea mai vie. Toate gîndurile zburau spre aceste ziduri albe. Luna mîngîia olanele sale cărămizii şi ceea ce mai rămăsese din trandafirii domnului Bertrandou. Cîteva tulpini răvăşite, cîteva ramuri strivite, şi rădăcini tot atît de rezistente ca mînia unui semănător.

Poate că în clipa aceea a început Simon Sermet să se îndrepte spre şcoală.

XIV

Lucienne dormea. Părea moartă, nu se mişca de loc. Dar Simon ştia că la prima atingere, la cea mai uşoară suflare, va tresări, se va suci încolo şi încoace, bolborosind cuvinte neînţelese. Visa mult, şi în fiecare noapte temerile ei de peste zi veneau să plutească peste vălurile somnului. Apoi rămînea ca împietrită. Stătea liniştită o clipită. O mobilă trosnea, vîntul zgîlţîia cercevelele ferestrelor, Lucienne suspina, gemea. I se întîmpla să se ridice în pat.

De la începutul acelei seri Lucienne se frămînta. Către ora unsprezece îşi luă picăturile calmante, dar le luă cu moderaţie şi efectul nu dură aproape de loc.

Simon nu dormea. Nici o secundă somnul nu-i tulburase spiritul. Se simţea, din contra, liniştit şi vioi, nespus de lucid.

Se strecură din pat, întinse mîna spre hainele aşezate cu grijă pe un scaun aproape de scrin. Se va îmbrăca jos. Important era să iasă din cameră fără s-o trezească pe Lucienne.

În picioarele goale, se îndreptă spre uşă. Ţinea mîna pe butonul de porţelan, cînd deodată femeia gemu şi se întoarse dintr-o parte într-alta. Aşteptă. Simţea răceala porţelanului dispărînd sub căldura mîinii sale. Lucienne oftă. Liniştea reveni în cameră, în casă, în jurul casei. Simon avea impresia că e singura fiinţă vie, trează, în mijlocul unei nesfîrşite întinderi.

Întoarse butonul, trase spre el uşa ; uşa abia scîrţîi.

Trecu prin aerul cu mirosurile obişnuite ale locuinţei: apă de colonie „lavandă“, vin, gutui şi paie, un iz cam acru de cărţi şi hîrtii. Coborî în bucătărie şi se îmbrăcă repede. Luă nişte chibrituri de lîngă reşou, o cutie mare cu chibrituri.

Deschise poarta curţii. Luna părăsise teiul. Acolo jos, pe povîrnişul colinelor, nevăzută, via lui Fabre şi aceea a bătrînului Sermet dormeau în întuneric.

Trecu pe lîngă fîntînă. Cîteva lămîiţe ude îi atinseră espadrilele. Întinse o mînă spre frunzele catifelate ale smochinului. Se duse spre coliba în care tatăl său îşi ţinea uneltele de grădinărit. Se ridică în vîrful picioarelor ca să ajungă pînă la o etajeră negeluită, trase un sertar. Pe dibuite căută foarfecele mari al îngrijitorului dispărut. Ieşi din grădină. Vechiul drum era scobit în direcţia satului. O dată mai mult, îl întîmpinau amintirile din copilărie.

Vara, el ascundea un fir de trestie lîngă baltă. Pleca de acasă mai devreme, ca să sîcîie broaştele. Cîrpa roşie juca pe spuma verde a apei. Mierea luminii se împrăştia pe povîrnişurile colinelor. În ultima clipă, Simon arunca bastonul, îşi lua ghiozdanul şi alerga înspre şcoală. Domnul Bertrandou stătea în prag. Păsărelele din salcîmi mai făceau încă zarvă mare. Ţipetele copiilor, ţipetele păsărelelor parcă ţeseau un văl de culoare deschisă în jurul vechei clase. Adierea de dimineaţă povestea despre grădinile stropite, despre pîinea brutarului şi cărbunele din rotărie.

În timp de iarnă Simon alerga ronţăind castane calde. Ceaţa plutea pe baltă. Smochinii desfrunziţi îşi frîngeau braţele lor fantomatice. Acolo, în clasa călduţă, soba de fontă începea bolboroseala ei înfundată. Se va întoarce seara şi va găsi o mulţime de castane ascunse în cenuşă. Va şterpeli cîţiva cartofi fierţi din cratiţa porcului, aşezată sub coşul înnegrit de fum. Ultimii corbi ai crepusculului vor croncăni prin văi şi păduri. Îl va urma pe tatăl său

în grajd. Volbura va face să tremure flacăra fragilă a lanternei.

În momentul cînd să ajungă în piață, lăsă drumul dintre case și sări cu luare-aminte gardul grădinii lui Truffié. La capătul grădinii recunoscu un drumeag, între porumbiști și cîmpul de lucernă. Era de ajuns s-o ia pe acest drum ca să ajungă în spatele școlii, la poalele zidului de care se sprijineau trandafirii. Se lăsă pe vine în porumbiște. I se păru că recunoaște gîlgîitul cristalin al cișmelii. Iluzie... Cișmeaua era prea departe de el.

Nimic nu se mișca, nimic nu părea viu.

Începu să meargă încetișor. Trecînd de lucernă, se găsi înaintea unei miriști. Miriștea aparținea lui Escaich. Tocmai la capăt, după cincizeci de metri de teren gol, se înălța zidul școlii. Atunci se aplecă și o porni iar.

La zece metri de zid, se lungi printre tulpinele uscate și lăsă să treacă vreo cîteva minute. Crezu că aude glasuri la etaj. Zări sîrma ghimpată și i se păru că o aude zornăind în bătaia vîntului. Ca în noaptea de altădată.

Cu obloanele închise, casele se înfundaseră în întuneric. Dar luna lumina un colț al coteţului și magazia de lemne. Trebuia să mai aștepte. Luna va aluneca pînă în grădina alăturată. Întreaga școală va fi cufundată în întuneric.

Simon își sprijini fruntea de pămînt. Îl pătrunse răcoarea. Toate apele de pe coline veneau din adîncurile pămîntului pînă la acest obraz afundat în iarbă și în paie.

Întinse mîinile spre sîrma ghimpată. Cu stînga pipăia locul. Dreapta strîngea foarfecele. Se tîra cu luare-aminte. Miriștea îi ințepa coatele. Primul fir de sîrmă trosni sub lamele de oțel. Înaintă. Din nou bătrînele fălci solide își făcură drum. Tatăl său a cumpărat unealta asta. O lua la vie ca să repare gardurile și spalierele. Și Simon pusese mîna pe

unealta țăranului ca să-și deschidă drum în acest război. Noaptea liniștită semăna cu noaptea îngrozitoare de altădată. Numai că acum soldatul avea păr alb.

Timp de cîteva lungi clipe continuă treaba asta. apoi se sculă. Luna făcuse un ocol. Se apropie de zid, tot tîrîndu-se. Putea să pună mîna pe el. Atunci, se ridică în picioare și pipăi pietrele uscate pînă la creasta zidului. Zidul nu era mai înalt decît un stat de om și se putea sări fără greutate. De cîte ori nu l-au sărit copiii, sau chiar el!

Înaintă pînă în colțul magaziei de lemne, căută cu vîrful espadrilei adînciturile dintre pietre, se ridică în dosul unui liliac, de unde nu putea fi văzut.

În grădină, nimeni. Vreo șase motociclete grele se sprijineau de perete. Un morman cu tot felul de valize și lăzi era trîntit printre căpșuni. Pomii fructiferi, bătrîni și tineri, fuseseră doborîți. Zadarnic ar mai fi încercat cineva să recunoască vechea înfățișare a aleilor și a tufișurilor.

Întinse un picior, apoi altul și se strecură cu precauție. Se lăsă jos, lîngă liliac, și-și recăpătă cu încetul răsuflarea.

În clipa aceea auzi pașii grei ai santinelei. Umbla prin curtea din față; o luă de-a lungul peronului dinaintea clasei grupei mari și veni pînă la intrarea grădinii. Se opri cîteva secunde. Bocancii scîrțîiră în praf și santinela își reluă plimbarea spre gard. Și merse încolo și încoace de cîteva ori. La un moment dat, soldatul aruncă o privire prin grădină și înaintă chiar printre lăzi. Se aplecă să citească ce era scris pe o ladă și plecă iar, fără urmă de bănuială.

Simon părăsi adăpostul de lîngă liliac și ajunse la ușa magaziei de lemne. Aici se ascunse din nou printre butoiașe. Santinela se apropie, dispăru.

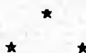
Prin ușa întredeschisă, Simon se strecură înăuntru și aprinse un chibrit ca să recunoască locul.

Flacăra tremură în căuşul mîinii, apoi dispăru. În fund era îngrămădit tot ce rămăsese din lemnele lui Escaich: buşteni, tăiaţi scurt, pentru sobă. Erau şi vreascuri foarte uscate. Unele erau chiar de mai mulţi ani. Nu se terminase încă provizia şi altele noi acopereau pe cele vechi, ale căror rămurele se sfărîmau, făcîndu-se praf, între degete.

Simon întinse braţul. Dădu peste felurite unelte, lopeţi şi cazmale... şi alte lăzi. Se tîrî afară.

Paşii santinelei se îndepărtau în curte. Simon se ridică în picioare, şi merse, fără zgomot, spre motocicletă. Se aplecă, ridică un bidon şi se întoarse în magazie. Se lăsă jos, printre lăzi, cu mîinile la gură, ca să înnăbuşe zgomotul respiraţiei.

Din nou se apropie de vreascuri. Degetele sale se înţepeniră pe buşonul de metal. Mirosul nesuferit al benzinei alungă minunatul parfum al lemnului uscat. Ridică foarte încet bidonul. Era greu. Benzina curgea liniştit pe vreascuri.

Parfumul lemnului uscat amintea de copii, de pelerinele ude care se uscau în fundul clasei, de pielea ghiozdanelor, în care rămăsese miros de pîine, de ardezie şi de mandarine, cartonul presat al penarelor negre, împodobite cu flori şi fluturaşi.

Era un vis. Copiii îl aşteptau sub liliac. Nu existau nemţi, sîrmă ghimpată, puşti. Nimic decît copii sosiţi din adîncul anilor şi care se înşiruiau unul lîngă altul, ca să-l salute. „Bună ziua, domnule Sermet, bună ziua, domnule Sermet... Cam pişcă în dimineaţa asta, domnule Sermet ! Pot să mă duc la cişmea să beau un pic de apă, domnule Sermet ?“

„Haide-hai, puţină linişte ! Truffié, nu mai sîntem în recreaţie. Hai, intraţi ! Luaţi-vă caietele, copiaţi

rezumatul lecţiei de morală. Să nu ucizi ! M-aţi înţeles ? Nu trebuie să ucizi ! M-aţi înţeles ? Violenţa atrage violenţă. Luaţi-vă caietele de seară. Charles Moulis, treci la tablă ! Staţi liniştiţi, voi, cei din grupa mijlocie ! Escaich, ia adu-mi hîrtia ceea. Cu asta îţi treci tu timpul, Moulis, ia gîndeşte-te ! Care-i problema ? Fă o schemă. Ţi se spune că partea primei persoane este egală cu de două ori partea celei de-a doua. Ia-ţi creta roşie. Acolo e ! Ai înţeles ?"

Au venit la el în cursul anilor şi bruni, şi blonzi, şi roşcovani ; unii cu mînuţe trandafirii, alţii cu labele murdare, zgîriate de mărăcini ; au venit fetiţe cu rochiţele în zdrenţe, altele cu şorţurile de curînd călcate, fetiţe cu părul ciufulit sau cu zulufi delicaţi, cu cosiţele înflorite de panglici, cu ochii gata să rîdă şi să plîngă.

Şi el se îndreptase spre copii, ascunzîndu-şi emoţia, visînd la tot ce va trezi în acest aluat de om. Lua cuvintele, le sucea şi le răsucea, înainte de a le oferi copiilor. Un substantiv în plus, încă un adjectiv, un verb care să îmbogăţească primul tezaur. „M-aţi înţeles ?" La sfîrşitul lecţiilor, ar fi adăugat bucuros : „Ei, iată-vă bogaţi, copiii mei, toate cuvintele acestea se adună în capetele voastre ca nişte galbeni. Vedeţi ce uşor e ! În fiece zi mai cîştigaţi cîţiva..."

Dar nu le dădea numai cuvinte, le dădea şi bătaia inimii sale, căldura mîinilor, prospeţimea sufletului său. Toţi oamenii sînt fraţi, trebuie să se iubească, şi nu să se bată. „Ascultaţi-mă ! Ceea ce le trebuie oamenilor sînt pluguri şi nu tunuri..."

Erau acolo. Toţi. Se întorceau. Îi auzea zumzăind, în jurul vechii şcoli, ca nişte albine drăguţe. O luaseră pe toate drumurile, dar se întorceau acum. Numele lui Sermet răsuna în memoria lor fidelă. Ochii lor păstrau privirile învăţătorului.

Şi spuneau: „Sîntem băieţii dumneavoastră, domnule Sermet, băieţii şi fetele dumneavoastră".

Chibritul scrîşni aspru. Flacăra albastră a sulfului juca în întuneric. Simon întinse braţul. Flacăra se făcu luminoasă şi se scurse printre vreascuri.

Alergă la uşa magaziei de lemne, o împinse în urma lui. Pitit pe sub un liliac, ciuli urechea. Sfîrîituri, una după alta, îl înştiinţau că focul ardea mereu. Se ridică pînă la creasta zidului, se lăsă în mirişte, căută trecerea printre sîrmele ghimpate apoi, cu mîinile însîngerate, o luă la fugă.

Se hotărîse ca la întoarcere să taie drumul. Dincolo de grădina lui Truffié va trece prin porumbişte şi va ajunge la baltă. În cîteva minute va fi pe drumul spre casă.

Pe marginea bălţii trebui să se trîntească în iarba înaltă. Simţi o durere la inimă. Gura i se deschidea şi închidea sacadat. Nu mai avea aer.

Nimic nu mai mişca acolo. S-o fi stins focul?

Deodată lumina se ridică pînă deasupra platanilor. Şcoala din Fontvieille ardea. Focul urma drumul pe care i-l arătase Simon. De la magazia de lemne şi coteţ, ajunsese la culoar şi la scara de la etaj. Noaptea fu zgîlţîită de explozii. Flacăra cu creastă de funingine se ridicase şi mai sus.

Simon Sermet recăzu în iarbă, plîngînd în hohote. Dăduse foc şcolii sale! Mii de amintiri se sfîşiau în pocnetul cartuşelor şi aburilor de benzină. Nimicise comoara o dată cu hoţii.

Se sculă iar în picioare. I se părea că aude pe lîngă balta lui Vidalenc strigătul îngrozitor al unei mame: „Monştrii monştrilor! Ah! Blestemaţii!" Pentru această mamă şi pentru Vidalenc dezlănţuise flăcările. Pentru un copil visător şi curios, cu mîinile pline de vlăstare de viţă şi păsărele, pentru Vidalenc şi pentru alţii, pentru şcolarii trecutului şi ai viitorului. Pentru toţi învăţătorii căzuţi.

Comoara era vie. Aceste ziduri sacrificate salvau sute şi mii.

Strigătul mamei răsuna mereu, trezind un ţinut întreg. De la hotarele aurorei, vîntul o pornea în cursă spre smochini, spre vii şi porumbul care se cocea.

Simon o luă spre sat. Acum trebuia să rămînă cu ai săi şi să lupte spre a îndepărta alte ameninţări. Dar se simţea puternic şi uşor. Aerul îi pătrundea din nou în plămîni. Un glas lăuntric repeta : „Am ucis moartea, am ucis răul ! Vor veni fiii mei să clădească !“

Redactor responsabil : E. Şişmanian
Tehnoredactor : Gh. Chiru

Dat la cules 28.10.1963. Bun de tipar 21.12.1963. Apărut 1964. Comanda nr. 5457. Tiraj 20.140. Hîrtie semivelină de 63 g/m², 540×840/16. Coli editoriale 17,7. Coli de tipar 15,5. A. T. 11.681. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.905 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

EDITURA TINERETULUI